UCHWAŁA NR XII/303/2025
RADY MIEJSKIEJ W ELBLĄGU

z dnia 23 grudnia 2025 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Miasta Elbląg na lata 2026 - 2029

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153), w związku z art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Miasta Elbląg na lata 2026 - 2029" stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Elbląg.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Przewodnicząca Rady
Miejskiej w Elblągu

Grażyna Kluge

Załącznik do uchwały nr XII/303/2025
Rady Miejskiej w Elblągu
z dnia 23 grudnia 2025 r.

MIASTO ELBLĄG

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Miasta Elbląg na lata 2026 – 2029 (GPOZ)

Opracowanie:

GRAPH 31 Małuj Joanna
Pracownia: ul. Karłowicza 22/1
80-275 Gdańsk
Tel.: +48 607 615 090
pracownia@graph31.pl

Zespół autorski:
mgr inż. arch. Joanna Małuj
mgr inż. arch. Piotr Szafranowicz
mgr inż. Kamila Wysocka
inż. Agnieszka Dudycz
inż. Aleksandra Pawłowska
mgr Bartosz Skop
inż. Magdalena Goławska - Kalich

Id: 1FF23A8E-B993-4F12-9CEA-FD1673A41C6C. Podpisany

Spis treści

1. Wprowadzenie 6

1.1. Merytoryczne podstawy opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami 6

1.1.1. Przedmiot i cel opracowania 6

1.1.2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami 6

2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami 7

2.1. Obowiązki samorządu gminy 9

2.2. Obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków 14

2.3. Instrumenty opieki nad zabytkami 15

2.3.1. Zabytki nieruchome 16

2.3.1.1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków 16

2.3.1.2. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków 22

2.3.1.3. Pomniki historii 25

2.3.1.4. Parki kulturowe 25

2.3.2. Zabytki ruchome 27

2.3.2.1. Zabytki wpisane na Listę Skarbów Dziedzictwa 27

2.3.2.2. Zabytki wpisane do rejestru zabytków 33

2.3.2.3. Zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków 33

2.3.2.4. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków 34

2.3.2.5. Zabytki znajdujące się w muzeach i w bibliotekach 34

2.3.2.6. Materiały archiwalne 35

2.3.3. Wybrane prawa i obowiązki powszechne 35

2.4. Inne regulacje prawne 37

2.5. Przepisy międzynarodowe 43

2.6. Organy ochrony zabytków 45

3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 45

3.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 45

3.1.1. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r. 45

3.1.2. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 47

3.1.3. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023–2026 48

3.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa 50

3.2.1. Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Warmińsko-Mazurskie 2030 50

3.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego 2014-2020 52

3.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego 52

3.2.4. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego 2024-2027 54

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego – relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami programowymi Gminy Miasto Elbląg 58

4.1. Strategia Rozwoju Elbląga 2020+ 58

4.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasto Elbląg 59

4.3. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Miasto Elbląg do 2030 roku 77
4.4. Uchwała Rady Miejskiej w Elblągu w sprawie dotacji na prace i roboty przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków 78
4.5. Gminny Program Rewitalizacji dla Miasta Elbląg do 2030 roku 78
5. Charakterystyka zasobów, analiza stanu dziedzictwa kulturowego 79
5.1. Zarys historii obszaru gminy 79
5.2. Krajobrazy kulturowe 92
5.3. Zabytki nieruchome 95
5.3.1. Układy i zespoły urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane 95
5.3.2. Dzieła architektury i budownictwa 102
5.3.2.1. Obiekty użyteczności publicznej 102
5.3.2.2. Obiekty sakralne 102
5.3.2.3. Budynki mieszkalne 103
5.3.2.4. Dzieła budownictwa obronnego 105
5.3.2.5. Obiekty techniki, kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe 105
5.3.2.6. Cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni 106
5.3.2.7. Zabytki archeologiczne 107
5.4. Miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji 107
5.5. Zabytki ruchome 108
5.6. Dziedzictwo niematerialne 109
6. Prawne formy ochrony zabytków Gminy Miasto Elbląg 112
6.1. Wpis do rejestru zabytków 112
6.2. Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa 113
6.3. Uznanie za pomnik historii 113
6.4. Utworzenie parku kulturowego 114
6.5. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego 114
6.5.1. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego 115
6.6. Gminna Ewidencja Zabytków 117
7. Ocena potencjału i stanu zasobu zabytków oraz poziomu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Miasto Elbląg 118
7.1. Struktura własności 118
7.2. Stan zachowania 119
7.3. Użytkowanie zasobów dziedzictwa kulturowego 120
7.4. Problemy dotyczące formy ochrony zabytków 121
7.4.1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków 121
7.4.2. Wojewódzka Ewidencja Zabytków 121
7.4.3. Gminna Ewidencja Zabytków 122
7.4.4. Ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego 122

7.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Miasto Elbląg 123
7.6. Analiza SWOT 123
8. Założenia programowe 131
8.1. Cel strategiczny 131
8.2. Priorytety realizacji celu 131
8.3. Kierunki działań i zadania programu opieki 132
9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami 136
9.1. Instrumenty prawne 136
9.2. Instrumenty współpracy i koordynacji 136
9.3. Instrumenty finansowe 136
9.4. Instrumenty społeczne 137
9.5. Instrumenty monitoringu i kontroli 137
10. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami 137
11. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami 138
12. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków 139
ANEKSY 140
1. Aneks - Wykaz zabytków nieruchomych z terenu Gminy Miasta Elbląg wpisanych do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego 141
2. Aneks - Wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Miasta Elbląg 161
3. Aneks - Wykaz Zabytków Archeologicznych Gminy Miasta Elbląg nieujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków 215
4. Aneks - Wykaz zabytków ruchomych z terenu Gminy Miasto Elbląg wpisanych do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego 219
ZAŁĄCZNIKI GRAFICZNE 221

Grupa 1 - Zasób zabytków Gminy Miasta Elbląg

1A - pomnik historii Gminy Miasta Elbląg
1B – rejestr zabytków Gminy Miasta Elbląg
1C – zabytki spoza rejestru zabytków nieruchomych województwa warmińsko – mazurskiego ujęte w WEZ 2019 R. i WEZ 2024 r.
1D - zabytki spoza rejestru zabytków nieruchomych województwa warmińsko – mazurskiego ujęte w GEZ
1E – zabytki archeologiczne spoza wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków

Grupa 2 - Zabytki a sytuacja planistyczna

2A – zabytki ujęte w WEZ i GEZ na tle stref funkcjonalnych (SUiKZP Gminy Miasta Elbląg)
2B – zabytki spoza rejestru zabytków nieruchomych województwa warmińsko – mazurskiego na tle miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego
2C – ochrona zabytków spoza rejestru zabytków nieruchomych województwa warmińsko – mazurskiego
2D – zabytki wraz ze strefami ochrony konserwatorskiej ustalonymi w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego
2E – strefy ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

Grupa 3 - Struktura własności budynków ujętych w GEZ Gminy Miasta Elbląg

3A – zabytki nieruchome stanowiące własność Gminy Miasta Elbląg

3B – zabytki nieruchome stanowiące współwłasność Miasta ze wspólnotami mieszkaniowymi

3C – lokalizacja budynków zabytkowych stanowiących własność lub współwłasność Gminy Miasta Elbląg

3D – lokalizacja obszarów zabytkowych stanowiących własność lub współwłasność Gminy Miasta Elbląg

Grupa 4 - Formy ochrony przyrody

4A – zabytki nieruchome na tle form ochrony przyrody

4B – formy ochrony przyrody

Stosowane skróty i pojęcia

GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Miasta Elbląg , zwana gminną ewidencją zabytków lub GEZ Elbląga

MPZP – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego zwany również miejscowym planem lub planem

NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa

PONZ – Program Opieki nad Zabytkami

STUDIUM – Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasto Elbląg, zwane również Studium Miasta Elbląg

WEZ – Wojewódzka Ewidencja Zabytków Województwa Warmińsko – Mazurskiego , zwana też wojewódzką ewidencją zabytków

1. Wprowadzenie

1.1. Merytoryczne podstawy opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

1.1.1. Przedmiot i cel opracowania

Przedmiotem opracowania jest dziedzictwo kulturowe Gminy Miasto Elbląg, które stanowi istotny czynnik w rozwoju społeczno-gospodarczym miasta. Występuje tu wiele obiektów zabytkowych, w tym o szczególnej wartości historycznej, architektonicznej i artystycznej, wymagających planowych działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Niniejszy Program Opieki nad Zabytkami ma na celu określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Został opracowany z wykorzystaniem opracowań strategicznych Gminy Miasto Elbląg, aktów prawa miejscowego oraz opracowań studialnych przygotowanych na potrzeby powyższych dla Gminy Miasto Elbląg. Wykaz opracowań wykorzystanych w niniejszym programie znajduje się na końcu opracowania.

1.1.2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez prezydenta miasta na okres czterech lat na podstawie art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292). Po jego opracowaniu i uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest on przyjmowany przez radę gminy i ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Prezydent miasta zobowiązany jest co dwa lata sporządzić sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Miejskiej.

Zgodnie z art. 87 ust. 2 gminny program opieki nad zabytkami ma na celu w szczególności:

2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Podstawę do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami określa art. 21 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292). Jest nią gminna ewidencja zabytków.

Art. 22

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

7. Ewidencje, o których mowa w ust. 1, 2, 4 i 6, mogą zawierać dane osobowe obejmujące:

1) imię, nazwisko i adres zamieszkania lub nazwę i adres siedziby właściciela lub użytkownika zabytku;

2) imię, nazwisko i podpis autora karty ewidencyjnej lub adresowej lub imię i nazwisko osoby, która wypełniła kartę ewidencyjną;

3) imię i nazwisko lub nazwę wykonawcy prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich lub badań archeologicznych przy zabytku.

2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela, o czym mówi art. 5, art. 6 ust 1. i art. 86. Konstytucji RP (t. j. Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946.).

Definicje *„zabytku”* oraz pojęć *„ochrony”* i *„opieki”* zawarte są w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292)

Art. 3 pkt 1 ustawy brzmi:

zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

Ustawowa definicja zabytku jest szeroka i obejmuje nie tylko nieruchomości wpisane do rejestru zabytków, czy też ujęte w wojewódzkiej ewidencji lub ewidencji gminnej, ale również wszystkie inne nieruchomości lub ich części posiadające określone w definicji cechy. W związku z tym one również są przedmiotem ochrony i opieki wynikającej z ustawy.

Zgodnie z art. 6 tej ustawy:

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
a) krajobrazami kulturowymi,
b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
c) dziełami architektury i budownictwa,
d) dziełami budownictwa obronnego,
e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
f) cmentarzami,
g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),
f) instrumentami muzycznymi,
g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
b) cmentarzyskami,
c) kurhanami,
d) reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Pojęcia: *„zabytku nieruchomego”*, *„zabytku ruchomego”*, *„zabytku archeologicznego”*, *„historycznego układu urbanistycznego lub ruralistycznego”*, *„historyczny zespół budowlany”*, *„krajobraz kulturowy”* zdefiniowane są w art. 3 tejże ustawy:

Art. 3. Użyte w ustawie określenia oznaczają:
1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem; (...)
12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
14) krajobraz kulturowy – postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

Ustawa określa również definicje:

prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań,
prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań,
roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku.

2.1. Obowiązki samorządu gminy

Obowiązki samorządu gminy z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określone są przede wszystkim w następujących aktach prawnych:

1) ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz.U. 2024 poz. 1465 z późn. zm.),
2) ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292),
3) ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.).

W art. 7 ustawa o samorządzie gminnym definiuje zadania własne gminy, do których należą m.in. zagadnienia:

1) ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
9) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
12) zieleni gminnej i zadrzewień;
13) cmentarzy gminnych;

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest podstawowym aktem prawnym regulującym problematykę ochrony dóbr kultury. Art. 4 ustala, że:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:
1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ochrona i opieka nad zabytkami stanowią istotny element polityki przestrzennej prowadzonej na terenie gminy. Zgodnie z art. 3 ust. 1 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym:

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej na terenie gminy, w tym uchwalanie gminnych aktów planowania przestrzennego[1], (...) należy do zadań własnych gminy.

Art. 1 ust. 2 tej ustawy stwierdza:

W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się zwłaszcza:
1) wymagania ładu przestrzennego, w tym urbanistyki i architektury;
2) walory architektoniczne i krajobrazowe;
4) wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

---

[1] Zgodnie z art. 2 pkt 22 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym przez „akt planowania przestrzennego" rozumieć należy m.in.: plan ogólny gminy, miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, uchwałę ustalającą zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabaryty, standardy jakościowe oraz rodzaje materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane;

Istotne znaczenie odpowiedniego kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej dla ochrony dóbr kultury podkreśla art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, który ustanawia formy ochrony zabytków:

Formami ochrony zabytków są:
1) wpis do rejestru zabytków;
1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
2) uznanie za pomnik historii;
3) utworzenie parku kulturowego;
4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

O uwzględnieniu form ochrony w planowaniu przestrzennym mówią też następujące artykuły ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Art. 18
1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu (...) strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.
2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19
1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:
1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o

ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20.

Projekty i zmiany (...) miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Uchwała o której mowa w wymienionym powyżej art.19 ust 1b jest w kompetencjach rady gminy na podstawie art. 37a ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Może ona zawierać ustalenia dotyczące zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabaryty, standardy jakościowe oraz rodzaje materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane. Przyzwolenie to wynika z ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

Zgodnie z art. 16 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami radzie gminy przysługują także wola i kompetencje w zakresie tworzenia parku kulturowego *„w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.*

Art. 17.

1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;

2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;

3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;

3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
4) składowania lub magazynowania odpadów.

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 Nr 212 poz. 2153) do kompetencji gmin należy też sporządzanie planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

§ 3.
1. Organizację i sposób ochrony zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, planuje się w jednostkach organizacyjnych posiadających zabytki oraz na poszczególnych stopniach administracji, ujmując stan zasobu podlegającego ochronie, zagrożenia, zamiar działania, sposób realizacji, niezbędne siły i środki oraz czas i koszty wykonania w sporządzanych w tym celu następujących dokumentach:
1) planie ochrony zabytków jednostki organizacyjnej;
2) gminnym planie ochrony zabytków;
3) powiatowym planie ochrony zabytków;
4) wojewódzkim planie ochrony zabytków;
5) krajowym planie ochrony zabytków.
2. Plany ochrony zabytków, o których mowa w ust. 1, sporządza się odpowiednio do przewidywanych i realnych zagrożeń, w szczególności na wypadek:
1) pożaru;
2) powodzi, ulewy lub zalania z innych przyczyn;
3) wichury;
4) katastrofy budowlanej, awarii technicznej, chemicznej;
5) demonstracji i rozruchów ulicznych, rabunku lub aktu wandalizmu;
6) ataku terrorystycznego;
7) konfliktu zbrojnego.
3. Plany ochrony zabytków zawierają w szczególności:
1) informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania;
2) wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną;
3) wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania.
4. W razie zaistnienia konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej, gdy planowane prace związane z ochroną zabytków nie zostały w całości wykonane, kierownik jednostki organizacyjnej posiadającej zabytki zabezpiecza je w sposób doraźny przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.
5. Plany ochrony sporządza się według "Instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych", stanowiącej załącznik do rozporządzenia.

§ 4.
1. Plan ochrony zabytków jednostki organizacyjnej na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje kierownik jednostki organizacyjnej posiadającej

zabytki, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, oraz przedstawia do zatwierdzenia wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta).

2. *Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta); plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu.*

Ponadto w zakres obowiązków samorządu gminy związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami wchodzą także obowiązki wynikające z jego statusu jako właściciela lub posiadacza zabytku, o których mowa poniżej.

2.2. Obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków

Obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków związane z ochroną i opieką nad tymi zabytkami w szerokim zakresie ustala ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292).

Zgodnie z art. 5 tej ustawy:

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z art. 28 tej ustawy:

1. *Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:*

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

2. *O zdarzeniach, o których mowa w ust. 1, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa zawiadamia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.*

2.3. Instrumenty opieki nad zabytkami

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) rozdziela pojęcia (a wraz z tym prawa i obowiązki z nimi związane) *ochrony zabytków* i *opieki nad zabytkami*.

Zgodnie z art. 4 ustawy:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:
1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 ustawy:

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:
1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W art. 6 ust 1. ustawy sformułowano katalog zabytków podlegających ochronie i opiece bez względu na stan zachowania:

Art. 6. 1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
*1) **zabytki nieruchome** będące, w szczególności:*
a) krajobrazami kulturowymi,
b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
c) dziełami architektury i budownictwa,
d) dziełami budownictwa obronnego,
e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
f) cmentarzami,
g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
*2) **zabytki ruchome** będące, w szczególności:*

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),
f) instrumentami muzycznymi,
g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
3) zabytki archeologiczne (...)

`

2.3.1. Zabytki nieruchome

2.3.1.1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Oprócz zapewnienia podstawowych warunków określonych w *art. 5* (powyżej) w stosunku do zabytków wpisanych do rejestru obowiązują m.in.:

Art. 25.
1. Zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza:
1) dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku, jak również możliwości jego dostosowania dla osób ze szczególnymi potrzebami, o których mowa w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. z 2022 r. poz. 2240 oraz z 2024 r. poz. 731 i 1081);
2) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, określającego zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazującego niezbędne do zastosowania materiały i technologie;
3) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości.
2. W celu spełnienia wymagań, o których mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany nieodpłatnie udostępnić do wglądu właścicielowi lub posiadaczowi zabytku nieruchomego posiadaną przez siebie dokumentację tego zabytku oraz umożliwić dokonywanie niezbędnych odpisów z tej dokumentacji.

Art. 27.

Na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Zgodnie z *art. 28* właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru zabytków jest zobowiązany do zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1. Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:
1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
3) (...)
4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości. (...)
Art. 30.
1. Właściciel lub posiadacz zabytku nieruchomego bądź nieruchomości o cechach zabytku jest obowiązany udostępnić ten zabytek bądź nieruchomość wykonawcy badań w celu ich przeprowadzenia. (...)

Przed przystąpieniem do realizacji robót budowlanych związanych z zabytkiem wpisanym do rejestru zabytków, osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna finansująca te roboty jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli są one niezbędne dla ochrony zabytków archeologicznych (*art. 31 ust. 1a*). Szczegółowy zakres i rodzaj niezbędnych badań ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji. Egzemplarz dokumentacji badań podlega po ich zakończeniu nieodpłatnemu przekazaniu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Lista czynności wymagających pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków została określona w *art. 36.* obejmuje ona:

1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
5) prowadzenie badań archeologicznych;
6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;

9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;

10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;

11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;

12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Pozwolenia wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.

Pozwolenie na prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru albo badań archeologicznych lub poszukiwań ukrytych bądź porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, wydaje się na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić te badania lub poszukiwania.

Uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami Prawa budowlanego.

Jeżeli właściciel lub posiadacz zabytku rozpocznie ww. prace bez pozwolenia konserwatora, lub będzie je realizował w sposób z nim niezgodny wojewódzki konserwator zabytków wyda decyzję o ich wstrzymaniu *(art. 43).*

Jednak zgodnie z zapisami *art. 49*:

1. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję nakazującą osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego, przeprowadzenie, w terminie określonym w tej decyzji, prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku, jeżeli ich wykonanie jest niezbędne ze względu na zagrożenie zniszczeniem lub istotnym uszkodzeniem tego zabytku.

(...)

2. Wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami Prawa budowlanego.

3. W przypadku wykonania zastępczego prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję

określającą wysokość wierzytelności Skarbu Państwa z tytułu wykonania zastępczego tych prac lub robót, ich zakres oraz termin wymagalności tej wierzytelności.

Jeżeli dysponujący zabytkiem nie rozpocznie ww. prac, konserwator może zastępczo wykonać te prace obciążając ich kosztami dysponującego zabytkiem.

Art. 71.

1. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

2. Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Art. 72.

Na zasadach i w trybie określonych odrębnymi przepisami, prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach będących w posiadaniu jednostek organizacyjnych, zaliczanych do sektora finansów publicznych, są finansowane ze środków finansowych przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetowych bądź jednostki samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki.

Art. 73.

Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie albo będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru albo prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Zgodnie z *art. 76* dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

1. *Dotacja może być udzielona na dofinansowanie:*
   1) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku;

2) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji; (...)

Artykuł 77 przewiduje, że dotacja może obejmować nakłady konieczne na:

1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2) przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych
3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności;
11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Art. 78.
1. *Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.*
2. *Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.*
3. *W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót*

budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

4. *Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 1-3.*
5. *Dotacja, o której mowa w art. 74 ust. 2, jest udzielana we wnioskowanej wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich.*

W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez radę miasta i gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja ta, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (*art. 81*).

Art. 108.

1. *Kto niszczy lub uszkadza zabytek, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.*
2. *Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.*
3. *W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 polegające na zniszczeniu zabytku sąd orzeka na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków nawiązkę w wysokości do wartości zniszczonego zabytku.*
4. *W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 polegające na uszkodzeniu zabytku sąd orzeka obowiązek przywrócenia stanu poprzedniego, a jeśli obowiązek taki nie byłby wykonalny - nawiązkę na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w wysokości do wartości uszkodzenia zabytku.*
5. *W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 2 sąd może orzec na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków nawiązkę w wysokości od trzykrotnego do trzydziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia.*

Art. 110.

1. *Kto będąc właścicielem lub posiadaczem zabytku nie zabezpieczył go w należyty sposób przed uszkodzeniem, zniszczeniem, zaginięciem lub kradzieżą, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.*
2. *W razie popełnienia wykroczenia określonego w ust. 1 można orzec nawiązkę do wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.*

Na podstawie *art. 107a* właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków podlega karze pieniężnej, jeżeli nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,
2) zagrożeniu dla zabytku niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,
3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,
4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Powyższe wykroczenia podlegają karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł. Karę pieniężną nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, którego właściciel lub posiadacz obowiązany był powiadomić.

Na podstawie art. 118. podlega karze ograniczenia wolności albo grzywny ten kto:

Art. 18
1. *Kto bez pozwolenia umieszcza na zabytku wpisanym do rejestru: urządzenie techniczne, tablicę reklamową lub urządzenie reklamowe w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, lub napis, podlega karze ograniczenia wolności albo grzywny.*
2. *Podżeganie i pomocnictwo są karalne.*
3. *W razie popełnienia wykroczenia można orzec przepadek przedmiotów służących lub przeznaczonych do popełnienia wykroczenia, choćby nie stanowiły własności sprawcy, lub obowiązek przywrócenia do stanu poprzedniego.*

2.3.1.2. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków powstaje na podstawie wojewódzkiej ewidencji zabytków i stanowi podstawę do uwzględnienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy. Art. 22 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) mówi o zawartości gminnej ewidencji zabytków:

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Oprócz zapewnienia podstawowych warunków określonych w *art. 5* (mówiącym o tym, czym jest opieka nad zabytkami) w stosunku do zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków obowiązują:

Art. 27.

Na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Zgodnie z *art. 28* właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do ewidencji zabytków lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków jest zobowiązany do zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1) *uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;*
2) *zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;*
3) *zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;*
4) *zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.*

Art. 30.
1. Właściciel lub posiadacz zabytku nieruchomego bądź <u>nieruchomości o cechach zabytku</u> jest obowiązany udostępnić ten zabytek bądź nieruchomość wykonawcy badań w celu ich przeprowadzenia.

Przed przystąpieniem do realizacji robót budowlanych związanych z zabytkiem znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków niezbędne jest uzyskanie opinii właściwego konserwatora zabytków.

Przed przystąpieniem do realizacji robót budowlanych związanych z zabytkiem archeologicznym objętym ochroną na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna finansująca te roboty jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli są one niezbędne dla ochrony zabytków archeologicznych (*art. 31 ust. 1a*). Szczegółowy zakres i rodzaj niezbędnych badań ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji. Egzemplarz dokumentacji badań podlega po ich zakończeniu nieodpłatnemu przekazaniu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zgodnie z *art. 36. ust. 1 pkt 5* prowadzenie badań archeologicznych wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 36.
6. *Pozwolenie na prowadzenie badań archeologicznych wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z nieruchomości, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.*
7. *Pozwolenie na prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, badań konserwatorskich i architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru albo badań archeologicznych lub poszukiwań ukrytych bądź porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków*

archeologicznych, wydaje się również na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić te badania lub poszukiwania. W przypadku nieuzyskania zgody właściciela lub posiadacza nieruchomości na przeprowadzenie tych badań lub poszukiwań przepisy art. 30 ust. 1 i 2 stosuje się odpowiednio.

Art. 71.

1. *W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.*
2. *Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.*

Art. 108.

1. *Kto niszczy lub uszkadza zabytek, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.*
2. *Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.*
3. *W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 polegające na zniszczeniu zabytku sąd orzeka na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków nawiązkę w wysokości do wartości zniszczonego zabytku.*
4. *W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 polegające na uszkodzeniu zabytku sąd orzeka obowiązek przywrócenia stanu poprzedniego, a jeśli obowiązek taki nie byłby wykonalny - nawiązkę na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w wysokości do wartości uszkodzenia zabytku.*
5. *W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 2 sąd może orzec na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków nawiązkę w wysokości od trzykrotnego do trzydziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia*

Art. 110.

1. *Kto będąc właścicielem lub posiadaczem zabytku nie zabezpieczył go w należyty sposób przed uszkodzeniem, zniszczeniem, zaginięciem lub kradzieżą, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.*
2. *W razie popełnienia wykroczenia określonego w ust. 1 można orzec nawiązkę do wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.*

Na podstawie *art. 107a* właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków podlega karze pieniężnej, jeżeli nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,

2) zagrożeniu dla zabytku niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,
3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,
4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Powyższe wykroczenia podlegają karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł. Karę pieniężną nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, którego właściciel lub posiadacz obowiązany był powiadomić.

2.3.1.3. Pomniki historii

Zgodnie z art. 15 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292.):

1. *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice.*
2. *Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków.*
3. *Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania.*
4. *Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na "Listę dziedzictwa światowego" w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętej w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. poz. 190 i 191).*

Dla zabytków uznanych za pomniki historii będą miały zastosowanie przepisy wymienione w rozdziale 2.3.1.1 oraz 2.3.1.4.

2.3.1.4. Parki kulturowe

Zgodnie z art. 16:

1. *Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.*

1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania

wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.

2. *Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.*
3. *Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.*
4. *W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.*
5. *Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.*
6. *Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.*

Art. 17

1. *Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:*
   1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
   2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
   3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
   3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
   4) składowania lub magazynowania odpadów.
2. *W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r. poz. 54, 834 i 1089).*

Art. 112

1. *Kto narusza zakazy lub ograniczenia obowiązujące na terenie parku kulturowego lub jego części, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.*
2. *Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega karze grzywny.*
3. *W razie popełnienia wykroczenia określonego w ust. 1 lub 2, można orzec:*
   1) przepadek narzędzi i przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia wykroczenia, chociażby nie stanowiły własności sprawcy;
   2) przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z wykroczenia;
   3) obowiązek przywrócenia stanu poprzedniego lub zapłaty równowartości wyrządzonej szkody.

2.3.2. Zabytki ruchome

2.3.2.1. Zabytki wpisane na Listę Skarbów Dziedzictwa

Zgodnie z art. 14a:

1. *Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.*
2. *Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:*
   1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
   2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
   3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
   4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pasteli, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
   5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
   6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
   7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
   8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
   9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
   10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
   11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
   12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
   13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1-12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro
   - na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Oprócz zapewnienia podstawowych warunków określonych w *art. 5* (powyżej) w stosunku do zabytków wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa obowiązują m.in.:

Zgodnie z *art. 28* właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa jest zobowiązany do zawiadomienia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o:

1. *Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:*
   1) *uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;*
   2) *zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;*
   3) *zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;*
   4) *zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.*
2. *O zdarzeniach, o których mowa w ust. 1, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa zawiadamia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.*

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego można prowadzić:

1) prace konserwatorskie,
2) prace restauratorskie,
3) badania konserwatorskie (art. 36 ust. 1a)

Pozwolenia na przeprowadzenie ww. czynności wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego *(art. 36 ust. 6).*

Pozwolenie na prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, badań konserwatorskich i architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru albo badań archeologicznych lub poszukiwań ukrytych bądź porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, wydaje się również na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić te badania lub poszukiwania *(art. 36 ust. 7).*

Art. 36a
1. *Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna występująca z wnioskiem o pozwolenie na prowadzenie prac konserwatorskich, prac restauratorskich lub badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa albo na*

prowadzenie prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich lub badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru albo badań archeologicznych jest obowiązana zapewnić kierowanie tymi pracami oraz badaniami albo samodzielne ich wykonywanie przez osoby spełniające odpowiednio wymagania, o których mowa w art. 37a ust. 1 i 2, art. 37b ust. 1 i 3, art. 37d ust. 1 albo art. 37e ust. 1.

2. *Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna występująca z wnioskiem o pozwolenie na prowadzenie robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru jest obowiązana zapewnić kierowanie tymi robotami oraz wykonywanie nadzoru inwestorskiego przez osoby spełniające wymagania, o których mowa w art. 37c.*

Art. 37i

1. *Zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa przechowuje się w pomieszczeniu wyposażonym w zabezpieczenia techniczne na wypadek kradzieży, pożaru i innych zagrożeń lub mającym zapewnioną bezpośrednią stałą ochronę fizyczną w rozumieniu ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (Dz. U. z 2021 r. poz. 1995), zwaną dalej "stałą ochroną fizyczną".*
2. *Projekt zabezpieczeń, o których mowa w ust. 1, uzgadnia się z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.*
3. *Właściciel lub posiadacz zabytku jest obowiązany zapewnić zabezpieczenia, o których mowa w ust. 1, w terminie 6 miesięcy od dnia otrzymania dotacji, o której mowa w art. 83a, nie później jednak niż po upływie 12 miesięcy od dnia wpisu zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa.*
4. *Na wniosek właściciela zabytku, o którym mowa w ust. 1, minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego zapewnia przechowywanie zabytku w pomieszczeniu należącym do państwowej instytucji kultury.*
5. *W trakcie transportu zabytku, o którym mowa w ust. 1, zapewnia się stałą ochronę fizyczną oraz warunki zbliżone do występujących w miejscu stałego przechowywania tego zabytku.*
6. *Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw wewnętrznych określi, w drodze rozporządzenia, wymagania, jakim powinna odpowiadać ochrona przechowywanego i przewożonego zabytku, o którym mowa w ust. 1, w tym:*
   1) standard pomieszczenia przeznaczonego do przechowywania zabytku, mając na względzie wysoką odporność tego pomieszczenia na włamanie i wyposażenie w środki ochrony przeciwpożarowej;
   2) właściwości środków transportu służących do jego przewożenia, mając na względzie zwiększoną odporność tych środków i wyposażenie ich w systemy powiadamiania o zagrożeniach;
   3) sposób konwojowania, mając na względzie zapewnienie stałej ochrony fizycznej;
   4) podmioty, którym przekazuje się informacje o konwojowaniu zabytku, mając na względzie bezpieczeństwo tego zabytku.

Art. 43

1. *Wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję o wstrzymaniu wykonywanych bez jego pozwolenia lub w sposób odbiegający od zakresu i warunków określonych w pozwoleniu:*

1) prac konserwatorskich, restauratorskich, badań konserwatorskich lub architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru;
2) robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub w jego otoczeniu;
3) badań archeologicznych lub poszukiwań, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 12;
4) innych działań, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 6-8, 10 i 11, przy zabytku wpisanym do rejestru.

2. *Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego wydaje decyzję o wstrzymaniu wykonywanych bez jego pozwolenia lub w sposób odbiegający od zakresu i warunków określonych w pozwoleniu prac konserwatorskich, restauratorskich lub badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa.*
3. *Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego wydaje decyzję o wstrzymaniu wykonywanych przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa działań polegających na:*
   1) trwałym przeniesieniu tego zabytku z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
   2) zmianie przeznaczenia tego zabytku lub sposobu korzystania z niego;
   3) podejmowaniu innych, niż określone w ust. 2, działań, które mogłyby prowadzić do zmiany wyglądu tego zabytku.

Jednakże zgodnie z zapisami art. 49 ust 1:

1a. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może wydać decyzję nakazującą osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, wynikający z prawa własności, albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego, przeprowadzenie, w terminie określonym w tej decyzji, prac konserwatorskich przy tym zabytku, jeżeli ich wykonanie jest niezbędne ze względu na zagrożenie zniszczeniem lub istotnym uszkodzeniem tego zabytku.

Art. 50

1. *W przypadku wystąpienia zagrożenia polegającego na możliwości zniszczenia, uszkodzenia, kradzieży, zaginięcia lub nielegalnego wywiezienia za granicę zabytku ruchomego wpisanego do rejestru albo na Listę Skarbów Dziedzictwa, odpowiednio wojewódzki konserwator zabytków może wydać, a minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego wydaje, decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia.*
2. *Czasowe zajęcie zabytku ruchomego polega na przekazaniu go, w zależności od rodzaju zabytku, do muzeum, archiwum lub biblioteki.*
3. *W przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu*

usunięcia zagrożenia. Przepisy o gospodarce nieruchomościami stosuje się odpowiednio.

4. *Jeżeli nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, o którym mowa w ust. 1 lub 3:*
   1) zabytek ruchomy może być przejęty przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, w drodze decyzji, na własność Skarbu Państwa, z przeznaczeniem na cele kultury, oświaty lub turystyki, za odszkodowaniem odpowiadającym wartości rynkowej tego zabytku;
   1a) zabytek ruchomy wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa zostaje przejęty przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w drodze decyzji, na własność Skarbu Państwa, z przeznaczeniem na cele kultury, za odszkodowaniem odpowiadającym wartości rynkowej tego zabytku;
   2) zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami.

Art. 73.
Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie albo będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru albo prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Art. 74. ust 2.:
Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa jest udzielana ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Zgodnie z art. 76 ust 1. pkt 3) dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

3) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku.

Art. 78.
1. *Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.*
2. *Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem*

technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

3. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

4. Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 1–3.

5. Dotacja, o której mowa w art. 74 ust. 2, jest udzielana we wnioskowanej wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich.

Art. 109b.

Kto rzecz ruchomą zbywa jako zabytek ruchomy albo zbywa zabytek jako inny zabytek, wiedząc, że są one podrobione lub przerobione, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 110

1. Kto będąc właścicielem lub posiadaczem zabytku nie zabezpieczył go w należyty sposób przed uszkodzeniem, zniszczeniem, zaginięciem lub kradzieżą, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.

2. W razie popełnienia wykroczenia określonego w ust. 1 można orzec nawiązkę do wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

Na podstawie *art. 107a* właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków podlega karze pieniężnej, jeżeli nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,

2) zagrożeniu dla zabytku niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,

3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,

4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Powyższe wykroczenia podlegają karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł. Karę pieniężną nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, którego właściciel lub posiadacz obowiązany był powiadomić.

2.3.2.2. Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Przepisy dotyczące wpisu do rejestru zabytków odnoszą się zarówno do zabytków nieruchomych jak i ruchomych. Dla zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków będą miały zastosowanie odpowiednie przepisy wymienione w rozdziale 2.3.1.1. Dodatkowo obowiązują m.in.:

Art.50

1. W przypadku wystąpienia zagrożenia polegającego na możliwości zniszczenia, uszkodzenia, kradzieży, zaginięcia lub nielegalnego wywiezienia za granicę zabytku ruchomego wpisanego do rejestru albo na Listę Skarbów Dziedzictwa, odpowiednio wojewódzki konserwator zabytków może wydać, a minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego wydaje, decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia.

2. Czasowe zajęcie zabytku ruchomego polega na przekazaniu go, w zależności od rodzaju zabytku, do muzeum, archiwum lub biblioteki.

3. W przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Przepisy o gospodarce nieruchomościami stosuje się odpowiednio.

4. Jeżeli nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, o którym mowa w ust. 1 lub 3:

1) zabytek ruchomy może być przejęty przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, w drodze decyzji, na własność Skarbu Państwa, z przeznaczeniem na cele kultury, oświaty lub turystyki, za odszkodowaniem odpowiadającym wartości rynkowej tego zabytku;

1a) zabytek ruchomy wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa zostaje przejęty przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w drodze decyzji, na własność Skarbu Państwa, z przeznaczeniem na cele kultury, za odszkodowaniem odpowiadającym wartości rynkowej tego zabytku;

2) zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami.

Art. 109b.

Kto rzecz ruchomą zbywa jako zabytek ruchomy albo zbywa zabytek jako inny zabytek, wiedząc, że są one podrobione lub przerobione, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

2.3.2.3. Zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Przepisy dotyczące wojewódzkiej ewidencji zabytków odnoszą się zarówno do zabytków nieruchomych jak i ruchomych. Dla zabytków ruchomych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków będą miały zastosowanie odpowiednie przepisy wymienione w rozdziale 2.3.1.2. Dodatkowo obowiązują m.in.:

Art. 109b.
Kto rzecz ruchomą zbywa jako zabytek ruchomy albo zbywa zabytek jako inny zabytek, wiedząc, że są one podrobione lub przerobione, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 143.
1. *W terminie 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy Generalny Konserwator Zabytków, wojewódzcy konserwatorzy zabytków i wójt (burmistrz, prezydent miasta) założą odpowiednio krajową, wojewódzką i gminną ewidencję zabytków.*
2. *Włączenie karty zabytku ruchomego znajdującego się w dotychczasowej centralnej ewidencji dóbr kultury do wojewódzkiej ewidencji zabytków nie wymaga zgody właściciela zabytku.*

2.3.2.4. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Przepisy dotyczące gminnej ewidencji zabytków odnoszą się tylko do zabytków nieruchomych *(Art. 22 ust. 5).*

2.3.2.5. Zabytki znajdujące się w muzeach i w bibliotekach

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach zostały określone w ustawie z dnia 21 listopada 1996r. o muzeach (t .j. Dz. U. 2022 poz. 385 z późn. zm.):

Art. 1.
Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiąganie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Art. 2.
1. *Muzeum realizuje cele określone w art. 1, w szczególności przez:*
   1) gromadzenie zabytków w statutowo określonym zakresie; (...)
   3) przechowywanie gromadzonych zabytków, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych;
   4) zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody;

Art. 21.
1. *Muzealiami są rzeczy ruchome i nieruchomości stanowiące własność muzeum i wpisane do inwentarza muzealiów. Muzealia stanowią dobro narodowe.*

1a. W przypadku muzeum nieposiadającego osobowości prawnej, muzealiami są rzeczy ruchome i nieruchomości stanowiące własność podmiotu, który utworzył muzeum, oraz wpisane do inwentarza muzealiów.

2. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach, wskazując, w szczególności, rodzaj dokumentacji ewidencyjnej, wymagania, jakim powinno odpowiadać prowadzenie tej dokumentacji, sposób oznakowania muzealiów oraz tryb ich dokumentowania w przypadku przenoszenia poza siedzibę muzeum oraz skreślania z inwentarza muzeum.

Art. 28.

Muzealia, będące nieruchomościami, w momencie likwidacji muzeum podlegają bezzwłocznie wpisowi do rejestru zabytków, chyba że wejdą w skład innego muzeum.

Zasady ochrony materiałów bibliotecznych zostały określone w ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. 2022 poz. 2393 z późn. zm.). Według art. 4. ust. 1. ww. ustawy do podstawowych zadań bibliotek należy m. in.: gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochrona materiałów bibliotecznych.

Zbiory o wyjątkowej wartości i znaczeniu dla dziedzictwa narodowego stanowią narodowy zasób biblioteczny:

Art. 6.

1. Zbiory bibliotek mające wyjątkową wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego stanowią, w całości lub części, narodowy zasób biblioteczny.

2. Narodowy zasób biblioteczny podlega szczególnej ochronie.

2a. Przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego działa Rada do Spraw Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Do zakresu działania Rady, jako organu opiniodawczo-doradczego w sprawach narodowego zasobu bibliotecznego, należy w szczególności:

1) opiniowanie wniosków organizatorów bibliotek o włączenie ich zbiorów do narodowego zasobu bibliotecznego oraz przedstawianie ministrowi propozycji dotyczących zatwierdzenia tych wniosków;

2) opiniowanie systemu informacji o narodowym zasobie bibliotecznym;

3) opracowywanie i przyjmowanie planów pracy dotyczących narodowego zasobu bibliotecznego.

2.3.2.6. Materiały archiwalne

Zasady ochrony materiałów archiwalnych zostały określone w ustawie z dnia 14 lipca 1983r. O narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. 2020 poz. 164).

2.3.3. Wybrane prawa i obowiązki powszechne

Prowadząc roboty budowlane lub ziemne należy się liczyć z odkryciem przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, iż są one zabytkami. *Artykuł 32* ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) określa procedurę

postępowania w przypadku dokonania takiego odkrycia, według której prowadzący roboty jest zobowiązany:

1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot,
2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia,
3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

W terminie niezwłocznym, nie dłuższym niż 3 dni wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa powyżej. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany w terminie 5 dni od dnia przyjęcia tego zawiadomienia, dokonać oględzin odkrytego przedmiotu. Jeżeli w tym terminie wojewódzki konserwator zabytków nie dokona oględzin odkrytego przedmiotu, przerwane roboty mogą być kontynuowane.

Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:

1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem,
2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia,
3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

Roboty budowlane lub ziemne nie mogą być wstrzymane na okres dłuższy niż miesiąc od dnia doręczenia decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków, chyba, że w trakcie badań archeologicznych zostanie odkryty zabytek posiadający wyjątkową wartość. W takim wypadku wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o przedłużeniu okresu wstrzymania robót. Jednak nie dłużej niż do 6 miesięcy od dnia doręczenia decyzji, o której mowa powyżej. Po zakończeniu badań archeologicznych wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję pozwalającą na kontynuację przerwanych robót. O odkryciu przedmiotu, o którym mowa w ust. 1, na polskich obszarach morskich należy niezwłocznie zawiadomić właściwego dyrektora urzędu morskiego.

Jeżeli ktoś przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, to wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Wójt (burmistrza, prezydenta miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa powyżej. W terminie 3 dni od dnia przyjęcia tego zawiadomienia wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany dokonać oględzin znalezionego przedmiotu i miejsca jego znalezienia oraz, w razie potrzeby, zorganizować badania archeologiczne. O znalezieniu przedmiotu, o którym mowa w powyżej, na polskich obszarach morskich należy niezwłocznie zawiadomić właściwego dyrektora urzędu morskiego (*art. 33*).

Osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda, jeżeli dopełniły one powyższych obowiązków (*art. 34 ust. 1*).

Przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa (*art. 35 ust. 1*).

Osoba, która bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia poszukuje ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, podlega karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 *(art. 109c).*

Art. 115.

1. *Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o odkryciu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, a także nie wstrzymał wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć znaleziony przedmiot i nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny.*
2. *W razie popełnienia wykroczenia określonego w ust. 1 można orzec nawiązkę do wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.*

Art. 116.

1. *Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o przypadkowym odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, a także nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny.*
2. *W razie popełnienia wykroczenia określonego w ust. 1 można orzec nawiązkę do wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.*

2.4. Inne regulacje prawne

Obowiązek ochrony zabytków uwzględniono też w innych aktach prawnych, w tym:

1. Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. – Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 725 z późn. zm.) określa zasady postępowania z obiektami budowlanymi, mając na uwadze zasady postępowania w przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków lub ewidencji zabytków:

   Art.1
   Ustawa (...) normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach.

   Art.2 ust.2

Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności:
3) o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Art. 39.
1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.
2. Decyzja o pozwoleniu na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydana po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.
3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
4. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. - Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 54 z późn. zm.) określa zasady ochrony środowiska oraz zachowania wartości kulturowych. Dodatkowo w art. 101 pkt 2 lit f) zawarte zostało odniesienie do ochrony zabytków archeologicznych.

Art. 101. Ochrona powierzchni ziemi polega na:
1) racjonalnym gospodarowaniu;
2) zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, w tym między innymi:
a) produkcji żywności oraz biomasy,
b) magazynowaniu, filtrowaniu i przekształcaniu składników odżywczych, substancji i wody,
c) podstaw rozwoju życia i różnorodności biologicznej,
d) źródła surowców,
e) rezerwuaru pierwiastka węgla,
f) zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego;

3. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. 2024 poz. 1478) określa m. in. zasady dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew położonych na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską
4. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1145) określa m. in. zasady postępowania w stosunku do nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

W rozumieniu art. 6. pkt. 5 ustawy celem publicznym jest:

5) opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5. Ustawa z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2024 poz. 87) precyzuje zasady wykonywania działalności kulturalnej. Jednym z jej zadań jest opieka nad zabytkami.

Art.1
1. Działalność kulturalna w rozumieniu niniejszej ustawy polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury.
2. Państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych, a także opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa narodowego w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą.
3. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może wspierać finansowo, w ramach mecenatu państwa, realizację planowanych na dany rok zadań związanych z polityką kulturalną państwa, prowadzonych przez instytucje kultury i inne podmioty nienależące do sektora finansów publicznych.
4. Mecenat, o którym mowa w ust. 2 i 3, sprawują także organy jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ich właściwości.

6. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1491) zalicza do sfery zadań publicznych działania w zakresie kultury, sztuki i ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, co wiąże się z ochroną zabytków.

Art. 3
1. Działalnością pożytku publicznego jest działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych określonych w ustawie.

Art. 4.
1. Sfera zadań publicznych, o której mowa w art. 3 ust. 1, obejmuje zadania w zakresie:
16) kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego;

7. Ustawa z dnia 9 października 2015r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2024 poz. 278) określa sposób postępowania w przypadku występowania na obszarze rewitalizowanym budynków objętych formami ochrony zabytków oraz możliwość otrzymania dotacji na wykonanie określonych prac.

W rozumieniu Art.17 ust. 2 pkt. 4 ustawy wójt, burmistrz albo prezydent miasta, po podjęciu przez radę gminy uchwały o przystąpieniu do sporządzenia gminnego programu rewitalizacji, występuje o zaopiniowanie:

b) w przypadku gdy jest to uzasadnione specyfiką obszaru rewitalizacji przez:
– właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków – w zakresie form ochrony zabytków,

W rozumieniu Art.35 ust. 1 pkt. 2 ustawy gmina ma możliwość udzielenia dotacji na wykonywanie określonych prac przy budynkach niewpisanych do rejestru zabytków:

Art. 35.
1. W przypadku nieruchomości położonych na obszarze Strefy gmina może udzielić ich właścicielom lub użytkownikom wieczystym dotacji w wysokości nieprzekraczającej 50% nakładów koniecznych na wykonanie:
2) prac konserwatorskich i prac restauratorskich w rozumieniu art. 3 pkt 6 i 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w odniesieniu do nieruchomości niewpisanych do rejestru zabytków

8. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774 z późn. zm.) wprowadza pojęcie krajobrazu priorytetowego, dla określenia którego obszar zabytkowy może mieć znaczenie ze względu na wartości kulturowe.

Art. 7.
W ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2015 r. poz. 199 i 443) wprowadza się następujące zmiany:
w art. 2:
po pkt 16 dodaje się pkt 16a–16f w brzmieniu:
16f) „krajobrazie priorytetowym" – należy przez to rozumieć krajobraz szczególnie cenny dla społeczeństwa ze względu na swoje wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, architektoniczne, urbanistyczne, ruralistyczne lub estetyczno-widokowe, i jako taki wymagający zachowania lub określenia zasad i warunków jego kształtowania;";

W rozumieniu art. 9 pkt. 7 w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r. poz. 627, z późn. zm.) wprowadza się następujące zmiany, dotyczące elementów chronionych w ramach krajobrazu priorytetowego:

Art. 23a.
1. Na obszarze chronionego krajobrazu sejmik województwa, w drodze uchwały stanowiącej akt prawa miejscowego:
1) wyznacza, w granicach krajobrazów priorytetowych zidentyfikowanych w ramach audytu krajobrazowego, o którym mowa w art. 38a ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, strefy ochrony krajobrazu stanowiące w szczególności przedpola ekspozycji, osie widokowe, punkty widokowe oraz obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną, istotne dla zachowania walorów krajobrazowych obszaru chronionego krajobrazu, wraz

ze wskazaniem które z zakazów, wymienionych w art. 24 ust. 1a, obowiązują w danej strefie;

2) określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym.

9. Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 576) dopuszcza użycie terenu cmentarnego na inne cele pod warunkiem zachowania znajdujących się na jego terenie zabytków, które mogą być przeniesione w inne miejsce po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.
10. Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 530 z późn. zm.) określa m.in. warunki prowadzenia gospodarki leśnej w lasach wpisanych do rejestru zabytków i w lasach, na terenie których znajdują się zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.
11. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 70 z późn. zm.) zwalnia z obowiązku płacenia podatku od nieruchomości grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej. Dodatkowo zwalnia z obowiązku płacenia podatku od środków transportowych pojazdy zabytkowe, w rozumieniu przepisów o ruchu drogowym.
12. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2004 nr 212 poz. 2153) określa na czym polega ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych:

§ 1. 1. Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

13. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2021 poz. 81) zgodnie z §1. określa tryb wydawania pozwoleń na:

1. 1) prowadzenie:

a) prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,

b) prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,

c) prac restauratorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,

d) prac restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,

e) robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, zwanych dalej „robotami budowlanymi”,

f) badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,

g) badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,

h) badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, zwanych dalej „badaniami architektonicznymi”;

2) przemieszczenie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, zwane dalej „przemieszczeniem zabytku nieruchomego”;

3) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru zabytków, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje, zwane dalej „przeniesieniem zabytku ruchomego”;

4) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, zwanego dalej „podziałem zabytku nieruchomego”;

5) zmianę przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru zabytków lub sposobu korzystania z tego zabytku, zwaną dalej „zmianą przeznaczenia lub sposobu korzystania z zabytku”;

6) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów;

7) prowadzenie badań archeologicznych;

8) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, zwane dalej „poszukiwaniem zabytków”;

9) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;

10) podejmowanie innych działań niż określone w pkt 1–6 oraz 8 i 9, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru zabytków, zwane dalej „podejmowaniem innych działań”.

2. Rozporządzenie określa ponadto dane i informacje, które zawierają wnioski o wydanie pozwoleń, o których mowa w ust. 1, dokumentację dołączaną do tych wniosków, niezbędną do ich rozpatrzenia, dane i informacje, które zawierają te pozwolenia, oraz warunki, które mogą zostać w nich zastrzeżone, a także elementy, które zawiera dokumentacja prac konserwatorskich i prac restauratorskich prowadzonych przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz dokumentacja badań archeologicznych.

14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2023 poz. 2425) określa szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji celowej prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Dodatkowo rozporządzenie określa dane i informacje zawarte we wnioskach o udzielenie dotacji celowej oraz niezbędną dokumentację.
15. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56) określa sposób prowadzenia rejestru, ewidencji i wykazu zbytków.

16. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. 2004 nr 124 poz. 1304 z 2006 poz. 181) określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczania i noszenia.
17. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U. 2004 nr 75 poz. 706) określa organizację wojewódzkich urzędów ochrony zabytków, uwzględniając w szczególności stanowiska pracy oraz wydziały, których utworzenie w poszczególnych urzędach jest obowiązkowe.
18. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. 2004 nr 71 poz. 650) określa warunki i tryb przyznawania nagród, ich rodzaje, wysokość i źródła finansowania.
19. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 nr 30 poz. 259) zawiera opisowe i graficzne przedstawienie wzoru znaku umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

2.5. Przepisy międzynarodowe

Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona), sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz.U. 1996 nr 120 poz. 564) została sporządzona w celu ochrony dziedzictwa archeologicznego jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej i jako instrumentu dla badań historycznych i naukowych. Wśród najważniejszych postulatów konwencji należy wymienić art. 4 pkt i, ii oraz art. 5 pkt i lit. a.

Artykuł 4.
Każda Strona zobowiązuje się do stosowania środków fizycznej ochrony dziedzictwa archeologicznego, zapewniając, stosowanie do okoliczności:
i) nabycie lub ochronę przez organy państwowe, za pomocą innych odpowiednich środków, terenów mających stanowić rezerwat archeologiczny
ii) konserwację i zachowanie dziedzictwa archeologicznego, jeżeli jest to możliwe na miejscu;
iii) zorganizowanie odpowiednich miejsc przechowywania pozostałości archeologicznych, które zostały przeniesione z ich pierwotnego miejsca.

Artykuł 5.
Każda strona zobowiązuje się:
i) do podejmowania próby pogodzenia i połączenia odpowiednich potrzeb archeologicznych oraz planów zagospodarowania przestrzennego poprzez zapewnienie archeologom uczestnictwa:
a) w tworzeniu założeń planowania, ukierunkowanych na zapewnienie wyważonej strategii mającej na celu ochronę, konserwację i podniesienie wartości terenów o wartości archeologicznej,
b) na różnych etapach planów zagospodarowania przestrzennego, (...)

Oprócz wyżej wymienionych przepisów prawa doktrynę konserwatorską kształtuje miękkie prawo międzynarodowe (*z ang. Soft-Low*). Najważniejsze regulacje przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 1 - Najważniejsze międzynarodowe regulacje prawne, na podstawie opracowania Vademecum Konserwatora Zabytków Międzynarodowe Normy Ochrony Dziedzictwa Kultury /edycja 2015/.

DOKUMENTY MIĘDZYNARODOWE – TYPOLOGIA	
OGÓLNE ZASADY	▪ Karta Ateńska (Ateny 1931) ▪ Konwencja Haska (Haga 1954) ▪ Karta Wenecka (Wenecja 1964) ▪ Dokument z Nara o autentyzmie (Nara 1994) ▪ Karta Krakowska (Kraków 2000) ▪ Ramowa konwencja Rady Europy dotycząca wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa (Faro 2005)
KULTURA I NATURA	▪ Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego ▪ i naturalnego (Paryż 1972)
ARCHITEKTURA I BUDOWNICTWO	▪ Deklaracja Amsterdamska (Amsterdam 1975) ▪ Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy (Granada 1985) ▪ Karta ochrony dziedzictwa architektury wernakularnej (Meksyk 1999) ▪ Zasady ochrony historycznych budynków drewnianych (Meksyk 1999) ▪ Zasady analizy, konserwacji i strukturalnej restauracji dziedzictwa architektonicznego (Victoria Falls 2003) ▪ Wspólne wytyczne ICOMOS-TICCIH w zakresie konserwacji obiektów, konstrukcji, obszarów i krajobrazów dziedzictwa przemysłowego – ▪ Zasady Dublińskie (Paryż 2011)
MIASTA HISTORYCZNE	▪ Rekomendacja Warszawska/Nairobi 1976 ▪ Karta Waszyngtońska (Toledo/Waszyngton 1987) ▪ Zalecenia UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (Paryż 2011) ▪ Dokument z La Valetty w sprawie ochrony i zagospodarowania miast historycznych i dzielnic zabytkowych (Paryż 2011)
DZIEDZICTWO ARCHEOLOGICZNE	▪ Karta Lozańska (Sztokholm1989/Lozanna 1990) ▪ Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (La Valetta 1992)
KRAJOBRAZ KULTUROWY	▪ Karta z Burra (Burra 1979–99) ▪ Karta Florencka (Florencja 1981) ▪ Dokument Sympozjum na temat dziedzictwa kulturalnego państw uczestniczących w KBWE (Kraków 1991) ▪ Europejska konwencja krajobrazowa (Florencja 2000) ▪ Deklaracja z Xi'an w sprawie konserwacji otoczenia budowli, miejsc i obszarów stanowiących dziedzictwo (Xi'an 2005)
KULTURA NIEMATERIALNA	▪ Międzynarodowa Karta turystyki kulturowej (Meksyk 1999)

	▪ Powszechna deklaracja UNESCO o różnorodności kulturowej (Paryż 2001) ▪ Konwencja o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego (Paryż 2003) ▪ Karta ICOMOS ochrony szlaków kulturowych (Quebec 2008) ▪ Deklaracja w sprawie zachowania genius loci (Quebec 2008)

2.6. Organy ochrony zabytków

Zgodnie z art. 89 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292):

Organami ochrony zabytków są:
1) *minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;*
2) *wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.*

3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

3.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

3.1.1. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR) została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. (M.P. 2017 poz. 260). *Strategia* określa wizję strategiczną, zasady, cele i priorytety rozwoju kraju w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym do 2020 r. oraz w perspektywie do 2030 r. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju jest aktualizacją średniookresowej strategii rozwoju kraju, tj. Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r., zgodnie z wymogami ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (t.j. Dz. U. z 2025 r., poz. 198).

Głównym celem Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym. Jako konkretyzację celu głównego wyznaczono 3 cele szczegółowe:

1. Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną;
2. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony;
3. Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu.

Oprócz działań skoncentrowanych na w/w celach podejmowane będą również interwencje w ramach obszarów horyzontalnych, wpływających na osiągnięcie celów *Strategii.* Wśród obszarów wpływających na osiągnięcie celów *Strategii* obszar *Kapitał ludzki i społeczny* najściślej wiąże się z zagadnieniami ochrony dóbr kultury. Wyznaczono dla tego obszaru cele i oczekiwane efekty oraz kierunki interwencji. Kierunkiem interwencji, który dotyczy omawianej problematyki jest kierunek 4. *Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.* W ramach tego kierunku wyznaczono działania podzielone na dwa etapy:

Działania do 2020 r.:

- Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu – wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie.
- Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych – stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam" w dostępie do kultury.

Wśród wymienionych projektów strategicznych na największą uwagę zasługują:

- Dziedzictwo buduje wspólnotę – utworzenie sieci muzeów historycznych, których głównym celem jest opowiadanie o historii Polski z różnych perspektyw. Dzięki synergii uzyskanej w wyniku współdziałania w sieci, możliwe będą wspólne: budowanie dostępności (np. poprzez system biletowy), promocja w kraju i za granicą, a także realizacja przedsięwzięć edukacyjnych i wystawienniczych.
- Kultura/Dziedzictwo/Wspólnota – wdrożenie instrumentów wsparcia finansowego i pozafinansowego dla bibliotek, domów kultury oraz archiwów państwowych. Planowane jest uruchomienie trzech typów programów:
  - wspieranie projektów, które pozwolą bibliotekom funkcjonować jako lokalne centra aktywności społecznej oraz miejsca dostępu do wiedzy, jak również zdobywania umiejętności korzystania z nowych technologii;
  - wspieranie realizowanych przez archiwa państwowe projektów animacyjno-edukacyjnych, w ramach których wzmacniana będzie wiedza społeczności lokalnych o ich dziedzictwie

historyczno-kulturowym, przy jednoczesnym uwzględnieniu rozwoju wspólnoty w oparciu o lokalne zasoby i potencjały oraz promocji regionów;

- wspieranie projektów, w ramach których domy kultury będą animowały integrację lokalnych społeczności wokół kluczowych problemów lokalnych.

3.1.2. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) została przyjęta przez Radę Ministrów Uchwałą Nr 155 z dnia 27 października 2020 r. (opublikowana w Monitorze Polskim, dnia 19 listopada 2020 r., poz. 1060). Jest ona jednym z instrumentów realizacji przyjętej Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)* (M.P. poz. 260) oraz jedną z dziewięciu horyzontalnych zintegrowanych strategii rozwoju. Koordynowanie i nadzorowanie realizacji SRKS zostało powierzone ministrowi właściwemu do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

„Planowane w ramach SRKS instrumenty mają dwojaki charakter. Z jednej strony, są to działania ukierunkowane na redukowanie deficytów i wykorzystanie potencjałów w obszarach społeczeństwa obywatelskiego oraz uczestnictwa w kulturze, z drugiej zaś polegają na stymulowaniu rozwoju gospodarczo-kulturalnego przez wzrost efektywności funkcjonowania polskich branż kreatywnych. **Głównym celem SRKS jest zatem wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.** Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach (…):

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.”

W części diagnostycznej SRKS stwierdzono, że „Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.” Jednym z problemów, które zostały wyraźnie zauważone, jest zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych, albowiem tylko 1/3 zabytków wpisanych do rejestru zabytków nie wykazuje objawów zniszczenia, które uzasadniałyby konieczność przeprowadzenia ingerencji remontowych. „Odpowiedzialny rozwój należy rozumieć również jako troskę o utrwalony m.in. w obiektach zabytkowych dorobek przeszłych pokoleń, bez której proces wzmacniania kapitału społecznego będzie w istotny sposób utrudniony.”

Jako jeden ze sposobów integracji mieszkańców poszczególnych obszarów i wzmacniania kapitału społecznego na poziomie lokalnym i regionalnym, wskazane zostało **tworzenie szlaków kulturowych**, które powiązane jest z **rozwojem turystyki kulturowej**.

Cel główny SRKS (**wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków**) realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

- cel szczegółowy 1 – Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne,
- cel szczegółowy 2 – Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich,
- cel szczegółowy 3 – Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono następujące priorytety:
2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Dla realizacji priorytetu 2.2., w celu dalszego inwestowania w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawniania systemu ochrony zabytków, realizowany będzie projekt strategiczny pn. **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami**, o którym mowa w kolejnym rozdziale.

3.1.3. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023–2026

Uchwałą Nr 242 z dnia 8 grudnia 2023 r. Rada Ministrów przyjęła *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023–2026* (opublikowany w Monitorze Polskim, dnia 28 grudnia 2023 r., poz. 1470). *Program 2023‑2026* – zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Cel główny Programu 2023‑2026 został sformułowany jako **„Zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce”**.

Cel ten będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, dla których wyznaczono zadania je realizujące, tj.:

1. **Cel szczegółowy 1:** Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości.

   1.1. Kierunek działań 1.1: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju.
   Zadania:
   1.1.1. Ochrona zasobu wielkoobszarowych i wieloelementowych zespołów architektury obronnej.
   1.1.2. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki kolejowej i zaplecza kolejowego.`
   1.1.3. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki związanych z przemysłem wydobywczym/górniczym/kopalnianym, węgla kamiennego i innych paliw kopalnych.

1.1.4. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków w zakresie zabytkowej architektury osad służbowych związanych z gospodarką Leśną Lasów Państwowych.

1.2. Kierunek działań 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości

Zadania:

1.2.1. Model i system wartościowania zabytków.
1.2.2. Plany zarządzania dla pomników historii.
1.2.3. Wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych.
1.2.4. System bezpieczeństwa zabytków.
1.2.5. Projektowanie konserwatorskie.

1.3. Kierunek działań 1.3: Realizacja międzynarodowych zobowiązań

Zadania:

1.3.1. Implementacja konwencji UNESCO z 1972 do ustawy o ochronie zabytków.
1.3.2. Wdrożenie Konwencji UNESCO z 2001.
1.3.3. Współpraca międzynarodowa z UNESCO-ICOMOS-ICCROM-UE.
1.3.4. Wsparcie procesów tworzenia planów zarządzania dla miejsc światowego dziedzictwa w Polsce.

2. Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków.

2.1. Kierunek działań 2.1: Cyfryzacja procesów administracyjnych.

Zadania:

2.1.1. Cyfryzacja procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków.
2.1.2. Opracowanie i realizacja programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

2.2. Kierunek działań 2.2: Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków.

Zadania:

2.2.1. Wdrożenie i rozwój programu AZP+.
2.2.2. Digitalizacja i udostępnienie zasobu archiwalnego.
2.2.3. Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D.
2.2.4. Rozwój portalu Zabytek.pl

2.3. Kierunek działań 2.3: Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami**.**

Zadania:

2.3.1. Premia zabytkowa.
2.3.2. Wprowadzenie alternatywnego sposobu finansowania opieki nad zabytkami – crowdfunding.

3. Cel szczegółowy 3: Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

3.1. Kierunek działań 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych.

Zadania:

3.1.1. Strategia przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych dla zachowania zabytków.
3.1.2. Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami.
3.1.3. Twój dom – dialog z tradycją.
3.1.4. Upowszechnianie tradycyjnych, neutralnych dla środowiska, metod i technik rzemieślniczych – „Szkoła rzemiosła CAD".
3.1.5. Warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich.
3.1.6. Wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych.
3.1.7. Proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

3.2. Kierunek działań 3.2: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego:

3.2.1. Włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach.
3.2.2. Badania społeczne i statystyczne dotyczące dziedzictwa kulturowego.
3.2.3. Pomiar wpływu kultury i dziedzictwa na rozwój społeczny.
3.2.4. Kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dziedzictwa kulturowego.
3.2.5. Wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.
3.2.6. Edukacja o dziedzictwie kulturowym, z uwzględnieniem dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami.
3.2.7. Utworzenie i rozwój działalności Forum Posiadaczy Zabytków przy Generalnym Konserwatorze Zabytków.

Program jest finansowany ze środków budżetu państwa, z części 24 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego, a łączna kwota środków przeznaczonych w całym okresie na jego realizację wynosi 55 796 050 zł.

Podmiotem wiodącym, realizującym program jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. A jego realizację koordynuje oraz sprawuje nad nią nadzór minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego przez powołany przez siebie Zespół do spraw Programu.

3.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

3.2.1. Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Warmińsko-Mazurskie 2030

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego dla województwa warmińsko-mazurskiego 2030 przyjęta została przez Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego Uchwałą Nr XIV/243/20 z dnia 18 lutego 2020 roku.

Wizja województwa brzmi: Warmia i Mazury regionem, w którym warto żyć niezależnie od wieku, wykształcenia, stanu posiadania, pochodzenia, miejsca zamieszkania, płci, kondycji zdrowotnej.

W analizie SWOT przedstawionej w dokumencie w mocnych stronach wyszczególniono „bogate walory kulturowe, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, w tym o znaczeniu europejskim, wynikające z różnorodności narodowościowej i etnicznej regionu". Natomiast w słabych stronach przedstawiono następujący aspekt: „słaba tożsamość regionalna, szczególnie młodzi i wykształceni nie

widzą swojej przyszłości w regionie; niski poziom wiedzy o dziedzictwie regionalnym; słabo skonsolidowane środowiska biznesowe".

Tabela 2 – Cele Strategii Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Warmińsko – Mazurskie 2030.

Cel główny	**Spójność ekonomiczna, społeczna i przestrzenna Warmii i Mazur z regionami Europy**			
Cele strategiczne	Kompetencje przyszłości	Inteligentna produktywność	Kreatywna aktywność	Mocne fundamenty
Cele operacyjne	Użyteczne kwalifikacje i kompetencje	Satysfakcjonująca praca	Inspirująca twórczość	Silny kapitał społeczny
	Nowoczesne usługi	Inteligentna specjalizacja	Efektywna współpraca	Optymalna infrastruktura rozwoju
	Profesjonalne organizacje	Wysoka konkurencyjność	Ukształtowana tożsamość	Wyjątkowe środowisko przyrodnicze

Problematykę dotyczącą *dóbr* kultury można zauważyć w:
- Cel strategiczny: Kreatywna aktywność
- Cel operacyjny: Ukształtowana tożsamość

- Kierunek działań: Wiedza o województwie warmińsko mazurskim

W tym punkcie uwzględniono „wsparcie badań, inwentaryzacji i ochrony oraz odpowiedzialnego udostępniania zasobów materialnych dziedzictwa kulturowego (m.in. stanowisk archeologicznych, założeń pałacowo-parkowych, obiektów sakralnych, cmentarzy) na cele edukacyjne oraz tworzenie w oparciu o nie produktów turystycznych (w tym ścieżki edukacyjne); działania na rzecz zachowania i popularyzacji dziedzictwa niematerialnego (w tym: gwara, tańce ludowe, tradycje, wierzenia, zawody tradycyjne); krzewienie wiedzy o regionie ze szczególnym nastawieniem na wykorzystanie technologii cyfrowych"

- Kierunek działań: Organizacje wzmacniające tożsamość regionalną

Wyszczególniono „wsparcie instytucji kultury i organizacji społecznych w celu poprawy jakości i różnorodności oferty kulturalnej regionu i aktywizacji społecznej na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym (w tym włączenia ich w tworzenie produktów turystycznych i wypoczynkowych oraz rozszerzenie kręgu odbiorców (w tym osoby z niepełnosprawnościami, uczniowie)); upowszechnianie różnych form uczestnictwa w kulturze."

„Strategia jest w swym założeniu strategią rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego, a nie strategią tylko samorządu województwa. Zatem za jej realizację odpowiada wiele podmiotów. Przede wszystkim odpowiedzialny za jej opracowanie Zarząd Województwa. W nie mniejszym jednak stopniu zależy od działań innych podmiotów funkcjonujących na terenie województwa warmińsko-mazurskiego, jak i poza nim." Mowa tu o mieszkańcach regionu, organizacjach biznesowych i pozarządowych, samorządach lokalnych, samorządzie województwa, kraju, Unii Europejskiej oraz innych krajach w otoczeniu.

„Dane na temat realizacji Strategii oraz sytuacji społeczno-gospodarczej województwa są zbierane w cyklu corocznym i częściowo będą wykorzystywane do opracowania raportu o stanie województwa. Raport okresowy z realizacji Strategii będzie opracowywany nie rzadziej niż co trzy lata. Dodatkowo, w zależności od potrzeb, będą przygotowywane raporty pogłębiające wiedzę w różnych obszarach tematycznych (np. cykliczne raporty w zakresie inteligentnych specjalizacji).”

3.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego 2014-2020

Ostatnia zmiana w *Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Warmińsko-Mazurskiego* została zatwierdzona przez Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego 30 lipca 2024 r.. Program skupia się na 13 celach tematycznych i 34 priorytetach inwestycyjnych. W ramach celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych wyznaczono 13 osi priorytetowych, jedna z nich dotyczy kultury i dziedzictwa regionu.

W w/w osi wyszczególniono:

- Nr i nazwę działania: 6.1. Infrastruktura kultury
- Nr i nazwa poddziałania: 6.1.1. Dziedzictwo kulturowe

Priorytetem inwestycyjnym jest zachowanie, ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, celem szczegółowym jest wzrost potencjału turystycznego poprzez ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego. W tym punkcie zawierają się następujące typy projektów:

- Renowacja (wg definicji konserwatorskiej: rewitalizacja, rewaloryzacja, restauracja, konserwacja, zachowanie) obiektów dziedzictwa kulturowego (w tym zabytków ruchomych) o potencjale turystycznym wraz z zagospodarowaniem terenów je otaczających oraz zakupem wyposażenia wpływającego na unowocześnienie obiektów (wyłącznie jako element projektu inwestycyjnego);
- Adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego o potencjale turystycznym polegająca na unowocześnianiu form ich wykorzystania wraz z zagospodarowaniem terenów je otaczających oraz zakupem wyposażenia wpływającego na unowocześnienie obiektów (wyłącznie jako element projektu inwestycyjnego);
- Projekty polegające na zabezpieczeniu przed zagrożeniami obiektów dziedzictwa kulturowego;
- Projekty zachowujące walory architektoniczno-krajobrazowe i kulturowe miasteczek i wsi; (np. kapliczki przydrożne, zabytkowe nekropolie).

3.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko mazurskiego został przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr XXXIX/832/18 z dnia 28.08.2018 r. w sprawie uchwalenia Planu zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego. Plan odnosi się do obszaru województwa warmińsko-mazurskiego w jego granicach administracyjnych, jest dokumentem długookresowym ściśle powiązanym ze strategią rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

Według dokumentu „region charakteryzuje bogata historia, wielowarstwowe i różnorodne dziedzictwo kulturowe, zarówno materialne, jak i niematerialne. Zasoby dziedzictwa stanowią ważny czynnik rozwoju regionu, szczególnie wpływają na zwiększanie atrakcyjności turystycznej. W przestrzeni województwa wyodrębniają się czytelne kulturowe struktury przestrzenne, o specyficznych cechach i wyróżnikach dziedzictwa kulturowego (m.in.: architektura, zagospodarowanie terenu).

Podstawę ich wyznaczenia stanowią krainy historyczne, w których zachodziły odmienne procesy i uwarunkowania m.in.: ekonomiczne, tworzone przez określoną politykę, społeczne, kolejne fale osadnicze napływające z różnych stron Europy, pozostawiające trwałe ślady w substancji materialnej i krajobrazie.

Elbląg leży w krainie zwanej Powiśle. „Powiśle (Oberland, Górne Prusy) to protestancki obszar zachodnich Mazur, z dużym udziałem wielkiej własności ziemskiej jak również z komponentem osadnictwa „holenderskiego" i Kanałem Elbląskim tworzącym oś obszaru. Wyróżniki obszaru to głównie cmentarze ewangelickie rozproszone w krajobrazie (do dziś tworzące charakterystyczne kępy zieleni) oraz pozostałości osadnictwa „holenderskiego" z XVII i XVIII wieku – całe wsie lub pojedyncze gospodarstwa, lokowane na terenach o trudnych warunkach osadniczych (bagna, obszary podmokłe)."

Podsumowując analizy uwarunkowań środowiska kulturowego planu zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego:

- Zasoby i potencjał kulturowy tworzą zabytkowe zasoby urbanistyczne i ruralistyczne, unikalne zabytkowe obiekty architektury sakralnej i świeckiej, zespoły pałacowo-parkowe i dworskie, zabytki techniki i militarne, cmentarze różnych wyznań, miejsca kultu religijnego oraz stanowiska archeologiczne.
- Rejestr zabytków nieruchomych województwa warmińsko-mazurskiego, obejmuje 5923 pozycji, co stanowi prawie 9% zasobów krajowych i sytuuje region na 4 miejscu. Największy zasób w rejestrze stanowią zabytki architektury – 79%, następną wyróżniającą grupę stanowią zabytkowe tereny zieleni – parki i cmentarze – 17%. W grupie obiektów architektonicznych najwięcej jest obiektów mieszkalnych (35%), sakralnych (15%), a miejskie i wiejskie układy przestrzenne stanowią zaledwie 1%. Największym nasyceniem wszelkimi elementami dziedzictwa kulturowego jest zachodnia część województwa, powiaty: elbląski, iławski, nowomiejski, ostródzki, lidzbarski, olsztyński, gdzie przeważają najstarsze układy urbanistyczne i ruralistyczne oraz zlokalizowanych jest najwięcej obiektów zabytków architektury.
- Rejestr zabytków archeologicznych województwa warmińsko-mazurskiego liczy 286 obiektów (blisko 4% zasobu krajowego), w większości posiadających własne formy krajobrazowe (grodziska, kurhany, wały). Zabytki archeologiczne są rozproszone równomiernie na terenie województwa, z wyróżniającą się frekwencją w zachodniej części regionu.
- W dokumentacji ewidencyjnej w zbiorach NID ujętych jest łącznie 14014 kart ewidencyjnych, co stanowi zaledwie 7% zasobu krajowego. W ewidencji zabytków przeważają karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa – 77%, blisko 20% stanowią karty cmentarzy, a pozostałe 3% parków.
- Do najważniejszych dóbr kultury współczesnej zlokalizowanych na obszarze województwa zalicza się między innymi Stare Miasto w Elblągu, odbudowany układ staromiejski z zachowaniem układu przestrzennego miasta średniowiecznego oraz proporcji zabudowy, nowa architektura realizowana w formach współczesnych (retrowersja).
- Na terenie województwa, poza pomnikami historii i ww. obiektami kultury współczesnej, odnotować można miejscowości i obiekty zabytkowe o wyróżniających się walorach i wartościach kulturowych na tle województwa i kraju:
  - miasta o tkance urbanistycznej w dobrym stanie zachowania i dużych walorach turystycznych, a także dużym potencjale ekonomicznym: Reszel – miasto i zamek, Elbląg – zespół urbanistyczny, Olsztyn – zespół urbanistyczny z zamkiem, Pasłęk – miasto, Orneta – miasto,

Lubawa – miasto i ruiny zamku, Nowe Miasto Lubawskie – miasto, Działdowo – miasto, Ryn – zamek;

- obiekty i zespoły zabytków techniki, które wymagają działań konserwatorskich, adaptacyjnych i promocyjnych: Kanał Elbląski (miasta i gm. Elbląg, Ostróda, Iława, gm. Miłomłyn, Małdyty, Rychliki), Kanał Mazurski (gm. Srokowo, Węgorzewo), Frombork – wieża ciśnień i kanał, kanał Łuczański (gm. Giżycko), dworzec kolejowy w Iławie, Zespół Ełckiej Kolei Wąskotorowej (gm. Ełk, Kalinowo, Prostki), most zwodzony w Giżycku, parowozownia w Szczytnie;

Kierunki i zasady zagospodarowania przestrzennego zostały sformułowane dla obszarów o znaczeniu ponadregionalnym oraz regionalnym. Elbląg znajduje się w Obszarze Funkcjonalnym Żuławy oraz w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Ośrodka Regionalnego Elbląga.

W kierunkach zasadach zagospodarowania przestrzennego dla Obszaru Funkcjonalnego Żuławy, w którym znajduję się Elbląg wyznaczono 6 punktów:

1. Ochrona przed powodzią oraz ograniczenie skutków jej wystąpienia,
2. Racjonalne gospodarowanie przestrzenią przyrodniczą m.in. poprzez stosowanie rozwiązań służących podnoszeniu jakości przyrodniczej,
3. Ochrona dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Żuław Wiślanych,
4. Rozwój turystyki na obszarze Żuław,
5. Rozwój gospodarki rolnej,
6. Rozwój infrastruktury technicznej.

Punkt 3 dotyczy ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego, może on być zrealizowany poprzez następujące działania:

a) zachowanie otwartych krajobrazów i rozległych perspektyw, z nielicznym wiejskim osadnictwem, gęstą siecią hydrograficzną, kształtowaną zielenią jako śladami wielowiekowej działalności człowieka,
b) ochrona i utrzymanie użytkowych i historycznych wartości Kanału Elbląskiego i jego urządzeń technicznych,
c) ochrona historycznego systemu melioracyjnego,
d) ochrona i prowadzenie dalszych badań zabytków archeologicznych Żuław o wysokiej wartości historycznej, w tym osady Truso,
e) utworzenie planowanych parków.

Punkt 4 odnosi się do rozwoju turystyki poprzez wykorzystanie potencjału kulturowego, wodnego i przyrodniczego do rozwoju turystyki krajoznawczej, wodnej (Kanał Elbląski, Pętla Żuławska), oraz realizację nowych szlaków turystycznych wykorzystujących ważne atrakcje terenu Żuław.

3.2.4. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego 2024-2027

Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2024-2027 przyjęty został Uchwała Nr LV/858/23 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 19 grudnia 2023 r. w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata

2024-2027". Program na lata 2024-2027 jest aktualizacją „Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2020-2023" w zakresie uwarunkowań formalno-prawnych, danych liczbowych charakteryzujących zasoby zabytkowe, działalności Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego dotyczącej ochrony i opieki nad zabytkami oraz muzeów. Ponadto w odniesieniu do zmiany ww. uwarunkowań aktualizacji poddano cele i kierunki działań ustalone w poprzednim Programie.

W programie na lata 2024-2027 wyznaczono cel główny: Ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej województwa warmińsko-mazurskiego oraz dwa cele szczegółowe:

1. Cel szczegółowy 1: Poprawa stanu zachowania i ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego

1.1. Kierunek 1: Dążenie do poprawy stanu zachowania i utrzymania zabytków i ich otoczenia oraz krajobrazu kulturowego,

Działania:

1.1.1. Podejmowanie działań ratunkowych służących poprawie stanu obiektów zabytkowych, zgodnie z przepisami prawa i sztuką konserwatorską, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków najcenniejszych i stanowiących o specyfice kulturowej regionu (np.: obiekty sakralne, architektura rezydencjonalna, wiejska, zabytki techniki, założenia parkowe, cmentarze).

1.1.2. Zabezpieczanie obiektów zabytkowych przed dewastacją i zagrożeniami, z uwzględnieniem warunków atmosferycznych i skutków zmian klimatycznych, w tym poprzez np.: wykonanie odpowiednich instalacji (elektrycznych, przeciwwłamaniowych, przeciwpożarowych).

1.1.3. Uwzględnianie kontekstu historycznego przy zagospodarowaniu terenów w otoczeniu zabytków, poprzez np.: nawiązywanie stylem, gabarytami, formą architektoniczną, materiałami budowlanymi przy realizacji nowej zabudowy (w tym do form i stylu tradycyjnej zabudowy regionalnej szczególnie na obszarach wiejskich), ochronę przedpól obiektów zabytkowych, układów, zespołów urbanistycznych i ruralistycznych oraz sylwet historycznych miejscowości.

1.1.4. Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji zgodnie ze sztuką konserwatorską, bez strat dla wartości obiektu i substancji zabytkowej.

1.1.5. Ochrona i kształtowanie krajobrazów kulturowych, poprzez np.:

- wspieranie zintegrowanych działań służących ochronie krajobrazu kulturowego i wartości przyrodniczych,
- promowanie zintegrowanego podejścia do ochrony krajobrazu kulturowego,
- zachowanie wyróżników kulturowych w przestrzeni,
- zapobieganie degradacji cennych kulturowo krajobrazów przy planowaniu i realizacji działalności inwestycyjnej.

1.2. Kierunek 2: Aktualizacja wiedzy na temat zasobów zabytkowych i ich stanu,

1.3. Kierunek 3: Cyfryzacja i udostępnianie danych w zakresie materialnych i niematerialnych zasobów kulturowych regionu, przy użyciu nowoczesnych technologii,

1.4. Kierunek 4: Wspieranie inicjatyw mających na celu obejmowanie opieką lub podnoszenia rangi opieki nad obiektami i obszarami o najcenniejszych wartościach dziedzictwa kulturowego, świadczących o specyfice i tożsamości województwa,

1.5. Kierunek 5: Wspieranie finansowe prac remontowo-konserwatorskich i konserwacji obiektów zabytkowych.

2. Cel szczegółowy 2: Racjonalne wykorzystanie potencjału zasobów dziedzictwa kulturowego w polityce rozwoju województwa

2.1. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego do rozwoju gospodarczego, w tym w szczególności turystyki.

Działania:

2.1.1. Wzmacnianie marki regionu w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego

2.1.2. Promowanie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, ze szczególnym uwzględnieniem różnorodności i odrębności kulturowej poszczególnych obszarów województwa

2.1.3. Tworzenie i rozwijanie oferty turystycznej w oparciu o wyróżniki kulturowe regionu (np. postać Mikołaja Kopernika, dawne pałace i dwory, warmińskie kapliczki, miasta Cittaslow)

2.1.4. Tworzenie nowych produktów turystycznych i szlaków turystycznych oraz rozwijanie istniejących w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego

2.1.5. Zagospodarowywanie obiektów zabytkowych na cele turystyczne, edukacyjne i gospodarcze

2.1.6. Wspieranie, inicjowanie i organizacja przedsięwzięć oraz wydarzeń artystycznych, kulturalnych i innych związanych z dziedzictwem kulturowym

2.1.7. Wykorzystanie najnowszych technologii cyfrowych i informacyjnych do promocji i udostępniania dziedzictwa kulturowego

2.1.8. Podniesienie kompetencji kadry działającej w obszarze dziedzictwa kulturowego m.in. w zakresie wykorzystania nowoczesnych technologii

2.2. Rozwój działalności muzealnej

Działania:

2.2.1. Promowanie unikatowej i różnorodnej oferty muzeów, w tym rozwijanie atrakcyjnych, nowoczesnych form eksponowania zasobów muzeów

2.2.2. Rozwijanie działalności edukacyjnych i artystycznych w celu upowszechniania i popularyzowania historycznej wiedzy o regionie

2.2.3. Podniesienie kwalifikacji kadr i poprawa warunków lokalowych muzeów, w tym zapewnienie wyposażenia w monitoring, zabezpieczenia antywłamaniowe, przeciwpożarowe i nowoczesne archiwa

2.2.4. Wspieranie tworzenia i funkcjonowania lokalnych muzeów

2.3. Promowanie i upowszechnianie wiedzy o regionie i jego dziedzictwie kulturowym i tożsamości kulturowej

Działania:

2.3.1. Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i potrzebie jego ochrony, przez m.in.: organizowanie i wspieranie imprez, pokazów, odczytów, konferencji, konkursów, wydarzeń kulturalnych, działalności wydawniczej i edukacyjnej, kierowanych do różnych grup społecznych

2.3.2. Edukacja lokalnych samorządów i osób prywatnych w zakresie odpowiedniego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego do promocji i rozwoju społeczno-gospodarczego regionu

2.3.3. Eksponowanie unikatowych walorów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz podnoszenie świadomości kulturowej mieszkańców województwa w celu budowania tożsamości regionalnej i lokalnej

2.3.4. Promowanie:

- „dobrych praktyk" w zakresie zagospodarowania i użytkowania obiektów zabytkowych,
- tradycyjnych cech regionalnej architektury i budownictwa oraz dziedzictwa niematerialnego,
- najcenniejszych zabytków, w szczególności w odniesieniu do obiektów świadczących o odrębności i specyfice regionu

2.4. Tworzenie warunków do szerokiej współpracy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego Działania:

2.4.1. Rozwijanie współpracy i integracji działań Samorządu Województwa, instytucji publicznych, naukowych, organizacji pozarządowych i innych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami,

2.4.2. Wspieranie współpracy międzynarodowej, międzyregionalnej i transgranicznej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego,

2.4.3. Wzmacnianie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami, poprzez m.in.: wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie tworzenia lokalnych muzeów, wsparcie merytoryczne obecnych i potencjalnych użytkowników obiektów zabytkowych,

2.5. Wsparcie finansowe działań i inicjatyw wykorzystujących potencjał dziedzictwa kulturowego regionu,

2.6. Uwzględnianie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w regionalnych dokumentach planistycznych i programowo-strategicznych oraz innych dokumentach (m.in. planach ochrony parków krajobrazowych).

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego – relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami programowymi Gminy Miasto Elbląg

4.1. Strategia Rozwoju Elbląga 2020+

Uchwałą nr XXXI/910/2014 Rady Miejskiej w Elblągu z dnia 30 września 2014 r. przyjęto *Strategię rozwoju Elbląga 2020+.* Została ona zmieniona Uchwałą nr XXVI/494/2017 Rady Miejskiej w Elblągu z dnia 27 kwietnia 2017 r. zmieniającą uchwałę w sprawie przyjęcia „Strategii rozwoju Elbląga 2020+".

Ze względu na zakres koniecznych zmian w zapisach poprzedniej wersji strategii tj. z 2001 roku, w 2014 roku ukazała się całkowicie nowa wersja dokumentu. Strategia rozwoju Elbląga 2020+ nie posiada jednoznacznie określonego horyzontu czasowego. Wynika to z założenia, że realizacja określonej w dokumencie wizji Elbląga oraz wyznaczonego, dalekosiężnego celu głównego jest procesem ciągłym, polegającym na ustawicznym zmierzaniu do stanu pożądanego, sformułowanego w strategii.

W dokumencie sformułowano wizję rozwoju Miasta Elbląg, która określa pożądany stan docelowy jaki zostanie osiągnięty w wyniku realizacji Strategii w perspektywie do 2020 roku:

Elbląg w formie.

Elbląg 2020+ to nowoczesne, otwarte na świat miasto, wykorzystanych szans, pełne ludzkich aspiracji, kreatywności i przedsiębiorczości.

Rozumiana jest ona w następujący sposób:

- **miasto nowoczesne** to miasto o zintegrowanej komunikacji, miasto oddziałujące na swoje otoczenie, miasto realizujące wizję rozwojową, miasto konkurencyjne w wymiarze atrakcyjności inwestycyjnej, atrakcyjności zamieszkania, jak i atrakcyjności turystycznej…
- **miasto otwarte** na świat to miasto współpracujące z innymi partnerami, otwarte na innowacje, otwarte na ludzi i ich pomysły…
- **szanse**, które musimy wykorzystać, to przede wszystkim położenie względem Trójmiasta i Kaliningradu, ale także pozycja, jaką ma Elbląg w województwie warmińsko-mazurskim...
- **ludzkie aspiracje** budują przyszłość jednostki i społeczności; Elbląg będzie miastem, w którym aspiracje będą miały warunki do rozwoju (szkolnictwo, kultura, wypoczynek, przedsiębiorczość, działalność społeczna i sport)…
- **kreatywność** związana jest z innowacyjnością, ale także z wysoką jakością życia. Ludzie kreatywni są twórczy, ale także wymagający od miejsca zamieszkania wysokich standardów…
- **przedsiębiorczość** jest cechą, która pozwala nie tylko budować bezpieczną przyszłość jednostki, ale tworzyć ją wspólnie – poprzez wzrost zatrudnienia, rozwój firm, a także samorozwój

W ramach procesu planowania założeń przedmiotowej Strategii wyznaczono jeden cel główny, którego realizacja ma nastąpić dzięki działaniom podjętym w ramach czterech celów strategicznych, które z kolei dzielą się na cele operacyjne.

CEL GŁÓWNY: **Rozwój społeczno-gospodarczy Elbląga i jego obszaru funkcjonalnego, bazujący na wysokiej jakości kapitale ludzkim i innowacyjności firm.**

CELE STRATEGICZNE:

1. **Cel strategiczny 1:** Wzrost konkurencyjności wyspecjalizowanej gospodarki
   1.1. Cel operacyjny 1.1. Wzrost konkurencyjności miasta poprzez inteligentne specjalizacje
   1.2. Cel operacyjny 1.2. Wzrost innowacyjności przedsiębiorstw
   1.3. Cel operacyjny 1.3. Wzrost liczby miejsc pracy
2. **Cel strategiczny 2:** Wysokiej jakości kapitał społeczny
   2.1. Cel operacyjny 2.1. Rozwój kapitału społecznego
   2.2. Cel operacyjny 2.2. Wzrost jakości usług publicznych
   2.3. Cel operacyjny 2.3. Aktywni mieszkańcy i NGO
3. **Cel strategiczny 3:** Wysokiej jakości kapitał społeczny
   3.1. Cel operacyjny 3.1. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej
   3.2. Cel operacyjny 3.2. Poprawa jakości i ochrona środowiska przyrodniczego
   3.3. Cel operacyjny 3.3. Poprawa infrastruktury technicznej
4. **Cel strategiczny 4:** Integracja Elbląskiego Obszaru Funkcjonalnego
   4.1. Cel operacyjny 4.1. Współpraca ponadregionalna
   4.2. Cel operacyjny 4.2. Rozwój sektora turystyki
   4.3. Cel operacyjny 4.3. Wspólne przedsięwzięcia społeczno-gospodarcze

Strategia rozwoju miasta Elbląga nie odwołuje się bezpośrednio do dziedzictwa kulturowego.

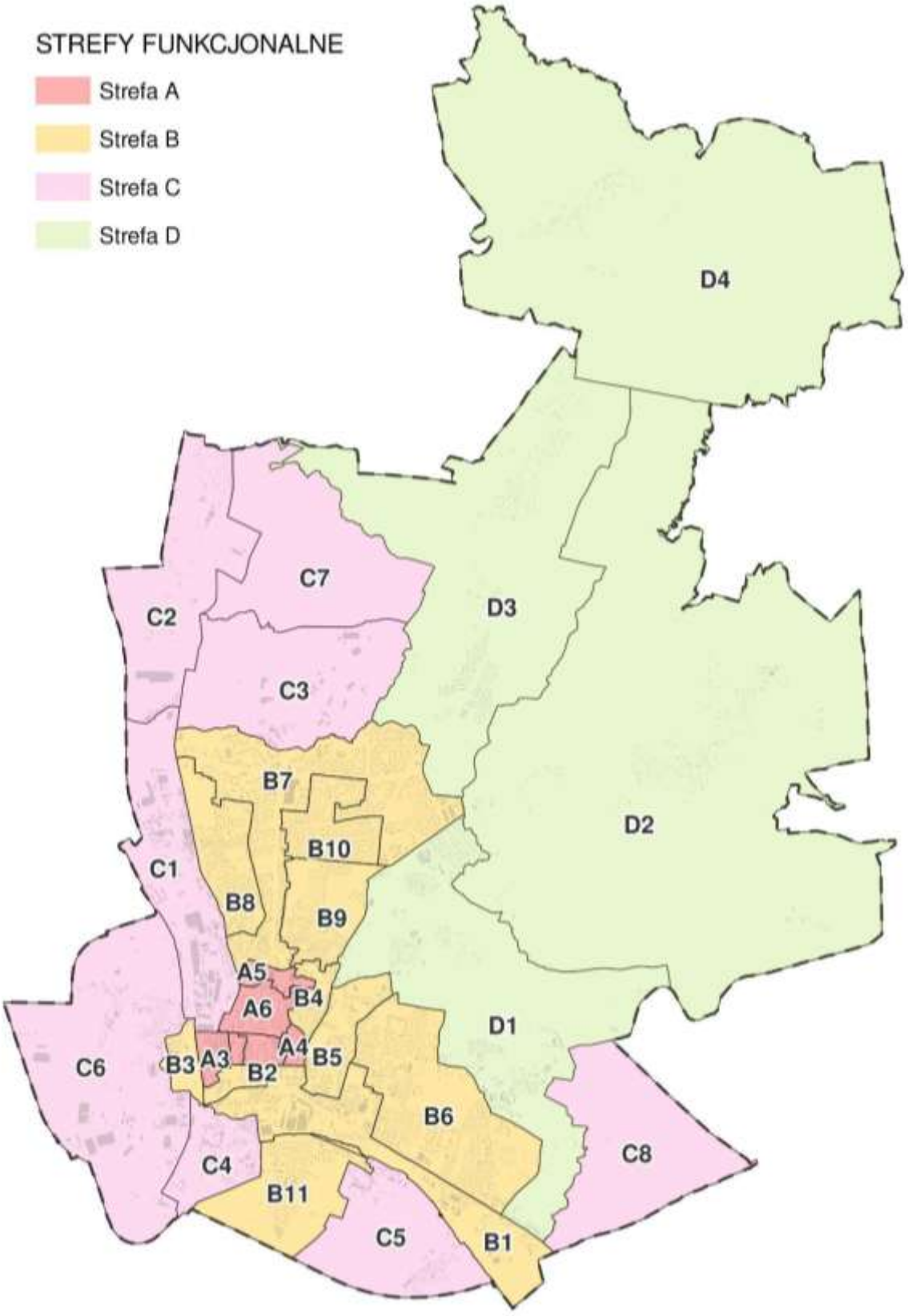
4.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasto Elbląg

Obowiązujące obecnie *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasto Elbląg* zostało przyjęte Uchwałą Nr XXVII/805/2022 RADY MIEJSKIEJ W ELBLĄGU z dnia 3 listopada 2022 r. w sprawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasto Elbląg.

W Studium wyznaczone zostały, obejmujące łącznie całe miasto, 4 strefy funkcjonalne:
A – strefa śródmiejska o potencjale centrotwórczym;
B – strefa przestrzeni zurbanizowanej, zróżnicowanej funkcjonalne;
C – strefa z przewagą funkcji produkcyjno-technicznych;
D – strefa z przewagą terenów otwartych z dominacją funkcji : mieszkalnych, rolniczych i leśnych.

Rozkład przestrzenny obszarów objętych poszczególnymi strefami przedstawiono na Ryc. 1.

Ryc. 1 – Rozkład przestrzenny stref funkcjonalnych wyznaczonych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasto Elbląg.

W poszczególnych strefach został wyróżnione cenne elementy struktury przestrzennej oraz zostały określone zasady ochrony środowiska i zasobów ochrony przyrody i krajobrazu kulturowego oraz obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Tabela 3 - Uwarunkowania dziedzictwa kulturowego i krajobrazu określone w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasto Elbląg.

Jednostka struktury miasta	Fizjonomia:				Wartość estetyczna struktur przestrzennych i prawna ochrona konserwatorska:
	Główne ciągi miejskie i ich cechy	Panoramy, punkty i ciągi widokowe	Dominanty kompozycyjne	Elementy specyficzne, cechy wyróżniające, stanowiące o tożsamości miejsca	
A1	ulica 1 Maja, łącząca przestrzenie publiczne: Plac Konstytucji i Plac Słowiański –oś kompozycyjno-widokowa jednostki z widokiem na zabudowę Starego Miasta wraz z wieżą katedralną; ulica Hetmańska (odcinek północny) – oś kompozycyjna, element jednego z najważniejszych traktów komunikacyjnych miasta na kierunku Północ-Południe	od strony ulicy Grota-Roweckiego i Alei Armii Krajowej ciąg widokowy stanowią: wnętrze urbanistyczne tworzone przez pierzeje budynków zlokalizowanych przy ul. 1 Maja oraz Sądu Okręgowego, budynek Sądu, wgląd w ul. Hetmańską, park Planty, widok na Stare Miasto (poza granicą jednostki)	gmach Sądu Okręgowego	zachowana struktura XIX-wiecznej tkanki miejskiej, o charakterze pierzejowo-kwartałowym, uzupełnionej przez wkomponowaną architekturę głównie z lat 50-tych XX wieku; park Planty	obszary i pojedyncze obiekty wpisane do rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków; strefa obserwacji archeologicznej
A2	ul. Rycerska (odcinek północny) – Plac Słowiański – południowy odcinek ul. Pocztowej jest elementem jednej z ważniejszych arterii miasta na kierunku Północ-Południe. Ulica Rycerska wraz z Placem Słowiańskim są elementem układu urbanistycznego historycznego śródmieścia, w którym ulica Rycerska stanowi oś kompozycyjną jednostki skierowaną na Plac Słowiański; ulice Giermków i 1-go Maja, przebiegające prostopadle do ulicy Rycerskiej, są łącznikami pomiędzy Śródmieściem a Starym Miastem	panorama Starego Miasta; budynek Poczty	budynek hotelu Arbiter; budynek Poczty	wnętrze Placu Słowiańskiego w południowo – wschodniej jego części wraz z zachowanym elementem fontanny wybudowanej w 1908 roku według projektu H. Magnussena; budynek poczty w stylu neomanierystycznym z końca XIX w.; budynek hotelu Arbiter; ekspozycja na Stare Miasto; formy przestrzenne z Biennale Form Przestrzennych w Elblągu w latach 1965 – 1973	obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków; w przeważającej części strefa obserwacji archeologicznej i 1 stanowisko archeologiczne
A3	ul. Stary Rynek – historyczny rynek miejski, oś kompozycyjna układu urbanistycznego; Bulwar	ciąg widokowy Starego Miasta oglądany od strony szlaku wodnego rzeki Elbląg, ciąg	katedra pw. św. Mikołaja (wieża katedry jest dominantą w skali miasta);	zachowana regularna struktura urbanistyczna XIII-wiecznego miasta; kamienicowy układ	trwająca od lat 80-tych retrowersja zabudowy Starego Miasta;

	Zygmunta Augusta – nadwodna przestrzeń publiczna; ulice Mostowa,Garbary – ulice prowadzące do mostów na rz. Elbląg	widokowy Starego Miasta oglądany od strony ul. Pocztowej; ciąg widokowy z Bulwaru Zygmunta Augusta w kierunku wody i Wyspy Spichrzów; widok Bramy Targowej w zamknięciu osi ul. Stary Rynek	Brama Targowa; Centrum Sztuki Galeria El	zabudowy; gotycka XIII - wieczna katedra pw. św. Mikołaja; Centeum Sztuki Galeria El (dawny kościół Dominikanów pw. NMP z XIII wieku); XIV – wieczna Brama Targowa; bulwar nadwodny wraz z mostami nad rz. Elbląg; Biblioteka Elbląska (dawniej kościół i szpital Świętego Ducha); XII – wieczna Ścieżka Kościelna łącząca ulice Wigilijną i Mostową; Ratusz Staromiejski; formy przestrzenne z Biennale Form Przestrzennych w Elblągu w latach 1965 – 1973	obiekt wpisany do gminnej ewidencji zabytków; stanowisko archeologiczne; cały obszar i pojedyncze obiekty wpisane do rejestru zabytków
A4	ul. Stefana Grota-Roweckiego – oś kompozycyjna jednostki, element jednej z ważniejszych arterii miasta na kierunku Wschód - Zachód; ul. 3-go Maja – ciąg pieszy wzdłuż torowiska linii tramwajowej, element zachowanej historycznej struktury urbanistycznej miasta; Plac Konstytucji	wgląd do wnętrz urbanistycznych – Placu Konstytucji oraz Skweru im. Rotmistrza Witolda Pileckiego od strony ulicy Grota-Roweckiego; ciąg widokowy: park im. Romualda Traugutta - Skwer im. Rotmistrza Witolda Pileckiego otoczony ścianami gmachu Urzędu miejskiego oraz Szkoły Muzycznej , gmach Urzędu Miejskiego; pierzeja zabudowy przy ulicy Łączności, widok zabudowy Staromiejskiej w osi ulicy Grota-Roweckiego; widok na kaplicę cmentarną Św. Anny (obecnie cerkiew greko-katolicka). gmach Urzędu Miejskiego w zamknięciu osi widokowej ulicy Łączności, Grota-Roweckiego oraz ul. 3 Maja	gmach Urzędu Miejskiego i Szkoły Muzycznej oraz Sądu	Plac Konstytucji, gmach Urzędu Miejskiego z początku XX w. wraz ze stojącym przed nim posągiem umierającego Achillesa z końca XIX w.; pomnik Odrodzenia z lat 70-ch; formy przestrzenne z Biennale Form Przestrzennych w Elblągu w latach 1965 – 1973	pojedyncze obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków
A5	ul. Nowowiejska-Teatralna – ważna oś	oś widokowa wzdłuż ul. Nowowiejskiej w	budynek CSE „Światowid”,	Plac Jagiellończyka z budynkiem CSE	obszary i pojedyncze

	kompozycyjna miasta na kierunku Wschód - Zachód; ul. Robotnicza – przebiega śladem średniowiecznego traktu komunikacyjnego	kierunku Wschód – Zachód, widok na kościół Bożego Ciała w osi widokowej ulic Teatralnej i Robotniczej	układ 14 piętrowego Regal Park i 11 piętrowych budynków mieszkalnych przy skrzyżowaniu ul. Teatralnej z 12 Lutego i ul. Nowowiejską;, 10 piętrowy budynek mieszkalno-usługowy przy Placu Jagiellończyka	„Światowid"; centrum handlowe „Zielone Tarasy" budynek Regal Park	obiekty wpisane do rejestru zabytków; obiekt wpisany do gminnej ewidencji zabytków
A6	ul. 12-ego Lutego jest elementem jednego z najważniejszych traktów komunikacyjnych miasta na kierunku Północ – Południe; ciąg komunikacyjny ul. Pocztowa - południowy odcinek ul. Robotniczej jest elementem jednego z najważniejszych traktów komunikacyjnych miasta na kierunku Północ – Południe; południowy odcinek ul. Królewieckiej – ulica o historycznym znaczeniu sięgającym średniowiecza; obecnie ulica o charakterze lokalnym z zachowaną zabudową z okresu końca XIX początku XX wieku; Aleja Armii Krajowej jest elementem jednego z najważniejszych traktów komunikacyjnych miasta na kierunku Wschód – Zachód, oś kompozycyjno – widokowa pomiędzy widokiem na gmach Urzędu Miejskiego a widokiem na Bramę Targową oraz zabudowę Starego Miasta	widok zabudowy Starego Miasta w zamknięciu osi Alei Armii Krajowej; widok wieży Urzędu Miejskiego w zamknięciu osi Alei Armii Krajowej; ciąg widokowy wzdłuż Alei Armii Krajowej od ul. Winnej do ul. Pocztowej ze skwerem (obecnie zajętym przez pawilony handlowe) otoczonym wartościową pierzejową zabudową mieszkalną oraz adaptowaną na usługi zabudową przemysłową z okresu przedwojennego		zachowany historyczny układ urbanistyczny; częściowo zachowana struktura historycznej tkanki miejskiej; zachowana mieszkaniowa oraz przemysłowa (ul. Odzieżowa, ul. Królewiecka, Al. Armii Krajowej) zabudowa z okresu końca XIX początku XX wieku; gmach I Liceum Ogólnokształcącego; pałacyk Neufelda przy ul. Zacisze; dawna willa Depmejera przy ul. Zacisze (obecnie bank); dawna willa Baumgartów przy ul. Stoczniowej; wnętrze ulic Kosynierów Gdyńskich, A Struga	
B1	ciąg ulic: Pasłęcka - Aleja Grunwaldzka z Placem Dworcowym i Placem Grunwaldzkim - Aleja Tysiąclecia – element jednego z najważniejszych traktów komunikacyjnych miasta na kierunku Wschód –	pierzeja historycznej zabudowy mieszkalno-usługowej przy Alei Grunwaldzkiej; budynki hal poprzemysłowych obecnie przeznaczone pod	budynki wielorodzinne (punktowce) przy Alei Grunwaldzkiej; wieża ciśnień w rejonie dworca kolejowego	dzielnica Osiek z częściowo zachowaną strukturą historycznej tkanki miejskiej. Oś kompozycyjną dzielnicy Osiek tworzy ul. Malborska, którą przecinają przebiegające śladem	obszar i obiekty wpisane do rejestru zabytków; obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; strefy obserwacji

	Zachód, łączący centrum miasta z węzłem komunikacyjnym Elbląg-Wschód na południowo – wschodniej granicy miasta. Aleja Grunwaldzka jest osią kompozycyjną jednostki, łączącą tereny o potencjale usługowym w centralnej i południowo - wschodniej części miasta; ulica Hetmańska (odcinek południowy) – element jednego z najważniejszych traktów komunikacyjnych miasta na kierunku Północ-Południe	funkcje handlowe przy Alei Grunwaldzkiej; Plac Dworcowy z zabudową; panorama południowej części miasta oglądana z wiaduktu nad koleją w ulicy Lotniczej i ulicy Akacjowej		nieistniejących obecnie fos ciągi ulic: Czerniakowska – Hetmańska (południowy odcinek) oraz Panieńska – Zagonowa – Fabryczna. Północny odcinek ul. Malborskiej zabudowany charakterystycznymi budynkami czynszowymi oraz ulice Czerniakowska, Zagonowa, Panieńska z zachowaną zabudową końca XIX początku XX wieku; Plac Dworcowy z zabudową; hale poprzemysłowe przy Alei Grunwaldzkiej; zabudowa poprzemysłowa Giełdy Elbląskiej; historyczne budynki mieszkalne wzdłuż Alei Grunwaldzkiej; wnętrze urbanistyczne zespołu handlowego przy ul. Żeromskiego; formy przestrzenne z Biennale Form Przestrzennych w Elblągu w latach 1965 – 1973	archeologicznej i stanowiska archeologiczne
B2	południowy odcinek ul. Rycerskiej jest elementem jednej z ważniejszych arterii miasta na kierunku Północ-Południe; ciąg ulic: Aleja Kardynała Stefana Wyszyńskiego - Aleja Tysiąclecia; Bulwar Zygmunta Augusta	ciąg widokowy od strony Bulwaru Zygmunta Augusta w kierunku rzeki Elbląg i Wyspy Spichrzów; oś widokowa w ul. Rycerskiej w kierunku budynku Poczty; ciąg widokowy budynków wielorodzinnych (punktowców) wzdłuż Alei Tysiąclecia	9 piętrowe budynki mieszkalne wielorodzinne przy Alei Tysiąclecia	ul. Wapienna z budynkiem bursy; kościół przyklasztorny pw. św. Katarzyny; formy przestrzenne z Biennale Form Przestrzennych w Elblągu w latach 1965 – 1973	obszar i obiekty wpisane do rejestru zabytków; obszar i obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; strefa obserwacji archeologicznej i stanowisko archeologiczne
B3	ul. Warszawska – ulica o historycznym przebiegu, zarejestrowana na XVII-wiecznych mapach; ulice Orla i Giełdowa – osie kompozycyjne Wyspy Spichrzów, biegnące poprzez mosty zwodzone nad rz. Elbląg w kierunku Starego Miasta	panorama Starego Miasta, oglądana z nabrzeża i mostów; widok neogotyckiego kościoła mennonickiego (obecnie kościół Polskokatolicki pw. Dobrego Pasterza) w zamknięciu osi ul. Orlej	kościół neogotycki na rogu ulic Warszawskiej i Orlej; mosty nad rz. Elbląg	fosa miejska; rzeka Elbląg; kościół neogotycki na rogu ulic Warszawskiej i Orlej; połączenie wizualne i komunikacyjne przez mosty ze Starym Miastem; mosty zwodzone nad rz. Elbląg	obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; obszar i pojedyncze obiekty wpisane do rejestru zabytków; strefa ścisłej obserwacji archeologicznej i stanowisko archeologiczne
B4	ul. Nowowiejska – ważna oś kompozycyjna miasta	wnętrza urbanistyczne ulic	11 piętrowe budynki	zabudowa wielorodzinna głównie	obiekty wpisane do gminnej

	na kierunku Wschód – Zachód; ul. Traugutta – ulica o historycznym przebiegu z częściowo zachowaną historyczną zabudową pierzejową, malowniczo łącząca zabudowę śródmiejską z terenami zielonymi; ul. Słoneczna – ulica o historycznym przebiegu i nazwie sięgającymi średniowiecza, ważny ciąg pieszy do zespołu zabudowy wielorodzinnej	Słonecznej, Kosynierów Gdyńskich i A. Struga o pierzejowym, historycznym charakterze zabudowy pierzeja	mieszkalne (punktowce) wzdłuż ul. Nowowiejskiej i przy ul. Władysława IV	z lat 70-ch XX w. o charakterze osiedlowym, historyczna zabudowa w układzie pierzejowym uzupełniania powojenną zabudową „plombową”	ewidencji zabytków; obiekty wpisane do rejestru zabytków
B5	Grobla Św. Jerzego – ul. Generała Józefa Bema – oś kompozycyjna miasta na kierunku Wschód – Zachód; ul. Mickiewicza – element ważnego traktu komunikacyjnego miasta na kierunku Północ-Południe, ulica z częściowo zachowaną historyczną zabudową mieszkalno–usługową i usługową (budynek Szkoły Podstawowej nr 4, budynek Urzędu Skarbowego)	ciąg widokowy i wgląd w park Traugutta z Grobli św. Jerzego i ul. Gen. J. Bema; widok na kaplicę cmentarną (obecnie Kaplica Ewangelicka św. Anny) w parku im. Traugutta w zamknięciu osi ul. Grota Roweckiego; ciąg widokowy na budynek Urzędu Skarbowego, klasztor s. s. Klarysek, zabytkowy kościół św. Jerzego, budynek Caritasu Parafii św. Jerzego, kościół pw. Miłosierdzia Bożego w osi widokowej Grobli św. Jerzego, osiowe zamknięcie kompozycyjne bryłą szkoły sportowej ul. Górnośląskiej	kościół Miłosierdzia Bożego; kaplica cmentarna (obecnie Kaplica Ewangelicka św. Anny) w parku im. Traugutta; szkoła sportowa przy ul. Agrykoli	dolina rzeki Kumieli otoczona zielenią parkową i pierzejowa zabudowa zamykająca ją od strony okolicznych ulic, kościół Bożego Miłosierdzia; kaplica cmentarna w parku im. Traugutta; szkoła sportowa przy ul. Agrykoli	obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków; obszary i obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; strefy obserwacji archeologicznej i stanowiska archeologiczne
B6	ul. Gen. J. Bema – ul. Łęczycka – oś kompozycyjna miasta, element jednej z ważniejszych arterii miasta na kierunku Wschód – Zachód; ulica Bema jest interesującą ulicą o historii sięgającej średniowiecza ze sporą ilością zachowanej historycznej zabudowy; ul. Grottgera – dobrze zachowana zabudowa z pierwszej połowy XX wieku	wnętrze urbanistyczne ul. Gen. J. Bema	hala sportowa przy Alei Grunwaldzkiej; zespół budynków szpitalnych przy ul. Żeromskiego; kościół pw. Błogosławionej Doroty przy ul. Rawskiej	zabudowa pokoszarowa miasteczka szkolnego w rejonie ul. Saperów; historyczne osiedla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej (Winnica, Kolejowa, w rejonie ul. Morszyńskiej); zachowane zespoły historycznej zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej wzdłuż ulic: Bema, Kościuszki, Grottgera, Alei Grunwaldzkiej	obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków; obszary i obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków
B7	ulica Płk. Stanisława Dąbka – oś		kościoły pw. św. Wojciecha	dominująca w obszarze osiedlowa	obszary i obiekty wpisane do

	kompozycyjna, element najważniejszego ciągu komunikacyjnego miasta na kierunku Północ-Południe; ul. Odrodzenia - ul. Ogólna – oś kompozycyjna na kierunku Wschód – Zachód		przy ul. Podgórnej, Świętej Rodziny przy Alei Odrodzenia; św. Brata Alberta przy ul. Częstochowskiej; kościół Marii Panny Królowej Polski przy ul. Robotniczej – jedna z ważniejszych dominant, widoczna z odległych punktów miasta	zabudowa wielorodzinna z lat 60., a głównie zabudowa z wielkiej płyty z lat 70-ch i 80-ch XX wieku ilustruje okres intensywnej urbanizacji miasta po II wojnie światowej, związanej z rozwojem przemysłu i masową migracją ludności do miejsc pracy; zespoły zabudowy wielorodzinnej: osiedle „Zawada", „Nad Jarem", „Kępa Północna", „Zakrzewo", „Kamionka"; kompleks handlowy „Ogrody"; kompleks handlowo-usługowy przy ul. Gwiezdnej; formy przestrzenne z Biennale Form Przestrzennych w Elblągu w latach 1965 – 1973	rejestru zabytków; obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; stanowiska archeologiczne
B8	ulice Browarna – Mazurska – element jednego z najważniejszych ciągów komunikacyjnych miasta na kierunku Północ - Południe; ul. Robotnicza - element jednego z najważniejszych ciągów komunikacyjnych miasta na kierunku Północ - Południe; ul. Brzeska – fragment jednego z najważniejszych ciągów komunikacyjnych miasta na kierunku Wschód – Zachód		kościół pw. św. Pawła Apostoła; wielopiętrowe budynki mieszkalne przy ul. Brzeskiej	zachowany w pierwotnym kształcie układ urbanistyczny wraz z zabudową mieszkalną z pierwszej połowy XX wieku; klasztor o.o. Franciszkanów z kościołem św. Pawła Apostoła	obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków; obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków
B9	ul. Królewiecka – historyczny trakt – Północ-Południe; Aleja Józefa Piłsudskiego - jeden z głównych ciągów komunikacyjnych miasta na osi Wschód - Zachód	ciekawy wgląd w przestrzeń parku im. M. Kajki z ulicy Juliana Fałata	charakterystyczny budynek z bramą przy ul. Pionierskiej	historyczny układ urbanistyczno-architektoniczny - Osiedle Marynarzy; park im. M. Kajki; budynek Zespołu Szkół Gospodarczych; zachowany historyczny układ urbanistyczny wraz z zabudową z pierwszej połowy XX wieku, formy przestrzenne z Biennale Form Przestrzennych w Elblągu w latach 1965 – 1973	obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków; obszary i obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; stanowiska archeologiczne

B10	ul. Konopnicka – oś kompozycyjna na kierunku Północ - Południe			zachowany historyczny układ urbanistyczny osiedla domów jednorodzinnych wraz z zabudową wielorodzinną, głównie przy Al. Piłsudzkiego w układzie pierzejowym, z pierwszej połowy XX wieku	obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; stanowiska archeologiczne
B11	wiadukt w ul. Lotniczej ul. Skrzydlata, ul. Malborska, bezpośrednie sąsiedztwo drogi krajowej S7 ,od strony północnej przebieg trakcji kolejowej	ciąg widokowy na miasto z drogi krajowej S 7			obiekt wpisany do rejestru zabytków; obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; stanowiska archeologiczne i strefy obserwacji archeologicznej
C1	Trasa Unii Europejskiej z mostem nad rzeką Elbląg – odcinek jednego z główniejszych ciągów komunikacyjnych miasta na kierunku Wschód – Zachód; kolej nadzalewowa z mostem kolejowym; rz. Elbląg, jako szlak wodny	panorama miasta z widokiem na rzekę Elbląg z mostu kolejowego oraz mostu Unii Europejskiej; ciąg widokowy na historyczną zabudowę przemysłową od strony szlaku wodnego, kościół Bożego Ciała na zamknięciu osi widokowej z ul. Teatralnej	komin Elektrociepłowni (dominanta o odbiorze negatywnym w sylwetce miasta; elewator zbożowy nad rz. Elbląg	rzeka Elbląg; historyczna zabudowa przemysłowa nad rzeką Elbląg; zespół pofabryczny z willa (Ziglitz i Lemke) – obecnie Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Elbląskiej; most kolejowy; kolej nadzalewowa z dworcem Elbląg-Zdrój; tereny portowe z basenami; przedwojenna zabudowa mieszkaniowa wzdłuż ul. Browarnej	obszary i obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; obszary i obiekty wpisane do rejestru budynków; strefa obserwacji archeologicznej
C2	ul. Mazurska - element jednego z głównych ciągów komunikacyjnych miasta			strefa krawędziowa Wysoczyzny Elbląskiej o wysokich walorach krajobrazowych ze względu na wyeksponowane zetknięcie krajobrazu żuławskiego ze wzniesieniami wysoczyzny	
C3	Aleja Jana Pawła II – główny ciąg komunikacyjny, obsługujący teren dzielnicy Modrzewina	panorama na miasto i na Zalew Wiślany widoczne z wyniesień	budynek Elbląskiego Parku Technologicznego	silnie pofałdowana rzeźba terenu z ekspozycją na Zalew Wiślany	obszary wpisane do gminnej ewidencji zabytków; stanowiska archeologiczne i strefy obserwacji archeologicznej
C4	szlak wodny po rzece Elbląg; linia kolejowa nr 204, ul. Dojazdowa	panorama miasta otwierająca się przy wjeździe do miasta pociągiem jadącym od strony Malborka;	historyczne spichlerze nad rzeka Elbląg; komin ciepłowni	pierzeja przedwojennej zabudowy mieszkaniowej od ul. Malborskiej wzdłuż ul.	obiekt wpisany do rejestru zabytków; obiekty wpisane do gminnej

		panorama miasta od strony drogi krajowej S7; widok na miasto od strony szlaku wodnego; widok na miasto z mostu Kard. St. Wyszyńskiego	(dominanta o odbiorze negatywnym)	Zagonowej; spichlerze nad rz. Elbląg, substandardowa zabudowa, ciepłownia EPEC	ewidencji zabytków
C5	bezpośrednie sąsiedztwo drogi krajowej S7 okalający teren od strony północnej przebieg trakcji kolejowej	ciąg widokowy na miasto z drogi krajowej S7			obiekt wpisany do rejestru zabytków; obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; stanowiska archeologiczne i strefy obserwacji archeologicznej
C6	Trasa Unii Europejskiej – odcinek jednego z główniejszych ciągów komunikacyjnych miasta na kierunku Wschód – Zachód; ul. Warszawska – wylotowa ulica w kierunku na Malbork; linia kolejowa nr 254 – element kolei nadzalewowej	ekspozycja widokowa na wieże kościelne Św. Mikołaja i Matki Boskiej Królowej Polski		nizinny krajobraz żuławski z siecią rowów melioracyjnych, rzeka Fiszewka z otaczającą zielenią	
C7		widok na Zalew Wiślany i miasto		otwarte tereny zamykane ścianami lasu	
C8				urozmaicona rzeźba terenu ze znacznym udziałem terenów otwartych	
D1	ul. Marymoncka ul. Bolesława Chrobrego, ul. Łęczycka, ul.Gen.J.Dąbrowskiego równoleżnikowo wprowadzające w obszar terenu	panorama miasta i jeziora Druzno z ul. Łęczyckiej, z góry Chrobrego, z Gęsiej Góry, ciąg widokowy z terenów położonych przy ul. Gen. J. Dąbrowskiego	naturalne wyniesienie Góry Chrobrego i Gęsiej Góry; budynek Wojewódzkiego Szpitala Zespolonego; kościół katolicki pw. św. Floriana przy ul. Wyżynnej; zespół Młyna przy ul. Łęczyckiej	Góra Chrobrego i Gęsia Góra, park Dolinka wzdłuż rzeki Kumiela wraz z amfiteatrem i kompleksem basenów, zachowany przedwojenny zespół zabudowy domów jednorodzinnych osiedla Metalowców i osiedla Sadyba, zespół Młyna przy ul.Łęczyckiej zespół zabudowy Wojewódzkiego Szpitala Zespolonego; cmentarze „Agrykola” i „Dębica”, duży kompleks rodzinnych ogrodów działkowych, urozmaicona rzeźba terenu ze znacznym udziałem terenów otwartych	obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków; obiekty i obszary wpisane do gminnej ewidencji zabytków; stanowiska archeologiczne i strefy obserwacji archeologicznej
D2	ulica Królewiecka, przebiegająca osiowo	panorama miasta z Wysoczyzny		park Bażantarnia; walory przyrodniczo-	obiekty i obszary wpisane do

	przez teren jednostki, ul. Łęczycka zamykająca teren od południa i stanowiąca granicę miasta	Elbląskiej; przedpola widokowe z ulicy Królewieckiej na zamykające ją ściany lasu	budynek Nadleśnictwa Elbląg	krajobrazowe Parku Krajobrazowego Wysoczyzny Elbląskiej	rejestru zabytków; obiekty i obszary wpisane do gminnej ewidencji zabytków; stanowiska archeologiczne i strefy obserwacji archeologicznej
D3	ulica Fromborska osiowo przebiegająca przez teren jednostki		ściany lasów stanowiące zamknięcie przedpól widokowych	zabytkowe zespoły dworsko-pałacowe przy ul. Poświatowskiej i Witkiewicza; otwarte tereny zamknięte ścianami lasu	obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków; obszary wpisane do gminnej ewidencji zabytków; stanowiska archeologiczne, strefa ścisłej obserwacji archeologicznej i strefy obserwacji archeologicznej
D4	ulica Fromborska przebiegająca osiowo przez teren jednostki, a także ulice Strumykowa, Dworkowa i Zakątek stanowiące osnowę wokół, której zlokalizowana jest zabudowa	widoki z licznych wyniesień na Zalew Wiślany, ekspozycja widokowa z ulicy Dworkowej na wieś i kościół, panoramy widokowe rozciągające się na całą wieś od stronny wsch. i zach., rolnicze tereny otwarte stanowiące ekspozycje widokowe na ściany lasów	kościół gotycki pw. św. Antoniego	historyczny układ ruralistyczny typu ulicówka; w dużej części zachowany łanowy układ pól	obiekty wpisane do rejestru zabytków; obszary wpisane do gminnej ewidencji zabytków; stanowiska archeologiczne i strefy obserwacji archeologicznej

Tabela 4 – Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu oraz ochrony przyrody określone w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasto Elbląg.

Jednostka	Zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody i krajobrazu kulturowego:	Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:
A1	▪ czynna ochrona parku Planty jako elementu systemu przyrodniczego miasta; ▪ czynna ochrona rozarium przy ul. Zbyszka Godlewskiego; ▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ ustawowa ochrona pomnika przyrody - skrzydłorzech kaukaski – znajdującego się na terenie parku Planty.	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków.

A2	▪ czynna ochrona zieleni wysokiej; ▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ ustawowa ochrona pomnika przyrody (dąb szypułkowy) – znajdującego się na terenie Placu Słowiańskiego	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną kompozycję i strukturę urbanistyczno-architektoniczną poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków.
A3	▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ jeden pomnik przyrody – orzech czarny przy Liceum Ogólnokształcącym nr1; ▪ ochrona korytarza ekologicznego rzeki Elbląg	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną i kontynuować odbudowę Starego Miasta na zasadzie trwającego od lat 80-tych XXw. tzw. programu retrowersji, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków.
A4	▪ – zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ wprowadzanie do kształtowania przestrzeni publicznej kompozycji roślinnych.	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
A5	▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ wprowadzanie do kształtowania przestrzeni publicznej kompozycji roślinnych	▪ należy dążyć do pełnego ukształtowania współcześnie powstającej struktury urbanistyczno-architektonicznej poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
A6	▪ czynna ochrona zieleni wysokiej, szczególnie starodrzewu przy ul. Powstańców Warszawskich; ▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ wprowadzanie do kształtowania przestrzeni publicznej kompozycji roślinnych i zieleni urządzonej w otoczenie osiedli mieszkaniowych i wnętrz kwartałów zabudowy; ▪ ustawowa ochrona pomników przyrody(jałowiec pospolity przy ul. Ratuszowej, platan klonolistny przy ul.12 Lutego, orzech czarny przy ul. Pocztowej).	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków

B1	▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej, szczególnie przy al. Grunwaldzkiej, celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ rzeka Kumiela musi zachować charakter korytarza ekologicznego – należy chronić ciek przed zanieczyszczeniami, a także ograniczyć możliwość zabudowy w pobliżu brzegów cieku, aby zapewnić nieprzerwany przepływ materii	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną, w układzie pierzejowo-kwartałowym, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
B2	▪ czynna ochrona zieleni wysokiej, w szczególności skweru przy ul. Rycerskiej; ▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ rzeka Elbląg powinna zachować charakter korytarza ekologicznego	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
B3	▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ rzeka Elbląg powinna zachować charakter korytarza ekologicznego	▪ kształtowanie struktury przestrzennej powiązanej funkcjonalno-przestrzennie z jednostką A3, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
B4	▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ urządzanie zielenią wnętrz kwartałów zabudowy i osiedli mieszkaniowych.	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną w układzie pierzejowym, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
B5	▪ czynna ochrona Parku Traugutta i parku Oliwskiego jako elementów systemu przyrodniczego miasta; ▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ rzeka Kumiela powinna zachować charakter korytarza ekologicznego – należy chronić ją przed zanieczyszczeniami, a także ograniczyć możliwość zabudowy w pobliżu brzegów cieku, aby zapewnić nieprzerwany przepływ materii; ▪ ustawowa ochrona grupy pomników przyrody przy ul. A. Mickiewicza (grab pospolity, jesion wyniosły, jesion czarny, dąb szypułkowy, leszczyna turecka, platan klonolistny)	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną w układzie pierzejowym, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków

B6	▪ czynna ochrona zieleni wysokiej, szczególnie starodrzewu na byłych cmentarzach przy ul. Sadowej; ▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ urządzanie zielenią wnętrz kwartałów zabudowy i osiedli mieszkaniowych. – ochrona ujęcia wody mineralnej „Kryształka" zlokalizowanego przy ul. Ułańskiej; ▪ ustawowa ochrona Obszaru Chronionego Krajobrazu Wysoczyzny Elbląskiej Zachód w północno-wschodniej części jednostki; ▪ ustawowa ochrona pomników przyrody (buki pospolite 2 szt. przy ul. Żeromskiego, dąb szypułkowy przy ul. Sadowej).	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
B7	▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ urządzanie zielenią wnętrz kwartałów zabudowy i osiedli mieszkaniowych; ▪ dolina rzeki Babicy powinna zachować charakter korytarza ekologicznego - należy chronić rzekę przed zanieczyszczeniami oraz zachować możliwie pierwotny charakter doliny, aby zapewnić nieprzerwany przepływ materii; ▪ ustawowa ochrona niewielkiego fragmentu w północno-wschodniej części jednostki jako Obszaru Chronionego Krajobrazu Wysoczyzny Elbląskiej - Zachód; ▪ ustawowa ochrona pomników przyrody (lipa drobnolistna oraz dąb szypułkowy przy ul. Częstochowskiej, grupa dębów szypułkowych przy ul. Bartniczej, lipa drobnolistna przy ul. J. Myliusa)	▪ należy dążyć do pełnego ukształtowania współcześnie powstającej struktury urbanistyczno-architektonicznej w powiązaniu z historycznymi strukturami urbanistyczno-architektonicznymi poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
B8	▪ czynna ochrona parku Modrzewie, objętego ochroną konserwatorską, jako elementu systemu przyrodniczego miasta; ▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ urządzanie zielenią wnętrz kwartałów zabudowy i osiedli mieszkaniowych; ▪ ustawowa ochrona pomnika przyrody na terenie jednostki (buk pospolity na terenie parku Modrzewie)	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
B9	▪ czynna ochrona parku Kajki, objętego ochroną konserwatorską, jako elementu systemu przyrodniczego w mieście; ▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych;	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków

	▪ urządzanie zielenią terenów towarzyszącym zabudowie	oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków.
B10	▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ urządzanie zielenią terenów towarzyszącym zabudowie	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
B11	▪ rzeka Kumiela powinna zachować charakter korytarza ekologicznego – należy chronić ciek przed zanieczyszczeniami, a także ograniczyć możliwość zabudowy w pobliżu brzegów cieku, aby zapewnić nieprzerwany przepływ materii; ▪ ochrona ujęcia wód podziemnych Malborska	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
C1	▪ kształtowanie zieleni urządzonej jako czynnika izolującego tereny przemysłowe od terenów mieszkaniowych; ▪ ochrona zieleni przywodnej i podmokłej na wyspie starorzecza rzeki Elbląg; ▪ rzeka Elbląg powinna zachować charakter korytarza ekologicznego - należy chronić ją przed zanieczyszczeniami; ▪ ochrona korytarza ekologicznego końcowego odcinka rzeki Babica, ujścia do rzeki Elbląg	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
C2	▪ czynna ochrona zieleni wysokiej; ▪ rzeka Elbląg powinna zachować charakter korytarza ekologicznego ▪ należy chronić ją przed zanieczyszczeniami; – należy zachować możliwie pierwotny charakter cieków Dunówka i Rubianka; ▪ należy chronić ekspozycję spektakularnego krajobrazowo zetknięcia mezoregionu Żuław z Wysoczyzną Elbląska; – należy zapewnić prawidłowe funkcjonowanie systemu rowów melioracyjnych; ▪ ustawowa ochrona niewielkiego fragmentu północnej części jednostki jako Obszaru Chronionego Krajobrazu Wysoczyzny Elbląskiej - Zachód; ▪ ochrona ujęcia wód podziemnych Rubno Wielkie	▪ należy chronić walory krajobrazowe jednostki, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
C3	▪ kształtowanie szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego; ▪ dolina rzeki Babicy powinna zachować charakter korytarza ekologicznego - należy	▪ obszary i zasady ochrony należy ustalać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej

	chronić ją przed zanieczyszczeniami i zapewnić nieprzerwany przepływ materii; ▪ należy zachować możliwie naturalny charakter cieku rzeki Dunówka	gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
C4	▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych; ▪ rzeki Elbląg i Kumiela powinny zachować charakter korytarzy ekologicznych - należy chronić je przed zanieczyszczeniami i zapewnić nieprzerwany przepływ materii; ▪ ochrona ujęcia wód podziemnych Malborska	▪ obszary i zasady ochrony należy ustalać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
C5	▪ zachowanie i uzupełnianie istniejących, a także sadzenie nowych szpalerów zieleni przyulicznej celem poprawy mikroklimatu miejskiego i osłony akustycznej terenów mieszkaniowych	▪ obszary i zasady ochrony należy ustalać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
C6	▪ należy chronić sieć rowów melioracyjnych oraz cechy krajobrazu kulturowego Żuław; ▪ rzeka Fiszewka powinna zachować charakter korytarza ekologicznego - należy ją chronić przed zanieczyszczeniami, a także ograniczyć możliwość zabudowy w pobliżu jej brzegów, aby zapewnić nieprzerwany przepływ materii	▪ obszary i zasady ochrony należy ustalać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
C7	▪ należy zabezpieczyć prawidłowe funkcjonowanie sieci hydrograficznej: rzek Dunówki, Rubianki	▪ obszary i zasady ochrony należy ustalać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
C8	▪ dolina rzeki Terkawki powinna zachować charakter korytarza ekologicznego - należy chronić ją przed zanieczyszczeniami i zapewnić nieprzerwany przepływ materii, zwłaszcza że ma ona ujście w obszarze Natura 2000 Jeziora Druzno	▪ obszary i zasady ochrony należy ustalać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków.
D1	▪ rzeki Kumiela i Srebrny Potok powinny zachować charakter korytarzy ekologicznych – należy chronić cieki przed zanieczyszczeniami, a także ograniczyć możliwość zabudowy w pobliżu ich brzegów, aby zapewnić nieprzerwany przepływ materii; − należy zapewnić prawidłowe funkcjonowanie istniejącej sieci hydrograficznej; − czynna ochrona zieleni wysokiej, szczególnie starodrzewu na cmentarzach przy ul. Agrykoli; − należy chronić naturalnie ukształtowaną rzeźbę terenu, od dolin rzecznych do wyniesień Góry Chrobrego i Gęsiej Góry jako przestrzeni o cennych walorach krajobrazowych i ekspozycyjnych; − ustawowa ochrona Obszaru Chronionego Krajobrazu Wysoczyzny Elbląskiej	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną i krajobraz kulturowy, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków.

	Zachód; − ustawowa ochrona grupy pomników przyrody przy ul. Łęczyckiej (dęby szypułkowe)	
D2	▪ ustawowa ochrona Parku Krajobrazowego Wysoczyzny Elbląskiej oraz w Obszarze Chronionego Krajobrazu Wysoczyzny Elbląskiej Zachód; − należy zachować sieć hydrograficzną , w formie systemu korytarzy ekologicznych, w skład którego wchodzą: rzeka Kumiela rzeka Srebrny Potok, potok Stagniewski, jezioro Goplanica, szereg nienazwanych cieków i zbiorników wodnych; − należy chronić otwarte przedpola widokowe zamykane ścianami lasu; − ochrona dwóch ujęć wód podziemnych, w części centralnej ujęcie Dąbrowa , w części północnej ujęcie Jagodowo-Dębowe Pole; − ochrona ustawowa pomników przyrody na terenie jednostki (grupa głazów w dolinie rzeki Srebrny Potok, dęby szypułkowe, topole białe, buki pospolite w lesie komunalnym Bażantarnia)	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną i krajobraz kulturowy, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków
D3	▪ ustawowa ochrona Obszaru Chronionego Krajobrazu Wysoczyzny Elbląskiej Zachód; ▪ należy chronić dolinę rzeki Babicy o charakterze korytarza ekologicznego przed zanieczyszczeniami oraz zachować naturalny charakter doliny, aby zapewnić nieprzerwany przepływ materii; ▪ należy chronić otwarte przedpola widokowe zamykane ścianami lasu; ▪ ochrona ujęcia wód podziemnych „Krasny Las” w północnej części jednostki; ▪ ochrona ustawowa pomników przyrody na terenie jednostki (dęby szypułkowe, buk pospolity, jesion wyniosły, kasztanowiec zwyczajny i lipa drobnolistna w Krasnym Lesie, dęby szypułkowe, lipy drobnolistne, buk pospolity i wiąz w Zajeździe)	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną i krajobraz kulturowy, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków

D4	▪ ochrona ustawowa Parku Krajobrazowego Wysoczyzny Elbląskiej oraz Obszaru Chronionego Krajobrazu Wysoczyzny Elbląskiej Zachód, a także północno-zachodniego fragmentu jednostki obejmującego obszar Natura 2000 (doliny erozyjne Wysoczyzny Elbląskiej PLH 280029); ▪ należy zachować naturalne ukształtowanie terenu, jako cennego waloru krajobrazu kulturowego oraz otwartych przedpoli widokowych na ściany lasu; ▪ należy zachować naturalny charakter sieci hydrograficzna jednostki w skład której wchodzą: fragment rzeki Kumieli, jezioro Stare, fragmenty rzek Kamienica i Olszanka, szereg nienazwanych cieków i zbiorników wodnych	▪ należy chronić historycznie ukształtowaną strukturę urbanistyczno-architektoniczną i krajobraz kulturowy, poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne Gminnego Programu Ochrony Zabytków

W zdecydowanej większości Studium wskazuje konieczność ochrony historycznie ukształtowanej struktury urbanistyczno-architektonicznej i krajobrazu kulturowego poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Nakazuje również uwzględniać w miejscowych planach chronione obiekty i obszary ujęte w aktualnej gminnej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków oraz wytyczne gminnego programu opieki nad zabytkami. Studium przedstawia, w ograniczonym zakresie, postulaty dotyczące środowiska przyrodniczego, za istotne uznając ochronę i kształtowanie nowych nasadzeń przyulicznych (szpalerów, alei) oraz zachowanie naturalnego charakteru koryt rzek i strug lub zachowanie naturalnego ukształtowania terenu. Analogicznych propozycji co do ochrony i kształtowania zabytkowych zespołów zabudowy nie wypracowano w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. W Studium nie zostały wypracowane również zasady kształtowania krajobrazu, jak również nie opracowano kierunków kształtowania systemu przestrzeni publicznych z uwzględnieniem cennych zespołów zabudowy i zieleni. Ograniczono się do wskazania potrzeby ochrony zabytków nieruchomych.

Zgodnie z aktualną sytuacją prawną i zmianami wynikającymi z reformy planistycznej (stan na koniec roku 2024), studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przestaje obowiązywać z połową roku 2026. Zagadnienia istotne z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, dotychczas regulowane w studium, zostały przeniesione w większości do strategii rozwoju gminy i zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym winny mieć formę ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie dotyczących między innymi zasad ochrony środowiska i jego zasobów, w tym ochrony powietrza, przyrody i krajobrazu oraz zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Kolejnym dokumentem i zarazem aktem prawa miejscowego (aktem planowania przestrzennego) zastępującym studium, w którym uwzględniane są zagadnienia ochrony zabytków jest plan ogólny gminy zwany planem ogólnym.

W planie ogólnym zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), w tym ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej uwzględnia się jako uwarunkowania rozwoju przestrzennego do określenia ustaleń planu ogólnego. Ustalenia planu ogólnego, ograniczają się do zakwalifikowania obszarów do jednoznacznie zdefiniowanych przepisami prawa stref planistycznych i do usankcjonowania gminnych standardów urbanistycznych przypisanych do poszczególnych stref planistycznych:

- profil funkcjonalny stref planistycznych wybrany z określonych przepisami o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- wartość maksymalnej nadziemnej intensywności zabudowy,
- wartość maksymalnej wysokości zabudowy,
- wartość maksymalnego udziału powierzchni zabudowy,
- wartość minimalnego udziału powierzchni biologicznie czynnej)

Ponadto w planie ogólnym mogą być ustalone: obszary uzupełnienia zabudowy, rozumiane jako obszary, na których będą mogły być wydawane decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu w sytuacji braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

4.3. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Miasto Elbląg do 2030 roku

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Miasto Elbląg został przyjęty Uchwałą Nr XXXV/977/2023 Rady Miejskiej w Elblągu z dnia 27 grudnia 2023 r. w sprawie przyjęcia "Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Miasto Elbląg do roku 2030".

„Nadrzędnym celem Programu ochrony środowiska jest długotrwały, zrównoważony rozwój miasta, w którym kwestie ochrony środowiska są rozważane na równi z kwestiami rozwoju społecznego i gospodarczego."

W rozdziale 4 pt. Ocena stanu środowiska zawarto punkt „Zasoby przyrodnicze" dotyczący form ochrony przyrody oraz lasów. Na terenie Elbląga występują następujące formy ochrony przyrody:

- Park Krajobrazowy Wysoczyzny Elbląskiej,
- Obszary Natura 2000: Doliny Erozyjne Wysoczyzny Elbląskiej, Jezioro Drużno,
- Obszar Chronionego Krajobrazu Wysoczyzny Elbląskiej – zachód,
- Pomniki Przyrody.

Dodatkowo wyróżniono dwa kompleksy lasów:

- Obiekt Bażantarnia,
- Obiekt Modrzewina.

W programie sformułowano 11 celów, kierunki interwencji oraz typy zadań proponowanych do realizacji. Zagadnienia ochrony dziedzictwa przyrodniczego zostały opisane w celu numer 9 i 10.

Tabela 5 – Cele program Ochrony Środowiska dla Gminy Miasto Elbląg.

Cele strategiczne:	Kierunki działań:
Zachowanie na tym samym poziomie lesistości miasta, zachowanie różnorodności biologicznej	- Ochrona form ochrony przyrody i innych obszarów cennych przyrodniczo, tworzenie nowych form ochrony przyrody - Ochrona gatunkowa - Ochrona krajobrazu - Zrównoważona gospodarka leśna
Utrzymanie stanu bez incydentów o znamionach poważnej awarii	- Minimalizacja potencjalnych negatywnych skutków awarii i zagrożeń środowiska dla ludzi, środowiska, dziedzictwa kulturowego, działalności gospodarczej

W ramach poszczególnych kierunków działań / interwencji zostały zaproponowane zadania do realizacji przez Gminę Miasto Elbląg:

- ochrona krajobrazu - konserwacja/rewitalizacja i prace pielęgnacyjne parków, terenów rekreacyjnych, zieleni miejskiej
- Ochrona form ochrony przyrody i innych obszarów cennych przyrodniczo, tworzenie nowych form ochrony przyrody - tworzenie nowych form ochrony przyrody, ochrona istniejących form ochrony przyrody oraz prace pielęgnacyjne i ochronne z tym związane (w tym inwentaryzacja)
- Zrównoważona gospodarka leśna - uproszczony plan urządzania lasu, utrzymanie dużego zalesienia lasów komunalnych

Do wskaźników, które zgodnie z programem, potwierdzają stopień realizacji programu ochrony środowiska zostały wskazane: lesistość miasta, liczba pomników przyrody oraz powierzchnia gruntów leśnych. Nie zostały określone wskaźniki badające stopień realizacji programu w zakresie ochrony krajobrazu.

4.4. Uchwała Rady Miejskiej w Elblągu w sprawie dotacji na prace i roboty przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków

Uchwałą z dnia 16 listopada 2017 r. Nr XXXI/609/2017 w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków znajdującym się na terenie Gminy Miasto Elbląg (Dz. Urz. Woj. Warm-Maz. z 2017r., poz. 4845) Rada Miejska w Elblągu stworzyła możliwość uzyskania dotacji na prace i roboty prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Na podstawie tej Uchwały oraz na podstawie art. 81 ust.1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Rada Miejska w Elblągu przyznając dotacje umożliwia finansowanie prac prowadzonych w obrębie zabytków wpisanych do rejestru zabytków, położonych na terenie Gminy Miasto Elbląg.

4.5. Gminny Program Rewitalizacji dla Miasta Elbląg do 2030 roku

W Gminnym Programie Rewitalizacji dla Miasta Elbląg do 2030 roku zostały zwaloryzowane zasoby dziedzictwa kulturowego.

Do najważniejszych zabytków zostały zakwalifikowane:

- szlak drogi wodnej Kanału Elbląskiego,
- Stare Miasto,
- Dawny zespół fabryczny przy ulicy Królewieckiej wraz z zespołem zabudowy mieszkaniowej w formie kamienic secesyjnych, stanowiący świadectwo przemysłowej historii Elbląga,
- obiekty dawnej Stoczni Schichaua,
- osiedle Osiek wraz z obiektami dawnej fabryki maszyn i lokomotyw,
- Wyspa Spichrzów.

Wśród przedsięwzięć rewitalizacyjnych znajdują się przedsięwzięcia związane bezpośrednio z ochroną i opieką nad zabytkami, w tym zakwalifikowanymi jako najważniejszy zasób miasta. Należą do nich:

- udostępnienie nowej otwartej przestrzeni na działania społeczne i kulturalne poprzez zabezpieczenie historycznych murów wokół Galerii EL,
- utworzenie atrakcyjnej przestrzeni publicznej na terenie Wyspy Spichrzów,
- Zagospodarowanie zachodniego brzegu rzeki Elbląg obejmujące utworzenie atrakcyjnej przestrzeni nadwodnej na terenie Wyspy Spichrzów,
- Rewaloryzacja fosy staromiejskiej obejmująca utworzenie miejsca rekreacji i wypoczynku z wykorzystaniem przyrodniczego charakteru,
- Modernizacja historycznego budynku użyteczności publicznej stanowiącego siedzibę Przedszkola nr 5,
- Modernizacja historycznego budynku użyteczności publicznej stanowiącego siedzibę Sportowej Szkoły Podstawowej nr 3.

Pomimo przyjętej w programie waloryzacji obszarów i obiektów pod kątem ich wartości zabytkowej przyjęte przedsięwzięcia nie precyzują statusu poszczególnych obiektów i obszarów zabytkowych, w których przedsięwzięcia będą realizowane. W programie rewitalizacji przedsięwzięcia dotyczą:

- obszarów:
  - układ urbanistyczny Starego Miasta wpisany do rejestru zabytków,
  - Wyspa Spichrzów - obszar ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków inny niż wpisane do rejestru (stan na 2024 r.) i ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków -,
- budynków:
  - sportowej szkoły podstawowej nr 3 (ul. Agrykola 6) - stanowiącego zabytek wpisany do rejestru zabytków,
  - przedszkola nr 5 (ul. Szańcowa 9) stanowiącego zabytek ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków, nieujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne zaplanowane do realizacji są również w innych obiektach określonych jako historyczne, a które nie są ujęte w ewidencjach zabytków jak np. kąpielisko miejskie przy ulicy Moniuszki i inne obiekty.

5. Charakterystyka zasobów, analiza stanu dziedzictwa kulturowego

5.1. Zarys historii obszaru gminy

Przed lokacją miasta

Tereny położone na pograniczu Żuław Wiślanych i Wysoczyzny Elbląskiej to rejon niezwykle bogaty osadniczo. Pierwsze ślady bytności człowieka na tych obszarach pochodzą z przełomu IX i VIII w. p.n.e. Od V w. n.e. zamieszkiwały je plemiona pruskie, odnotowano także ślady bytności wikingów. W IX w. n.e. powstało legendarne Truso, czyli osada Skandynawów, opisane przez anglosaskiego podróżnika Wulfstana w IX w. Lokalizację tej osady portowo-rzemieślniczej, jednej z większych nad Bałtykiem, na wschodnim brzegu Jeziora Drużno, w pobliżu miejscowości Janów Pomorski, potwierdziły badania archeologiczne z 1982 r. i prowadzone w następnych latach. Było to duże emporium posiadające dogodne połączenie z otwartym morzem, którego dogodne położenie pozwalało na rozkwit handlu, aż do zniszczenia osady w końcu IX lub na początku X w.

Średniowiecze

Od początku XIII w., trwała na obszarze delty Wisły intensywna akcja misyjna prowadzona początkowo przez zakony cystersów i dominikanów, zaś od lat 30. XIII w. podbój Prus przez sprowadzony tu przez Konrada Mazowieckiego Zakon Niemiecki. W wyniku tych działań w 1237 r. dwa krzyżackie statki „Pilgrim" i Friedland" dotarły do Zalewu Wiślanego, aby przy ujściu rzeki Elbląg wznieść pierwszy gród obronny. Po jego zniszczeniu przez Prusów, kolejny zbudowano już na prawym brzegu rzeki. Jak wykazały badania archeologiczne z 2012 i 2013 r. przeprowadzone na terenie tzw. Przedzamcza Północnego, pierwsze zabudowania zamkowe wznoszono w konstrukcji drewnianej, z których najstarsze fragmenty wydatowano na lata 1245-1248. Kompleks zamku krzyżackiego położony w rejonie obecnej ul. Wapiennej, składał się z zamku głównego i przedzamczy, otoczonych murami, fosą, dodatkowo chroniony ziemnym wałem obronnym.

Przy warowni stopniowo rozrosło się miasto, zasiedlane m.in. przez osadników z Lubeki, którzy posiadając dużą strefę wpływów i kontaktów w basenie Morza Bałtyckiego bałtyckiej, znacząco oddziaływali na wygląd i losy nowej osady. 10 kwietnia 1246 r. otrzymała ona od wielkiego mistrza Heinricha von Hohenlohe przywilej lokacyjny, nadający miastu ograniczone prawo lubeckie ze znacznymi nadaniami ziemskimi zarówno w rejonie Żuław, jak i Wysoczyzny. Pod względem kompozycyjnym Elbląg uzyskał w miarę regularny plan czworoboku zbliżonego do trapezu, rozciągającego się miedzy dwoma strumieniami wpadającymi do rzeki Elbląg (Kumielą i nieistniejącym Hundebeke). Główną oś kompozycyjną wytyczała ul. Stary Rynek, szersza od pozostałych, poprowadzona na osi pn. – pd., równolegle do rzeki. Układ urbanistyczny typu występujący na terenie Elbląga był wówczas dosyć charakterystyczny dla miast lokowanych nad akwenami, otwartymi komunikacyjnie na nabrzeża, gdzie skupiał się ruch przeładunkowo-handlowy, stanowiący podstawę ich bytu.

Początkowo miasto otaczał z trzech stron wał drewniano-ziemny, drewniana była również najstarsza zabudowa mieszkalno-gospodarcza. Około połowy XIII w. rozpoczęto także budowę obiektów ceglanych, przede wszystkim zamku oraz świątyń: kościoła parafialnego pw. św. Mikołaja, posadowionego w centrum miasta, zespołu klasztoru dominikanów z kościołem pw. NMP w północnej części, przy murach miejskich oraz zespołu szpitala i kościoła pw. św. Ducha, zlokalizowanego na południu miasta, w sąsiedztwie kompleksu zamkowego.

Wielki pożar miasta w 1288 r. strawił większość drewnianych obiektów. Konieczność odbudowy spowodowała ożywiony ruch budowlany, a także pewne korekty urbanistyczne w miejskim układzie przestrzennym. Działania prowadzone do 1. połowy XIV w. ukształtowały miasto, z niewielkimi zmianami wprowadzonymi w międzyczasie, aż do końca XVIII w.

Już pod koniec XIII stulecia przystąpiono do budowy kamienno-ceglanych murów miejskich, położonych w linii dawnych wałów obronnych, a w 2 połowie XIV w. wzniesiono także odcinek zachodni murów wzdłuż rzeki (po przesunięciu (1326 r.) zachodniej granicy miasta w stronę rzeki Elbląg). Mur wysoki na 9 metrów wzmacniał ciąg baszt i 9 bram położonych u wylotu głównych ulic, a południowy odcinek łączył się z zespołem obwarowań zamku krzyżackiego. Stopniowo wznoszona od I. poł. XIII w. warownia, rozrosła się do założenia składającego się z zamku głównego otoczonego trzema przedzamczami od stron północnej, południowej i zachodniej. Do 1309 r. zamek elbląski stanowił centrum zarządzania państwa zakonnego, był siedzibą pruskiego mistrza krajowego i miejscem zebrań kapituły. Tymczasem na terenie miasta centrum jego stała się ul. Stary Rynek, podzielona na odcinki, na których prowadzono handel różnymi towarami. Między ul. Rzeźnicką a Kowalską ulokowano główne budowle miejskie: ratusz i sukiennice. Przy znajdującym się naprzeciw kościele parafialnym pw. św. Mikołaja zaczęły powstawać budy kramarskie, ławy chlebowe oraz rzeźnickie. Zwiększyła się liczba działek budowlanych, na których pojawiły się kamienice murowane i w konstrukcji szkieletowej

wypełnionej cegłą. W mieście, podobnie jak w innych ośrodkach nadbałtyckich funkcjonowały dwa rodzaje parcel: działki typu Erbe – pełnowartościowa, to jest stosunkowo duża działka budowlana z podwórzem, posiadająca najczęściej powierzchnię około 140 m2 (1,5 x 5 prętów chełmińskich gdzie 1 pręt około 4,32 m), których pierwotnie było około 360 oraz o wiele mniejsze parcele bez podwórza tzw. budy. Dość szybko wzrastała liczba mieszkańców. Napływ osadników był następstwem ożywionego handlu i rozwoju portu, który do połowy XIV w. stał się głównym ośrodkiem przeładunkowym w państwie zakonnym. Sprzyjało temu dogodne położenie w pobliżu najważniejszego szlaku hanzeatyckiego, ale również przy szlakach prowadzących przez południowy Bałtyk oraz w dół Wisły na Ruś. Na początku XIV w., z powodu niewielkiej ilości miejsca w części portowej miasta, jego zapleczem gospodarczo-magazynowym stał się teren przy zachodnim brzegu rzeki Elbląg, tzw. Wyspa Spichrzów, pierwotnie zajęty przez ogrody, potem place składowe stopniowo zabudowywane magazynami. Wyspę z miastem łączył Most Długi, wzmiankowany już w 1332 r., od 1414 r. zwany Mostem Kogi, następnie Mostem Wysokim.

W pierwszej połowie XIV wieku, na południowy wschód od Starego Elbląga, zaczęła się tworzyć niewielka rzemieślnicza osada, tzw. Nowe Miasto Elbląg. W 1347 r. osada otrzymała przywilej lokacyjny oparty na prawie lubeckim. Nowy organizm miejski przedstawiał typowe założenie w państwie krzyżackim: plan miasta oparto na prostokącie o wymiarach 215 x 430 m, zorientowanym na osi wschód-zachód w kierunku zamku. Układ urbanistyczny oparty był na dwóch długi ulicach: Długiej (ob. Giermków) i Pańskiej (ob. Janowska) i poprzecznych Rzeźnickiej (ob. Plac Wolności), Łaziennej (ob. nie istnieje), Kowalskiej (ob. Janowska), Szkolnej (ob. Szkolna) i Zielonej (ob. Leszno). Między ul. Szkolną (ob. Szkolna) a Kowalską (ob. Janowska) wzmiankowano już w 1341 roku nowomiejski kościół parafialny pw. Trzech Króli, którego rozpoczęta wówczas budowa od prezbiterium i wieży nigdy nie została ukończona. Obszar wokół kościoła miał pierwotnie pełnić funkcje rynku. W wieku XV obszar ten stopniowo zabudowywano, zaś teren wokół kościoła zaczął pełnić funkcje cmentarną. Przy ul. Kowalskiej wzmiankowano w 1356 r. ratusz i ławy chlebowe, zaś przy ul. Szkolnej znajdowała się szkoła miejska. Początkowo w Nowym Mieście rozparcelowano około 160 działek, w XV w. ich liczba wzrosła do 239. Miasto bez dostępu do rzeki, poddane silnej kontroli Zakonu nie stało się konkurencyjnym ośrodkiem handlowym dla Starego Miasta. Dowodził tego fakt nieukończenia kościoła parafialnego oraz brak ceglanych obwarowań miasta. Fortyfikacje składały się jedynie z palisady, fosy oraz kilku baszt. Dojazd do miasta możliwy był poprzez 4 bramy: Zamkową, Jakuba, Pasłęcką i Malborską (określaną także jako Polską). Brak jest udokumentowanych informacji na temat architektury, w tym materiałów, z jakich wykonane były baszty i bramy wjazdowe do miasta.

Ważnym składnikiem średniowiecznego organizmu miejskiego były przedmieścia. Obok funkcji mieszkalnych lokowano na nich również szpitale, magazyny oraz urządzenia rzemieślniczo-przemysłowe, które musiały być oddalone od skupisk ludzkich. Każde z przedmieść posiadało swoje określone funkcje i charakter. Na przedmieściu północnym, przez które przechodził trakt do Tolkmicka i Królewca, ulokowano stocznię, tory powroźnicze oraz szpital dla trędowatych z kaplicą pw. św. Jerzego, a po jej spaleniu wzniesiono w jego miejscu kościół pw. Bożego Ciała, ukończony w 1405 r. Na przedmieściu wschodnim, według zapisków kronikarskich już w 1256 roku wzniesiono kościół pw. św. Jakuba, filię fary staromiejskiej pw. św. Mikołaja. W jego pobliżu w 1319 r. funkcjonował także szpital pw. św. Elżbiety, z kaplicą. Na przedmieściu południowym znajdowała się osada rybacka Osiek, którą zamieszkiwała ludność słowiańska, przede wszystkim z Pomorza i Polski.

Rozwój gospodarczy, obok dogodnego położenia przy szlakach handlowych, Elbląg zawdzięczał Związkowi Miast Hanzeatyckich, w którym już w XIV wieku miał dość ważną pozycję. Mimo to koniec XIV w. i początek następnego okazał się mniej korzystny dla rozwoju miasta. Najpierw przyszedł kryzys

handlu morskiego spowodowany szybkim wzrostem znaczenia Gdańska, a następnie wojna polsko-krzyżacka. Ta druga wykazała, że dotychczasowe staromiejskie obwarowania są niewystarczające, a także w opłakanym stanie. W związku z tym, w latach 1410-1437 wzniesiono od strony północnej i wschodniej drugi pas murów obronnych o długości około 1 km wraz z wałem ziemnym i drugą fosą. Mury wzmocniono dwiema bramami (Zewnętrzną Kowalską i Trzech Wykuszy) oraz 9 basztami. Niepowodzenia wojenne oraz coraz trudniejsza sytuacja miast pruskich i szlachty w państwie zakonnym spowodowały utworzenie w 1440 r. tzw. Związku Pruskiego, wymierzonego przeciw złej polityce Zakonu wobec powyższych. Związek, 4 lutego 1454 r., wypowiedział posłuszeństwo wielkiemu mistrzowi, co dało początek wojnie trzynastoletniej. Symbolem tych działań stało się zdobycie zamku krzyżackiego w Elblągu 12 lutego 1454 r., a następnie jego zburzenie. 6 marca 1454 r. podpisano akt inkorporacji Prus do Królestwa Polskiego. Drugi pokój toruński kończący wojnę trzynastoletnią podpisano 19 października 1466 r. Powstałe Prusy Królewskie, w granicach których znajdował się Elbląg, stały się prowincją Królestwa Polskiego.

Okres nowożytny – w Rzeczpospolitej

Elbląg, wraz Gdańskiem i Toruniem, poniósł w wojnie ogromne koszty finansowe. Król Kazimierz Jagiellończyk wystawił już 24 sierpnia 1467 r. wielki przywilej dla Elbląga. Król nie tylko potwierdził prawa i przywileje miasta ale powiększył znacznie obszar posiadłości, wynagradzając tym samym aktywny udział Elbląga w zakończonej wojnie z Zakonem. Niedługo potem Kazimierz Jagiellończyk zezwolił na zespolenie Starego i Nowego Miasta Elbląga. Nowe Miasto zostało w 1478 r. podporządkowane Staremu z zachowaniem spraw sądowniczych. Sytuacja gospodarcza nie uległa jednak szybkiej poprawie. Handel elbląski borykał się z problemem coraz trudniejszego dostępu do morza i konkurencji większych portów w Gdańsku i Królewcu. Dopiero koniec XVI w. przyniósł miastu wzrost obrotów handlowych i prawdziwy dobrobyt. Z pewnością przyczyniły się do tego korzystne warunki zachęcające do osiedlania przybyszów. Od 1580 r. działał w Elblągu przeniesiony z Gdańska skład angielskiej Kompanii Wschodniej, której kantor handlowy otwarto na Starym Mieście. Wkrótce zamieszkało tu sporo Anglików i Szkotów z powodzeniem handlujących przede wszystkim suknem. Przynosząca spore zyski Kompania Wschodnia stała się solą w oku kupcom gdańskim. Zatargi z Gdańskiem i korzystny rozwój elbląsko-angielskich obrotów doprowadziły nawet w 1618 r. do wykluczenia przez Hanzę Elbląga. Mimo to handel elbląski w tamtym okresie funkcjonował na wysokim poziomie, w mieście pracowali różnego rodzaju rzemieślnicy dzięki czemu społeczeństwo było bardzo zróżnicowane. Wyroby rzemieślników wędrowały na rynki Polski, Rusi, Litwy, Brandenburgi, Pomorza Zachodniego, Niderlandów i Skandynawii.

Wiek XVI zapisał się natomiast w historii miasta pod względem zmian konfesyjnych. Reformacja, zapoczątkowana wystąpieniem Marcina Lutra w 1517 r., dotarła także do Elbląga. Pierwsze kazania w duchu nauk Lutra wygłoszono w 1523 r. Wkrótce nowe nauki znalazły w mieście podatny grunt. Mimo że w pierwszej połowie XVI w. luterańskie nabożeństwa zaczęto odprawiać praktycznie we wszystkich kościołach, luterańska Rada Elbląga oficjalnie obstawała przy katolicyzmie. Ważnym ogniwem działań na rzecz Reformacji w Elblągu było założenie Gimnazjum Akademickiego w 1535 r., które znalazło swoją siedzibę w jednym z budynków na dawnym Przedzamczu po klasztorze brygidek. W 1599 r. zastąpiono go nową siedzibą. W 1542 r. udało się doprowadzić do przekazania luterańskiej Radzie Miejskiej kościoła i opustoszałego klasztoru dominikanów. Kościół Mariacki stał się więc siedzibą pierwszej elbląskiej gminy luterańskiej. Spór religijny w wielkich miastach pruskich doprowadził w latach 1557-1558 do wydania przez króla Zygmunta Augusta przywilejów wyznaniowych, pozwalających w Gdańsku, Elblągu i Toruniu do wyznawania religii zgodnie z konfesją augsburską. Rada miejska

zagarnęła również staromiejski kościół parafialny pw. św. Mikołaja, w którym 15 stycznia 1573 roku odprawiono oficjalnie pierwsze luterańskie nabożeństwo. Usilne starania biskupów warmińskich, z pomocą królów polskich, doprowadziły do jego odzyskania na rzecz Kościoła Katolickiego dopiero w końcu 1617 r. Mimo to katolicyzm był wyznaniem zaledwie tolerowanym.

W 1. połowie XVI w. sprowadzeni zostali na tereny Żuław prześladowani w Niderlandach menonici, w celu zagospodarowania podmokłych terenów. Początkowo Rada Elbląga zabraniała im osiedlania się w miastach, jednak ich działalność zjednała życzliwość Rady i także w 1572 r. gmina menonitów otrzymała prawo osiedlenia, przyjmowania obywatelstwa miejskiego czy zajmowania się rzemiosłem. W 1590 r. w manierystycznej kamienicy przy ul. Garbary 12 urządzono pierwszy menonicki dom modlitwy (funkcję tą pełnił do 1900 r.).

Także odłam kalwiński znalazł tu podatny grunt, początkowo wśród miejscowych elit władzy, a potem wśród członków wspomnianej angielskiej Kompanii Wschodniej. Nabożeństwa odprawiano w domach prywatnych, dopiero w XVIII w. urządzono niewielką kaplicę.

Duże środki przeznaczał Elbląg na modernizację i rozbudowę miejskich obwarowań. Do realizacji tych przedsięwzięć sprowadzano najczęściej wybitnych budowniczych fortyfikacji z Gdańska. Działania te w znaczny sposób przeobraziły najbliższą okolicę miasta. Jeszcze w 2. połowie XV w. wzmocniono południową część obwarowań w miejscu pozostałości założenia zamkowego. Zaawansowane prace fortyfikacyjne kontynuowano w wieku XVI. Wymagał tego stan dotychczasowych obwarowań oraz rozwój sztuki wojennej, związany z rozwojem ciężkiej broni palnej. W 1554 roku całkowicie usunięto pozostałości po zamku krzyżackim, zaś na jego miejscu wybudowano bastion. Według projektu miejskiego budowniczego Heinricha Holtzapfela powstawał od 1558 r. nowy system bastionowy złożony z trzech bastionów w narożnikach południowo-zachodnim, północno-zachodnim i południowo-wschodnim Starego Miasta. Prace modernizacyjne kontynuował Hans Schneider von Lindau, a następnie Michael Janszon Pfingster, a następnie Tymoteusz Jost. Główną osią prac było wzmocnienie wschodniej strony obwarowań. Dla tego celu w 1601 roku zamknięto i rozebrano kościół św. Jakuba. W tym samym roku ukończono nową Zewnętrzną Bramę Kowalską, zaś 6 lat później czworokątny bastion przed Wewnętrzną Bramą Kowalską. Na początku XVII w. ufortyfikowano także Wyspę Spichrzów, a około 1614 r. powstał drugi most zwany Mostem Żuławskim, a później Niskim, łączący ją z miastem. Także Nowe Miasto i przedmieścia uzyskały nowe obwałowania. Prace prowadzone od połowy XVI wieku aż do 1626 r. oparte były o wzorce i osiągnięcia fortyfikacyjnej szkoły starowłoskiej.

Dobrobyt panujący w mieście na przełomie XVI i XVII w. widoczny był również w architekturze. Dzięki nowym trendom, wiele kamienic mieszczańskich poddano gruntownej przebudowie lub wznoszono całkiem nowe budynki, którym nadawano formę manieryzmu niderlandzkiego. W 1556 r. dokonano przebudowy ratusza, zaś w 1578 r. wzniesiono nowy Dwór Artusa. Kościół św. Mikołaja, wznoszony od początków istnienia Elbląga otrzymał swoją pełną formę wysokiej trzynawowej hali z przyporami do wewnątrz, kaplicami i trzema wieżami (pierwotna wieża została wzmocniona dwiema wieżami z obu stron istniejącej wieży) na początku XVI w. W czasach przynależności do luteran, w 1576 r. główna wieża otrzymała zegar z dwoma wielkimi tarczami zegarowymi na nowo wzniesionych dwóch manierystycznych szczytach. W latach 1599-1603 na podstawie projektu wspomnianego Michaela Janszona Pfingstera główna wieża otrzymała wysoki renesansowy hełm o dwóch galeriach. Była to jedna z najwyższych wież w Prusach Królewskich i całej Rzeczpospolitej.

Wzrastała liczba ludności, co generowało rozbudowę przedmieść. Na Przedmieściu Północnym zabudowa następowała już na północ od kościoła pw. Bożego Ciała, przy obecnej ul. Robotniczej i odchodzącej od niej Browarnej. Teren położony wzdłuż rzeki zajmowała stocznia i warsztaty rzemieślnicze. Prowadząca na północny-wschód Grobla Złodziejska (ob. ul. Królewiecka) była

zabudowana aż do Góry Szubienicznej (tzw. Górka w okolicy ul. Nowowiejskiej), w końcu XVI w. wytyczono obecną ul. Słoneczną. Z powodu rozbudowy fortyfikacji pewne zmiany następowały na przedmieściu wschodnim. Po rozebraniu kościoła św. Jakuba jego funkcję przejęła dawna kaplica św. Anny w pobliżu Grobli św. Jerzego, którą na początku XVII w. zastąpiono nową budowlą. Następowała dalsza zabudowa przy Grobli Młyńskiej (ob. ul. 1 Maja) podążającej od Bramy Kowalskiej, stanowiącej główny trakt Przedmieścia Wschodniego, łączącego się dalej na wschodzie z Wewnętrzną Groblę św. Jerzego (ul. Grobla św. Jerzego) i Zewnętrzną Groblą św. Jerzego (ul. J. Bema). Od XVII wieku zamożniejsi mieszczanie wznosili w bliskiej okolicy miasta niewielkie domki letnie, przybierające często postać niewielkich rezydencji letnich (niem. Lusthaus), w których spędzano czas latem, z dala od zgiełku, brudu i zaraz, które co jakiś czas nawiedzały Elbląg. Jako że takie miejsca pełniły przede wszystkim funkcje rekreacyjne przy domach aranżowano eleganckie założenia ogrodowe. Kilka takich rezydencji zachowało się do dziś, m.in. willa przy ul. Chrobrego.

W czasie wojny szwedzkiej 1626-1629 Elbląg 15 lipca 1626 r. poddał się bez walki. Następstwem tego była utrata kantoru angielskiego na rzecz Gdańska. W wyniku 6-letniego rozejmu w Altmarku z 1629 r. Elbląg pozostał w rękach szwedzkich aż do zawarcia rozejmu w Sztumskiej Wsi w 1635 r. W tym czasie w mieście znajdowała się główna kwatera króla szwedzkiego Gustawa Adolfa, jak również główna szwedzka baza wojskowa. Port pełnił ważne funkcje gospodarcze i militarne. Z tego powodu rozpoczęto budowę nowoczesnych obwarowań w stylu staroholenderskim wg. projektu i pod nadzorem Heinricha Thome. Stare i Nowe Miasto wraz z Wyspą Spichrzów oraz częścią przedmieść otoczono ogromnymi wałami ziemnymi z fosami, wzmocnionymi bastionami. System był dodatkowo wzmocniony poprzez szańce zlokalizowane w dalszej okolicy Elbląga. Koszty budowy pokrywało miasto.

Kolejna wojna szwedzka 1655-1660, czasowe zastawienie miasta elektorowi brandenburskiemu, następnie przejście wojny północnej oraz siedmioletniej przez Elbląg spowodowały wieloletni kryzys gospodarczy. Tragiczną w skutkach było zajęcie w 1703 r. posiadłości ziemskich Elbląga przez Prusy, co spowodowało pozbawienie Elbląga około 50% dochodów. Doprowadziło to do głębokiego kryzysu gospodarczego miasta. Do tego dochodziły ciągłe problemy z torem wodnym wpływającym na prace portu, spadek obrotów handlowych i presja pobliskiego Gdańska.

W Królestwie Prus

W wyniku I. rozbioru Rzeczpospolitej Elbląg został zajęty Prusy we wrześniu 1772 r. Po wkroczeniu wojsk pruskich zniesiono dotychczasowe prawo lubeckie, na którym opierał się ustrój samorządowy oraz nadane przywileje przez królów polskich. Wprowadzono administrację pruską, z burmistrzem podporządkowanym urzędowi państwowemu, jakim była dla tego obszaru Kamera Domen i Wojny w Kwidzynie. W 1818 r. ustanowiono w Elblągu siedzibę powiatu Prowincji Prusy Zachodnie, następnie w latach 1824-1878 Prowincji Prusy, a od 1878 do 1919 r. ponownie Prusy Zachodnie. Sam magistrat uzależniony od wyższych instancji, w wyniku zmian administracyjnych, po 1853 r. odzyskał część swojej samorządności.

Początkowy okres, mimo utraty przywilejów, do czasu zajęcia Gdańska w 1793 r., był gospodarczo pomyślny dla miasta, wówczas głównego portu w tym regionie. Przełożyło się to na liczne miejskie inwestycje, które całkowicie zmieniły miejski krajobraz. Na wniosek elbląskiego Magistratu król pruski Fryderyk Wielki już w 1773 r. zezwolił na rozbiórkę przestarzałych wówczas obwarowań miejskich. Proces ten polegający na rozbiórce średniowiecznych i nowożytnych murów, baszt i bram trwał około 25 lat. Mimo pewnych planów zachowano jedynie Wewnętrzną Bramę Targową, na której od 1777 r. znajdował się miejski zegar, oraz kilka pomniejszych elementów obwarowań, które stopniowo

rozbierano w późniejszym okresie. Znacznie dłużej trwało plantowanie wałów i zasypywanie fos. Ten proces ciągnął się niemal przez cały XIX wiek. Do dziś pozostałością po tym systemie jest fosa okalająca Wyspę Spichrzów, Fosa Dworu Popielnego oraz przebieg niektórych ulic (np. obecna ul. 3go Maja). Rozebrano duży kompleks obwarowań na wschód od Starego Miasta, z Wewnętrzną i Zewnętrzną Bramą Kowalską, a w miejscu zniwelowanej fosy, i Bastionu Kowalskiego wytyczono obszerny plac, który nazwano Nowym Rynkiem (od 1816 r. Plac Fryderyka Wilhelma, ob. Plac Słowiański), wokół którego powstało nowe centrum Elbląga. Plac zabudowano stylistycznie nowoczesnymi kamienicami. W pierzei południowej wzniesiono w 1775 r. budynek odwachu, a po spaleniu w 1777 r. ratusza staromiejskiego, również nowy ratusz, utrzymany w stylu klasycystycznym. Od strony zach. w 1832 r. wybudowano siedzibę poczty, a na wysokości ob. ul. Rycerskiej pojawił się gmach teatru miejskiego (1845 r.). Miejsca po zasypanych fosach oraz fortyfikacjach przeznaczano także na tereny zielone. Na ich miejscu Powstał Mały i Wielki Ogród Zabaw, a także Resursy (zwanej później Humanitas).

O ile stopniowa likwidacja miejskich obwarowań połączyła Stare i Nowe Miasto rzeczywiście w jeden miejski organizm, tak z drugiej strony rozbiórki baszt i wysokich wałów znacznie zubożyły miejski krajobraz. Do tego w 1777 r. w wyniku wielkiego pożaru kościoła św. Mikołaja rozebrano charakterystyczne 3 wieże fary (w tym tą najwyższą, tzw. Zieloną Wieżę), obniżono mury nawy. Spłonął również wspomniany wcześniej ratusz staromiejski.

Rozbiórka fortyfikacji umożliwiła włączenie do obszaru miasta dawnych terenów przedmiejskich i ich znaczną rozbudowę, m.in. położonego na południe od Starego Miasta Osieka leżącego wzdłuż Grobli Malborskiej. Już w połowie XVIII w. wytyczono tam, wpisaną w linię fortyfikacji, sieć ulic odchodzących na wschód i zachód od Grobli, a po niwelacji terenu przedłużono je na tzw. Staromiejskie Błonia. W 1801 r. August Abegg, radca handlowy i dawny konsul królewski w Rosji, nabył ziemię na granicy z Wysoczyzną Elbląską, w miejscu dawnego zajazdu Stolza, zwanym Vogelsang (ob. Bażantarnia). Wzniósł tam dwór z parkiem, zabudowania gospodarcze, a także cegielnię dla potrzeb tej inwestycji. Wkrótce stanął tam dom Bractwa Kurkowego, a w 1882 r. Rada Miasta Elbląga wykupiła całość od spadkobierców, tworząc w 1913 r. kolejny miejski park. Wybudowano nowe mostki, oznakowano trasy piesze oraz powstały charakterystyczne budowle jak muszla koncertowa, wieże widokowe czy tzw. parasol.

Znaczny wzrost liczby mieszkańców spowodował stopniowy rozwój przedmieść, zwłaszcza w kierunku północnym i północno-wschodnim. Na północ od miasta, piaszczysty teren w latach 1801-1803 przejął od miasta kupiec Johann Gottfried Pangritz. Na nim od 1804 r. wydzielał parcele i przekazywał je w dziedziczną dzierżawę elbląskim robotnikom. Pangritz znalazł spore zainteresowanie, zwłaszcza w okresie kryzysu gospodarczego w latach 20. XIX w. Dało to początek kolonii, zwanej od nazwiska jej założyciela, tzw. Kolonia Pangritza (ob. osiedle Zawada). Już w 1832 r. stały tam 132 domy mieszkalne, w których żyło 225 rodzin. Także na terenach wschodnich, czyli w okolicach Grobli Młyńskiej i Grobli św. Jerzego pojawiła się intensywna zabudowa mieszkalna.

Na podstawie edyktu z 1812 r. na terenie Elbląga mogli osiedlać się Żydzi, co w latach wcześniejszych było zabronione. W tym samym roku powstał cmentarz żydowski przy ul. Browarnej. Początkowo modlitwy odbywały się w jednym z domów prywatnych, a w 1824 r. wzniesiono synagogę z mykwą przy obecnej ul. Chmurnej, która przetrwała do „Kryształowej Nocy" w 1938 r.

Rozwój Elbląga jako ośrodka przemysłowego

W wyniku wojen napoleońskich, Elbląg, podobnie jak inne ośrodki miejskie, popadł w głęboki kryzys. W Elblągu spowodował on m.in. upadek handlu, a w konsekwencji coraz mniejsze znaczenie portu, zwłaszcza po przejęciu Gdańska przez Prusy. Główne źródło dochodów zaczął zajmować

przemysł. Początkowo był to przemysł przetwórczy rolno-spożywczy, typu olejarnie, mydlarnie itp. Jednak stopniowo najważniejszą gałęzią stał się przemysł stoczniowy. Najbardziej znany przemysłowiec elbląski, Ferdynand Schichau, po ukończeniu elbląskiej Szkoły Związku Przemysłowego i berlińskiego Królewskiego Instytutu Przemysłowego, otworzył w 1837 r. warsztat mechaniczny przy ulicy Wałowej 10, zaczynając od produkcji maszyn parowych. W 1854 r. Zaczął inwestować w przemysł budowy statków. Na nabytym gruncie przy Dworze Popielnym zbudował własną stocznię, powiększoną po kilku latach o zakupioną stocznię Mitzlaffa. Z czasem stała się jedną z najważniejszych stoczni niemieckich. Z racji niewielkich możliwości na jej rozbudowę, Schichau otworzył w 1892 r. drugą stocznię w Gdańsku. Z czasem powstała stocznia remontowa w Piławie oraz filia w Rydze. Obok sukcesu w przemyśle okrętowym Schichau zaczął inwestować w budowę lokomotyw. Pierwsza maszyna powstała już w 1860 r. Po sukcesach odniesionych na tym polu, w 1869 r. przy ob. al. Grunwaldzkiej, w rejonie dworca kolejowego, otworzył także fabrykę lokomotyw. Stocznia i fabryka lokomotyw, były rozbudowywane aż do czasów II wojny światowej. Koncern Schichaua, zarządzany po jego śmierci przez Karla Ziesego, rodzinę Carlsonów, a następnie jako przedsiębiorstwo państwowe był przez dziesięciolecia największym pracodawcą w Elblągu.

Drugim największym elbląskim przemysłowcem był Franz Komnick, żuławski przedsiębiorca. W 1898 r. kupił fabrykę maszyn Hotopa, w Elblągu. Z czasem stał się właścicielem odlewni żelaza, fabryki produkującej kotły parowe oraz fabryki budującej aparaturę do produkcji cegieł wapienno-piaskowych. W 1906 r. otworzył pierwszą i jedyną w Prusach fabrykę samochodów. Zabudowania fabryczne znajdowały się nad rzeką Elbląg (przy ul. Dojazdowej) a także oraz w sąsiedztwie Nowego Miasta przy ul. Fabrycznej.

Elbląg stał się w XIX w. zagłębiem produkcji cygar. W mieście funkcjonowało kilka fabryk tego typu. Najważniejszą z nich zapoczątkował w 1872 r. berliński handlarz Jean Kolhlweck, a następnie Bernhard Loeser i Karl Wolff, wznosząc od 1883 r. zespół budynków fabrycznych przy ul. Królewieckiej. Rozbudowywana stopniowo fabryka stała się jednym z najpoważniejszych producentów cygar w Europie. Ponadto w 1880 r. otwarto browar Angielskie Źródło (Englisch Brunnen) na miejscu działającego od 1872 r. zakładu Towarzystwa Akcyjnego. W 1889 r. uruchomiona została mleczarnia Hermanna Schroettera. Fabrykę wyrobów blaszanych, a wkrótce potem także emaliowanych Adolfa Neufeldta założono w 1869 roku. Z czasem powstał duży kompleks fabryczny zajmujący kwartał między obecnymi ulicami: Pocztową, Grota Roweckiego, Pestalozziego, Zacisze.

Największym motorem napędowym dla rozwoju przemysłu było doprowadzenie w 1852 roku Pruskiej Kolei Wschodniej. Stacja kolejowa wraz z dworcem ulokowana została w pewnym oddaleniu od miasta przy Szosie Pasłęckiej. Taka lokalizacja ukierunkowała dalszą zabudowę miasta między dworcem a miastem. W 1893 Elbląg otrzymał połączenie z Myślicami, zaś w 1899 otwarto prywatną Kolej Nadzalewową, łączącą Elbląg z Tolkmickiem, Fromborkiem i Braniewem. Co ciekawe, z powodu trudnej rzeźby terenu odcinek między Dworcem Kolei Wschodniej (ob. dworzec kolejowy) a stacją Elbląg-Miasto odbywał się za pomocą tzw. linii łącznikowej, przebiegającej przez gęsto zabudowane obszary Elbląga.

Nadal ważny był też transport rzeczny. Kanał Elbląski, zaprojektowany przez Georga Jacoba Steenke, miał umożliwić żeglugę do jezior w Prusach Wschodnich. Budowa rozpoczęła się w 1848 r. i trwała aż do 1861 r. Pełnił on ważną rolę gospodarczą przyczyniając się do rozwoju pojezierzy Ostródzkiego i Iławskiego i ich komunikacji z portami w Gdańsku i Elblągu. Przewożono nim głównie płody rolne i drewno. Rozwój transportu kolejowego wpłynął na zmniejszenie przewozów towarowych kanałem i już w latach 30. XX wieku był on wykorzystywany głównie do celów turystycznych.

Id: 1FF23A8E-B993-4F12-9CEA-FD1673A41C6C. Podpisany

Już w 1. połowie XIX w. w mieście odnotować można ożywioną działalność oświatową. Wysoką pozycję miało dawne Gimnazjum Akademickie, przemianowane w 1847 r. na Gimnazjum Królewskie, od 1882 r. w nowej siedzibie przy ul. Królewieckiej. Od 1828 działało, zasłużone dla rozwoju miasta, Towarzystwo Przemysłowe (Elbinger Gewerbeverein), prowadzące m.in. Szkołę Przemysłową, której absolwentem był Ferdynand Schichau. W 1837 r. powstała Szkoła Mieszczańska, przemianowana w 1882 na Wyższe Gimnazjum Realne. Elbląskie władze miejskie podjęły także decyzję o utworzeniu w mieście pierwszej publicznej szkoły średniej dla dziewcząt, na bazie jednej z istniejących już prywatnych szkół. W 1852 r. władze miejskie stworzyły Wyższą Szkołę dla Dziewcząt, która w 1875 r. otrzymała nowy reprezentacyjny gmach (obecne I LO). W 1846 roku otwarto teatr miejski. XIX wiek zapisał się także jako bogaty w życie muzyczne. Toczyło się ono przy elbląskich kościołach jak również lokalach rozrywkowych. W 1864 r. rozpoczęły działalność Miejskie Zbiory Sztuki i Starożytności, przemianowane wkrótce na Muzeum Miejskie. Była to trzecia tego typu instytucja w prowincji pruskiej. Blisko z muzeum było powstałe w 1873 r. Towarzystwo Starożytności, które za cel obrało sobie prowadzenie badań, gromadzenie zabytków i edukowanie o ziemi ojczystej.

Od drugiej połowy XIX w. pod względem komunalnym Elbląg stopniowo stawał się miastem nowoczesnym, często wyprzedzając w nowinkach technicznych inne miasta. Duża ilość zakładów przemysłowych generowała zyski do budżetu miasta, dzięki czemu magistrat samodzielnie lub za pomocą pożyczek mógł prowadzić nowoczesne inwestycje. W 1859 r. uruchomiona została gazownia miejska, zlokalizowana przy ob. ul. Czerniakowskiej na elbląskim Osieku. Ważną z punktu widzenia kwestii sanitarnej miasta była budowa wodociągów miejskich, które uruchomiono w 1870 r. Dotychczas zorganizowany dostęp do wody miała wyłącznie część Starego Miasta za pomocą średniowiecznego rurociągu. Przez wiele dziesięcioleci Elblągowi doskwierał problem usuwania fekaliów. Jeszcze przez cały XIX w. odbywało się to poprzez szamba, rynsztoki i ewentualnie rury kanalizacyjne odprowadzające nieczystości do rzeki Elbląg. Pierwszy profesjonalny system kanalizacyjny wraz z oczyszczalnią ścieków zbudowano w latach 1907-1909, który w kolejnych latach, podobnie jak wodociągi, intensywnie rozbudowywano. Ważnym z punktu widzenia sanitarnego była budowa nowej rzeźni przy ob. ul. Żeromskiego w latach 1890-1892. W 1894 r. wzniesiono nową remizę strażacką przy ul. Dworu Miejskiego (ulica nie istnieje). W listopadzie 1895 r. uruchomiona została sieć tramwajowa. Tramwaje w Elblągu od samego początku posiadały trakcję elektryczną, co stawiało Elbląg w rzędzie najnowocześniejszych miast w Rzeszy. Dziś, w obecnych granicach Polski, elektryczne tramwaje w Elblągu to drugi najstarszy system tego typu. Tramwaje posiadały własną elektrownię, która poza zasilaniem trakcji sprzedawała energię do prywatnych odbiorców w mieście. Wcześniej energię elektryczną posiadały jedynie największe elbląskie fabryki, które wykorzystywały ją do swoich celów.

W II. poł. XIX w. i na początku XX w. znacznej zmianie ulegał miejski krajobraz. Jak grzyby po deszczu powstawały duże czynszowe kamienice w historyzującej szacie. Skupiska „wielkomiejskiej" zabudowy koncentrowały się w bezpośrednim pobliżu Starego i Nowego Miasta, m.in. obecnej ul. 1-go Maja, w okolicach dolnej części ul. Królewieckiej, obecnych ulic: 3go Maja, al. Grunwaldzkiej, Grota Roweckiego czy Traugutta. Także historyczne ulice stopniowo uzyskiwały nowy wygląd. Na Starym Mieście nowoczesne budownictwo zastąpiło wiele historycznych, gotyckich czy manierystycznych kamienic. Funkcję głównego, reprezentacyjnego placu otrzymał Plac Fryderyka Wilhelma (ob. Plac Słowiański), gdzie w latach 1887-1897 wzniesiono nowy gmach poczty głównej, a stare kamienice zastąpiono nowymi. Pewnym symbolem zmian epoki industrialnej w Elblągu była budowa nowego ratusza w latach 1891-1894. Utrzymany w stylu neomanieryzmu posiadał 3 skrzydła: główne od strony ob. Placu Słowiańskiego, wzdłuż ul. Rycerskiej oraz skrzydło od strony ul. Giermków. Ważnymi

dominantami była także budowa kościołów. Pierwszą dużą budowlą był kościół Trzech Króli na Nowym Mieście z lat 1881-1885, który zastąpił gotycką, nieukończoną świątynię. W latach 1899-1901 zbudowano także nowy kościół św. Anny. Najbardziej imponującą inwestycją budowlaną była budowa nowej wieży kościoła św. Mikołaja, o wysokości 97 metrów, z wykorzystaniem nowoczesnych metod budowlanych. Dziś jest to najwyższa wieża kościelna po prawej stronie Wisły.

Na początku XX wieku stopniowo powiększały się granice Elbląga. Podyktowane to było rozrastającą się zabudową miasta. Na Zatorzu powstało osiedle robotnicze Schichaua dla pracowników fabryki lokomotyw. Już w czasie wojny w 1915 roku otwarto tam lotnisko. Skupiska domów robotniczych lokalizowano także na wspomnianej Kolonii Pangritza, którą w 1913 r. włączono w granice miasta. Obok niej w 1903 roku następca Ferdinanda Schichaua Carl Ziese wzniósł imponującą willę wraz z parkiem, która była wyłączona z granic miasta. Ekspansja miasta ciągnęła się także na wschód. Jeszcze w końcu XIX w. miasto kończyło się za rzeką Kumielą. Jedną z pierwszych inwestycji w celu zurbanizowania tego terenu była budowa nowego szpitala miejskiego przy ob. ul. Żeromskiego, ukończonego w 1904 r. W jego pobliżu stanęła m.in. w 1913 r. Trusoschule, obecna szkoła nr. 4. Dalsze obszary zaaranżowano jako dzielnicę willową.

Przed I wojną światowa rozpoczęto jeszcze budowę nowego kompleksu koszarowego. Batalion 148 Pułku Piechoty pojawił się w Elblągu, obejmując nowy garnizon. Zespół tzw. Koszar Gdańskich piechoty wzniesiono z miejskiej kasy w latach 1912-1916 pomiędzy ulicami: Pułaskiego i Saperów.

Po I wojnie światowej

Bezpośrednie działania I wojny światowej nie dotarły do Elbląga. Nie mniej, w wyniku zmian granic po 1918 roku Elbląg stał się miastem przygranicznym z Wolnym Miastem Gdańskiem. W nowym systemie administracyjnym był to teren prowincji Prusy Wschodnie Republiki Weimarskiej. Była to jedna z najuboższych prowincji Niemiec, co rzutowało też na sytuację gospodarczą miasta. Miejscowy przemysł, główne źródło dochodu Elbląga, nastawiony na produkcję wojenną nagle stracił źródła dochodu. Po okresie powojennego kryzysu i szalejącej hiperinflacji, najwięksi pracodawcy w mieście – zakłady Schichaua oraz Komnicka, dzięki finansowemu wsparciu państwa niemieckiego zaczęli odnosić nawet pewne sukcesy. Koniunktura została jednak przerwana w końcu lat 20. zapaścią gospodarczą. Aby uratować przed bankructwem koncern Schichaua Reichstag w maju 1929 r. uchwalił ustawę o przejęciu elbląskiego przedsiębiorstwa i przekształceniu go w spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością. Mniej szczęścia miał Franz Komnick, którego przedsiębiorstwo musiało w kwietniu 1930 r. ogłosiło upadłość. Fabryka samochodów została przejęta przez firmę Büssing NAG z Brunszwiku.

Z powodu trudnej sytuacji gospodarczej Elbląg należał w Niemczech do miast z największą liczbą bezrobotnych. Mimo to, dzięki dotacjom rządowym, m.in. tzw. pomocy dla wschodu, miasto stopniowo modernizowało się i powiększało. Na pozyskanych terenach rozpoczęto budowę socjalnych osiedli mieszkaniowych, prezentujących regularny układ przestrzenny i architekturę o powtarzalnych formach, stanowiącą połączenie umiarkowanego modernizmu z historyzującym detalem. Do najlepszych rozwiązań należało osiedle urządzone przez Elbląską Strzechę Budowlaną (Elbinger Heimstätten), na Przedmieściu Królewieckim, czyli obecnie Osiedle Rakowo. Wielorodzinne, piętrowe domy, skupione wokół rozległego parku obecnie nazwanego imieniem Michała Kajki, ze stawami i ogrodem różanym, nawiązywały do popularnej w tym czasie idei miasta-ogrodu. Ciekawą dominantą nowej dzielnicy był wzniesiony w latach 1927-1928 budynek bramny mieszczący schronisko młodzieżowe. Innym przykładem tej było obecne osiedle Kopernika, w którym znalazły się budynki wolnostojące, najczęściej dwurodzinne, otoczone obszernymi ogrodami. Powiększano także miejską

infrastrukturę komunalną. Inwestowano w komunikację tramwajową. W kwietniu 1927 r. uruchomiono nową linię nr 2 z nową trasą z Kolonii Pangritza (końcówka na ob. ul. Obrońców Pokoju przy ul. Wiejskiej) do Akademii Pedagogicznej także z nowym torowiskiem przy ob. ul. Bema. Rok później otwarto kolejną trasę przez ob. ul. Traugutta aż do ul. Kościuszki. Kupowano nowe wagony, dla których wzniesiono w 1928 roku drugą zajezdnię przy ul. Browarnej.

Dla uboższej części mieszkańców wzniesiono w latach dwudziestych i trzydziestych tzw. kolonie mieszkalne w rejonie ul. Modlińskiej, Gdyńskiej i Szucha, stanowiące dziś część Osiedla Zakrzewo. Zabudowa składała się z wolnostojących, dwurodzinnych domków parterowych, położonych na obszernych działkach ogrodowych.

Mimo że Elbląg znajdował się daleko na prowincji, to okres lat dwudziestych i trzydziestych XX w. obfitował w powstanie licznych gmachów publicznych prezentujących formy modernistyczne. Był to modernizm umiarkowany, wywodzący się głównie z kręgu ekspresjonizmu ceglanego, operującego dosyć wyważoną formą i licowanymi cegłą elewacjami o fakturze z geometryczną dekoracją. Powstały wówczas liczne obiekty administracyjne. W latach 1928-1930 dokonano znacznej rozbudowy ratusza i wzniesiono połączone z nim prezydium policji przy ul. Chmurnej. Szczególnie interesujące były nowe budynki szkolne, wznoszone jako istotne dominanty nowo kształtowanego miejskiego krajobrazu. Pierwsza z nich Paulusschule, planowana jeszcze przed wojną została zrealizowana w latach 1926-1927 w dość zachowawczych formach. Szkoła zawodowa gospodarstwa domowego dla dziewcząt (Madchenberufsschule) przy ul. Królewieckiej, z lat 1926-1929, posiadała już nowocześniejszą szatę. Najbardziej spektakularną inwestycją szkolną był jednak kompleks Jahnschule (ob. Sportowa Szkoła Podstawowa nr 3) z zapleczem sportowym. Zlokalizowany na wzgórzu, pomyślany był jako monumentalny budynek stanowiący dominantę nowej dzielnicy mieszkalnej. Projektantem powyższych był miejski radca budowlany Walter Kleemann. Równie ciekawy był wzniesiony w latach 1929-1930 nowy gmach Akademii Pedagogicznej przy ul. Komeńskiego, z osiedlem dla wykładowców przy ul. Saperów i Prusa. Znacznie mniejszą popularnością cieszyły się formy modernistyczne wśród obiektów mieszkalnych, lecz zdarzały się zarówno kamienice (ul. Grunwaldzka 31), osiedla (ul. Komeńskiego, Saperów), czy indywidualne domy, w tym przy ul. Trybunalskiej 17.

W wyniku przejęcia władzy przez partię narodowo socjalistyczną w Niemczech sytuacja gospodarcza zaczęła się szybko poprawiać. W latach trzydziestych XX wieku Elbląg stał się jednym z większych miast garnizonowych na wschodzie III Rzeszy. wzniesiono kilka kompleksów koszarowych: Hanseaten i Ungerkaserne pod dwóch stronach ul. Królewieckiej, Mudra Kaserne przy ob. ul. Mazurskiej, Gallroitz Kaserne przy ob. ul. Grottgera czy Flak Kaserne w pobliżu ob. ul. Dąbrowskiego. Pojawiły się wojskowe osiedla mieszkaniowe, przy ul. Komeńskiego oddano do użytku nowoczesny szpital wojskowy. Natomiast na południe od ówczesnego Dworca Rzeszy urządzono lotnisko o powierzchni około 90 ha. Z budownictwem wojskowym związany był także nowy gmach dowództwa garnizonu przy ob. ul. Wojska Polskiego.

Wznoszone były całkiem nowe osiedla bloków mieszkalnych oraz domków jednorodzinnych. Takie w latach 30. powstawały m.in. na Zatorzu czy na północy miasta. Do sztandarowych należały: Erich Koch-Siedlung w pobliżu Parku Kajki czy obecne osiedle Metalowców. Między ul. Moniuszki a Kościuszki zbudowany został wielki basen miejski wraz z placem sportowym.

Elbląg miał być także podłączony do wielkiego systemu niemieckich autostrad – koło miasta przebiegać miała autostrada Berlin-Królewiec, której budowę na odcinku Elbląg-Królewiec zrealizowano w latach 1933-1937 jako jednojezdniową. Planowano także ogromną rozbudowę portu oraz przebudowę śródmieścia. Projektowanie, kontynuowane jeszcze w trakcie II wojny światowej, zostało jednak przerwane.

Po II wojnie światowej

Wydarzenia kończące II wojnę światową stanowiły także kres funkcjonowania miasta w dotychczasowym kształcie. W wyniku walk o Elbląg, na przełomie stycznia i lutego 1945 r., zniszczeniu uległa duża część historycznego śródmieścia: Starego i Nowego Miasta. Spłonęła także Wyspa Spichrzów. Zachowały się pojedyncze obiekty, które w okresie powojennym ulegały stopniowej destrukcji. Spłonęły najważniejsze obiekty historyczne: kościół parafialny pw. św. Mikołaja, kompleks kościoła Mariackiego, kościół i szpital św. Ducha, czy Brama Targowa, ratusz, kościoły pw. Bożego Ciała i św. Anny. Najmniej ucierpiały przedmieścia, zwłaszcza bardziej oddalone rejony ul. Królewieckiej, Bema czy Robotniczej. Stosunkowo niewielkie straty dotknęły, z pominięciem ratusza, gmachy publiczne, np. poczta główna, sąd, szkoły. Wielkie zakłady przemysłowe szybko zostały ogołocone przez Armię Czerwoną z wszelkich urządzeń.

Elbląg w wyniku postanowień konferencji jałtańskiej przypadł Polsce. Oznaczało to relokację pozostałych w mieście Niemców na Zachód i osadzenie w ramach akcji Wisła tu polskich obywateli. Nowi mieszkańcy pochodzili z różnych stron Polski, często z utraconych Kresów Wschodnich czy też Europy Zachodniej. Początkowo nowi mieszkańcy Elbląga żyli w poczuciu tymczasowości i strachu przed wysiedleniem. Z czasem, gdy sytuacja ustabilizowała się, zapuścili w Elblągu korzenie wraz ze swoim obyczajami i kulturą, którą przenieśli na nowe miejsce życia.

Dużym problemem nowych mieszkańców było zniszczone śródmieście i zniszczona infrastruktura komunalna. W 1946 roku, po usunięciu zniszczeń, uruchomiona została pierwsza linia tramwajowa. Stopniowo przywracano do funkcjonalności wodociągi i kanalizację. Uruchomiono również elektrownię. Kluczowym było także uruchomienie przemysłu. Jeszcze w 1945 r. w byłej stoczni Schichau'a uruchomiono Stocznię nr 16. Jako że Elbląg utracił swobodny dostęp do Bałtyku i budowa okrętów okazała się bezsensowna stocznię w 1947 r. przemianowano na Zakład Budowy Maszyn i Turbin. W kwietniu 1948 r. połączono go z Państwową Fabryką Maszyn i Taboru Kolejowego (powstałą po fabryce lokomotyw Schichau'a) przy ul. Grunwaldzkiej pod nazwą Fabryka Turbin i Ciężkich Maszyn zaś 15 września 1948 r. minister przemysłu i handlu przekształcił Fabrykę Turbin i Ciężkich Maszyn w Zakłady Mechaniczne im. gen. Karola Świerczewskiego ZAMECH, które aż do upadku komunizmu były największym pracodawcą w mieście. Poza nimi powstało kilkadziesiąt większych i mniejszych zakładów pracy.

Przystąpiono również do porządkowania ruin, zwłaszcza na Starym Mieście. W latach 1945-1968 z terenów tej historycznej dzielnicy stopniowo usuwano ruiny zabudowy, co skończyło się prawie całkowitą jej likwidacją. W 1949 roku władze miasta wystąpiły z wnioskiem do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku o sfinansowanie odbudowy architektury mieszczańskiej oraz Bramy Targowej i kościoła św. Mikołaja. Mimo iż konserwator wnioski zaakceptował w piśmie do Ministerstwa Kultury i Sztuki wnioskował o środki na odbudowę tylko Bramy Targowej i kościoła św. Mikołaja. Finalnie odbudowa kościoła ruszyła w 1948 roku i trwała aż do połowy lat 60. Odbudowę Bramy Targowej, jednak bez zegara, w „zregotyzowanej" formie zrealizowano w 1949 r. Remont podjęto przy mniej zniszczonych obiektach, jak np. Gimnazjum Elbląskie czy kilku kamienic przy ulicy św. Ducha i Studziennej.

W 1954 roku studenci Politechniki Gdańskiej udokumentowali za pomocą rysunków wiele kamienic, które nadal niszczały. W części z nich brakowało dachów, stropów, fragmentów murów. Dodatkowo, gdy odpadały tynki, zauważono gotyckie i nowożytne fronty budynków oraz detal

architektoniczny. W latach 50. wykonano remont adaptacyjny zabezpieczonych wcześniej kamienic przy ulicy św. Ducha 11 i 12 na Muzeum Miejskie. Inne kamienice nadające się do odbudowy z powodu braku działań ulegały dalszej destrukcji co w świetle uchwały Rady Ministrów nakazującej ostateczną likwidację śladów zniszczeń wojennych przyspieszyło usuwanie ruin. Wyznaczono obiekty, które należało zabezpieczyć do przewidywanej odbudowy. Wśród wyróżnionych obiektów znalazły się kamienice przy ulicy Wigilijnej (obecnie: św. Ducha) Mostowej (w tym słynny dom z gospodą „Złoty Lew), „Dom Pod Wielbłądem" przy Bednarskiej 30, „Dom Królów Polskich" przy Starym Rynku i kamienice przy ulicy Garbary. Zalecono również zachowanie bocznych ścian kamienic wzdłuż Ścieżki Kościelnej pomiędzy św. Ducha a Mostową, odgruzowanie i odbudowę zespołu poszpitalnego św. Ducha oraz sąsiednich domów. Dopiero 27 czerwca 1959 roku Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku dokonał wpisu do rejestru zabytków układu urbanistycznego Starego Miasta wraz ze znajdującymi się na tym obszarze historycznymi zabudowaniami, także tymi w stanie ruiny. Po dalszych rozbiórkach i odgruzowaniu na terenie Starego Miasta piwnice zasypano, teren wyrównano i stworzono na nim duży miejski zieleniec z pojedynczymi kamienicami oraz innymi zrujnowanymi już budynkami. W kolejnych latach toczyły się dyskusje na temat dalszej rozbiórki pozostałych obiektów, które niejednokrotnie kończyły się decyzją o wyburzeniu.

Przystąpiono także do rozbiórek zniszczonych obiektów w innych częściach Śródmieścia, które z czasem objęły również nadający się do odbudowy ratusz. Podobnie kościoły Trzech Króli i św. Anny rozebrano w latach 50-tych. Nowe Miasto, nie uchodzące za zabytkowe, w dużej części rozebrano i wzniesiono tam nowe, utrzymane w stylu modnego wówczas socrealizmu, osiedle robotnicze nienawiązujące w pełni do dawnego układu urbanistycznego. Centrum miasta skupiło się na dwóch placach: Słowiańskim z budynkiem poczty i Jedności Narodu z budynkiem sądu, nową siedzibą urzędu miasta w dawnym gimnazjum realnym oraz łączącej je ul. 1 Maja. Wizerunku dzielnicy dopełniła budowa pierwszych w Elblągu wieżowców przy Alei Tysiąclecia, a u zbiegu ul. Robotniczej i nowej 12-Lutego, na terenie tzw. Górki, urządzono obszerny Plac Kazimierza Jagiellończyka z Domem Kultury ukończonym w 1962 r.

Od końca lat 60. stopniowej odbudowie podlegały różne obiekty uchowane z masowych rozbiórek. Rozpoczęto odbudowę zespołu poszpitalnego św. Ducha z przeznaczeniem na bibliotekę miejską. Spółdzielnia mieszkaniowa odbudowała kilka kamienic w południowej pierzei ulicy Wigilijnej. Kościół Mariacki w 1961 r. został przekazany plastykom i zaaranżowano w nim galerię sztuki współczesnej. Stopniowo odbudowywany do dziś nie odzyskał sklepień i wieży na dachu naw. W 1973 r. zakończono remont dawnego Gimnazjum Elbląskiego i przeniesiono do niego miejskie muzeum. Zrujnowany kościół Bożego Ciała częściowo rozebrany, został zaaranżowany na spółdzielczy dom kultury. W wyniku przebudowy kościoła w obrębie nawy zostały umieszczone betonowe konstrukcje dzielące wnętrze kościoła na kilka kondygnacji. Parafia św. Mikołaja odbudowała kamienice nr 17 i 18 przy ul. Mostowej.

Pod względem rozwoju przestrzennego od końca wojny aż do początku lat 70. Elbląg nie odnotowywał widocznego rozwoju. Inwestycje budowlane skupiały się przede wszystkim na rozwoju przemysłu oraz porządkowaniu i zapełnianiu pustych przestrzeni. Wydarzenia z grudnia 1970 r. były impulsem do zwrócenia uwagi na sytuację w Elblągu na najwyższym szczeblu władz państwowych. Rada Ministrów PRL podjęła 8 lutego 1972 r. uchwałę w sprawie rozwoju i modernizacji Elbląga, obejmującą działania do 1975 roku. W jej ramach zmodernizowano urządzenia komunalne, zbudowano nowe przedszkola i szkoły, w tym szkołę muzyczną, zwiększono liczbę lokali handlowych, zbudowano nowe oraz znacznie rozbudowano istniejące zakłady przemysłowe. Rozpoczęto budowę nowego szpitala przy ul. Królewieckiej. Kluczową kwestią była budowa nowych osiedli mieszkaniowych.

W latach 70. zaczęły powstawać takie osiedla jak: Na Stoku, Zawada, Nad Jarem czy Kamionka. W kolejnych latach inwestycje te kontynuowano oraz realizowano kolejne, jak np. obwodnica kolejowa, która pozwoliła na zlikwidowanie uciążliwej linii łącznikowej.

W 1975 roku w wyniku reformy administracyjnej Elbląg stał się stolicą nowopowstałego województwa elbląskiego. W ramach nowych urzędów, które pojawiły się w mieście powołano również Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Stare Miasto wtedy było olbrzymim zieleńcem z rozwiniętą zielenią, wśród których stały kościoły św. Mikołaja, NMP i św. Ducha wraz z kompleksem poszpitalnym, Brama Targowa oraz kilkanaście osamotnionych kamienic przy ul. Mostowej, Wigilijnej, św. Ducha, Garbary i Studziennej. Kolejne projekty zabudowy oparte były na budownictwie z wielkiej płyty, które tylko w części lub wcale nie miały uwzględniać średniowiecznego układu urbanistycznego.

Od roku 1980 rozpoczęto zabudowę obszaru Starego Miasta metodą retrowersji autorstwa elbląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków prof. Marii Lubockiej-Hoffmann, polegającej na pełnym odwzorowaniu układu urbanistycznego: siatki ulic i układu parcelacji. Nowo wznoszone kamienice miały być utrzymane w rozmiarach i charakterze historycznych kamienic lecz z użyciem nowoczesnych form. W ramach tej metody rekonstrukcji należało poddać tylko te najcenniejsze kamienice, gdzie zachowała się dobra ikonografia. Przed rozpoczęciem prac budowlanych należało przeprowadzić pełne prace archeologiczne. Od lat 80. parafia św. Mikołaja odbudowała kamienicę przy ulicy Mostowej 19, zabezpieczono nadwieszane łęki Ścieżki Kościelnej między Mostową a św. Ducha, częściowo zrekonstruowano również fasady odbudowywanych już wcześniej kamienic przy Wigilijnej 4. Następnie zakończył się remont kamienic przy św. Ducha 11-12 oraz odrestaurowano Dom Rektora na Przedzamczu. Kolejnym osiągnięciem była rekonstrukcja kamienic przy ul. Garbary 2 i 4 oraz ul. św. Ducha 3 i 4.

Siedzibą województwa Elbląg pozostawał do 1998 roku. Od 1 stycznia 1999 roku znajduje się on w województwie warmińsko-mazurskim z siedzibą władz wojewódzkich w Olsztynie. Utrata statusu miasta wojewódzkiego odbiła się negatywnie na gospodarczej sytuacji miasta.

Od początku XXI wieku w mieście stopniowo remontowana jest infrastruktura miejska i budowane są nowe obiekty użyteczności publicznej. Proces odbudowy Starego Miasta trwa do dziś choć stopniowo odrzucane / weryfikowane są zasady przyjętej metody retrowersji. Dzięki procesowi ponownej zabudowy terenów historycznych miasta, Stare Miasto stało się ponownie centralną częścią miasta skupiającą mieszkańców Elbląga i pozwalającą na kształtowanie strefy śródmiejskiej.

Na procesy przekształceń struktury miasta Elbląga wpływ mają między innymi czynniki gospodarcze, planistyczne oraz aktywność społeczności lokalnej. Miasto Elbląg posiada ogromny zasób zabytkowy o istotnych walorach historycznych, kulturowych i estetycznych, który w wyniku zmian, przekształceń i rozwoju miasta może stanowić o atrakcyjności i tożsamości miasta.

5.2. Krajobrazy kulturowe

Krajobraz kulturowy Elbląga (rozumiany jako postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka) ukształtowany został w wyniku nawarstwiających się efektów działań w poszczególnych epokach. Krajobraz kulturowy Elbląga definiują czynniki geograficzne i przyrodnicze. W szczególności istotną rolę odgrywa położenie miasta na pograniczu Żuław i Wysoczyzny Elbląskiej oraz lokalizacja miasta nad rzeką Elbląg oraz nad malowniczą Kumielą. Korzystne dla rozwoju osadnictwa położenie miasta spowodowało stosunkowo wczesne zagospodarowanie terenów i zaskutkowało widocznymi do dziś w strukturze miasta średniowiecznymi cechami

przestrzeni miejskiej, to jest układem urbanistycznym, rozmieszczeniem zabudowy i skalą Starego Miasta. Przekształcenia miasta w kolejnych wiekach wiązały się zarówno z rozwojem jaki ze zniszczeniami, w tym zniszczeniami wojennymi i powstałymi w wyniku kataklizmów. Do istotnych determinant współczesnego krajobrazu należą zniszczenia powstałe podczas II wojny światowej. Odbudowa Starego Miasta w myśl retrowersji, to jest założeń przyjętych dla potrzeb odbudowy na planie historycznym z wprowadzeniem nowej, nowoczesnej zabudowy stanowią o charakterze śródmiejskiej części miasta.

Na krajobraz kulturowy składają się liczne historyczne, harmonijne i uporządkowane zespoły zabudowy, w tym mieszkaniowe i koszary, przeplecione osiedlami i blokami mieszkalnymi w luźną, strukturę współczesnego miasta. Duży udział parków i zorganizowanej zieleni kształtuje wizerunek miasta. Jednym z największych kompleksów parkowych jest „Bażantarnia", chętnie odwiedzany przez mieszkańców Elbląga. W przestrzeni miasta zauważalne są rzeźby powstałe w latach 1965–1973 podczas cyklicznie organizowanej przez elbląskie Zakłady Mechaniczne Zamech imprezy Biennale Form Przestrzennych.

Dla postrzegania krajobrazu i cennych elementów fizjonomii miasta istotne są ciągi i punkty widokowe oraz drogi i ulice, z których rozpościerają się panoramy miasta, atrakcyjne widoki zabudowy i zieleni. Wiele miejsc oferujących atrakcyjne widoki zostało wskazanych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasto Elbląg.

W trakcie opracowania jest audyt krajobrazowy (stan na koniec 2024 roku), w wyniku którego mają zostać wytypowane krajobrazy priorytetowe. Według dostępnych na dzień dzisiejszy projektów za krajobrazy priorytetowe w granicach administracyjnych miasta mogą zostać uznane obszary objęte ochroną, takie jak: Obszar Chronionego Krajobrazu Wysoczyzny Elbląskiej – Wschód, Obszar Chronionego Krajobrazu Wysoczyzny Elbląskiej – Zachód, Obszar Chronionego Krajobrazu Jeziora Drużno. W granicach krajobrazów priorytetowych również mogą być wskazane istotne z punktu widzenia postrzeganego krajobrazu cięgi i punkty widokowe, bądź panoramy ważne i wskazane do ochrony.

Elementami budującymi krajobraz i zarazem tożsamość miasta są w dużej mierze zabytki nieruchome. Układy urbanistyczne, zespoły zabudowy jak również poszczególne budynki i budowle, poprzez czas budowy, związany z okresem powstawania charakter i styl poszczególnych elementów struktury miasta kształtują i współtworzą klimat miasta i jego krajobraz. Poniżej zostały opisane zabytki w ujęciu czasowym, które poprzez budują krajobraz kulturowy Elbląga.

Krajobraz kulturowy ukształtowany jest przez dzieła architektury i urbanistyki wraz ze środowiskiem przyrodniczym. W załączniku graficznym 4A wskazane zostały obiekty i obszary zabytkowe na tle form ochrony przyrody, a w załączniku graficznym 4B znajdują się obszary objęte ochroną przyrody, które stanowią istotny element krajobrazu przyrodniczego w granicach Gminy Miasta Elbląg.

Obiekty powstałe w średniowieczu i modyfikowane w późniejszych okresach

Z okresu średniowiecza zachował się układ urbanistyczny Starego Miasta. Budynkami, które wciąż możemy podziwiać, a ich budowa sięga średniowiecza to obiekty sakralne – kościoły oraz kaplice, w tym kościół katedralny pw. Św. Mikołaja, jak również budynki podzamcza czy też wyjątkowy zespół domów z tzw. ścieżką kościelną.

Obiekty zachowane z okresu średniowiecza to w dużej mierze mury obronne. Na XIV wiek datowana jest Brama Targowa, która stanowi element nieistniejących już murów obronnych miasta i jeden z najbardziej rozpoznawalnych i charakterystycznych zabytków Elbląga.

Zabytki Nowożytności

Okolice XV – XVII wieku przyniosły Elblągowi spuściznę przede wszystkim w postaci kamienic. Ponadto owocem XVII wieku jest Fosa Wyspy Spichrzów, kościół pw. błogosławionej Doroty z Mątów (kościół przeniesiony z Kaczynosu**)**, cmentarz ewangelicki przy nieistniejącym już dziś kościele Bożego Ciała (cmentarz datuje się na koniec XIV w. ale przeniesione tu były z cmentarza Św. Jakuba zabytkowe płyty nagrobne datowane na XVII – XVIII w.) oraz park „Bażantarnia" wraz z muszlą koncertową oraz bryłą budynku restauracji „Myśliwska".

Zabytki epoki XIX wieku

Okres epoki XIX wieku zostawił po sobie blisko 300 zabytkowych obiektów. W zdecydowanej większości są to budynki mieszkalne, wśród których można wyróżnić szczególne, takie jak wille przy ul. Bema czy Młodzieżowy Dom Kultury wcześniej zlokalizowany przy ul. Warszawskiej, przeniesiony na Wyspę Spichrzów (dawniej przychodnia). XIX wiek to czas, w którym powstawały, w kilku miejscach zachowane do dziś, dwory z parkami, jak te przy ul. Poświatowskiej, Witkiewicza czy Chrobrego. Zieleń komponowana zachowana z omawianego okresu to park „Planty", „Modrzewie" oraz park przy ul. Rycerskiej. Obiektami sakralnymi będącymi pamiątką tamtych czasów są kościoły pw. św. Wojciecha, pw. Świętej Trójcy (dawny ewangelicki zbór przeniesiony z Nowej Cerkwi) oraz kościół pw. św. Pawła wraz z kaplicą cmentarną oraz organistówką, a także kaplica cmentarna przy ulicy Traugutta, będąca w późniejszym okresie cerkwią greckokatolicką. Epoka XIX wieku pozostawiła po sobie wiele obiektów użyteczności publicznej. Są to zespoły budynków szpitalnych przy ul. Żeromskiego i Związku Jaszczurczego, budynek dworca PKP z peronami osobowymi, hotel „Dworcowy" (ob. hotel „Sowa"), zespół budynków poczty przy Placu Słowiańskim, monumentalny budynek Urzędu Miejskiego przy ulicy Łączności, Sądu Okręgowego przy Placu Konstytucji i Komendy Miejskiej Policji przy ul. Królewieckiej oraz szkoła podstawowa nr 8 przy ul. Szańcowej, budynek I liceum ogólnokształcącego przy ul. Pocztowej.

Epoka XIX wieku obfitowała także w zabudowę produkcyjną i przemysłową. W tym czasie powstały kompleksy zabudowy młynów wodnych przy ul. Traugutta, Waryńskiego, Łęczyckiej i Kościuszki; powstała infrastruktura wodna w postaci mostu na Kumieli (rejon ulicy Królewieckiej) oraz obrotowego mostu kolejowego przy ul. Grażyny. Dziedzictwem sięgającym XIX wieku oraz jego przełomu z wiekiem XX są liczne zabudowania fabryczne. Najbardziej charakterystyczne dla miasta są obiekty przemysłowe związane z działalnością Ferdinanda Schichau'a – stocznia przy rzece Elbląg w rejonie ul. Stoczniowej oraz fabryka lokomotyw przy torach kolejowych między ulicami Grunwaldzką i Lotniczą. W Elblągu mieściła się fabryka cygar przy ul. Królewieckiej oraz budynki fabryczne przy ul. Bożego Ciała (dawnej Blacharskiej), gdzie w późniejszym czasie mieściło się seminarium duchowne.

Zabytki współczesności

Okres po 1914 r., nazywany współczesnością przyniósł miastu szereg obiektów zabytkowych (około 800), których to, podobnie jak w poprzednich okresach, zdecydowaną większość stanowią obiekty mieszkalne. Do rejestru zabytków wpisane są całe zespoły i układy urbanistyczne powstałe w latach 20. i 30. XX wieku. Czas przed II wojną światową przyniósł miastu obiekty użyteczności publicznej, takie jak budynki szkolne – obecny Zespół Szkół Gospodarczych przy ul. Królewieckiej, Zespół Szkół Zawodowych nr 1 przy ul. Robotniczej, szkołę przy ul. Zamkowej, obecną szkołę podstawową nr 3 przy ul. Agrykola i budynek III-go liceum ogólnokształcącego przy ul. Robotniczej. Powstały nowe budynki szpitala przy ul. Żeromskiego oraz szpital wojskowy przy ul. Komeńskiego. Z okresu lat 20. i 30. XX wieku zachował się także budynek hospicjum przy ul. Kopernika, obecny hotel „Arbiter" oraz kaplica cmentarna przy ul. Sadowej – obecna cerkiew prawosławna. W tym czasie

powstały także kolejne budynki w zespole dworca kolejowego, w tym przychodnia kolejowa jak również zajezdnia tramwajowa przy ul. Browarnej oraz elektrociepłownia przy ul. Elektrycznej.

XX wiek, okres wielkich wojen, przyniósł miastu zespoły koszar wojskowych. Przed II wojną powstały te przy ul. Saperów; Grottgera i Łęczyckiej; Królewieckiej i Piłsudskiego oraz przy ul. Mazurskiej. Powstał także zespół koszar w rejonie ulic Królewieckiej, Moniuszki i Szymanowskiego.

W trakcie trwania II wojny światowej, w 1940 roku powstał kolejny budynek fabryczny przy ul. Stoczniowej.

W miejscu istniejącego współczesnego kościoła pw. Matki Bożej Królowej Polski przy ul. Robotniczej stał kościół pw. Matki Bożej Królowej Polski, który jest nadal wpisany do rejestru zabytków.

5.3. Zabytki nieruchome

5.3.1. Układy i zespoły urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane

Miasto Elbląg charakteryzuje się dużym nasyceniem cennych pod względem historycznym, urbanistycznym i architektonicznym układów urbanistycznych i zespołów zabudowy. Wiele z nich związanych jest z nowatorskim – na czas powstawania – podejściem do kształtowania struktur miejskich jak również istotnych, z punktu widzenia nauki i praktyki konserwatorskiej, sposobów rewaloryzacji zniszczonych obszarów zabytkowych. Poniżej opisano cenne układy oraz zespoły urbanistyczne, w tym te, które są ujęte w Wojewódzkiej bądź Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Miasta Elbląg, jak również inne, które współtworzą krajobraz miasta.

<table>
<tr><th colspan="3">Układ urbanistyczny Starego Miasta</th></tr>
<tr>
<td>Układ urbanistyczny typu grzebieniowego, charakterystyczny dla miast lokowanych nad rzeką. Ulice tworzą geometryczną siatkę, gdzie główną oś kompozycyjną stanowi ulica Stary Rynek. Usytuowana jest ona równolegle do rzeki Elbląg, natomiast pozostałe ulice przebiegają prostopadle do nabrzeża. Stare Miasto zostało prawie całkowicie zniszczone w wyniku walk prowadzonych przez Armię Czerwoną z Niemcami w 1945 r. Zabudowa od lat 80. XX w. jest odbudowywana w myśl koncepcji retrowersji, mającej na celu odtworzenie zniszczonej tkanki miejskiej przy utrzymaniu skali ówczesnych kwartałów i układu ulic.

Wpisany do rejestru zabytków.</td>
<td>
Mapa z 1660 r.</td>
<td></td>
</tr>
</table>

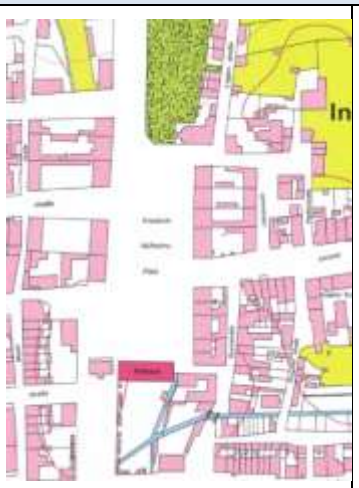
Ujęty w GEZ.		
Zespół urbanistyczny z parkiem im. Michała Kajki		
Osiedle powstało jako realizacja koncepcji miasta ogrodu wyrażonej po raz pierwszy przez Brytyjczyka Ebenezera Howarda w 1898 r. Pierwsze prace rozpoczęto w roku 1918, a ukończono w roku 1938. Projekt elbląski kilkakrotnie ulegał zmianom, przybierając ostatecznie kształt osiedla domów jedno- i kilkurodzinnych o dachach dwuspadowych (też naczółkowych), z wewnętrznym dziedzińcem, założonego wokół rozległego parku. Park Kajki powstał na terenie dość podmokłym. Przepływa przez niego strumyk zwany „Psią Strugą". Park przed wojną nosił nazwę „Różanego Ogrodu". Charakterystycznym budynkiem jest tzw. „brama" na ul. Pionierskiej. Park dzieli na dwie części ulica Pionierska. Wpisany do rejestru zabytków. Ujęty w GEZ.	 *Mapa z 1944 r.*	
Zespół urbanistyczny w rejonie ulic: Saperów, Artyleryjskiej, Czarnieckiego, Ułańskiej, Szwoleżerów		

Zespół dawnej zabudowy koszar wojskowych (obecnie tzw. „miasteczko szkolne” oraz siedziby innych instytucji publicznych) wraz z towarzyszącą zabudową mieszkaniową jednorodzinną i wielorodzinną (ul. Artyleryjska, Czarnieckiego). Zespół budynków koszar powstały w latach 1912-14, towarzysząca zabudowa mieszkaniowa powstawała po roku 1937 i w latach późniejszych. Zespół zabudowy mieszkaniowej bez „miasteczka szkolnego” wpisany do rejestru zabytków. Ujęty w GEZ.	 *Mapa z 1944 r.*	
Zespół urbanistyczny w rejonie ulic: Kolejowa, Natolińska, Sadowa		
Osiedle domów jednorodzinnych powstałych po 1911 r. Występuje tu wyłącznie zabudowa jednorodzinna. W niektórych budynkach zostały zachowane drewniane elewacje. Wpisany do rejestru zabytków. Ujęty w GEZ.	 *Mapa z 1929 r.*	
Układ urbanistyczny z zespołem zabudowy zawarty między ulicami: Moniuszki, Szymanowskiego, Królewieckiej i Kopernika		
Zespół zabudowy powstały po 1926 roku. Na obszarze występują głównie jedno i wielorodzinne 2 i 3kondygnacyjne z dachami dwu i czterospadowymi. W skład zespołu wchodzą budynek Komendy Miejskiej Policji oraz Zespołu Szkół Gospodarczych Wpisany do rejestru zabytków. Ujęty w GEZ (spoza WEZ).	 *Mapa z 1944 r.*	
Wyspa Spichrzów		

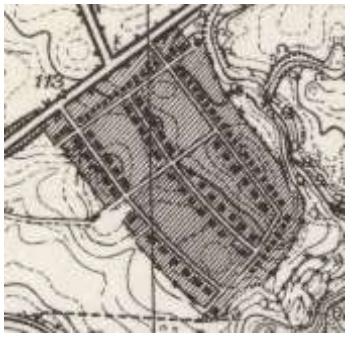
Lewobrzeżna dzielnica Elbląga, ograniczony rzeką Elbląg i fosą miejską, połączona z miastem dwoma mostami. Na wyspie znajdowały się spichlerze (pierwsze z XIV w.) i żuraw portowy (zbudowany w 1364 r.) oraz giełda kupiecka (stara zbudowana ok. 1577 r, a Nowa Izba Kupiecka otwarta w 1790 r.) z izbą korcową, w której przechowywano wzory miar oraz urzędował, prowadzący rejestry, pisarz korcowy. Zabudowa nie zachowała się. Ujęty w WEZ (2024). Ujęty w GEZ.	 *Mapa z 1660 r*	
Nowe Miasto		
Miasto założone w 1337 roku, które powstało jako ośrodek konkurencyjny wobec Starego Miasta Elbląga. Nowe Miasto Elbląg otrzymało przywilej lokacyjny w 1347 roku i posiadało swój ratusz. W 1478 Stare i Nowe Miasto połączyły się. Z przedwojennej zabudowy Nowego Miasta nic się nie zachowało. W latach 60. wytyczono nowe ulice niezależnie od przedwojennego układu urbanistycznego. Wybudowano wielorodzinne bloki mieszkalne, w tym 8-piętrowe wieżowce. Park Planty ujęty w GEZ (spoza WEZ).	 *Mapa z 1660 r.*	

Poza układami i obszarami ujętymi w Wojewódzkiej i Gminnej Ewidencji Zabytków charakterystycznymi i wartościowymi pod względem historycznym są układy i zespoły zabudowy wskazane poniżej.

Przedmieście Północne

Rejon średniowiecznego Przedmieścia Północnego to tereny wokół Grobli św. Jerzego i Grobli Złodziejskiej. Północne Przedmieście to obszar lokalizacji garbarni, cegielni, warsztatów powroźniczych i sukienniczych a także leprozorium. W granicach dawnego Przedmieścia Północnego znajduje się ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków późniejszy zespół zabudowy zakładów metalowych (fabryka Schichau'a). Zespół zabudowy zakładów metalowych (fabryka Schichau'a) ujęty w GEZ (spoza WEZ).	 *Mapa z 1642 r.*	
Przedmieście Wschodnie		
Rejon nieobwarowanego średniowiecznego Przedmieścia Wschodniego to obszar który rozciągał się na wschód od Starego Miasta (rejon Nowego Miasta) w pobliżu Grobli Młyńskiej. Wschodnie Przedmieście to obszar średniowiecznych miejskich stawów, olejarni, łaźni oraz ogrodu strzeleckiego.	 *Mapa z 1839 r.*	
Próchnik		

Od 1998 r. dzielnica Elbląga oddalona o ok. 10 km na północny-wschód od centrum miasta. Zachowana historyczna niwa siedliskowa (rozwiązania ruralistyczne) sprzed XX w., występuje kilka domów podcieniowych. Poprzez wysokie walory krajobrazowe okolicznych terenów uprawnych i lasów obszar zwany jest Szwajcarią Próchnicką.	 *Mapa z 1893 r.*	
Osiek		
Dzielnica Elbląga położona na południe od Starego Miasta. Obecnie pełni funkcje mieszkaniowo-przemysłowe. W średniowieczu Osiek stanowił osadę rybacką, którą zamieszkiwała ludność słowiańska, przede wszystkim z Pomorza i Polski. Po rozbiórce fortyfikacji został włączony w granice miasta. W XIX wieku, w okresie intensywnego rozwoju gospodarczego miasta, została zabudowana niskimi domami mieszkalnymi, zamieszkanymi głównie przez robotników ze	 *Mapa z 1839 r.*	

Stoczni Schichau'a i pobliskiej fabryki samochodów Franza Komnick'a oraz fabryki lokomotyw. Zabudowa ta istnieje po dzień dzisiejszy.		
Osiedle Dębowa (Dąbki)		
Po otwarciu lotniska (Eichwalde) w 1915 r. wybudowano osiedle, które stanowiło zaplecze mieszkaniowe dla fachowców przypływających do Elbląga na nowo powstałe stanowiska pracy.	 *Mapa z 1926 r.*	
Osiedle Metalowców		
Sztandarowy przykład osiedla domów jednorodzinnych wzniesionych w latach 30-tych XX w. Położone jest pomiędzy ulicą Królewiecką a parkiem Bażantarnia, w rejonie Szpitala Wojewódzkiego.	 *Mapa z 1944 r.*	
Zatorze		
Zlokalizowane nad południe od torów kolejowych, w rejonie ulic Fredry, Kilińskiego, Idzikowskiego, Mielczarskiegio i Skrzydlatej osiedle robotnicze Schichau'a. Osiedle zbudowano dla potrzeb m. in. pracowników pobliskiej fabryki lokomotyw. Jest to osiedle bloków mieszkalnych oraz domków jednorodzinnych z lat 30-tych XX w.	 *Mapa z 1944 r.*	

5.3.2. Dzieła architektury i budownictwa

5.3.2.1. Obiekty użyteczności publicznej

W Elblągu budynki użyteczności publicznej reprezentowane są przez liczną grupę obiektów m.in. szkoły, pocztę, dawny bank, budynek sądu, dawne prezydium policji, hotele czy też szpitale.

Budynki szkół są dość liczną grupą reprezentantów. Większość z nich nadal pełni swoją pierwotną funkcję:

- dawne Gimnazjum Realne im. Heinricha von Plauena, ob. siedziba Urzędu Miejskiego, ul. Łączności,
- dawne Gimnazjum Elbląskie, ul. Bulwar Zygmunta Augusta,
- dawna Szkoła im. Augusty Victorii, ob. I Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Słowackiego, ul. Pocztowa 2,
- gimnazjum miejskie, ob. II Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Jagiellończyka, ul. Królewiecka 42,
- Szkoła Podstawowa nr 4, ul. Mickiewicza 41,
- Ewangelickie Seminarium Nauczycielskie, ob. Zespół Szkół Ekonomicznych, ul. Bema 50,
- Szkoła św. Mikołaja, ob. Wyższe Seminarium Duchowne, ul. Bożego Ciała 10,
- Paulusschule, ob. Zespół Szkół Zawodowych nr 1, u. Robotnicza 173,
- Zespół Szkół Gospodarczych, ul. Królewiecka 128,
- budynek szkolny, ul. Zamkowa 16 a,
- Zespół Szkół Mechanicznych, ul. Komeńskiego 39,
- Jahnschule, ob. Szkoła Podstawowa nr 3, ul. Agrykola 6,
- budynek szkolny, ob. III Liceum Ogólnokształcące, ul. Browarna 1,
- budynek szkolny, ul. Robotnicza 197,
- budynek Szkoły podstawowej nr 8, ul. Szańcowa 2.

Poza szkołami, charakterystycznymi obiektami użyteczności publicznej są:

- budynek poczty znajdujący się przy Placu Słowiańskim, który swoją funkcję pełni do dziś,
- budynek sądu z 1858 roku przy Placu Konstytucji 1,
- dawne prezydium policji, które obecnie pełni funkcję hotelu Arbiter przy Placu Słowiańskim,
- dawne schronisko młodzieżowe z dominantą w postaci wieży bramnej, obecnie przeznaczone pod funkcję mieszkalną przy ulicy Fałata 29-33,
- dawny szpital Św. Ducha z XIII w. przy ulicy Św. Ducha, który po odbudowie powojennych zniszczeń zaczął pełnić funkcję biblioteki,
- szpital miejski przy ulicy Komeńskiego z XX w.,
- zespół szpitalny przy ulicy Żeromskiego 22 (XIX-XX w.),
- zespół szpitalny przy ulicy Związku Jaszczurczego 22 (XX w.)

5.3.2.2. Obiekty sakralne

Obiekty sakralne odgrywają dużą rolę w tworzeniu krajobrazu kulturowego i przestrzennego danego miejsca. Ich style odzwierciedlają różne epoki na przestrzeni dziejów. W Elblągu historia najstarszych kościołów sięga średniowiecza.

Na terenie miasta zlokalizowane są:

- kościół pw. Św. Mikołaja przy ul. Mostowej na Starym Mieście,
- dawny kościół pw. Św. Ducha przy ulicy Św. Ducha, obecnie Biblioteka Elbląska,
- dawny kościół pw. Najświętszej Maryi Panny, obecnie Centrum Sztuki Galeria El,
- kościół filialny pw. Św. Antoniego Padewskiego,
- kaplica pw. Świętego Jerzego,
- kościół pw. Bożego Ciała,
- kościół pw. Błogosławionej Doroty z Mątów,
- kościół pw. Św. Wojciecha,
- kościół pw. Św. Pawła Apostoła,
- kościół pw. Trójcy Świętej,
- dawny Kościół mennonicki, obecnie Kościół Polskokatolicki pw. Dobrego Pasterza,
- dawna kaplica cmentarna, obecnie cerkiew pw. Marii Magdaleny,
- dawna kaplica cmentarna Św. Anny, obecnie cerkiew greckokatolicka.

5.3.2.3. Budynki mieszkalne

Ilościowo największą grupę zabytków na obszarze Elbląga stanowią budynki mieszkalne. Możemy wyróżnić 4 rodzaje: obiekty rezydencjonalne sytuowane najczęściej na ówczesnych przedmieściach lub poza dawnymi granicami miasta, kamienice, które powstawały od końca XV w. do XX. oraz małe i średniej wielkości budynki mieszkalne wolnostojące. Szczególną formą zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej są budynki w mieszkalne w koszarach.

Rezydencje

W XIX wieku zamożni właściciele licznych fabryk zlokalizowanych w Elblągu, budowali okazałe rezydencje otoczone parkami. Część z nich była przeznaczona do letniego wypoczynku, część do stałego pobytu, a część była wykorzystywana dla celów zarobkowych. Przykładowo w willi przy ulicy Bema 7 prawdopodobnie mieściły się biura zakładów mleczarskich i restauracja, z kolei w willi sąsiedniej usytuowanej przy ulicy Bema 9 był gabinet weterynaryjny. Wśród rezydencji i majątków należy wyróżnić zabytki:

- willa z parkiem, ul. Bema 53 - właścicielem willi był Walter F. Pamperin – dyrektor fabryki cygar Loesser u. Wollf, następnie Konrad Schulze – radca sądowy,
- willa z parkiem, ul. Bema 7,
- willa z parkiem, ul. Bema 9,
- założenie dworsko – parkowe ul. Chrobrego 10 (budynek mieszkalno – gospodarczy) oraz budynek gospodarczy ul. Chrobrego 8,
- zespół dworsko – parkowy, ul. Częstochowska 5 ,
- klasycystyczny dwór ul. 1-go Maja 48- 1801 r. – w obiekcie mieszkał Moritz Schmidt, właściciel fabryki czekolady i marcepanu,
- pałacyk przy ul. Marymonckiej 5 – pałacyk wybudował patrycjusz elbląski i radca królewski August Abbeg,
- zespół dworsko – parkowy ul. Poświatowskiej 1-2 – właścicielem zespołu był burmistrz Heinrich Bieland, następnie właścicielem został pułkownik Werensdorff a w dalszej kolejności rodzina Wunderlich,
- willa, ul. Pułaskiego 10,
- dwór, ul. Stoczniowa 10,

- zespół dworsko – parkowy ul. Witkiewicza 8 – dwór pierwotnie znajdował się poza granicami miasta Elbląga we wsi Zajazd. Jego przedwojenna nazwa to „Drewshof". Dawny majątek rycerski z lokacji komtura elbląskiego w XIII w.,
- ul. Zacisze 14-16,
- willa modernistyczna, ul. Trybunalska 17,
- rezydencja – pałac Neufeldta, ul. Zacisze 2.

Kamienice

Kamienice w Elblągu zmieniały się na przestrzeni wieków, niestety podczas II wojny światowej zostało zniszczonych wiele cennych budynków.

Tradycje elbląskiej kamienicy sięgają czasów średniowiecza, gdy od XIV w. powstawały murowane domy mieszkalne, lokowane na długich, wąskich parcelach o uregulowanej szerokości. Były to gotyckie budowle, zazwyczaj o trójtraktowym rzucie przyziemia, trójkondygnacyjne z wyższym parterem, o trójosiowych fasadach, zwieńczonych schodkowym szczytem i zdobionych ostrołukowymi blendami. Zachowanym przykładem jest kamienica położona przy ul. Św. Ducha 13.

W okresie renesansu kamienice budowano na szerszych działkach, powiększonych kosztem sąsiednich parceli. Zyskiwały także na wysokości, przez dodanie nad wysoką sienią licznych kondygnacji magazynowych. Elewacje z ceglano-kamienną dekoracją, wieńczył szczyt o obrzeżach zdobionych ornamentem okuciowym i listwowych podziałach pól trójkątnych szczytów. Fasadę poprzedzało zazwyczaj przedproże. Takie rozwiązania znajdziemy na ul. Św. Ducha i ul. Mostowej 17-18.

Z kolejnych etapów rozwoju kamienicy w Elblągu dotrwały dosyć liczne przykłady XIX-wiecznych budowli. Były to zazwyczaj okazałe kamienice czynszowe, z mieszkaniami właścicieli na piętrze i przyziemiem mieszczącym często sklepy, pracownie czy warsztaty (Grunwaldzka 51, 57, Pocztowa 3, 1 Maja 13, Grunwaldzka 45, Zamkowa 16).

W pierwszej dekadzie XX w. w kompozycji fasad obok ornamentów i detali neostylowych pojawiły się secesyjne. Nowe elementy dekoracji stosowano także w formie drzwi frontowych, krat czy balkonów o kutych balustradach. (Królewiecka 38, 40).

Poza centrum, gdzie powstawały reprezentacyjne kamienice, na początku XX w. tereny przedmieść zabudowane były skromnymi, najczęściej trójkondygnacyjnymi kamienicami, o fasadzie dzielonej jedynie gzymsami, czasami z obramowaniami okiennymi. Takich budynków znajdziemy sporo przy ul. Robotniczej 10, 12, 22, 80, 99, ale także przy ul. Wapiennej 3, czy Widok 8.
W latach dwudziestych XX w. architektura kamienic najczęściej łączyła tradycyjną bryłę z elementami dekoracyjnymi z kręgu *art déco*. Ówczesne obiekty były bardziej kameralne, zwykle piętrowe, z dużymi, często narożnikowymi oknami, loggiami, wykuszami oraz zgeometryzowanym, oszczędnym detalem. W latach trzydziestych XX w. pojawiły się kubiczne formy modernistyczne. (ul. Trybunalska, Ratuszowa, Fałata 23, Pionierska, Wojska polskiego, Grunwaldzka 31).

Koszary

W Elblągu zlokalizowano 6 zespołów koszarowych. W różnych częściach miasta zostały wzniesione budynki koszarowe dla artylerii, kawalerii, wojsk inżynieryjnych i piechoty. Część z nich w dzisiejszych czasach pełni inną funkcję. Możemy wymienić następujące zespoły:

- Koszary Gdańskie (Danzig Kaserne) (1912-1914 r.) – ul. Saperów,
- Koszary im. Generała Mudra (Mudra Kaserne) (przed 1937 r.) – ul. Mazurska,
- Koszary im. Generała von Gallwitz'a (Gallwitz Kaserne) (1934-1938 r.)– ul. Grottgera i Łęczycka,

- Koszary Zwiadu im. Generała von Unger'a (Unger Kaserne) (od 1938 r.) – ul. Królewiecka,
- Koszary Hanzeatyckie (Hanseaten Kaserne) (1935 r.) - ul. Królewiecka,
- Koszary lotnisko Eichwalde – ul. Lotnicza.

Inne budynki mieszkalne

Na terenach przedmieść wznoszono pod koniec XIX i na początku XX w. skromne piętrowe domy jedno lub dwurodzinne, zwykle o licowanych cegłą elewacjach, nakryte dachami dwuspadowymi lub naczółkowymi, czasami z drewnianą dekoracją szczytów. Część z nich to obiekty o elewacjach szalowanych drewnem np. na ul. Żyrardowskiej, czy Suwalskiej, lecz przeważają ceglane, tynkowane, o dachach ceramicznych, często już rozbudowane: ul. Ułańska , Modlińska, ul. Konopnickiej, czy Pomorska. Wzorcowym osiedlem było oddane w 1938 r. osiedla im. Ericha Kocha, obecnie Osiedle Marynarzy (Suwalska 57, Kolejowa 41, Natolińska 45-46, Natolińska 50, Osiedle Marynarzy).

W późnych latach 20-tych pojawiły się osiedla złożone z wielorodzinnych bloków mieszkalnych, rozmieszczonych regularnie wzdłuż ulic w zabudowie pierzejowej. Przeważnie piętrowe, dwuklatkowe, nakryte dachem czterospadowym z licznymi wystawkami, o elewacjach dzielonych gzymsami i akcentowanych geometrycznymi portalami – ul. Wiejska 1, 2a, 16, ul. Wspólna 2. W latach trzydziestych przybyło takich osiedli, a budynki pod wpływem modernizmu otrzymały bardziej uproszczoną formę. Piętrowe, nakryte wysokim, dwuspadowym dachem, o surowych, gładkich elewacjach, bez dekoracji, zachowały się m.in. przy ul. Okrzei, Uroczej, Wiślickiej, Świerkowej.

5.3.2.4. Dzieła budownictwa obronnego

Zamki i fortyfikacje

Na terenie miasta znajdują się pozostałości po zamku Krzyżackim. Jest to zespół trzech budynków podzamcza do których zalicza się budynek z fragmentami muru, który pełnił kiedyś funkcję szpitala dla rycerzy, kaplicy i składowni, a obecnie znajduje się w nim muzeum. Kolejnym obiektem jest dawny spichlerz krzyżacki, który obecnie również jest budynkiem muzeum. Ostatnim obiektem należącym do zespołu jest budynek rezydencji letniej komtura, który następnie pełnił funkcję szkolną – Agnes Miegel Schule.

Kolejnym ważnym w krajobrazie miasta obiektem reprezentującym budownictwo obronne jest Brama Targowa będąca częścią nieistniejących już murów obronnych z XIV w. Budynek ten ucierpiał podczas II wojny światowej. Po wojnie został odbudowany jako jeden z pierwszych.

5.3.2.5. Obiekty techniki, kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe

Charakterystyczne dla Elbląga są powstałe w drugiej połowie XIX wieku zakłady przemysłowe. Na szczególną uwagę zasługują:

- dawna stocznia Schichau'a w skład której wchodzą biurowiec oraz hale produkcyjne,
- dawna fabryka lokomotyw Schichau'a składająca się z biurowca i trzech hal produkcyjnych, które aktualnie znane są jako ELZAM czyli duży kompleks handlowy,
- dawna fabryka cygar "Loeser und Wolff" przy ulicy Królewieckiej,
- zespół budynków elektrociepłowni przy ulicy Piławskiej.

Na wyróżnienie – pomimo braku ujęcia obiektów w ewidencjach zabytków zasługują również inne obiekty przemysłowe, w tym:

- zakład wyrobu naczyń blaszanych i emaliowanych Neufeldt'a przy ul. Zacisze,

- budynek siedziby zarządu rzeźni powstałej w latach 1890-1892 przy ulicy Żeromskiego.

Po włączeniu Elbląga do sieci kolei wschodniopruskiej w 1852 roku powstał budynek dworca, który w późniejszych latach został wyremontowany, a jego dach zmieniono z dwuspadowego na płaski. Powstały dwie nastawnie, perony osobowe oraz parowozownia oraz dwie wieże ciśnień, z których jedna jest częściowo zniszczona.

Do istotnych obiektów historycznych należą również młyny. Pierwsze wzmianki na temat młynów pochodzą z 1273r. i dotyczą młyna Lifthart z górnymi i dolnymi młynami nad rzece Kumieli. W 1870 r. w Elblągu znajdowały się: 4 młyny wodne, 3 parowe, 3 olejowe, 4 gipsowe, 1 folusz i 2 wiatraki. W mieście możemy zachowały się 3 zespoły dawnych młynów przy ulicach: Kościuszki 132, Traugutta 48, Waryńskiego 5.

5.3.2.6. Cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni

Istotny element krajobrazowy Elbląga stanowią obszary terenów zieleni urządzonej. W mieście znajdują się parki oraz tereny zieleni publicznie dostępnej, w tym powstałe na terenach dawnych cmentarzy. Nekropolie są znaczącymi zabytkami dla historii i kultury miasta jako świadectwo historii, jak również jako tereny zieleni o istotnym znaczeniu dla krajobrazu miasta. Znaczna część dawnych cmentarzy zachowana jest w niewielkim stopniu, zachowała się najczęściej zieleń komponowana, nieliczne układy mogił i nagrobki oraz ogrodzenia i bramy. Dawne cmentarze funkcjonują jako tereny zieleni, a na ich obszarze umieszone są tablice pamiątkowe.

Znaczącą grupę zabytkowych terenów zieleni urządzonej w Elblągu tworzą parki przy rezydencjach i willach oraz parki dworskie i ogrody.

Na terenie miasta znajdują się:

1) tereny zieleni wpisane do rejestru zabytków:

- park Modrzewie (druga połowa XIX wieku) – na obszarze parku w przeszłości usytuowana była willa, zachowany do dziś jest układ kompozycyjny parku, relikty bramy wjazdowej, domek bramny i wieża widokowa – rejon ulic Wiejskiej i Mazurskiej;
- park Bażantarnia z muszlą koncertową (1811) – w parku znajduje się zabytkowa muszla koncertowa oraz budynek restauracji, w rejonie ul. Marymonckiej;
- park miejski przywillowy, przy ulicy Bema 53;
- park im. Michała Kajki (lata 20-te XX w.) – w parku znajdują się dwa ogrody różane, fontanna oraz wytyczone aleje spacerowe, rejon ulic Juliana Fałata i Michała Kajki;
- park w zespole szpitala przy ulicy Żeromskiego 22;
- cmentarz z zielenią przy ulicy Bema 65, Sadowej;

2) dawne cmentarze ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków:

- park im. Wojska Polskiego na terenie dawnego cmentarza, przy ulicy 3-go Maja, Bałuckiego;
- 2 cmentarze przy ulicy Agrykola;
- cmentarz żydowski w rejonie ulic Browarnej i Brzeskiej;
- cmentarz ewangelicki przy ulicy Królewieckiej 178;
- cmentarz obrębie murów dawnego kościoła pw. NMP (obecnie galeria EL), przy ul. Wałowej, Kuśnierskiej;
- cmentarz przykościelny przy ulicy Podgórnej;
- 2 cmentarze przy kościele Bożego Ciała przy ulicy Robotniczej;

- skwer na terenie dawnego cmentarza ewangelickiego przy kościele Parafii Św. Rodziny, rejon ulicy Szarych Szeregów, Alei Odrodzenia;
- park miejski im. R. Traugutta na terenie dawnego cmentarza, rejon ulic Traugutta i Grobli Św. Jerzego;

3) pozostałe tereny zieleni ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków to:
   a) włączone do Gminnej Ewidencji na podstawie Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków z 2019 r.:
      - park leśny w Dębicy (dawna wieś Dębice), w rejonie ulicy Łęczyckiej 27;
      - parki dworski Bielany Wielkie i Bielany Małe, w rejonie ulic Fromborskiej i H. Poświatowskiej;
      - park Stary Krasny Las, rejon ulic Fromborskiej i J. Iwaszkiewicza, i Krasny Las Nowy;
      - park dworski w Podgórzu w rejonie ulicy Witkiewicza;
   b) inne:
      - park Planty – powstał w wyniku plantowania szańców – fortyfikacji Nowego Miasta, rejon ulicy Rycerskiej i Alei Armii Krajowej;
      - park w zespole szpitala przy ulicy Związku Jaszczurczego 22;
      - park miejski przy ulicy Rycerskiej;
      - park przy ulicy Bema.

5.3.2.7. Zabytki archeologiczne

Na terenie Elbląga występuje jedno stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego. Grodzisko Wyżynne stanowisko 1 zostało wpisane do rejestru na podstawie decyzji numer KL.IV/6200/4505/71 z 15 grudnia 1971 roku. Jego lokalizacja została wskazana na załączniku graficznym 1B.

W rejonie miasta zbadano cztery obszary o nr: 14-51, 15-51, 15-52 i 16-51, na których położone są zabytki archeologiczne, a które zostały przedstawione w Aneksie 3 *„Programu”*. Zdecydowana większość z nich to pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska oraz miejsca znalezisk reliktów działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Żadne ze stanowisk zawartych w Aneksie 3 nie zostało ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków (stan na 2024 r.).

5.4. Miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji

Na obszarze miasta Elbląga zlokalizowane są formy przestrzenne stanowiące artefakty powstałe podczas Biennale Form Przestrzennych, to jest cyklicznej imprezy organizowanej w Elblągu w latach 1965–1973. Odbywała się ona z inicjatywy elbląskich Zakładów Mechanicznych Zamech. Założeniem Biennale była współpraca artystów sztuk wizualnych z lokalnymi rzemieślnikami wykonującymi projekty. W Biennale uczestniczyło wielu znanych i cenionych artystów, miedzy innymi Magdalena Abakanowicz, których dzieła uświetniają przestrzenie publiczne, głównie w parkach, na skwerach oraz w pasach drogowych dróg publicznych.

5.5. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome objęte ochroną prawną na obszarze miasta Elbląg to głównie wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne głównie związane z kultem religijnym oraz nieliczne:

- instrumenty muzyczne,
- pojedyncze wytwory techniki, urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujące poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- nieliczne przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Miasto Elbląg nie posiada zabytków ruchomych objętych formami ochrony prawnej, ani też na terenie miasta Elbląga nie są stale przechowywane takie zabytki, które stanowiłyby:

- kolekcje będące zbiorami przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmaty oraz pamiątki historyczne, militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery,
- materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

Do rejestru zabytków ruchomych zostały natomiast wpisane wyposażenia obecnych i dawnych kościołów, które jako zabytki nieruchome są również wpisane do rejestru zabytków. Dotyczy to kościołów:

- parafialnego kościoła p.w. Św. Mikołaja,
- parafialnego kościoła p.w. Błogosławionej Doroty,
- parafialnego kościoła p.w. Św. Wojciecha,
- parafialnego kościoła p.w. Św. Jerzego (kaplica przy ul. Bema 10),

oraz dawnego kościoła p.w. Najświętszej Marii Panny, który to kościół aktualnie pełni funkcję centrum sztuki współczesnej pod nazwą „Galeria EL".

Wyposażenie tych kościołów to rzeźby i figury i obrazy i polichromie, jak również ołtarze, ambony i chrzcielnice, przedmioty liturgiczne, płyty nagrobne i epitafia.

Ochroną poprzez wpis do rejestru objęte są również nagrobki i ich obejścia zlokalizowane na cmentarzach ewangelickich przy ulicy Bema 56 (cmentarz wpisany do rejestru zabytków jako zabytek nieruchomy) i przy ulicy Sadowej 58 (kaplica cmentarna wpisana do rejestru zabytków jako zabytek nieruchomy).

Na terenach parków dworskich, w rejonie ul. Witkiewicza, znajdują się obelisk i inne ruchome elementy zagospodarowania parku. Budynki, wieża ciśnień ujęte są w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków (stan na 2024 r.) lub wpisane do rejestru zabytków.

Na terenie dzisiejszego parku miejskiego przy ul. Traugutta, zlokalizowanego na terenie dawnego cmentarza ujętego w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków (stan na 2024 r.), zlokalizowane były dwie rzeźby Achilles i Tezeusz objęte wpisem do rejestru zabytków nieruchomych. Obecnie rzeźby te są zlokalizowane w:

- rzeźba Tezeusza - na placu Słowiańskim przed hotelem Arbiter,
- rzeźba umierającego Achillesa - na skwerze przed budynkiem Urzędu Miejskiego w Elblągu.

Ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomych został objęty narożny piec secesyjny zlokalizowany w jednym z budynków przy ulicy Grobla Św. Jerzego.

5.6. Dziedzictwo niematerialne

Niematerialne dziedzictwo kulturowe obejmuje formy ludzkiej aktywności z zakresu kultury społecznej i duchowej. Zgodnie z Konwencją UNESCO z 2003 roku niematerialne dziedzictwo to praktyki i zwyczaje, przekazy ustne, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Jest to rodzaj dziedzictwa przekazywany z pokolenia na pokolenie i stale odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

Tak rozumiane niematerialne dziedzictwo kulturowe, w rejonie Elbląga podobnie jak na całych, tak zwanych, Ziemiach Odzyskanych przybiera szczególną formę. Masowy napływ ludności po II wojnie światowej z Kresów Wschodnich i innych obszarów ówczesnej Polski do Elbląga spowodował, że nowa społeczność miasta wniosła swoje tradycje (różnych i społeczności) i wniosła je w przestrzeń sobie obcą. Nowa społeczność Elbląga zaczęła budować nowe środowisko, w którym relacje społeczne i poczucie wspólnoty, tożsamość i fizjonomię miasta trzeba było budować od początku. Ciągłość w Elblągu dla napływowej ludności zaczęła się po II wojnie światowej. Potrzeba było wielu lat i kilku pokoleń „nowych" mieszkańców, aby zastane po II wojnie światowej dziedzictwo Elbląga uznać za własne dziedzictwo. Dziedzictwem niematerialnym pokoleń powojennej społeczności jest proces asymilacji kulturowej, dość trudny do podsumowania i jednoznacznego zdefiniowania.

Dziś potrzeba przywiązania do miejsca i tradycji oraz rozwoju w oparciu o ciągłość kulturową objawia się zainteresowaniem historią, dziejami zabytkowych miejsc, obiektów, dawnych mieszkańców Elbląga, w tym również mieszkających tu przed wojną. Odkrywanie dziedzictwa niematerialnego, również tego które jest przekazywane przez poprzednie pokolenia innej wspólnoty, stanowi dziś często poszukiwanie wartości, które związane są również z miejscem, a nie tylko z rodem. W przestrzeni medialnej daje się zauważyć dużą aktywność związaną z badaniem i docenianiem dziedzictwa Elbląga, w tym przedwojennego. Wiele z firm funkcjonujących w przestrzeniach i obiektach historycznych prezentuje informacje o historii tych obiektów. Instytucje kultury, takie jak na przykład Muzeum Archeologiczno – Historyczne, aktywnie gromadzą i upowszechniają wiedzę historyczną. Potrzeba i chęć odbudowy miasta przyniosła nowe idee i rozwiązania konserwatorskie na przykład w postaci retrowersji.

Po zakończeniu II wojny światowej potrzeba odbudowy miasta – nie tylko ze względów czysto użytkowych, jak np. potrzeba mieszkań dla nowych mieszkańców, ale także społeczno-kulturowych, związanych z budową nowej wspólnoty (identyfikacji) i tożsamości – wymagała ustosunkowania się do tego zastanego „dziedzictwa", przyjęcia go lub odrzucenia, w całości lub częściowo. W zniszczonym w ok. 70% Elblągu, przy czym starówka w 98%, a obszar Nowego Miasta doszczętnie, zaowocowała ona nowymi – do dziś identyfikowanymi na całym świecie z Elblągiem – ideami i rozwiązaniami konserwatorskimi, w tym w szczególności w postaci „retrowersji". Została ona opracowana i wprowadzona przez Marię Lubocką-Hoffmann, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Elblągu w

latach 1976-1999, autorkę koncepcji rewaloryzacji Starego Miasta opracowanej w 1983 roku. Retrowersja to jeden z nurtów, zestawów zasad stosowanych przy odbudowie historycznych miast od drugiej połowy XX w., w tym w szczególności miast europejskich, zniszczonych w trakcie II wojny światowej. Zakłada ona, w oparciu o przeprowadzone szczegółowe badania archeologiczne[2] oraz ikonograficzne, odtwarzanie historycznej zabudowy w oparciu o historyczną siatkę ulic i dawną parcelację, przy zachowaniu linii zabudowy, na dawnych fundamentach, z zachowaniem dawnego planu i skali zabudowy, ale o formie architektonicznej luźno nawiązującej do oryginału bądź całkowicie współczesnej. Opracowywane dla każdej z kamienic osobno wytyczne konserwatorskie zalecały *„projektowanie budynków we współczesnych formach, których kompozycja, proporcje, podziały elewacji i rodzaj materiałów elewacyjnych powinny wywoływać skojarzenia z historyczną kamienicą. Przyjęto też możliwość posługiwania się przez projektantów historycznym detalem architektonicznym, ale w sposób niebudzący wątpliwości, że dana kamienica to nie oryginał z epoki ani rekonstrukcja”*, *„konserwatorskim celem było wykreowanie architektury, która nosiłaby znamiona czasu i miejsca, w którym powstała, rozwijała się liniowo i miała zdolność przejścia w kolejną fazę, np. z postmodernistycznej w dekonstruktywistyczną. Zadaniem jej jest zacieranie przedziału między tym, co dawne i tym, co dzisiejsze, by umożliwić odtworzenie historycznej ciągłości staromiejskiego ośrodka”.*[3]

Koncepcja retrowersji, choć rozpowszechniła się również w krajach zachodu, w przypadku tak zwanych Ziem Odzyskanych, głównie ze względów społeczno-kulturowych, wciąż jednak pozostaje rozwiązaniem bardzo specyficznym, szeroko dyskutowanym i różnie ocenianym, zwłaszcza w kręgach konserwatorskich.

Krajowa Lista Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego

Zgodnie z ratyfikowaną Konwencją UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. Polska prowadzi inwentaryzację przejawów dziedzictwa niematerialnego występujących czy kultywowanych na jej terytoriach. Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego ma charakter informacyjny. Ujęcie na tej liście przejawów dziedzictwa kulturowego nie jest formą ochrony i nie wiąże się z waloryzacją dziedzictwa. Lista nie przedstawia zbioru zamkniętego dziedzictwa niematerialnego Polski. Na stronie Narodowego Instytutu Dziedzictwa (NID) znajdują się informacje w jaki sposób wpisać istotne dla społeczności naszego kraju bądź lokalnych społeczności przejawy dziedzictwa na tę listę. Wśród 107 wpisów na Krajową Listę (stan na 2024 r.) nie ma żadnego, który dotyczyłby dziedzictwa niematerialnego związanego z Elblągiem i jego okolicami. Środowiska związane z praktykowaniem tradycji, zwyczajów, obyczajów, wykonywaniem tradycyjnego rzemiosła i rękodzieła, kultywujące pamięć historyczną, przechowujące wiedzę tradycyjną i wierzenia, jak również zajmujące się tradycjami muzycznymi, widowiskowymi, językowymi i wszelkimi innymi przejawami usankcjonowanej tradycją działalności człowieka mogą ubiegać się o wpis na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.

Krajowy Rejestr Dobrych Praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego

Od 2018 roku Krajowy Instytut Dziedzictwa prowadzi Krajowy Rejestr Dobrych Praktyk UNESCO, to jest rejestr programów, projektów i działań o zasięgu krajowym, regionalnym lub

---

[2] *Przeprowadzone po wojnie badania archeologiczne elbląskiej starówki do dziś stanowią największe w Europie badaniami średniowiecznego miasta.*

[3] *M. Lubocka-Hoffmann, Retrowersja Starego Miasta w Elblągu, „Rocznik Elbląski” 2006, numer specjalny, s. 161-162.*

ponadregionalnym, mających na celu ochronę dziedzictwa. Krajowy Rejestr Dobrych Praktyk ma służyć jako platforma wymiany doświadczeń oraz inspiracji dla krajów, wspólnot oraz wszystkich zainteresowanych ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Aktualnie w rejestrze znajduje się 12 praktyk.

6. Prawne formy ochrony zabytków Gminy Miasto Elbląg

6.1. Wpis do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Miasto Elbląg znajdują się zabytki objęte ochroną poprzez wpis do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków Województwa Warmińsko - Mazurskiego:

1) zabytki nieruchome:
   - obszarowe, w tym:
     - układy urbanistyczne i zespoły zabudowy – 17 pozycji w rejestrze zabytków, chroniących 17 zabytków obszarowych (układów urbanistycznych i zespołów zabudowy takich jak osiedla, koszary, czy założenia dworsko parkowe, zespoły szpitalne. Wśród obszarów objętych ochroną znajdują się takie, które wraz z układem urbanistycznym obejmują ochroną – jednym wpisem do rejestru – budynki i ich zespoły. Są to:
       - zespół urbanistyczny wraz z parkiem im. Kajki (nr rejestru A – 1527) ze 132-ma budynkami mieszkalnymi,
       - zespół urbanistyczny w rejonie ulic: Saperów, Artyleryjskiej, Czarnieckiego, Ułańskiej, Szwoleżerów (nr rejestru A – 2833) z 47-ma budynkami mieszkalnymi,
       - zespół urbanistyczny w rejonie ulic: Kolejowa, Natolińska, Sadowa (nr rejestru A – 2833) z 20-ma budynkami mieszkalnymi i 9-ma zespołami składającymi się z budynku mieszkalnego i zabudowy gospodarczej,
       - układ urbanistyczny z zespołem zabudowy zawarty między ulicami: Moniuszki, Szymanowskiego, Królewieckiej i Kopernika (nr rejestru A – 3067) z 71-ma budynkami mieszkalnymi i 3-ma budynkami użyteczności publicznej,
       - zespół szpitala przy ulicy Żeromskiego 22 (nr rejestru A – 3177) z 4-ma budynkami i ogrodzeniem oraz parkiem,
       - zespół domów z tzw. Ścieżką Kościelną XIII w. (nr rejestru A – 1189) z 2-ma kamienicami;
     - cmentarze i tereny zieleni zaprojektowanej – 5 pozycji w rejestrze zabytków, w tym park „Bażantarnia" i park „Modrzewie" i park w zespole szpitala przy ulicy Żeromskiego 22 (wpisany do rejestru pod jednym numerem A-3177 z zespołem urbanistycznym i dziełami architektury i budownictwa);
   - budynki i budowle, w tym:
     - dzieła architektury i budownictwa – 399 obiektów, przy czym po odliczeniu obiektów, które są objęte wpisem do rejestru zabytków wraz z układem urbanistycznym jest ich 110,
     - dzieła budownictwa obronnego – 2 pozycje w rejestrze zabytków, to jest fosa Wyspy Spichrzów i Brama Targowa,
     - obiekty techniki – 7 pozycji w rejestrze zabytków obejmujące budynki produkcyjne i młyny istniejące samodzielnie lub w zespołach oraz most na Kumieli;
   - zabytki archeologiczne – 1 pozycja w rejestrze zabytków, obejmująca Grodzisko Wyżynne;

2) zabytki ruchome – według rejestru Warmińsko – Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – 157 zabytków ruchomych, w większości stanowiących wyposażenie ruchome kościołów, dwie rzeźby i jeden piec secesyjny.

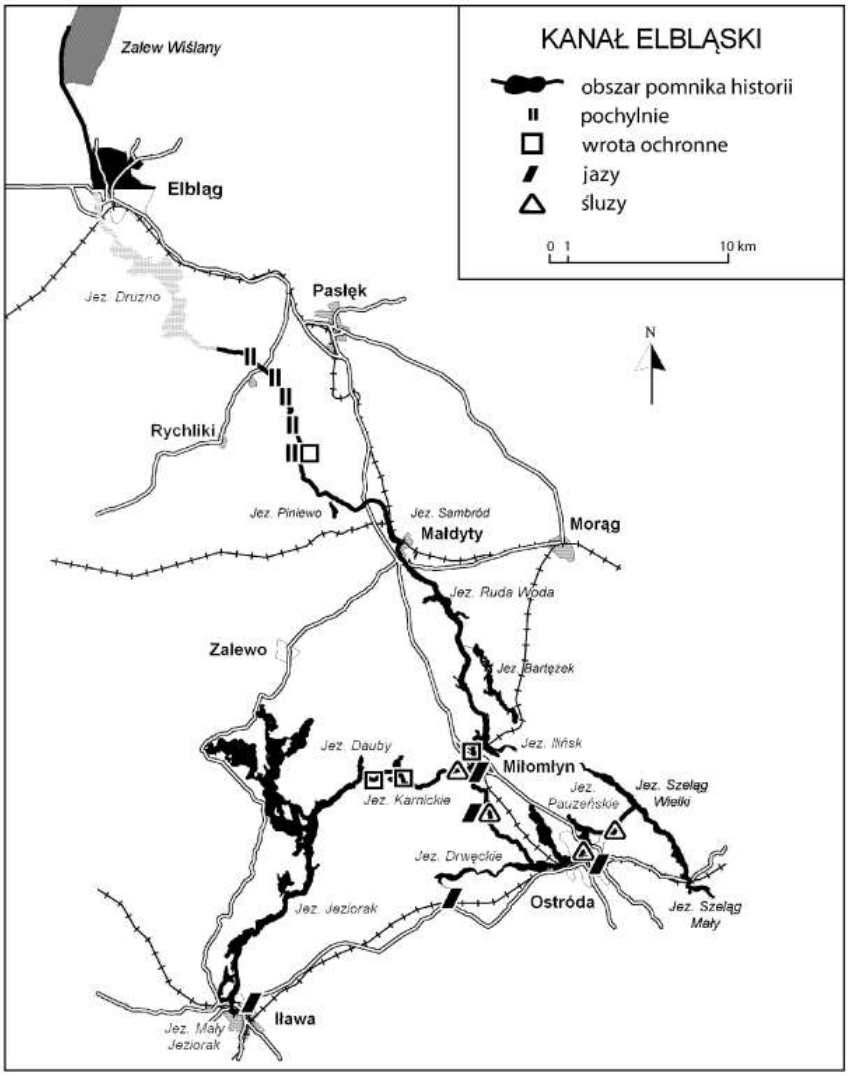
Wykazy tych obiektów umieszczono w Aneksie 1 *„Programu”*. Na załączniku graficznym 1B zostały wskazane obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków województwa warmińsko – mazurskiego.

6.2. Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa

Miasto Elbląg nie posiada zabytków ruchomych o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, które zostały wpisane na Listę Skarbów Dziedzictwa.

6.3. Uznanie za pomnik historii

Kanał Elbląski został uznany za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta Rzeczpospolitej Polski z dnia 14 stycznia 2011 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Kanał Elbląski” (Dz.U. 2011 nr 20 poz. 100). Zgodnie z rozporządzeniem ochroną objęta jest znacznie większa część Kanału Elbląskiego niż ta, zlokalizowana w granicach administracyjnych miasta Elbląga. Poniżej załącznik do rozporządzenia Prezydenta Rzeczpospolitej Polski z dnia 14 stycznia 2011 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Kanał Elbląski”. Załącznik graficzny 1A przedstawia Kanał Elbląski uznany za pomnik historii

6.4. Utworzenie parku kulturowego

Rada Miejska w Elblągu nie objęła ochroną krajobrazu kulturowego oraz wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej i nie utworzyła w drodze uchwały parku kulturowego.

6.5. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Obiekty i obszary zabytkowe, które nie stanowią obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków województwa warmińsko – mazurskiego, ujmowane w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków chronione są przede wszystkim na podstawie aktów planistycznych i szeregu decyzji administracyjnych. Obiekty spoza rejestru zabytków nieruchomych województwa warmińsko – mazurskiego zawarte są w Wykazie Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Miasta Elbląg, stanowiącym Aneks nr 2 oraz przedstawione są na załącznikach graficznych:

1C – zabytki ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków,

1D – zabytki spoza Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego winny ustanawiać ochronę zabytków nieruchomych, w szczególności zabytków ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami winny być uwzględniane w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzje o warunkach zabudowy, decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzje o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego winny uwzględniać ochronę zabytków w mniejszym zakresie i odnosić się do: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia i pozostałych zabytków nieruchomych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Gmina Miasto Elbląg sukcesywnie sporządza miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla kolejnych obszarów położonych w jej granicach. Zdecydowana większość planów miejscowych obejmuje tereny zabudowane lub przeznaczone pod zabudowę w sąsiedztwie istniejącej zabudowy, a ich ustalenia uwzględniają zagadnienia dotyczące ochrony zabytków, w tym te wynikające ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasto Elbląg.

6.5.1. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Zgodnie z informacją umieszczoną w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Miejskiego w Elblągu oraz Geoportalu Gminy Miasta Elbląg, na terenie Gminy Miasto Elbląg (7982 ha) w listopadzie 2025 roku obowiązywały 104 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (MPZP) obejmujące ok. 3691 ha, tj. 46,2% całkowitej powierzchni miasta. W roku 2025 podjęto 6 uchwał o przystąpieniu do sporządzenia planu miejscowego:

- obszaru inwestycji portowych przy ul. Żytniej w Elblągu;
- strefy rozwojowej Modrzewiny Północ w Elblągu (zmiana);
- terenów portowych przy ul. Radomskiej i ul. Trasa Unii Europejskiej w Elblągu;
- obszaru Modrzewiny Północ w rejonie ulic Alei Jana Pawła II i Zbigniewa Herberta w Elblągu;
- terenów przy ulicy Warszawskiej w Elblągu;
- terenów w rejonie Zakładu Utylizacji Odpadów w Elblągu.

13 projektów planów miejscowych jest w trakcie procedowania (226 ha), co stanowi niecałe 3% całkowitej powierzchni miasta. Większość z nich stanowi jednak zmiany istniejących planów. Procedowane są niniejsze MPZP:

- obszaru inwestycji portowych przy ul. Żytniej w Elblągu;
- terenu w rejonie Alei Jana Pawła II i rzeki Babicy w Elblągu;
- obszaru w narożniku ulic Saperów i Mierosławskiego w Elblągu;
- osiedla Północna Modrzewina w Elblągu;
- obszaru między rzeką Elbląg, Aleją Tysiąclecia i rzeką Kumielą w Elblągu;
- obszaru w rejonie Muszli Koncertowej przy ulicy Marymonckiej w Elblągu;
- terenu przy ulicy Polnej w Elblągu;
- obszaru Nowa Lotnicza w Elblągu;
- terenów portowych przy ul. Radomskiej i ul. Trasa Unii Europejskiej w Elblągu;
- obszaru Modrzewiny Północ w rejonie ulic Alei Jana Pawła II i Zbigniewa Herberta w Elblągu;
- terenów przy ulicy Warszawskiej w Elblągu;
- terenów w rejonie Zakładu Utylizacji Odpadów w Elblągu
- strefy rozwojowej Modrzewiny Północ w Elblągu (zmiana).

Ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniają zagadnienia dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, w tym te wynikające ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Miasto Elbląg. Niemniej jednak obowiązujące plany nie obejmują ochroną wszystkich obiektów i obszarów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków. Około 400 obiektów i obszarów zabytkowych położonych jest poza terenami objętymi obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Część obiektów i obszarów pomimo położenia w obszarach, dla których uchwalono plany miejscowe, nie zostało objętych ochroną. Dla obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków, a niebędących zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków, sposób ochrony ustalony w miejscowych planach często jest niewystarczający.

Spośród 500 obiektów zabytkowych znajdujących się na obszarach pokrytych obowiązującymi planami miejscowymi:

- nie zostały wskazane wszystkie zabytki, dla których obowiązuje ochrona na podstawie ustawy o zabytkach i opiece nad zabytkami jak również nie są objęte ochroną wszystkie, których status wymaga ustanowienia sposobu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego;
- część z zabytków objęta jest ochroną poprzez błędną kwalifikację obiektów, na przykład zamiast budynków wskazany jest obszar jako zabytek nieruchomy ujęty w GEZ;
- niejasno sformułowane zostały ustalenia dotyczące ochrony zabytków.

Niezgodności, które można znaleźć w ustaleniach planów miejscowych, to także uznanie za obiekty ujęte w GEZ takich obiektów, które de facto w Gminnej Ewidencji Zabytków nie zostały ujęte. Należą do nich, na przykład, budynki przy ul.:

- 1 Maja 7, 9, 11,
- Czerniakowskiej 22,
- Elektrycznej 2-8 oraz 10-12, 18;
- Kotwiczej 2,
- P. Gojawiczyńskiej nr 6 i nr 8,
- Słonecznej 9,
- Trybunalskiej 13,
- Zagonowej 14,
- Zielonej 12,

jak również pomnik ofiar Grudnia 1971.

Objęcie ich ochroną na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jest zgodnie z przepisami prawa, dopuszczalne i możliwe, niemniej jednak podstawa kwalifikacji obiektów jako obiektów wskazanych do ochrony jest niezgodna z obowiązującymi ewidencjami zabytków.

Należy podkreślić, że część niezgodności w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego może wynikać z dynamiki zmian, w tym zmian jakie następowały w Wojewódzkiej i Gminnej Ewidencji Zabytków. Ich kolejne iteracje winny znajdować odzwierciedlenie w miejscowych planach, a te jednak nie są aktualizowane w dostatecznym tempie i zakresie – z uwagi na skomplikowany i długotrwały Zachowanie aktualności ochrony zabytków w aktach prawa miejscowego wymaga bieżącego monitoringu rozbieżności pomiędzy Wojewódzką Ewidencją Zabytków, Gminną Ewidencją Zabytków i obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Pomocnym dokumentem może być analiza zmian w zagospodarowaniu przestrzennym, która – zgodnie wymaganiami stawianymi przez ustawę o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym – stanowi dokument obligatoryjnie sporządzany raz na cztery lata i przynajmniej raz na kadencję prezydenta. Analiza ta może odnosić się do zmian poczynionych w badanym okresie w wojewódzkiej i

gminnej ewidencji zabytków. W wyniku tej analizy oceniana jest aktualność obowiązujących aktów planowania przestrzennego, która może wykazywać konieczność zmian miejscowych planów ze względu na zmiany w ewidencjach zabytków.

Sytuacja planistyczna i sposób ochrony zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego został zobrazowany w załącznikach:

2A, który przedstawia zabytki ujęte w WEZ i GEZ na tle stref funkcjonalnych (SUiKZP Gminy Miasta Elbląg)

2B, który przedstawia zabytki spoza rejestru zabytków nieruchomych województwa warmińsko – mazurskiego na tle miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,

2C, który przedstawia sposób ochrony zabytków spoza rejestru zabytków nieruchomych województwa warmińsko – mazurskiego, w szczególności wskazując zabytki, które tą ochroną nie są objęte lub zostały objęte ochroną w sposób niewystarczający,

2D, który przedstawia zabytki wraz ze strefami ochrony konserwatorskiej ustalonymi w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,

2E, który przedstawia strefy ochrony konserwatorskiej ustalone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

6.6. Gminna Ewidencja Zabytków

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Miasta Elbląg założona Zarządzeniem Nr 490/2012 Prezydenta Miasta Elbląg w dniu 26 października 2012 r. aktualnie zawiera zasób zabytków nieruchomych, w tym archeologicznych określony w Zarządzeniu Nr 275/2023 Prezydenta Miasta Elbląg z dnia 5 lipca 2023 r., zmieniającym zarządzenie w sprawie założenia Gminnej Ewidencji Zabytków. Zasób zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków przedstawia Aneks nr 2 do „Programu". Gminna Ewidencja Zabytków zawiera obiekty i obszary zabytkowe, w tym zabytki archeologiczne:

- wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa warmińsko – mazurskiego, wskazane na załączniku graficznym 1B,
- pozostałe zabytki ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków (wskazane na załączniku graficznym 1C):
    - stan na 2019 r.,
    - stan na 2024 r.;
- zabytki spoza Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków (stan na 2019 r. i stan na 2024 r.) włączone do GEZ w uzgodnieniu z Warmińsko – Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, wskazane na załączniku graficznym 1D.

Pomimo, że ujęcie w gminnej ewidencji zabytków nie jest formą ochrony zabytków, ewidencja zabytków stanowi zasób, dla którego ochrona winna być ustanowiona. W związku z powyższym każdorazowo przy sporządzaniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jak również przy sporządzaniu planu ogólnego gminy czy sporządzaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, lista zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków winna być materiałem wyjściowym do opracowania powyższych decyzji administracyjnych i aktów planistycznych.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Miasta Elbląg winna wymaga bieżącej aktualizacji, w tym ze względu na zmiany, które nastąpiły w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków i przez to zmienia się podstawa, która stanowi o zakwalifikowaniu zabytku do GEZ.

7. Ocena potencjału i stanu zasobu zabytków oraz poziomu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Miasto Elbląg

7.1. Struktura własności

Z art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) wynika, że opieka nad zabytkiem sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza. Oznacza to, że odpowiada on za utrzymanie zabytku w należytym stanie.
W załącznikach graficznych została zobrazowana struktura własnościowa obiektów i obszarów zabytkowych z wyszczególnieniem zabytków, które znajdują się we władaniu Gminy Miasta Elbląg lub są miasta własnością lub współwłasnością. Struktura jest przedstawiona ze wskazaniem funkcji budynków. Poszczególne załączniki przedstawiają:

3A – zabytki nieruchome stanowiące własność Gminy Miasta Elbląg,

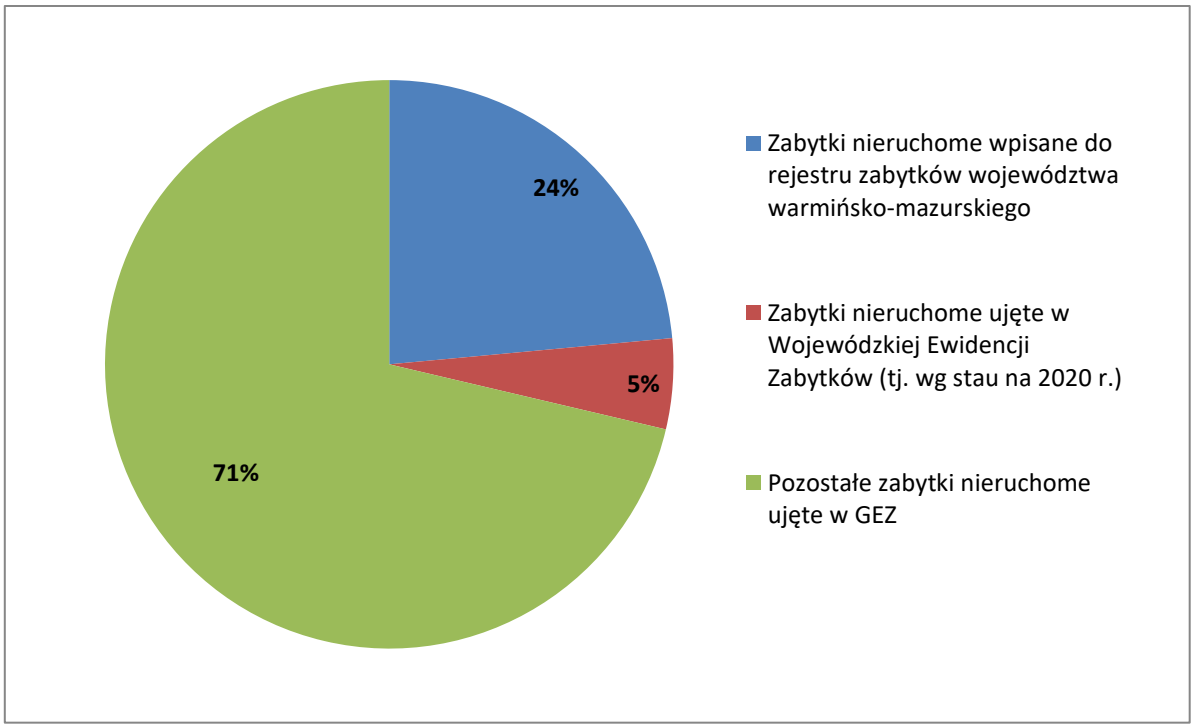
3B – zabytki nieruchome stanowiące współwłasność Miasta ze wspólnotami mieszkaniowymi,

3C – lokalizację budynków zabytkowych stanowiących własność lub współwłasność Gminy Miasta Elbląg,

3D – lokalizację obszarów zabytkowych stanowiących własność lub współwłasność Gminy Miasta Elbląg.

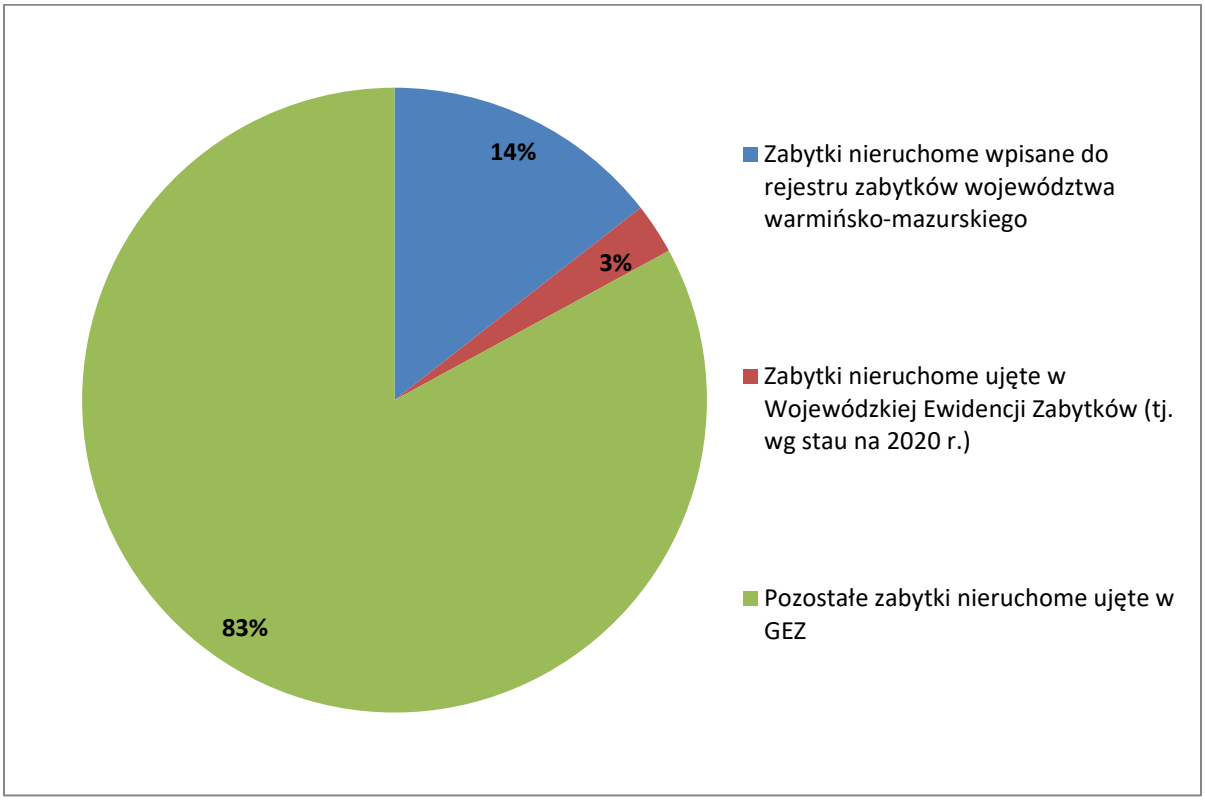
Gmina Miasto Elbląg jest właścicielem bądź współwłaścicielem znacznej liczby obiektów zabytkowych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków (ok. 50%). Samodzielnie zarządza (tj. wyłącznym właścicielem) 136-ma obiektami zabytkowymi, w tym 33-ma wpisanymi do rejestru zabytków. Wśród nich są obiekty użyteczności publicznej, jak również budynki mieszkalne i mieszkalno – usługowe. Własnością miasta jest również park „Modrzewie”.

Ryc. 2 – Forma ochrony zabytków nieruchomych ujętych w GEZ stanowiących w 100% własność Gminy Miasto Elbląg.

Znacząca liczba obiektów (aż 457 obiektów), to budynki należące do wspólnot mieszkaniowych, w których Miasto ma swój udział. Wśród nich 66 obiektów jest wpisanych do rejestru zabytków.

Ryc. 3 – Forma ochrony zabytków nieruchomych ujętych w GEZ stanowiących w współwłasność wspólnot mieszkaniowych z Gminą Miasto Elbląg.

Własność prywatną (bez udziały własności gminnej czy innej publicznej) stanowi około 150 obiektów, wśród których wpisanych do rejestru zabytków jest 88 budynków. Są to w zdecydowanej większości budynki mieszkalne.

7.2. Stan zachowania

Większość obiektów zabytkowych Elbląga wymaga znaczących nakładów finansowych. Obiekty użyteczności publicznej często wymagają podniesienia zabezpieczeń przeciwpożarowych oraz dostosowania ich do potrzeb związanych ze zmianami klimatycznymi, w tym poprawy charakterystyki energetycznej. Część obiektów wymaga modernizacji i dostosowania do zmieniających się potrzeb użytkowników. Można więc uznać, że wszystkie zabytkowe budynki wymagają przeglądów i identyfikacji zakresów niezbędnych inwestycji. Zasób mieszkaniowy również wymaga istotnego dofinansowania. W przypadku zabudowy mieszkaniowej wiele obiektów wymaga kapitalnych remontów i poprawy standardu urządzenia terenu wokół budynków. Część zasobu gminnego jest w stanie krytycznym, jak budynki przy ul. Grunwaldzkiej 10, 12, 14. Przywrócenie ich do stanu użytkowania wymagać może rozbiórki i odbudowy.

Tereny zieleni urządzonej, cmentarze i parki wymagają bieżących nakładów finansowych na poprawę stanu technicznego nawierzchni i pielęgnację zieleni oraz obiektów znajdujących się w ich granicach.

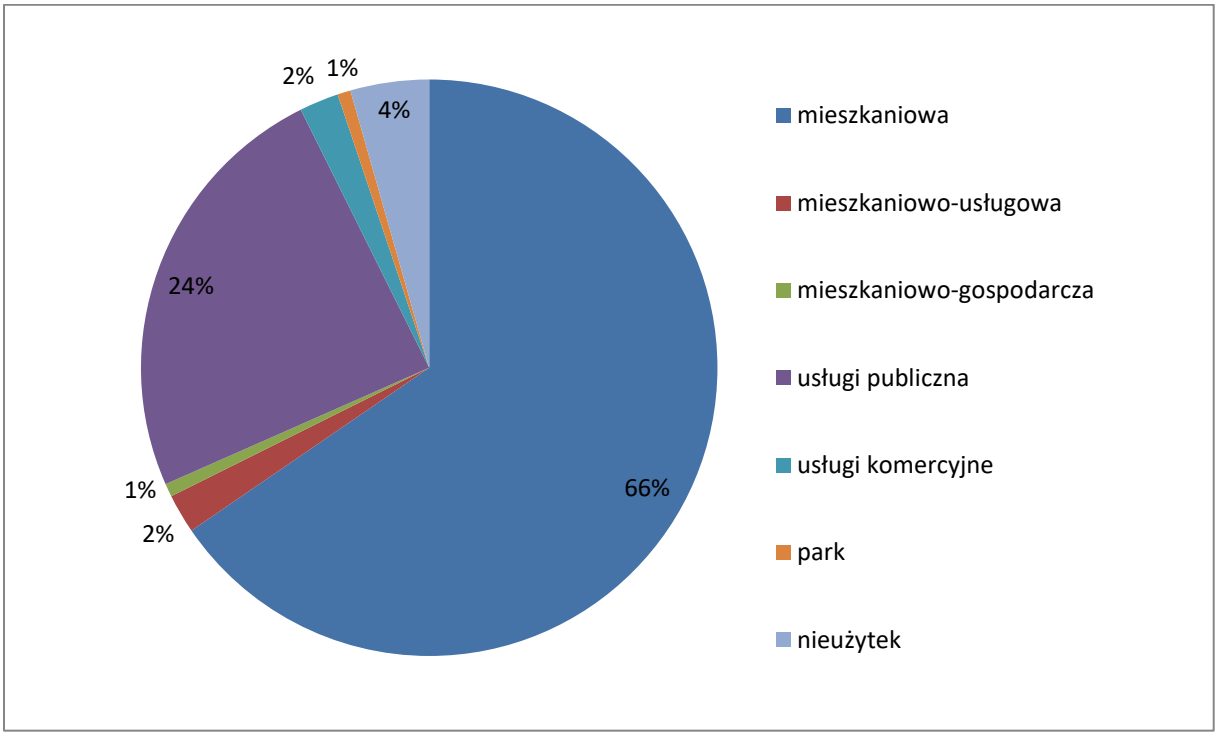
Dla zabytków miasta Elbląg nie prowadzi się cyklicznej oceny stanu technicznego obiektów i obszarów oraz związanych z tym potrzeb i niezbędnych działań, za wyjątkiem bieżących, wymaganych przepisami prawa przeglądów technicznych w budynkach użyteczności publicznej oraz w zabudowie mieszkaniowej wielorodzinnej. Wyniki tych okresowych przeglądów technicznych nie są przedmiotem kompleksowych, długofalowych planów związanych z inwestycjami w ochronę zabytków i opieką nad zabytkami.

7.3. Użytkowanie zasobów dziedzictwa kulturowego

Dominującą funkcją obiektów zabytkowych w Elblągu jest funkcja mieszkaniowa i mieszkaniowo – usługowa.

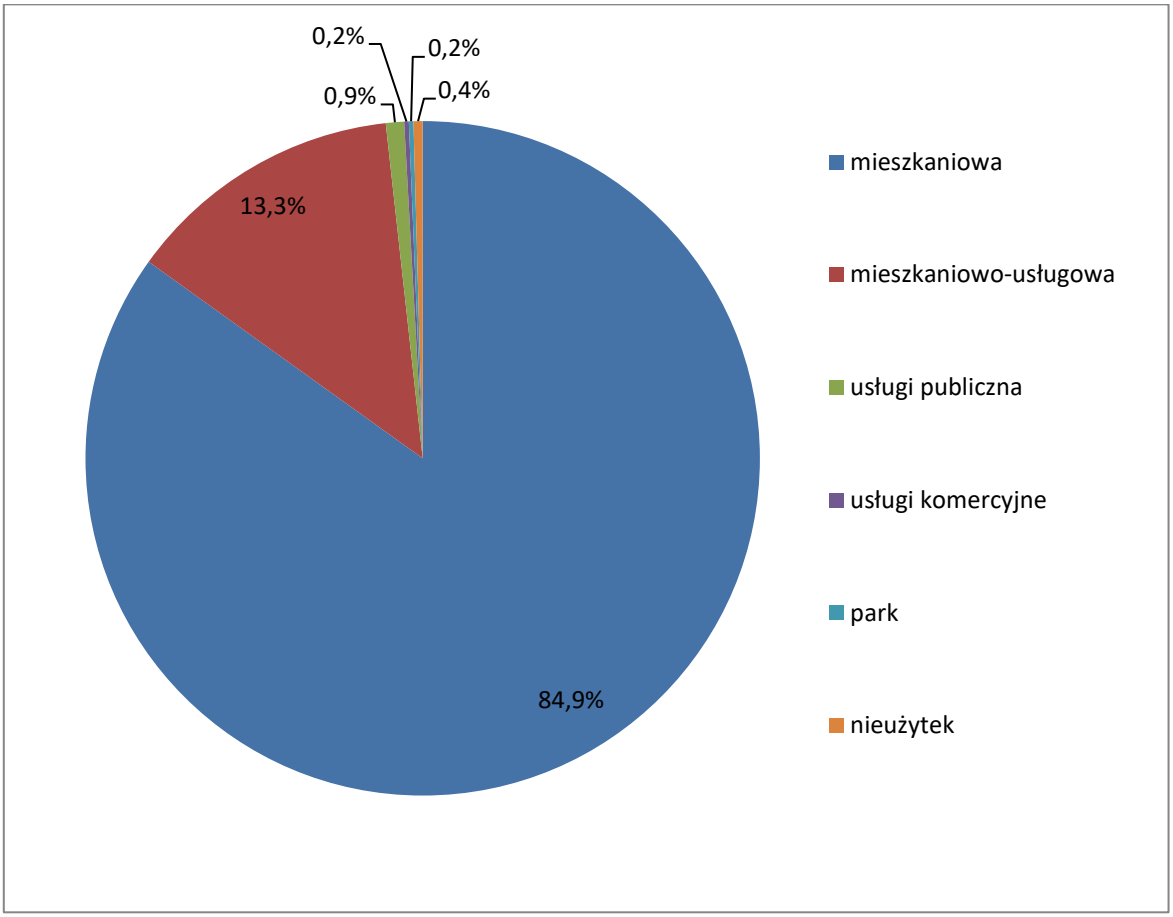
Znaczący udział mają obiekty pełniące funkcje obiektów użyteczności publicznej. Należy do nich wiele budynków edukacyjnych, administracyjnych. Zazwyczaj są to obiekty o dużych gabarytach i znaczącym metrażu. Znacząca część tych obiektów stanowi własność .

Ryc. 4 – Funkcje zabytków nieruchomych ujętych w GEZ stanowiących w 100% własność Gminy Miasto Elbląg[4].

[4] *Suma wszystkich obiektów może się różnić od sumarycznej liczby wpisów w Gminnej Ewidencji Zabytków gdyż funkcja obiektu została przypisana do każdego punktu adresowego osobno (np. w Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto adres Grottgera 52-54-56, funkcja jest wymieniona dla Grottgera 52, Grottgera 54 i Grottgera 56).*

Ryc. 5 – Funkcje zabytków nieruchomych ujętych w GEZ stanowiących współwłasność Wspólnot Mieszkaniowych z Gminą Miasto Elbląg.

7.4. Problemy dotyczące formy ochrony zabytków

7.4.1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Miasto Elbląg znacząca liczba obiektów i obszarów zabytkowych objęta jest wpisem do rejestru zabytków województwa warmińsko – mazurskiego. Dla zachowania tych obiektów w dobrym stanie oraz dla budowania poszanowania dla dobra wspólnego jakim są zabytki niezbędny jest łatwy dostęp do informacji na temat przedmiotu i zakresu ochrony oraz walorów historycznych, zabytkowych i krajobrazowych poszczególnych obiektów i obszarów. Do informacji, które winny być powszechnie dostępne należą decyzje o wpisie do rejestru zabytków oraz dokumentacje i materiały archiwalne, takie jak publikowane na portalu NID (zasób w trakcie budowy, aktualnie niepełny).

7.4.2. Wojewódzka Ewidencja Zabytków

Wojewódzka Ewidencja Zabytków (WEZ) na obszarze Gminy Miasto Elbląg uległa zmianie w okresie od 2019 roku do roku 2024. Zbiór zabytków, innych niż wpisane do rejestru zabytków, ujęty w WEZ w roku 2019 obejmował znacznie większą liczbę obiektów i obszarów zabytkowych niż zbiór ujęty w WEZ w roku 2024. Nie pozostaje to bez wpływu na Gminną Ewidencję Zabytków. Z uwagi na przepisy prawa, które nakazują włączenie do gminnej ewidencji zabytków wszystkich zabytków znajdujących się

w wojewódzkiej ewidencji zabytków, wprowadzanie zmian w WEZ przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wywołuje zmiany w kwalifikacji podstawy ujęcia zabytków w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Aktualna lista obiektów, innych niż wpisane do rejestru zabytków, kształtuje się na podstawie prawnej procedury ujmowania obiektów w WEZ, po zawiadomieniu odpowiednich organów i właścicieli zabytków.

Wojewódzka Ewidencja Zabytków, za wyjątkiem stanowiska wpisanego do rejestru, nie zawiera zabytków archeologicznych.

7.4.3. Gminna Ewidencja Zabytków

Gminna Ewidencja Zabytków w obszarze Gminy Miasto Elbląg wymaga aktualizacji w związku ze zmianami jakie nastąpiły w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Zmianie kwalifikacji winny być poddane obiekty i obszary, które w 2019 roku były ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków, a aktualnie (stan na 2024 r.) na tej liście się nie znajdują.

Do Gminnej Ewidencji Zabytków winien być włączony pomnik historii – Kanał Elbląski.

Weryfikacji winny być poddane między innymi budynki zlokalizowane przy ulicy Grunwaldzkiej 10, 12, 14, których stan techniczny predestynuje te obiekty do rozbiórki.

Gminna Ewidencja Zabytków winna być uzupełniona o zabytki archeologiczne.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Miasto Elbląg po przeprowadzonej aktualizacji zasobu i kwalifikacji zabytków wymagać będzie aktualizacji w zakresie kart adresowych.

7.4.4. Ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Wszystkie miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego wymagają aktualizacji w zakresie zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków. W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, z zastosowaniem postępowania uproszczonego (wynikającego z art. 27b. ust. 1 pkt 2i ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) mogą być wprowadzane zasady ochrony dla obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Jednocześnie niezbędne jest ustanawianie ochrony poprzez ustalenia miejscowych planów dla zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków, które znajdują się poza obszarami obowiązujących miejscowych planów. Jest to istotne w szczególności ze względu na zmiany przepisów prawa i ograniczeniami w wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania począwszy od roku 2026. Położenie zabytku poza obszarem uzupełnienia zabudowy – wskazywanym w planie ogólnym – będzie skutkować odłożeniem w czasie inwestycji wymagających pozwolenia na budowę do czasu wejścia w życie MPZP dla obszaru, na którym położony jest zabytek.

Jednocześnie należy podkreślić, że bez obowiązującego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (a zgodnie z przepisami o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wszystkie studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin przestają obowiązywać z dniem 30 czerwca 2026), miasto nie będzie posiadać polityki przestrzennej dotyczącej krajobrazu, zabytków i dziedzictwa kulturowego. Niezbędne jest włączenie tych elementów budowania systemu przestrzeni publicznych i krajobrazu oraz ochrony zabytków do strategii rozwoju gminy, w tym w model funkcjonalno – przestrzenny. Stopień szczegółowości tego opracowania winien odpowiadać potrzebom ochrony zabytków Elbląga oraz budowania przestrzeni zurbanizowanej eksponującej zasób i wartości zabytków miasta Elbląg. Wskazanym jest, aby dla potrzeb określenia celów i działań strategicznych opracować masterplan, koncepcje urbanistyczne bądź koncepcje programowe kształtowania systemu przestrzeni publicznych z uwzględnieniem zabytków obiektowych

i obszarowych, pozwalających na wyeksponowanie wartości zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków jak i innych, które nie zostały włączone do Ewidencji a mają ogromny potencjał do budowania harmonijnego, wyróżniającego się miasta, jak na przykład rozmieszczone w przestrzeniach publicznych rzeźby – pozostałości „biennale".

7.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Miasto Elbląg

Hierarchię ważności, w pierwszej kolejności, określa oczywiście prawna forma ochrony zabytków. Dla krajobrazu miasta Elbląg najistotniejsze są oczywiści zabytki uznane za pomnik historii i te wpisane do rejestru zabytków, ale również inne zabytki, w tym te ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków. Ich nagromadzenie w poszczególnych obszarach miasta, jak również stan zachowania, rola i sposób funkcjonowania w strukturze mieście czy jego części, ma wpływ na fizjonomię całego miasta, tożsamość miejsca, jak również na jakość życia i zamieszkania w mieście.

W Elblągu, istotnymi dla tożsamości i wizerunku miasta są obszary:

- rejon Starego Miasta, Wyspy Spichrzów i Kanału Elbląskiego oraz Nowego Miasta, Przedmieść Północnego i Wschodniego wraz z zabytkową zabudową;
- zespołów zabudowy, w tym im. Michała Kajki, w rejonie ulic: Kolejowa, Natolińska, Sadowa, w rejonie ulic: Saperów, Artyleryjskiej, Czarnieckiego, Ułańskiej, Szwoleżerów, zawarty między ulicami: Moniuszki, Szymanowskiego, Królewieckiej i Kopernika;
- parków miejskich, w szczególności „Modrzewie" i „Bażantarnia", parków dworskich i „przywillowych" oraz cmentarzy;
- rejon Grodziska Wyżynnego.

7.6. Analiza SWOT

Na podstawie przeprowadzonej analizy zasobów zabytkowych Gminy Miasto Elbląg oraz uwarunkowań prawnych, finansowych, społeczno-gospodarczych i innych, które wpływają na możliwości opieki nad zabytkami i wykonywanie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, przeprowadzona została analiza SWOT dotycząca problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami z obszaru miasta. Polega ona na przeanalizowaniu i zestawieniu stanu aktualnego – mocnych i słabych stron gminy w zakresie posiadanego dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz szans i zagrożeń dla zachowania, ochrony i wykorzystania zasobu zabytkowego w gminie, czyli spodziewanych lub możliwych zjawisk, które mogą nastąpić w przyszłości.

Wyniki analizy służą do właściwego planowania, w tym wyznaczenia odpowiednich kierunków działań i zadań, jakie powinny lub mogą być podejmowane w zakresie opieki nad zabytkami, dla osiągnięcia właściwego stanu dziedzictwa kulturowego na obszarze miasta.

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
ZASÓB ZABYTKOWY I LOKALIZACJA W STRUKTURZE MIASTA	**ZASÓB ZABYTKOWY I LOKALIZACJA W STRUKTURZE MIASTA**
• silna strona - zróżnicowany i duży zasób dziedzictwa kulturowego Gminy Miasto Elbląg, pełniący funkcje istotne w życiu mieszkańców, nie tylko turystów i odwiedzających (zasób mieszkaniowy, obiekty użyteczności publicznej, przestrzenie publiczne, w tym tereny zieleni) • silna strona - obiekty i obszary zabytkowe unikatowe w skali regionu i kraju (Stare Miasto, Kanał Elbląski, Wyspa Spichrzów) istotne dla budowania konkurencji miasta i atrakcyjne dla turystów i odwiedzających • silna strona - dobrze zachowane układy przestrzenne wybranych zespołów zabudowy • silna strona - istotne w urbanistyce, rozumianej jako sztuka budowania miast, nowatorskie – na czas powstania – zespoły zabudowy np. osiedle Kajki • silna strona - atrakcyjne tereny zieleni komponowanej (Park Bażantarnia, Kajki, Modrzewie) • silna strona - unikatowe w skali kraju nagromadzenie dzieł sztuki w przestrzeni miejskiej (Biennale, galeria EL) • silna strona - lokalizacja w przestrzeni miasta dużych, czytelnych i dobrze zachowanych historycznych osiedli i zespołów zabudowy	• słaba strona - zniszczone i nieodbudowane w pełni Stare Miasto • słaba strona - duży odsetek zabytkowych budynków mieszkalnych wymagających robót remontowych • słaba strona - rozproszenie obiektów zabytkowych w obszarze miasta pomiędzy współczesną skontrastowaną zabudową blokową • słaba strona - izolacja cennych zespołów zabudowy i układów urbanistycznych poprzez trasy komunikacyjne często stanowiące istotne bariery komunikacyjne • słaba strona - lokalizacja Starego Miasta peryferyjna w stosunku do terenów zamieszkania, co skutkuje niedostatecznym wykorzystaniem jego śródmiejskiego potencjału • słaba strona - niedostateczna (zebrana i uporządkowana) wiedza dotycząca zabytków, ich walorów, cech wymagających ochrony i rewaloryzacji, inwentaryzacji, znaczenia w skali miasta, regionu, kraju

USTANOWIONE FORMY OCHRONY PRAWNEJ	USTANOWIONE FORMY OCHRONY PRAWNEJ
• silna strona - duży udział zabytków objętych ochroną poprzez wpis do rejestru, zwiększający gwarancję prawidłowych działań ochronnych i konserwatorskich przy zabytkach	• słaba strona - zmiana Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków po roku 2019 skutkująca zmianą kwalifikacji części zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków • słaba strona - ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego niezapewniające dostatecznego stopnia ochrona zabytków ujętych w GEZ (niewpisanych do rejestru zabytków) • słaba strona - rozbieżności pomiędzy kwalifikacją obiektów w Wojewódzkiej i Gminnej Ewidencji Zabytków
FORMA ZARZĄDZANIA ZABYTKAMI (STRUKTURA WŁADANIA A FUNKCJA/SKALA ZABYTKU)	**FORMA ZARZĄDZANIA ZABYTKAMI (STRUKTURA WŁADANIA A FUNKCJA/SKALA ZABYTKU)**
• silna strona - istotne kompetencje Gminy Miasto Elbląg w sprawowaniu opieki nad zabytkami, w szczególności nad zabytkami obszarowymi (układy urbanistyczne i zespoły zabudowy) • silna strona - stosunkowo duży udział Gminy Miasto Elbląg w sprawowaniu opieki nad zabytkami i przy ochronie zabytków: obiektach użyteczności publicznej, budynkach mieszkalnych wielorodzinnych, ze względu na własność bądź współwłasność	• słaba strona - niedostatecznie wypracowane zasady współpracy przy zadaniach i działaniach związanych z opieką nad zabytkami i ochroną zabytków pomiędzy podmiotami odpowiedzialnymi i zaangażowanymi w opiekę nad zabytkami • słaba strona - brak lokalnego bądź gminnego lidera / miejskiego opiekuna zabytków aktywującego do działań na rzecz zabytków zarówno jednostki miasta, jak instytucje kultury, organizacje społeczne, mieszkańców i właścicieli zabytków • słaba strona - brak menadżera czy zespołu zajmującego się koordynacją wszystkich działań w sprawowaniu opieki nad zabytkami i przy ochronie zabytków, w tym przy działaniach przedinwestycyjnych i inwestycyjnych
EDUKACJA I POPULARYZACJA DZIEDZICTWA	**EDUKACJA I POPULARYZACJA DZIEDZICTWA**
• silna strona - duża ilość ciekawych publikacji (książkowych, internetowych) na temat wyjątkowości i unikatowości dziedzictwa kulturowego i zabytków Elbląga • silna strona - aktywność Galerii EL, biblioteki i innych instytucji kultury, w tym gromadzenie i popularyzacja myśli związanej z odbudową Elbląga i jego zabytkami	• słaba strona – rozproszone, a przez to trudno dostępne źródła informacji, opracowania, filmy, dokumenty na temat dziedzictwa miasta Elbląg • słaba strona - brak publicznego dostępu do informacji o zabytkach, w tym wglądu w decyzje o wpisie do rejestru zabytków i kart

	adresowych obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków
SYSTEM PRAWNY, W TYM AKTY PRAWA MIEJSCOWEGO I DECYZJE ADMINISTRACYJNE ● silna strona - stosunkowo duże możliwości prawne pozwalające na podejmowanie sformalizowanych jak i dodatkowych niesformalizowanych działań w zakresie opieki nad zabytkami i ich ochrony ● silna strona - szereg opracowanych i wdrażanych programów i polityk publicznych oraz aktów planistycznych realizujących opiekę nad zabytkami (gminny program rewitalizacji, poprzedni program opieki nad zabytkami i ochrony zabytków, uchwała o dofinasowaniu działań przy zabytkach)	**SYSTEM PRAWNY, W TYM AKTY PRAWA MIEJSCOWEGO I DECYZJE ADMINISTRACYJNE** ● trudno dostępne i skomplikowane i stosunkowo często zmieniające się przepisy, co skutkuje trudnościami w prawidłowym, zbieżnym podejściem do opieki i ochrony zabytków przez różne jednostki i podmioty zajmujące się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami (przykładowo – zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków przez wojewódzkiego konserwatora zabytków w jednych województwach są włączane do wojewódzkiej ewidencji zabytków, a w innych nie) ● trudno dostępne i obiekty zabytkowe nie są włączane do gminnej ewidencji zabytków z zastosowaniem określonej przepisami procedury ujmowania zabytku w ewidencji
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
ZASÓB ZABYTKOWY I LOKALIZACJA W STRUKTURZE MIASTA ● szansa - kontynuacja odbudowy Starego miasta oraz harmonijne uzupełnianie współczesnymi inwestycjami ogromnego zasobu obiektów i obszarów zabytkowych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków (innych niż wpisane do rejestru) dające szansę na zharmonizowanie jakościowe zabudowy współczesnej z zabytkową ● szansa - rozwój gospodarczy obszarów poprzemysłowych, w szczególności zlokalizowanych przy Kanale Elbląskim ● szansa - ukształtowanie systemu przestrzeni publicznych z włączeniem w nie	**ZASÓB ZABYTKOWY I LOKALIZACJA W STRUKTURZE MIASTA** ● zagrożenie - ogromna liczba obiektów i obszarów zabytkowych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków – inne niż wpisane do rejestru – skutkująca trudnościami w ustaleniu hierarchii i kolejności działań ochronnych przy zabytkach – ryzyko utraty wartości zabytkowych przez wiele cennych obiektów ● zagrożenie - niekorzystne dla obiektów zabytkowych zmiany sposobu użytkowania lub nieprawidłowo / niezgodnie ze sztuką wykonane roboty budowlane i prace konserwatorskie

atrakcyjnych obszarów i obiektów zabytkowych	• zagrożenie - kształtowanie przestrzeni publicznych z pominięciem cennych obszarów i obiektów zabytkowych skutkujący degradacją lub znikomą ekspozycją zabytków w przestrzeni miasta
STRATEGIA ROZWOJU I POLITYKA PRZESTRZENNA	**STRATEGIA ROZWOJU I POLITYKA PRZESTRZENNA**
• szansa - pełna inwentaryzacja zagadnień problematycznych • szansa - kompleksowe włączenie zagadnień związanych z zabytkami do gminnych programów i sektorowych polityk publicznych (programy rewitalizacji, mieszkalnictwa, ochrony środowiska i inne) • szansa - wprowadzenie rozwiązań systemowych pozwalających na wzrost wartości poszczególnych zabytków i ich rezyliencji oraz uwypuklenie dziedzictwa kulturowego w strukturze miasta (w szczególności zachowanych zespołów zabudowy) w strategii, planie ogólnym, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i decyzjach o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu • szansa - promocja zabytków Gminy Miasto Elbląg na poziomie regionu, kraju, Unii Europejskiej • szansa - współpraca jednostek i podmiotów odpowiedzialnych za opiekę nad zabytkami oraz właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych skutkujące kompleksowym, holistycznym zarządzaniem ochroną zabytków i opieką nad zabytkami	• zagrożenie - atomizacja dokumentów strategicznych i aktów planowania przestrzennego oraz sektorowe podejście do polityk publicznych • zagrożenie - zaniechanie realizacji dokumentów strategicznych niezbędnych dla opieki nad zabytkami np. plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, jak również zaniechanie aktualizacji i bieżących monitoringów realizacji programów i polityk publicznych • zagrożenie - pominięcie lub zbyt ogólne podejście do zagadnień ochrony zabytków w strategii rozwoju gminy (dotychczas stanowiących zagadnienia opracowane w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego – obowiązującym do połowy 2026 roku) • zagrożenie - „silosowe” planowanie rozwoju miasta skutkujące brakiem koordynacji w zarządzaniu ochroną zabytków i opieką nad zabytkami i nieskoordynowanymi działaniami inwestycyjnymi
EDUKACJA I POPULARYZACJA DZIEDZICTWA	**EDUKACJA I POPULARYZACJA DZIEDZICTWA**
• szansa - rozwój wiedzy dotyczącej zabytków poprzez realizację opracowań naukowych, studenckich i zawodowych • szansa - udostępnianie wiedzy o zabytkach poprzez geoportal gminny bądź prowadzony przez NID (możliwość uzupełniania informacji na zasadzie analogicznej do Wikipedii) • szansa - aktywna współpraca instytucji kultury, szkół, organizacji społecznych i innych w celu synergicznego gromadzenia i	• zagrożenie - upublicznianie informacji nierzetelnych, wprowadzających w błąd czytelników i odbiorców informacji • zagrożenie - brak rzetelnej informacji o formie ochrony prawnej zabytków skutkujący nieświadomością lub niedostateczną wiedzą właścicieli na temat statusu obiektu i koniecznych działań przy zabytku, w tym formalnych, takich jak konieczność uzyskania niezbędnych zgód, pozwoleń itp.

popularyzowania wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i zabytków	
KAPITAŁ SPOŁECZNY	**KAPITAŁ SPOŁECZNY**
• szansa - dobra komunikacja i skuteczna wymiana informacji pomiędzy podmiotami zaangażowanymi w opiekę nad zabytkami i ochronę zabytków • szansa - alternatywne sposoby współpracy pomiędzy podmiotami zaangażowanymi w opiekę nad zabytkami i ochronę zabytków • szansa - aktywne i konstruktywne zaangażowanie lokalnej społeczności w opiekę nad zabytkami, w tym organizacja inicjatyw oddolnych • szansa - popularyzacja przykładów dobrych praktyk związanych z ochroną i opieką nad zabytkami oraz przykładów inwestycji i działań współczesnych kontynuujących miejscową regionalną tradycję budowlaną • szansa - edukacja zawodowa w zakresie ochrony zabytków, w tym organizacja specjalności technik budownictwa – renowacja zabytków • szansa - organizacja zbiorów, cyfryzacja i szeroka popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym i jego walorach oraz o regionalnych tradycjach budowalnych i kształtowaniu krajobrazu	• zagrożenie - brak lub niedostateczne zaufanie i szacunek lokalnej społeczności do władzy i odwrotnie • zagrożenie - niedostateczny zasób specjalistów (brak pracowników, niskie kwalifikacje) • zagrożenie - wysokie koszty ochrony i opieki nad zabytkami spowodowane małą konkurencją wśród specjalistów • zagrożenie - niewłaściwe zarządzanie obiektami i zespołami zabytkowymi • zagrożenie - akty wandalizmu • zagrożenie - prowadzenie prac remontowych i modernizacyjnych niezgodnie ze sztuką budowlaną, zasadami konserwatorskimi, lokalnymi tradycjami budowlanymi, bez wymaganych zezwoleń • zagrożenie - obniżenie społecznego szacunku dla walorów środowiska kulturowego
KAPITAŁ FINANSOWY	**KAPITAŁ FINANSOWY**
• szansa - poprawa stanu technicznego i estetyki budynków oraz podniesienie prestiżu przestrzeni miejskiej poprzez: – pozyskanie środków przez podmioty publiczne i prywatne na przedsięwzięcia związane z zabytkami, mające wpływ na ich właściwe zachowanie, rozwój gminy i podnoszenie wartości miejsca – efektywne wykorzystanie środków związanych z różnymi politykami publicznymi (gminny program rewitalizacji i program opieki nad zabytkami) – wsparcie gminne w inwestycjach (współfinansowanie, dotacje na zabytki) remontowych wspólnot mieszkaniowych	• zagrożenie - wzrost liczby nieużytkowanych i popadających w ruinę obiektów zabytkowych spowodowany brakiem lub niedostatecznymi funduszami na ich odpowiednie utrzymanie • zagrożenie - degradacja, pogorszenie stanu zachowania obiektów zabytkowych spowodowana brakiem funduszy • zagrożenie - nieefektywne lub niezgodne ze sztuką konserwatorską wydatkowanie funduszy obniżające jakość substancji zabytkowej i przestrzeni miasta • zagrożenie - chaotyczne i nieefektywne planowanie środków gminnych na działania związane z opieką nad zabytkami i ochroną zabytków – niewystarczające środki na

– zabezpieczanie środków gminnych na opiekę i ochronę zabytków w wieloletnich planach finansowych pozwalających na sukcesywne opracowanie aktów planowania przestrzennego, dokumentacji projektowych i konserwatorskich oraz realizację inwestycji, w tym prac konserwatorskie i robót budowlanych i pielęgnację zieleni.	opracowanie aktów planowania przestrzennego, dokumentacji projektowych i konserwatorskich oraz realizację inwestycji, w tym prac konserwatorskie i robót budowlanych i pielęgnację zieleni.
ZDARZENIA I CZYNNIKI WYWOŁUJĄCE ZMIANY SPOŁECZNO – GOSPODARCZO – PRZESTRZENNE ● szansa - udrożnienie drogi wodnej łączącej Elbląg z zatoką Gdańską poprzez Przekop Mierzei Wiślanej ● szansa - wzrost zainteresowania Warmią i niedocenionymi dotychczas rejonami Mierzei Wiślanej, Tolmicka i Fromborka skutkujący napływem turystów i odwiedzających ● szansa - wzrost zainteresowania cennymi i niedowartościowanymi zespołami zabudowy ● szansa - rozwój funkcji turystycznych, krajoznawczych i gospodarczych w oparciu o obiekty zabytkowe i walory krajobrazowe Gminy Miasto Elbląg, skutkujący wzrostem oferty dla turystów i odwiedzających lub inwestorów (przemysł, w tym stoczniowy, strefa ekonomiczna, obsługa ruchu turystycznego, rolnictwa) ● szansa - rozwój szkolnictwa zawodowego związanego z ochroną zabytków	**ZDARZENIA I CZYNNIKI WYWOŁUJĄCE ZMIANY SPOŁECZNO – GOSPODARCZO – PRZESTRZENNE** ● zagrożenie - nadmierny, wzmożony ruch turystyczny i związany z tym ruch inwestycyjny skutkujący wprowadzeniem zabudowy, przekształceń i zmian dysharmonizujących przestrzeń w układach przestrzennych związanych z nową zabudową, w tym z zabudową o obcych dla regionu formach architektonicznych ● zagrożenie - budowa nowych elementów stwarzających dysonans w krajobrazie kulturowym, np. maszty i stacje bazowe telefonii komórkowej, obiekty handlowe wielkopowierzchniowe, dysharmonizujące z substancją zabytkową obiekty przemysłowe i magazynowe, nośniki reklamowe itp.
SYTUACJE KRYZYSOWE / KONFLIKTY ZBROJNE ● szansa - wsparcie zewnętrzne wynikające z zainteresowania danym obszarem i skutkujące pomocą dla obszaru zagrożonego lub zniszczonego zdarzeniem kryzysowym	**SYTUACJE KRYZYSOWE / KONFLIKTY ZBROJNE** ● zagrożenie - zniszczenia wywołane konfliktem zbrojnym ● zagrożenie - zniszczenia wywołane przez klęski żywiołowe i inne zdarzenia losowe
SYSTEM PRAWNY, W TYM AKTY PRAWA MIEJSCOWEGO I DECYZJE ADMINISTRACYJNE	**SYSTEM PRAWNY, W TYM AKTY PRAWA MIEJSCOWEGO I DECYZJE ADMINISTRACYJNE**

● szansa - poprawa przepisów dotyczących zabytków, krajobrazu i przepisów techniczno – budowlanych oraz planistycznych pozwalająca na zmniejszenie biurokracji i sprawne opracowanie i zatwierdzenie dokumentacji projektowych, konserwatorskich, aktów prawa miejscowego i decyzji administracyjnych	● zagrożenie - brak poprawy przepisów dotyczących zabytków, krajobrazu i przepisów techniczno – budowlanych oraz planistycznych lub wprowadzanie reform bez dostatecznej diagnozy zagadnień problemowych skutkujące wydłużonymi procedurami i terminami realizacji inwestycji

8. Założenia programowe

8.1. Cel strategiczny

Celem strategicznym jest zbudowanie harmonijnego środowiska społeczno – gospodarczo – przestrzennego Gminy Miasta Elbląg charakteryzującego się dużą odpowiedzialnością za przestrzeń współdzieloną z zabytkami i czerpiącego profity z tej przestrzeni w postaci identyfikacji społecznej i tożsamości lokalnej, wysokiej jakości środowiska zamieszkania i atrakcyjnej przestrzeni inwestycyjnej.

8.2. Priorytety realizacji celu

Cel strategiczny może zostać osiągnięty poprzez stworzenie warunków dla poszanowania zarówno zabytków jak i właścicieli oraz zarządzających zabytkami i zajmujących się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Wymiana informacji, dbałość o prawidłowe udostępnianie informacji o statusie prawnym, formach ochrony zabytków czy nadawaniu tych form i o zasadach ochrony zabytków, jak również upowszechnianie wiedzy na temat zabytków, winno być bazą do kształtowania opieki i „współochrony" zabytków, które uznaje się za wartość społeczną i dobro wspólne, podczas gdy obowiązki ich utrzymania i ograniczenia w ich zagospodarowaniu często znajdują się wyłącznie po stronie właściciela czy użytkownika zabytku. Realizacja inwestycji w środowisku zabytkowym, w tym rewitalizacja i renowacja zabytków, poprzedzona jest często długotrwałymi i trudnymi procedurami administracyjnymi. W powszechnej opinii inwestowanie w obiekty zabytkowe jest obarczone wysokim ryzykiem i lepiej ich unikać. Wyjaśnianie procedur, upowszechnianie informacji i traktowanie zabytków jako dobra wspólnego, o które troszczą się wszyscy, winno być priorytetem. W związku z powyższym określono trzy priorytety realizujące cel strategiczny i odnoszące się do:

- kapitału społecznego – **„Wzrost znaczenia zabytków i dziedzictwa kulturowego w życiu społeczności lokalnej i budowaniu tożsamości"**;
- polityki publicznej i zadań samorządowych – **„Kształtowanie wysokiej jakości przestrzeni miasta i poprawa stanu zachowania zabytków"**;
- atrakcyjności gospodarczej – **„Wykorzystanie zabytków i dziedzictwa kulturowego dla rozwoju społeczno–gospodarczego i podniesienia jakości życia mieszkańców"**.

8.3. Kierunki działań i zadania programu opieki

Priorytet			
1	**Wzrost znaczenia zabytków i dziedzictwa kulturowego w życiu społeczności lokalnej i budowaniu tożsamości**		
Kierunki działań		**Zadania**	
1.1.	Poznanie dziedzictwa kulturowego gminy i gromadzenie wiedzy i informacji o lokalnym i regionalnym dziedzictwie kulturowym	1.1.1.	sukcesywne opracowywanie dokumentacji konserwatorskiej obiektów będących własnością / współwłasnością Gminy Miasta Elbląg
		1.1.2.	sukcesywne prowadzenie badań naukowych dotyczących obiektów będących własnością Gminy Miasta Elbląg
		1.1.3.	opracowanie zasad wspierania działalności na rzecz dziedzictwa kulturowego i zachęcania do podejmowania prac na rzecz dziedzictwa: organizacja konkursów, nagrody, publikacje prac, prowadzenie bloga itp.
		1.1.4.	sukcesywne zbieranie zagadnień i tematów istotnych dla ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków
		1.1.5.	nawiązanie współpracy z uczelniami wyższymi; zainteresowanie studentów, doktorantów i naukowców zagadnieniami, problemami i tematami z zakresu zabytków i ich ochrony - istotnych dla Gminy Miasta Elbląg
		1.1.6.	budowanie bazy danych dotyczącej zabytków Gminy Miasta Elbląg
		1.1.7.	podjęcie współpracy z muzeami regionalnymi, muzeami archeologicznymi i innymi instytucjami kultury, organizacja i koordynacja współpracy lokalnych jednostek i organizacji zajmujących się dokumentowaniem historii, tradycji, miejsc lub utworzenie jednostki lub stanowiska odpowiedzialnego za pozyskiwanie i archiwizowanie dokumentacji dotyczącej dziedzictwa historycznego i niematerialnego
1.2.	Popularyzacja i upowszechnianie wiedzy o historii i zabytkach miasta, promocja lokalnych tradycji i dziedzictwa kulturowego	1.2.1.	włączenie informacji o lokalnym dziedzictwie kulturowym, tradycjach, zabytkach i dziedzictwie archeologicznym do materiałów promocyjnych Gminy Miasta Elbląg (przewodniki, strona internetowa gminy, foldery promocyjne, mapy szlaków turystycznych itp.)
		1.2.2.	opracowanie atrakcyjnej i w zrozumiały sposób podanej informacji o zabytkach oraz o obowiązkach i przywilejach właścicieli zabytków
		1.2.3.	opracowanie programu edukacyjnego dla dzieci, młodzieży i dorosłych – włączenie do zajęć prowadzonych przez domy kultury i inne jednostki zajmujące się działalnością kulturalną i edukacyjną tematyki lokalnych tradycji i dziedzictwa kulturowego oraz archeologicznego dziedzictwa kulturowego jako własności wspólnej obecnych i przyszłych pokoleń

		1.2.4.	wzbogacanie i uzupełnianie informacji o zabytkach w portalach publicznie dostępnych takich jak: portal NID (www.zabytek.pl) i portal Systemu Informacji Przestrzennej Gminy Miasta Elbląg
		1.2.5.	popularyzacja wiedzy o zabytkach przy okazji sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w trakcie konsultacji społecznych
		1.2.6.	prezentacja i popularyzacja sukcesywnie zbieranych informacji o zabytkach w lokalnej prasie, jako cykliczne publikacje, czasowe wystawy
		1.2.7.	organizacja i koordynacja współpracy jednostek i organizacji zajmujących się popularyzacją historii, tradycji, miejsc lub utworzenie jednostki lub stanowiska odpowiedzialnych za popularyzację dziedzictwa historycznego, wiedzy o zabytkach nieruchomych i dziedzictwie niematerialnym
		1.2.8.	oznakowanie zabytków, rozmieszczenie tablic informacyjnych dotyczących zabytków i ich historii w przestrzeni bądź wirtualnie (kod QR odwołujący do informacji)
1.3.	Kultywowanie i kontynuacja tradycji kulturowych	1.3.1.	promocja dobrych praktyk w kształtowaniu krajobrazu kulturowego i obiektów budowlanych – rozpowszechnianie dobrych praktyk kształtowania przestrzeni współistniejących z przestrzeniami zabytkowymi
		1.3.2.	organizacja współpracy i wymiany myśli z innymi miastami i krajami w zakresie ochrony dziedzictwa kultury i zabytków w oparciu o znaną w świecie retrowersję
		1.3.3	angażowanie młodzieży na rzecz ochrony zabytków – np. akcja porządkowania cmentarzy, terenów parków zabytkowych we współpracy z profesjonalistami
		1.3.4.	włączanie dziedzictwa kulturowego w programy imprez kulturalnych

Priorytet			
2	**Kształtowanie wysokiej jakości przestrzeni miasta i poprawa stanu zachowania zabytków**		
Kierunki działań		**Zadania**	
2.1.	Ochrona prawna i kształtowanie polityki przestrzennej z uwzględnieniem wartości zabytków w strukturze miasta	2.1.1.	informowanie wszystkich właścicieli zabytków o ujęciu zabytków w Gminnej Ewidencji Zabytków oraz o prawach, obowiązkach i przywilejach właściciela zabytków, w tym zabytków archeologicznych
		2.1.2.	sukcesywne prowadzenie szkoleń dla pracowników samorządu gminy i jednostek gminnych z zakresu wiedzy o problematyce ochrony i wykorzystania lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz ochrony zbytków, w tym zabytków archeologicznych

		2.1.3.	opracowanie masterplanu bądź koncepcji urbanistycznych bądź koncepcji programowych kształtowania systemu przestrzeni publicznych miasta z uwzględnieniem zabytków obiektowych i obszarowych, pozwalających na wyeksponowanie wartości zabytków dla budowania harmonijnego miasta
		2.1.4.	uwzględnienie w strategii rozwoju Gminy Miasto Elbląg oraz w planie ogólnym i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zadań dotyczących ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego oraz ochrony zabytków
		2.1.5.	sukcesywne sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w tym w szczególności obejmujących najcenniejsze zabytki nieruchome, uwzględnienie potrzeb ochrony w ustaleniach planów, weryfikacja i dostosowanie miejscowych planów do wymogów przepisów o ochronie zabytków (krajobraz priorytetowy, rewitalizacja, zmiany w Gminnej Ewidencji Zabytków)
		2.1.6.	Sukcesywne, dostosowane do potrzeb przygotowanie dokumentacji i wymaganych decyzji administracyjnych na potrzeby rewitalizacji zabytków stanowiących własność / współwłasność Gminy Miasta Elbląg
		2.1.7.	systematyczny przegląd i ocena stanu zachowania zabytków oraz weryfikacja zabytków ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków w celu aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków
		2.1.8.	▪ aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków oraz kart adresowych zabytków, w tym: ▪ weryfikacja statusu obiektów i obszarów ujętych w GEZ jako zabytki z WEZ (2019), aktualnie (2024) z niej wyłączonych, ▪ sukcesywne uzupełnianie GEZ o obiekty i obszary zabytkowe włączane do WEZ ▪ sukcesywne uzupełnianie stanowisk archeologicznych po włączeniu ich do WEZ
		2.1.9.	zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i ich utrzymanie
		2.1.10.	pozyskiwanie i udzielanie informacji dotyczących możliwości pozyskania funduszy zewnętrznych na prace konserwatorskie i restauratorskie, publikacja na stronach internetowych Gminy Miasta Elbląg
2.2.	Konserwacja	2.2.1.	określenie zakresu niezbędnych prac rewitalizacyjnych (w pierwszej kolejności przy obiektach / obszarach najcenniejszych dla dziedzictwa kulturowego)
		2.2.2.	sukcesywne podejmowanie działań rewitalizacyjnych

		2.2.3.	prowadzenie lub współfinansowanie robót konserwatorskich i remontowo – budowlanych przy zabytkach będących: własnością / współwłasnością Gminy Miasto Elbląg, a także przy zabytkach istotnych dla dziedzictwa kulturowego społeczności miasta
		2.2.4.	realizacja, wspieranie i promocja działań inwestycyjnych, a w szczególności konserwatorskich i rewitalizacyjnych związanych z zabytkami, w tym finansowanie
		2.2.5.	wspieranie i współfinansowanie zachowania zabytków niebędących własnością Gminy Miasto Elbląg, polegające na zabezpieczeniu, zatrzymaniu ich degradacji oraz ich konserwowaniu i rewaloryzowaniu

Priorytet			
3	**Wykorzystanie zabytków i dziedzictwa kulturowego dla rozwoju społeczno – gospodarczego i podniesienia jakości życia mieszkańców**		
Kierunki działania		**Zadania**	
3.1.	Wykorzystanie zabytków w sposób trwale zachowujący ich wartości	3.1.1.	realizacja, wspieranie i promocja realizacji inwestycji i wykorzystania obiektów zabytkowych w sposób trwale zachowujący ich wartości
		3.1.2.	wyposażanie obiektów zabytkowych w infrastrukturę niezbędną dla obsługi ruchu turystycznego i nowych funkcji w zabytkach
3.2.	Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla potrzeb rozwoju społeczno-gospodarczego i podnoszenia jakości życia mieszkańców	3.2.1.	popularyzacja koncepcji tras spacerowych pieszych i rowerowych z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego; popularyzacja atrakcyjnych spacerów miejskich z lokalnymi przewodnikami
		3.2.2.	inicjowanie, realizacja, wspieranie i promocja różnych zamierzeń inwestycyjnych zmierzających do wykorzystania zabytków dla potrzeb turystycznych w celu włączenia dziedzictwa kulturowego w produkt turystyczny gminy, województwa, regionu
		3.2.3.	inicjowanie, realizacja, wspieranie i promocja zamierzeń inwestycyjnych zmierzających do wykorzystania zabytków dla potrzeb edukacyjnych
		3.2.4.	inicjowanie, realizacja, wspieranie i promocja zamierzeń inwestycyjnych zmierzających do wykorzystania zabytków dla potrzeb mieszkaniowych, gospodarczych i społecznych, wspieranie parafii w działaniach na rzecz kościołów
		3.2.5.	rewitalizacja parków i cmentarzy na potrzeby kształtowania przestrzeni publicznych i miejsc budujących tożsamość lokalną

9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

9.1. Instrumenty prawne

Realizacja programu odbywać się będzie w oparciu o instrumenty prawne, wynikające z przepisów z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, ochrony środowiska i przyrody, samorządu gminnego, planowania i zagospodarowania przestrzennego oraz przepisów techniczno – budowlanych. Do aktów prawa miejscowego oraz polityk publicznych istotnych z punktu widzenia ochrony zabytków należą:

- uchwalenie strategii rozwoju gminy pozwalające na wprowadzenie do polityki publicznej miasta rozwiązań systemowych dotyczących ochrony zabytków i kształtowania krajobrazu, systemu przestrzeni publicznych, w tym systemów przyrodniczych w przestrzeni miasta;
- uchwalenie planu ogólnego gminy;
- uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, zmiany w postępowaniu uproszczonym mpzp włączające ochronę obiektów ujętych w GEZ, które nie zostały ochroną dotychczas objęte;
- ustanawianie, w miarę potrzeb, nowych form ochrony zabytków takich jak: uchwalanie parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, zawiadamianie o zamiarze i o ujęciu w GEZ zabytku, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków).

9.2. Instrumenty współpracy i koordynacji

Do realizacji programu niezbędna jest współpraca wszystkich, którzy posiadają kompetencje w dziedzinie zabytków jak również tych, którzy kreują polityki publiczne w różnych zakresach na różnych szczeblach. Istotnym dla realizacji programu jest łączenie i koordynacja działań różnych grup i różnych instytucji. Przy opracowaniu polityk publicznych i programów sektorowych ważne jest, aby problematyka dotycząca zabytków była uwzględniana już na etapie analiz i definiowania problemów. Zagadnienia dotyczące zabytków mają charakter wielowymiarowy. Zarówno te związane z dostosowaniem do zmian klimatycznych jak i rewitalizacja w terenach wymagających wsparcia społecznego, mogą dotyczyć zabytków poprzez konieczność ingerencji w zabytek, w którym mogą być wymagane zmiany. Realizacja projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego może być konieczna i skutkować istotnym wzajemnym wsparciem z poziomu wojewódzkich jednostek administracyjnych, powiatowych i gminnych. Często wsparcia w opracowaniu dokumentacji, przeprowadzeniu badań konserwatorskich czy wymiany doświadczeń może dostarczyć współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi. Niezbędna jest współpraca z zarządcami nieruchomości zabytkowych oraz wspólnotami mieszkaniowymi oraz z jednostkami Gminy Miasta Elbląg.

9.3. Instrumenty finansowe

Sprawowanie opieki nad zabytkami to realizacja zadań własnych gminy, która zobowiązana jest finansować programy, plany i strategie głównie ze środków własnych. Samorządy oraz służby konserwatorskie mogą dotować i współfinansować prace konserwatorskie i remontowe przy obiektach zabytkowych. Samorządy mogą korzystać z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich jak również wspierać właścicieli zabytków i informować ich o dotacjach, subwencjach,

dofinansowaniach, fundować nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.

9.4. Instrumenty społeczne

Udział społeczności lokalnych w realizacji programów i polityk publicznych jest dziś standardem. Włączanie w działania młodzieży i dzieci, współpraca z aktywistami miejskimi i organizacjami społecznymi daje szanse na promocję dobrych praktyk i popularyzację wiedzy na temat zabytków. Działania edukacyjne i promocyjne związane z zabytkami Elbląga mogą być włączane w programy w szkołach, przedszkolach, jak również na uniwersytecie III wieku.

9.5. Instrumenty monitoringu i kontroli

Do podstawowych instrumentów kontrolnych należy monitoring stopnia realizacji programu opieki nad zabytkami, w którym określone są wskaźniki realizacji zadań i osiągania celu strategicznego. Monitoring może być przeprowadzany co roku, można też przyjąć dwuletni okres sprawdzania zaawansowania programu. Istotnym jest cykliczne weryfikowanie czy cel jest realizowany i czy nie są potrzebne modyfikacje programu.

Prawidłowa realizacja programu wymaga bieżącego monitoringu stanu zachowania zasobu zabytkowego i monitorowania potrzeb i problemów, które mogą być podstawą do aktualizacji programu opieki nad zabytkami.

W trakcie realizacji programu niezbędne jest bieżące monitorowanie zmian zewnętrznych, niezależnych od Gminy Miasto Elbląg, wynikających z ustanawianych form ochrony zabytków (kolejne zabytki wpisane do rejestru, ujęcie kolejnych zabytków w wojewódzkiej ewidencji zabytków) przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

10. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wójt/burmistrz/prezydent ma obowiązek sporządzania, co dwa lata sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go do akceptacji przez Radę Gminy.

Kryteria oceny realizacji programu to:

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba obiektów poddanych rewaloryzacji,
- liczba zbudowanych lub rozbudowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki związanej z dziedzictwem kulturowym,
- liczba wyremontowanych budynków mieszkalnych / lokali, w tym wyposażonych w nowe usprawnione źródło ogrzewania,
- poziom (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego lub zabytków objętych ochroną na podstawie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- poziom (w %) objęcia stanowisk archeologicznych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,

- liczba wprowadzonych obiektów i obszarów, w tym stanowisk archeologicznych do Gminnej Ewidencji Zabytków,
- liczba opracowanych prac studialnych, opracowań konserwatorskich, inwentaryzacji obiektów zabytkowych,
- liczba upublicznionych informacji o zabytkach Gminy Miasta Elbląg a na przykład na portalu NID,
- liczba konkursów, wystaw, działań edukacyjnych i promujących zabytki dobre wzorce przeprowadzonych z udziałem gminy,
- liczba utworzonych tras spacerowych, szlaków turystycznych, tras rowerowych,
- liczba wydanych lub przygotowanych publikacji i wydawnictw oraz artykułów w Internecie dotyczących zabytków,
- liczba osób odwiedzających gminę itp.

11. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce, poza funduszami własnymi właścicieli zabytków, jest budżet państwa, samorządów terytorialnych i służb konserwatorskich. Finansowanie zabytków ze środków publicznych odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Dysponentami powyższych środków są:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków,
- organ stanowiący gminy, powiatu, samorządu województwa.

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź nas zasadzie refundacji poniesionych już nakładów.

Głównymi źródłami finansowania działań wskazanych w przedmiotowym programie są:

- środki własne Gminy Miasto Elbląg, w tym dotacje celowe na prace konserwatorskie,
- środki publiczne pochodzące z budżetu państwa, w tym z Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO),
- środki budżetu Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego,
- środki publiczne Warmińsko – Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- fundusze europejskie (w tym program regionalny Fundusze Europejskie dla Warmii i Mazur na lata 2021-2027, Interreg, program Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej).

12. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Z przyjętych przez Radę Miejską planów finansowych i opracowań strategicznych (Wieloletnia Prognoza Finansowa Gminy Miasto Elbląg na lata 2025-2036) wynikają przedstawione w poniższej tabeli planowane zadania inwestycyjne, terminy ich realizacji, kwoty oraz źródła finansowania.

Tabela 6 – Realizacja i finansowanie zadań inwestycyjnych z zakresu ochrony zabytków.

Lp.	Zadanie inwestycyjne	Termin realizacji	Kwota	Finansowanie
1	Rewitalizacja Wyspy Spichrzów w Elblągu – terenu przeznaczonego pod inwestycje Programu Fabryka – zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej miasta Elbląga	2025 - 2026	28 351 066,00 zł	- Środki własne gminy
2	Modernizacja zabytkowego budynku przy ul. Bema 9 w Elblągu – polepszenie infrastruktury edukacyjnej	2025 - 2026	3 649 100,00 zł	- Środki własne gminy
3	Program "Ciepłe Mieszkanie" – umożliwienie wymiany "kopciuchów" właścicielom lokali w budynkach wielorodzinnych	2025 - 2026	2 254 719,85 zł	- Środki własne gminy
4	Rewitalizacja przestrzeni parkowych w Elblągu - utworzenie miejsc przyjaznych dla sportu, rekreacji i wypoczynku	2025 - 2026		
5	Opracowanie planu ogólnego i Strategii Rozwoju Gminy Miasto Elbląg	2026	ok. 50 000,00 zł	- Środki własne gminy - KPO
6	Opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i zmiany MPZP	2026- 2029	50 000,00 zł na rok 2026, kolejne lata zgodnie z budżetem	- Środki własne gminy - KPO

ANEKSY

1. Aneks - Wykaz zabytków nieruchomych z terenu Gminy Miasta Elbląg wpisanych do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego

LP	NAZWA/FUNKCJA	ADRES ZABYTKU	NR REJESTRU (AKTUALNY)	NR DECYZJI WKZ WPIS DO REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
1	PARK MIEJSKI"BAŻANTARNIA" WRAZ Z MUSZLĄ KONCERTOWĄ, BRYŁĄ BUDYNKU RESTAURACJI "MYŚLIWSKA"		A-3864	PSOZ/V/111/95	23.12.1995
2	UKŁAD URBANISTYCZNY STAREGO MIASTA		A-514	KL.V/KZ/2/1/59	27.06.1959
3	FOSA WYSPY SPICHRZÓW		A-1221	BRAK	03.11.1977
4	PARK "MODRZEWIE"		A-1275	KL-I- /79	17.01.1979
5	ZESPÓŁ URBANISTYCZNY WRAZ Z PARKIEM IM. KAJKI		A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
6	ZESPÓŁ URBANISTYCZNY W REJONIE ULIC: SAPERÓW, ARTYLERYJSKIEJ, CZARNIECKIEGO, UŁAŃSKIEJ, SZWOLEŻERÓW		A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1989
7	ZESPÓŁ URBANISTYCZNY W REJONIE ULIC: KOLEJOWA, NATOLIŃSKA, SADOWA		A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
8	UKŁAD URBANISTYCZNY Z ZESPOŁEM ZABUDOWY ZAWARTY MIĘDZY ULICAMI: MONIUSZKI, SZYMANOWSKIEGO, KRÓLEWIECKIEJ I KOPERNIKA		A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
9	ZESPÓŁ URBANISTYCZNY WRAZ Z PARKIEM IM. KAJKI		A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
10	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 1	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
11	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO2-4	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
12	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 3	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
13	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 5	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
14	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 6 8 10	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
15	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 7	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
16	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 9	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
17	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 12	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
18	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 13	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
19	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWKSIEGO 14-22	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984

20	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 15	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
21	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 17	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
22	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 19	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
23	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 21	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
24	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 24-32	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
25	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 42-44	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
26	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 46-48-50	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
27	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 52-54-56	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
28	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20/30-TE XX W.	BENIOWSKIEGO 62-68	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
29	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 1	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
30	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 2	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
31	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 3	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
32	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 5	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
33	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 6	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
34	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 7	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
35	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 8	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
36	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 9	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
37	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 11	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
38	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 12	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
39	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 13	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
40	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 14	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
41	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 15	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
42	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 16	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
43	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 17	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
44	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W.	BOHATERÓW WESTERPLATTE 18	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
45	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	CICHA 1-10	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
46	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	CICHA 12	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
47	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	CICHA 13-16	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984

48	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	CICHA 17-20	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
49	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	CICHA 21-24	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
50	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	CICHA 33	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
51	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	FAŁATA 5	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
52	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	FAŁATA 7-9	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
53	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	FAŁATA 23-25	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
54	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	FAŁATA 27	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
55	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	FAŁATA 29-31/33	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
56	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	FAŁATA 35-37	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
57	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	FAŁATA 39-41	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
58	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	FAŁATA 55-57	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
59	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	FAŁATA 59-65	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
60	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	FAŁATA 67-73	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
61	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	FAŁATA 81-83-85	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
62	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	FAŁATA 87-89-91	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
63	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	FAŁATA 93-95-97	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
64	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	FAŁATA 99-101-103	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
65	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KAJKI 1	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
66	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KAJKI 2	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
67	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KAJKI 3	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
68	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KAJKI 4-5	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
69	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KAJKI 6	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
70	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KAJKI 7	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
71	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KAJKI 8	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
72	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KAJKI 9	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
73	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KAJKI 12	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
74	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KAJKI 13	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
75	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRZYŻANOWSKIEGO 1	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984

76	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRZYŻANOWSKIEGO 4	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
77	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRZYŻANOWSKIEGO 5	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
78	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRZYŻANOWSKIEGO 6	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
79	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRZYŻANOWSKIEGO 7	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
80	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRZYŻANOWSKIEGO 8	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
81	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRZYŻANOWSKIEGO 9	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
82	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRZYŻANOWSKIEGO 10	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
83	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRZYŻANOWSKIEGO 11	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
84	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRZYŻANOWSKIEGO 12	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
85	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRZYŻANOWSKIEGO 13-15	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
86	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRZYŻANOWSKIEGO 17	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
87	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 1	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
88	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 2	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
89	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 3	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
90	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 4	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
91	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 5	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
92	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 6	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
93	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 7	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
94	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 8	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
95	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 9	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
96	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 10	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
97	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 11	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
98	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 12	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
99	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 13	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
100	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 14	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
101	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 15	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
102	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 16	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
103	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 17	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984

104	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBARTOWSKA 18	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
105	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 001	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
106	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 002	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
107	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 003	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
108	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 004	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
109	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 005	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
110	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 006	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
111	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 007	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
112	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 008	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
113	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 009	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
114	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 10 -11	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
115	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 013	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
116	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 014	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
117	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 015	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
118	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 016	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
119	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 017	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
120	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 018	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
121	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 019	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
122	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OSIEDLE MARYNARZY 020	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
123	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	PIONIERSKA 3-5	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
124	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	PIONIERSKA 4-6	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
125	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	PIONIERSKA 008	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
126	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W	PIONIERSKA 10-12	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
127	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W	PIONIERSKA 013	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
128	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W	PIONIERSKA 14-20	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
129	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W	PIONIERSKA 30-32	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
130	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W	PIONIERSKA 34-40	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
131	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W	PIONIERSKA 042	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984

132	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-30-TE XX W	ŻEGLARSKA 1-10	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
133	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-30-TE XX W	ŻEGLARSKA 11-14	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
134	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-30-TE XX W	ŻEGLARSKA 20-23	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
135	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-30-TE XX W	ŻEGLARSKA 25-28	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
136	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-30-TE XX W	ŻEGLARSKA 33-36	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
137	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-30-TE XX W	ŻEGLARSKA 37-40	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
138	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-30-TE XX W	ŻEGLARSKA 041	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
139	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W	ŻEGLARSKA 63-68	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
140	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-30-TE XX W	ŻEGLARSKA 69-72	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
141	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-30-TE XX W	ŻEGLARSKA 73-78	A-1527	KL-I/2651/84	02.12.1984
142	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 1-3	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
143	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 2-4	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
144	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 5-7	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
145	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 6-8	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
146	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 9-11	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
147	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 10-12	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
148	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 13-15	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
149	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 14-16	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
150	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 17-19	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
151	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 18-20	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
152	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 21-23	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
153	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 22-24	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
154	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 25-27	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
155	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 26-28	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
156	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 30-32	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
157	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 34-36	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
158	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	ARTYLERYJSKA 38-40	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
159	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	CZARNIECKIEGO 1-3	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984

160	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	CZARNIECKIEGO 002	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
161	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	CZARNIECKIEGO 004	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
162	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	CZARNIECKIEGO 5-7	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
163	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	CZARNIECKIEGO 6-8	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
164	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	CZARNIECKIEGO 010	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
165	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	CZARNIECKIEGO 012	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
166	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	CZARNIECKIEGO 014	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
167	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	SAPERÓW 013	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
168	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	SAPERÓW 015	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
169	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	SAPERÓW 017	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
170	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	SAPERÓW 019	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
171	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	SZWOLEŻERÓW 001	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
172	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	SZWOLEŻERÓW 002	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
173	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	SZWOLEŻERÓW 003	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
174	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	SZWOLEŻERÓW 004	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
175	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	SZWOLEŻERÓW 005	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
176	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	SZWOLEŻERÓW 006	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
177	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	SZWOLEŻERÓW 008	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
178	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	SZWOLEŻERÓW 009	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
179	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	UŁAŃSKA 001	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
180	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	UŁAŃSKA 002	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
181	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	UŁAŃSKA 004	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
182	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	UŁAŃSKA 005	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
183	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	UŁAŃSKA 006	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
184	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	UŁAŃSKA 007	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
185	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	UŁAŃSKA 009	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
186	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	UŁAŃSKA 010	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
187	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	UŁAŃSKA 011	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984

188	BUDYNEK MIESZKALNY,PO 1937 R	UŁAŃSKA 012	A-2832	KL-I-534/32/89	24.06.1984
189	DOM WRAZ Z ZABUDOWĄ GOSPODARCZĄ BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOLEJOWA 2-3	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
190	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	KOLEJOWA 008	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
191	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	KOLEJOWA 9-10	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
192	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	KOLEJOWA 11-12	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
193	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	KOLEJOWA 13-14	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
194	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	KOLEJOWA 15-16	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
195	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	KOLEJOWA 17-18	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
196	DOM WRAZ Z ZABUDOWĄ GOSPODARCZĄ BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOLEJOWA 19-20	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
197	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	KOLEJOWA 21-22	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
198	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	KOLEJOWA 25-26	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
199	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 20-TE XX W.	KOLEJOWA 27-28	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
200	DOM WRAZ Z ZABUDOWĄ GOSPODARCZĄ BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W	KOLEJOWA 41	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
201	DOM WRAZ Z ZABUDOWĄ GOSPODARCZĄ BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W	KOLEJOWA 42A-43	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
202	DOM WRAZ Z ZABUDOWĄ GOSPODARCZĄ BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W	KOLEJOWA 44	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
203	BUDYNEK MIESZKALNY WRAZ Z BUDYNKAMI GOSPODARCZYMI, L. 30-TE XX W.	NATOLIŃSKA 31-32	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
204	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W	NATOLIŃSKA 33-34	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
205	BUDYNEK MIESZKALNY,L. 30-TE XX W	NATOLIŃSKA 35-36	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
206	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W	NATOLIŃSKA 37-38	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
207	BUDYNEK MIESZKALNY WRAZ Z BUDYNKAMI GOSPODARCZYMI, L. 30-TE XX W.	NATOLIŃSKA 39-40	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
208	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NATOLIŃSKA 45-46	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
209	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NATOLIŃSKA 47-48	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989

210	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NATOLIŃSKA 49-50	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
211	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NATOLIŃSKA 51-52	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
212	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NATOLIŃSKA 53-54	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
213	BUDYNEK MIESZKALNY WRAZ Z ZABUDOWĄ GOSPODARCZĄ, L. 20-TE XX W	SADOWA 18-20	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
214	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SADOWA 22-24	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
215	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SADOWA 26-28	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
216	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SADOWA 30-32	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
217	BUDYNEK MIESZKALNY WRAZ Z ZABUDOWĄ GOSPODARCZĄ, L. 20-TE XX W.	SADOWA 34-36	A-2833	KL-I-534/40/89	05.07.1989
218	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	CHOPINA 1	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
219	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	CHOPINA 1A-2A	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
220	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	CHOPINA 2	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
221	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	CHOPINA 4-6	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
222	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	CHOPINA 5	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
223	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	CHOPINA 8	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
224	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 9-11	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
225	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	CHOPINA 10	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
226	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	CHOPINA 12-14	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
227	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 13-15	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
228	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	CHOPINA 16	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
229	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 17-19	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
230	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 21-23	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
231	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 22-24	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
232	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 25-27	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
233	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 26	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
234	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 28	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
235	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 29	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990

236	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 30	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
237	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 32	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
238	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 35	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
239	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 39	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
240	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 41	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
241	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHOPINA 43	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
242	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 1	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
243	PRZEDSZKOLE	KOPERNIKA 2	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
244	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 3	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
245	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 5	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
246	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 7-9	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
247	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 15	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
248	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 17	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
249	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 18-20	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
250	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 19-25	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
251	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 22-24	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
252	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 26-28	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
253	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 29	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
254	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 31-33	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
255	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 35	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
256	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 37	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
257	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 39	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
258	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOPERNIKA 41	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
259	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W. BUDYNEK POLICJI	KRÓLEWIECKA 100	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
260	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W. BUDYNEK POLICJI	KRÓLEWIECKA 102	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
261	BUDYNEK POLICJI	KRÓLEWIECKA 104	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
262	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KRÓLEWIECKA 108	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990

263	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KRÓLEWIECKA 110	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
264	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	KRÓLEWIECKA 112-114	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
265	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KRÓLEWIECKA 116	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
266	HOTEL ŻUŁAWY	KRÓLEWIECKA 126	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
267	DAWNA SZKOŁA ZAWODOWA, OBECNIE ZESPÓŁ SZKÓŁ GOSPODARCZYCH WRAZ Z DZIAŁKĄ, 1919 R	KRÓLEWIECKA 128	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
268	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	MONIUSZKI 2	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
269	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	MONIUSZKI 4-6	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
270	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	MONIUSZKI 8-10	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
271	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	MONIUSZKI 12-14	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
272	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	MONIUSZKI 16-18	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
273	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	MONIUSZKI 20-22	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
274	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	MONIUSZKI 24-26	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
275	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	MONIUSZKI 28-30	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
276	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	MONIUSZKI 32-34	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
277	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	MONIUSZKI 36-38	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
278	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	MONIUSZKI 40-42	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
279	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NORWIDA 1-3	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
280	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NORWIDA 2-4	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
281	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NORWIDA 5-7	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
282	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NORWIDA 6-8	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
283	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NORWIDA 10-12	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
284	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SKŁODOWSKIEJ 2	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
285	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SKŁODOWSKIEJ 3-5	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
286	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SKŁODOWSKIEJ 4-6	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
287	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SKŁODOWSKIEJ 7-9	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
288	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SKŁODOWSKIEJ 8-10	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990

289	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SKŁODOWSKIEJ 11-13	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
290	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SKŁODOWSKIEJ 12-14-16	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
291	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	SZYMANOWSKIEGO 4-5-6	A-3067	PSOZ-534-146/90	09.11.1990
292	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1902 R.	1 MAJA 13	A-3545	PSOZ/V/1104/93	28.06.1993
293	BUDYNEK BANKU, 1909-1910 R	1 MAJA 16	A-3235	PSOZ-534/87/91	09.12.1991
294	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	1 MAJA 35	A-3725	PSOZ/V/1778/94	26.09.1994
295	DOM, OK. 1800 R.	1 MAJA 48	A-1273	KL-I-69/79	10.01.1979
296	BUDYNEK MIESZKALNY XIX/XX W. OBECNIE BUDYNEK MŁODZIEŻOWEGO DOMU KULTURY	12 LUTEGO 5A (OB. WARSZAWSKA 51) PRZENIESIONY!	A-3790	PSOZ/V/154/95 ZMIANA DECYZJI: IZAR.5140.1.23 (1).20 11.MS	24 STYCZNIA 1995 ZMIANA DECYZJI: 16 LISTOPADA 2011 R.
297	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	3 MAJA 4	A-3475	PSOZ/V/674/93	30 KWIETNIA 1993
298	BUDYNEK MIESZKALNY, OB. RESTAURACJA, P. XIX/K. XIX W.	3 MAJA 13	A-3673	PSOZ/V/515/94	14 MARCA 1994
299	BUDYNEK GIMNAZJUM NR 5 WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM OBEJMUJĄCYM DZIAŁKĘ 74, ORAZ 75/2, 72, 73/2 I 96,	AGRYKOLA 6	A-4508	IZAR(JD)-4100/5-103/07/08	6 MAJA 2008
300	BUDYNEK MIESZKALNY WRAZ Z POSESJĄ, ZIELENIĄ I OGRODZENIEM WILLA (SANEPID), K. XIX W.	BEMA 7	A-3672	PSOZ/V/457/94	03.03.1994
301	BUDYNEK MIESZKALNY WRAZ Z POSESJĄ I ZIELENIĄ WILLA (PRZEDSZKOLE), K. XIX W.	BEMA 9	A-3674	PSOZ/V/514/94	14.03.1994
302	KAPLICA P.W. ŚW. JERZEGO, XIV-XV W.	BEMA 10	A-565	KL.IV.KZ/2/70/61	27.12.1961
303	BUDYNEK MIESZKALNY (MDK), POCZ. XX W.	BEMA 37	A-3667	PSOZ/V/311/94	17.02.1994
304	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	BEMA 47	A-3659	PSOZ/V/134/94	26.02.1994
305	BUDYNEK MIESZKALNY Z OGRÓDKIEM, 1907 R.	BEMA 52	A-3665	PSOZ/V/310/94	15.02.1994
306	BUDYNEK MIESZKALNYWILLA, L. 90-TE XIX W.	BEMA 53	A-2838	KL-I-534/43/89	27.07.1989
307	PARK Z POZOSTAŁOŚCIAMI URZĄDZEŃ	BEMA 53	A-3715	PSOZ/V/1417/94	28.07.1994

	PARKOWYCH, L. 80-TE XIX W.				
308	CMENTARZ EWANGELICKI Z ZIELENIĄ I NAGROBKAMI, OK. 1910 R.	BEMA 56/SADOWA	A-3693	PSOZ/V/836/94	07.05.1994
309	BUDYNEK D. SZKOŁY KATOLICKIEJ P.W. ŚW. MIKOŁAJA OB. WYŻSZE SEM. DUCHOWNE, 1891 R.	BOŻEGO CIAŁA 10	A-3692	PSOZ/V/838/94	05.05.1994
310	4 BUDYNKI FABRYCZNE WRAZ Z WILLĄ FABRYKANTA - ZESPÓŁ D. FABRYKI "ZILLGIT UND LEMKE" - OB. SEMINARIUM DUCHOWNE, L. 90-TE XIX W	BOŻEGO CIAŁA 11 D. BLACHARSKA	A-3434	PSOZ-534/96/92	28.12.1992
311	BUDYNEK UŻYTKOWY, 1909 R.	BROWARNA 82	A-3841	PSOZ/VIII/1697/95	22.09.1995
312	BRYŁA BUDYNKU MIESZKALNEGO Z WYŁĄCZENIEM WNĘTRZ, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 112-113	A-3846	PSOZ/VIII/1857/95	17.10.1995
313	BRYŁA BUDYNKU MIESZKALNEGO Z WYŁĄCZENIEM WNĘTRZ, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 115	A-3845	PSOZ/VIII/1847/95	16.10.1995
314	GIMNAZJUM I BUDYNEK PODZAMCZA-OB. MUZEUM ELBLĄSKIE, XIII/XIV W., 1598-99, 1809, 1822 R	BULWAR ZYGMUNTA AUGUSTA DAWNIEJ: WYBRZEŻNA 11/12 *(011)*	A- 569	KL.IV.KZ/2/72/61	28.12.1961
315	BUDYNEK D.AGNES MIEGEL SCHULE - OB. BUDYNEK PRODUKCYJNY, 1914 R.	BULWAR ZYGMUNTA AUGUSTA 012	A-3787	PSOZ/VIII/129/95	19.01.1995
316	BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY, K. XIX W.	CHROBREGO 008	A-3660	PSOZ/V/151/94	27.01.1997
317	DWÓR Z PARKIEM, 1795 R, 1932 R.	CHROBREGO 008 ZM. NUMERU, OBECNIE 10	A-1182		14.10.1971
318	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY, 1911 R	CZERWONEGO KRZYŻA 002	A-3899	PSOZ/V/1370/96	15.07.1996
319	POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU DWORSKO-PARKOWEGO: DWÓR, PARK, OBSADZENIE UL. CZĘSTOCHOWSKIEJ, OB. PRZEDSZKOLE, P. XVIII W., OK. 1800 R., P. XX W.	CZĘSTOCHOWSKA 005	A-3830	PSOZ/V/1112/95	19.06.1995
320	KAMIENICA STAROMIEJSKA, XVI W.	GARBARY 012 (D. LINKI 28)	A-576		28.12.1961
321	BUDYNEK MIESZKALNY, 4 ĆW. XIX W	GARBARY 030 (D. LINKI)	A-3256	PSOZ-534/92/91	30.12.1991
322	ZESPÓŁ SZPITALNY ŚW. DUCHA-MUR WOKÓŁ	GIMNAZJALNA	A-1185	KL.IV/620/3702//71	14.10.1971

	ZABUDOWAŃ ZESPOŁU, XIII-XIV W				
323	DAWNY BROWAR (GOTYCKI BUDYNEK PODZAMCZA) Z FRAGMENTEM MURU OBRONNEGO, XIV W., 2 POŁ. XV W., XVII W.	GIMNAZJALNA, SŁUŻEBNA I WAPIENNA	A-1184	KL.IV/3703/620/71	14.10.1971
324	BUDYNEK MIESZKALNY, 1908 R.	GRUNWALDZKA 027	A-3442	PSOZ/V/238/93	15.02.1993
325	BUDYNEK MIESZKALNY, 1908 R.	GRUNWALDZKA 029	A-3443	PSOZ/V/239/93	15.02.1993
326	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	GRUNWALDZKA 031	A-3420	PSOZ-534/85/92	23.11.1992
327	BUDYNEK MIESZKALNY, POŁ. XIX W	GRUNWALDZKA 041	A-3422	PSOZ-534/86/92	24.11.1992
328	BUDYNEK MIESZKALNY, 4 ĆW. XIX W.	GRUNWALDZKA 043	A-3421	PSOZ-534/88/92	24.11.1992
329	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W	GRUNWALDZKA 045	A-3441	PSOZ/V/240/93	11.02.1993
330	BUDYNEK MIESZKALNY. POŁ. XIX/K. XIX W.	GRUNWALDZKA 047	A-3428	PSOZ-534/89/92	07.12.1992
331	BUDYNEK HOTELU "DWORCOWEGO", BUDYNEK MIESZKALNY, 2 POŁ. XIX W.	GRUNWALDZKA 049	A-3444	PSOZ/V/237/93	15.02.1993
332	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 90-TE XIX W	GRUNWALDZKA 051	A-3446	PSOZ/V/254/93	19.02.1993
333	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 90-TE XIX W	GRUNWALDZKA 057	A-3445	PSOZ/V/252/93	19.02.1993
334	BUDYNEK MIESZKALNY, 1897 R.	GRUNWALDZKA 063	A-3432	PSOZ-534/93/92	24.12.1992
335	BUDYNEK MIESZKALNY – OB. PRZEDSZKOLE, OK. 1910 R.	GRUNWALDZKA 067	A-3361	PSOZ-534/18/92	14.05.1992
336	BUDYNKI MIESZKALNE, POCZ. XX W	GRUNWALDZKA 069, 071	A-3429	PSOZ-534/87/92	07.12.1992
337	KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. TRÓJCY, 1838, 1989-93	KIELECKA 024 - 16 LUB 16 A - NIE MA JASNOŚCI	A-3722	PSOZ/V/1664/94	08.09.1994
338	BUDYNEK HOSPICJUM, OB. ŻŁOBEK, 1924-25	KOPERNIKA 026/028	A-1699 A-4193	SOZ.IZN-5340/323/2000	11.10.2000
339	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 005	A-3557	PSOZ/VIII/1537/93	10.09.1993
340	ZESPÓŁ MŁYNA WODNEGO (BUD. MŁYNA, BUD. TURBINY, BUD. MIESZKALNY), POCZ. XX W.	KOŚCIUSZKI 132	A-3151	PSOZ-534/33/91	12.04.1991
341	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KRĘGIELNA 001	A-3070	PSOZ-534-163/90	28.12.1990
342	BUDYNKI DAWNEJ FABRYKI CYGAR "LOESER UND WOLFF", OB. ZAKŁADY ODZIEŻOWE, 1883-1911 R	KRÓLEWIECKA, ODZIEŻOWA	A-3393	PSOZ/534/53/92	12.10.1992

343	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R	KRÓLEWIECKA 14	A-4639	IZAR.5140.1.14 .206.JK	13.12.2016
344	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R	KRÓLEWIECKA 034	A-3801	PSOZ/V/435/95	02.03.1995
345	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R	KRÓLEWIECKA 038	A-3791	PSOZ/V/1521/9 5	24.01.1995
346	BUDYNEK MIESZKALNY, 1907 R.	KRÓLEWIECKA 040	A-3726	PSOZ/V/1838/9 4	30.09.1994
347	WILLA WRAZ Z OTOCZENIEM W POSTACI OGRODU, W GRANICACH OGRODZENIA DZIAŁKI NR 527/1, 1910 R.	KRÓLEWIECKA 125	A-4625	IZAR.5140.1.25 .2014.UR	02.03.2016
348	DAWNA SZKOŁA ZAWODOWA, OBECNIE ZESPÓŁ SZKÓŁ GOSPODARCZYCH WRAZ Z DZIAŁKĄ, 1919 R.	KRÓLEWIECKA 128	A-4470	IZAR(JD)-4100/5-48/07	16.07.2007
349	BUDYNEK MIESZKALNY, WILLA, L. 20-TE XX W	KRÓLEWIECKA 135	A-3073	PSOZ-534/6/91	10.01.1991
350	DOM MIESZKALNY Z BRYŁĄ BUDYNKU GOSPODARCZEGO I DZIAŁKĄ, K. XIX W.	KRÓLEWIECKA (DĄBROWA) 285	A-1693 A-4187	SOZ.IZN-5340/270/2000	12.07.2000
351	BUDYNEK MIESZKALNY Z 2 BUDYNKAMI GOSPODARCZYMI, K. XIX W	KRÓLEWIECKA (DĄBROWA II) 297	A-3348	PSOZ-534/11/92	07.04.1992
352	MOST NA KUMIELI, 1809 R.	KRÓLEWIECKA	A-3717	PSOZ/V/1529/9 4	12.08.1994
353	BUDYNEK MIESZKALNY-SIEDZIBA PTTK ODDZIAŁ ZIEMI ELBLĄSKIEJ, 1850/90	KRÓTKA 005	A-3916	PSOZ/V/1901/9 6	25.09.1996
354	KOŚCIÓŁ PODOMINIKAŃSKI P.W.NMP - OB. GALERIA EL, XIII-XVI W	KUŚNIERSKA 006	A-566	KL.IV.KZ/2/71/ 61	27.12.1961
355	BUDYNEK SZKOLNY, OB. URZĄD MEJSKI, 1911-12 R.	ŁĄCZNOŚCI 001	A-3046	KL-I-534/100/90	23.05.1990
356	ZESPÓŁ BUDYNKÓW MŁYNA ZŁOŻONY ZE ZWARTEGO KOMPLEKSU BUDYNKÓW PRODUKCYJNO-MAGAZYNOWYCH I MIESZKANYCH ORAZ HYDROFORNI WRAZ Z DZIAŁKAMI, XIX/ XX W.	ŁĘCZYCKA 017	A-4228	SOZ-1733-IZN-5340-62/2002	24.05.2002
357	KAMIENICA MIESZCZAŃSKA - BUDYNEK MIESZKALNY (BRYŁA, ELEWACJE ZEWNĘTRZNE, KLATKI SCHODOWE Z SIENIAMI), XIX/XX W.	MALBORSKA 047	A-2183	WUOZ(AP)-4100/6-86/05	24.03.2005

358	BUDYNEK DWORU WRAZ Z OTACZAJĄCYM GO DAWNYM PARKIEM DWORSKIM I ALEJĄ DOJAZDOWĄ, 1802 R.	MARYMONCKA 005	A-3859	PSOZ/V/2264/95	14.12.1995
359	BUDYNEK MIESZKALNY "DOMEK BRAMNY", 1903R.	MAZURSKA 002	A-3661	PSOZ/V/169/94	27.01.1994
360	KAMIENICA, XV W., OK. 1590 R	MOSTOWA 017	A-1189	KL.IV/620/3700/71	14.10.1971
361	KAMIENICA, XV, XVII-XIX W.	MOSTOWA 018	A-1189	KL.IV/620/3700/71	14.10.1971
362	ZESPÓŁ DOMÓW Z TZW. ŚCIEŻKĄ KOŚCIELNĄ, XIII W.	MOSTOWA 17-18, WIGILIJNA	A-1189	KL.IV/620/3700/71	14.10.1971
363	KOŚCIÓŁ KATEDRALNY P.W. ŚW. MIKOŁAJA, XIII-XIV W.	MOSTOWA 025	A-521	KL.IV.KZ/2/24/59	21.11.1959
364	KAPLICA CMENTARNA I ORGANISTÓWKA WRAZ Z OTOCZENIEM W GRANICACH DZIAŁKI EWIDENCYJNEJ NR 377, OBRĘB 3, K. XIX W. (PO 1897R.)	OBROŃCÓW POKOJU	A-4632	IZAR.5140.1.4.2016.JK	12.05.2016
365	KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. PAWŁA WRAZ Z CMENTARZEM, OK. 1895 R.	OBROŃCÓW POKOJU 10	A-3563	PSOZ/VIII/1586/93	17.09.1993
366	BUDYNEK SĄDU WOJEWÓDZKIEGO, XIX W., 1912-18	PLAC KONSTYTUCJI D. TRYBUNALSKA 25 1	A-3047	KL-I-354/101/90	23.05.1990
367	FONTANNA WRAZ Z OTOCZENIEM W GRANICACH DZIAŁKI EWIDENCYJNEJ NR 153/8, OBRĘB 15, 1908 R./1957 R	PLAC SŁOWIAŃSKI	A-4633	IZAR.5140.1.9.2016.JK	23.05.2016
368	ZESPÓŁ BUDYNKÓW POCZTY (B. GŁÓWNY, WARTOWNI, B.GARAŻY, OGRODZENIE OD ULIC), 1887 R.	PLAC SŁOWIAŃSKI 001-003	A-3666	PSOZ/V/309/94	15.02.1994
369	BUDYNEK - SIEDZIBA PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTEKI WOJEWÓDZIEJ; OK. 1900 R	(POCZTOWA (002) PRZENIESIONY – TEREN HOTELU MŁYN!!! KOŚCIUSZKI NOWY NR NIENADANY) KOŚCIUSZKI 134	A-3055	GP-534/118/90	18.07.1990
370	KOMPLEKS BUD. NALEŻĄCYCH DO ZESPOŁU SZKÓŁ OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH WRAZ Z DZIAŁKĄ; ZESPÓŁ SZKOLNY, 1873-75, 1911-12	POCZTOWA 002	A-4450	IZAR(JD)-4100/5-153/06/07	23.01.2007

371	BUDYNEK MIESZKALNY (KAMIENICA), 4 ĆW. XIX W.	POCZTOWA 003	A-3257	PSOZ-534/93/91	30.12.1991
372	BUDYNEK MIESZKALNY (DAWNY DWÓR) WRAZ Z OTACZAJĄCYM PARKIEM, 3 ĆW. XIX W. 1920 R.	POŚWIATOWSKIEJ 001	A-3829	PSOZ/V/2104/95	17.06.1995
373	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W. (OK. 1910 R.)	POWSTAŃCÓW WARSZAWSKICH 009	A-4006	PSOZ/V/1790/97	19.09.1997
374	BUDYNEK MIESZKALNY (PAŁACYK), K. XIX W.	PUŁASKIEGO 010	A-2834	KL-I-534/42/89	19.08.1989
375	KOŚCIÓŁ P.W. BŁ. DOROTY, 1706 R., 1984 R. WRAZ Z BUDYNKIEM DWORU, OB. PLEBANIA, XVIII W., 1984 R	RAWSKA 016A	A-3723	PSOZ/V/1663/94	08.09.1994
376	MURY ZNISZCZONEGO BUDYNKU KOŚCIELNEGO P.W. BOŻEGO CIAŁA 1405 R., POŁ. XVI W. 1896 R.	ROBOTNICZA 029	A-131	33/1/54	13.07.1954
377	KOŚCIÓŁ P.W. MATKI BOSKIEJ KRÓLOWEJ POLSKI	ROBOTNICZA 069	A-1332	KL-I/1769/81	21.07.1981
378	BUDYNEK GIMNAZJUM NR 2 WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM 1925-27 R.	ROBOTNICZA 173	A-4503	IZAR(JD)-4100/5-104/07/08	06.03.2008
379	BUDYNEK SZKOŁY PODSTAWOWEJ NR 5, L. 70-TE XIX W., 1899 R.	ROBOTNICZA 197	A-3045	KL-I-534/102/90	23.05.1990
380	DAWNA KAPLICA CMENTARNA - OB. CERKIEW PRAWOSŁAWNA P.W. ŚW. MARII MAGDALENY 1925 R./1987 R Z CMENTARZEM, BRAMĄ WJAZDOWĄ I POZOSTAŁOŚCIAMI NAGROBKÓW 1910 R.	SADOWA 058/060	A-3668	PSOZ/V/456/94	23.02.1994
381	BRAMA TARGOWA, 1319 R., 1755 R.	STARY RYNEK	A-574	KL.IV/KZ/2/82/61	28.12.1961
382	BUDYNEK MIESZKALNY WRAZ Z PRZYLEGAJĄCYM BUDYNKIEM MIESZKALNYM – OFICYNĄ, OTACZAJĄCYM OGRODEM I CEGLANYM MUREM OGRODZENIA, OB. BUDYNEK	STOCZNIOWA 010	A-4259	SOZ-3882-IZN-5340-169/2003	22.09.2003

	ADMINISTRACYJNY, 1. ĆW. XIX W., K. XIX W.				
383	BUDYNEK MIESZKALNY – PRZEDSZKOLE, L. 20-TE XX W.	STRUGA 052	A-3558	PSOZ/VIII/1540/93	10.09.1993
384	KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. ANTONIEGO PADEWSKIEGO	STRUMYKOWA 038 (PRÓCHNIK)	A-234		30.05.1957
385	DOM PODCIENIOWY	STRUMYKOWA 044 (PRÓCHNIK 43)	A-240		30.05.1957
386	DOM PODCIENIOWY, DREWNIANY	STRUMYKOWA 053 (PRÓCHNIK)	A-241		30.05.1957
387	DOM PODCIENIOWY, MUROWANY	STRUMYKOWA 065 (PRÓCHNIK 20)	A-242		30.05.1957
388	BUDYNEK SZKOŁY PODSTAWOWEJ NR 8	SZAŃCOWA 2	A-1693	KL-I/665/86	15.07.1986
389	ELEWACJA PÓŁNOCNA KAMIENICZKI, XVII W.	ŚW. DUCHA D. WIGILIJNA 3	A-568	KL.IV.KZ/2/74/61	28.12.1961
390	FRAGMENTY KAMIENICZKI, XVII W.	ŚW. DUCHA D. WIGILIJNA 4	A-575	KL.IV.KZ/2/75/61	28.12.1961
391	FRAGMENTY KAMIENICZKI, XVII W.	ŚW. DUCHA D. WIGILIJNA 5	A-567	KL.IV.KZ/2/76/61	28.12.1961
392	RUINA KOŚCIOŁA P.W. ŚW. DUCHA WRAZ ZE SZPITALEM - OB. BIBLIOTEKA ELBLĄSKA, XIII W., 1620 R.	ŚW. DUCHA 006-007 D. WIGILIJNA 6 - 7	A-564	KL.IV.KZ/2/69/61	27.12.1961
393	KAMIENICZKA, I POŁ. XVI W.; 1954 R.	ŚW. DUCHA 011 D. WIGILIJNA 11	A-571	KL.IV.KZ/2/77/61	28.12.1961
394	KAMIENICZKA, XVI W.; 1954 R.	ŚW. DUCHA 012 D. WIGILIJNA 12	A-577	KL.IV.KZ/2/78/61	28.12.1961
395	KAMIENICZKA, XVI W.; 1959-1961 R	ŚW. DUCHA 013 D. WIGILIJNA 13	A-572	KL.IV.KZ/2/79/61	28.12.1961
396	KAMIENICZKA, XVII W.	ŚW. DUCHA 019 D. WIGILIJNA 41	A-573	KL.IV.KZ/2/81/61	28.12.1961
397	BUDYNEK MIESZKALNY - KAMIENICA	ŚW. DUCHA 025	A-2425		
398	BUDYNEK PRODUKCYJNO – ADMINISTRACYJNY, PO 1910 R	ŚW. DUCHA 025 D. WIGILIJNA 48/49	A-2424	KL.I/534/4/88	01.08.1988
399	KAPLICA CMENTARNA ŚW. ANNY - OBECNIE CERKIEW GREKO-KATOLICKA, 1902 R.	TRAUGUTTA 015	A-3236	PSOZ-534/89/91	09.12.1991
400	BUDYNEK MŁYNA WODNEGO WRAZ ZESTREFĄ OCHRONNĄ W GRANICACH DZIAŁKI NR 393/5, K. XIX W. (1893 R.)	TRAUGUTTA 048	A-1648 A-4123	SOZ-IZN-5340/199/99	08.11.1999
401	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W. (1900 R.)	TRAUGUTTA 084	A-4032	PSOZ/V/1746/97	19.12.1997
402	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W. (1900 R.)	TRAUGUTTA 085	A-4031	PSOZ/V/2347/97	19.12.1997
403	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TRAUGUTTA 089	A-3675	PSOZ/VII/552/94	18.03.1994

404	BUDYNEK MIESZKALNY Z OGRODEM, K. LAT 20-TYCH XX W.	TRYBUNALSKA 017	A-3150	PSOZ-534-26/91	12.04.1991
405	KOŚCIÓŁ POLSKO-KATOLICKI, XIX/XX W.	WARSZAWSKA 009	A-1549	KL-I/1365/84	08.06.1984
406	DOM MIESZKALNY, OB. BUDYNEK ADMINISTRACYJNY, XIX/XX W.	WARSZAWSKA B.N. 55	A-3898	PSOZ/VII/1112/96	11.06.1996
407	BUDYNEK MIESZKALNY, L.30-TE XX W.	WARSZAWSKA 142A	A-4647	IZAR.5140.1.7.2017.JK	11.05.2017
408	BUDYNEK DAWNEGO MŁYNA WRAZ Z PRZEPUSTEM BETONOWYM NA RZECE KUMIELI ORAZ CZ. DZIAŁKI, 1886-91 R.	WARYŃSKIEGO 05K	A-4348	IZAR(JD)-4100/5-34/06	13.11.2006
409	KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. WOJCIECHA WRAZ Z CMENTARZEM, 1902-03	WIEJSKA, PODGÓRNA 004	A-3447	PSOZ/V/260/93	19.02.1993
410	FRAGMENT RENESANSOWEJ ŚCIANY WRAZ Z PORTALEM, 1598 R.	WIGILIJNA 003 D. WIGILIJNA 18	A-570	KL.IV.KZ/2/80/61	28.12.1961
411	PARK DWORSKI Z KAPLICZKĄ, XIX W., WIEŻĄ CIŚNIEŃ K. XIX W. I 3 BUDYNKAMI GOSPODARCZYMI K. XIX W.	WITKIEWICZA	A-3454	PSOZ/V/530/93	31.03.1993
412	BUDYNEK DWORSKI USYTUOWANY W PARKU DWÓR, XVIII W., POCZ. XIX W.	WITKIEWICZA 007 NR 008	A-233	KL.V/KZ/2/18/57	30.05.1957
413	BUDYNEK DWORU WRAZ Z PARKIEM I OBELISKIEM DWÓR, POCZ. XX W.	WITKIEWICZA 031	A-9698	PSOZ/V/1028/94	28.05.1994
414	ZESPÓŁ KLASZTORNY DOMINIKANÓW – MURY DAWNEGO KLASZTORU, 1. POŁ. XIV DO XV W., XVIII I XIX W.	WAŁOWA, KUŚNIERSKA I WODNA	A-1191	KL.IV/620/3701/71	14.10.1971
415	BUDYNEK MIESZKALNY, 3. ĆW. XIX W.	ZACISZE 2 D. SŁONECZNA 2/3	A-1223	KL-I-364/78	04.01.1978
416	DOM MIESZKALNY, XIX/XX W.	ZACISZE 10	A-3901	PSOZ/VII/1155/96	21.06.1996
417	BUDYNEK MIESZKALNY WILLA, OBECNIE BANK, OK. 1900 R.	ZACISZE 14	A-3466	PSOZ/V/612/93	16.04.1993
418	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 90-TE XIX W.	ZACISZE 18 D. SŁONECZNA 15	A-2835	KL.I-534/41/89	24.07.1989
419	BUDYNEK MIESZKALNY – KAMIENICA, POCZ. XX W.	ZAMKOWA 15	A-3054	L.DZ. 534/114/90	26.06.1990

420	BUDYNEK MIESZKALNY - KAMIENICA, POCZ. XX W.	ZAMKOWA 16	A-3053	L.DZ. 534/115/90	26.06.1990
421	KAPLICA WCHODZĄCA W SKŁAD ZESPOŁU D. KLASZTORU ZGROMADZENIA SIÓSTR ŚW. KATARZYNY, 1910-1912	ZAMKOWA 17	A-4349	IZAR(JD)4100/5 - 107/06	16.11.2006
422	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ZWIĄZKU JASZCZURCZEGO 14-14A	A-3072	PSOZ-534-162/90	02.01.1991
423	BUDYNEK PRZYCHODNI WRAZ Z OTACZAJĄCYM PARKIEM, DAWNY HOTEL, POCZ. XX W.	ŻEROMSKIEGO 2B	A-3433	PSOZ/534/95/92	24.12.1992
424	ZESPÓŁ SZPITALA	ŻEROMSKIEGO 22	A-3177	PSOZ-534-64/91	22.07.1991
425	BUDYNEK GŁÓWNY W ZESPOLE SZPITALA, 1902-04	ŻEROMSKIEGO 22	A-3177	PSOZ-534-64/91	23.07.1991
426	BUDYNEK KOTŁOWNI, PRALNI I POMIESZCZEŃ POMOCNICZYCH W ZESPOLE SZPITALA, 1 ĆW. XX W.	ŻEROMSKIEGO 22	A-3177	PSOZ-534-64/91	24.07.1991
427	BUDYNEK O. ZAKAŹNEGO W ZESPOLE SZPITALA, L. 20-TE XX W.	ŻEROMSKIEGO 22	A-3177	PSOZ-534-64/91	25.07.1991
428	BUDYNEK HISTOPATOLOGII W ZESPOLE SZPITALA, 2 ĆW. XX W.	ŻEROMSKIEGO 22	A-3177	PSOZ-534-64/91	26.07.1991
429	OGRODZENIE W ZESPOLE SZPITALA, 1902-04	ŻEROMSKIEGO 22	A-3177	PSOZ-534-64/91	27.07.1991
430	PARK W ZESPOLE SZPITALA (NA TERENIE OGRODZONYM ORAZ PRZED BRAMĄ GŁÓWNĄ), POCZ. XX W	ŻEROMSKIEGO 22	A-3177	PSOZ-534-64/91	28.07.1991
431	GRODZISKO WYŻYNNE				15.12.1971

2. Aneks - Wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Miasta Elbląg

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru

Lp.	Ulica	Numer	Obiekt	Nr Rejestru	Data Wpisu	Decyzja
1.			PARK MIEJSKI "BAŻANTARNIA" WRAZ Z MUSZLĄ KONCERTOWĄ, POCZ. XX W. BRYŁĄ BUDYNKU RESTAURACJI "MYŚLIWSKA", UKŁADEM DROŻNYM I UKŁADEM ZIELENI WYSOKIEJ	487/95 A-3864	23 grudnia 1995	PSOZ/V/111/95
2.			UKŁAD URBANISTYCZNY STAREGO MIASTA	A-514	27 czerwca 1959	KL.V/KZ/2/1/59
3.			FOSA WYSPY SPICHRZÓW	6/77 A-1221	3 listopada 1977	
4.			PARK "MODRZEWIE"	51/79 A-1275	17 stycznia 1979	KL-I- /79
5.			ZESPÓŁ URBANISTYCZNY WRAZ Z PARKIEM IM. KAJKI	82/84 A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
6.			ZESPÓŁ URBANISTYCZNY W REJONIE ULIC: SAPERÓW, ARTYLERYJSKIEJ, CZARNIECKIEGO, UŁAŃSKIEJ, SZWOLEŻERÓW	119/89 A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
7.			ZESPÓŁ URBANISTYCZNY W REJONIE ULIC: KOLEJOWA, NATOLIŃSKA, SADOWA	120/89 A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
8.			UKŁAD URBANISTYCZNY Z ZESPOŁEM ZABUDOWY ZAWARTY MIĘDZY ULICAMI: MONIUSZKI, SZYMANOWSKIEGO, KRÓLEWIECKIEJ I KOPERNIKA	160/90 A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
			ZESPÓŁ URBANISTYCZNY WRAZ Z PARKIEM IM. KAJKI	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
9.	BENIOWSKIEGO	001	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
10.	BENIOWSKIEGO	2-4	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
11.	BENIOWSKIEGO	003	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84

12.	BENIOWSKIEGO	005	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
13.	BENIOWSKIEGO	6-8-10	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
14.	BENIOWSKIEGO	007	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
15.	BENIOWSKIEGO	009	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
16.	BENIOWSKIEGO	012	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
17.	BENIOWSKIEGO	013	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
18.	BENIOWSKIEGO	14-22	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
19.	BENIOWSKIEGO	015	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
20.	BENIOWSKIEGO	017	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
21.	BENIOWSKIEGO	019	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
22.	BENIOWSKIEGO	021	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
23.	BENIOWSKIEGO	24-32	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
24.	BENIOWSKIEGO	42-44	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
25.	BENIOWSKIEGO	46-48-50	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
26.	BENIOWSKIEGO	52-54-56	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
27.	BENIOWSKIEGO	62-68	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
28.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	001	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
29.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	002	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
30.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	003	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
31.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	005	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
32.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	006	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
33.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	007	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84

34.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	008	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
35.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	009	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
36.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	011	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
37.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	012	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
38.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	013	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
39.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	014	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
40.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	015	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
41.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	016	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
42.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	017	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
43.	BOHATERÓW WESTERPLATTE	018	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
44.	CICHA	1-10	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
45.	CICHA	012	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/ 2651/84
46.	CICHA	13-16	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
47.	CICHA	17-20	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
48.	CICHA	21-24	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
49.	CICHA	033	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
50.	FAŁATA	005	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
51.	FAŁATA	7-9	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
52.	FAŁATA	23-25	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
53.	FAŁATA	027	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
54.	FAŁATA	29-31/33	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84

55.	FAŁATA	35-37	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
56.	FAŁATA	39-41	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
57.	FAŁATA	55-57	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
58.	FAŁATA	59-65	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
59.	FAŁATA	67-73	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
60.	FAŁATA	81-83-85	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
61.	FAŁATA	87-89-91	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
62.	FAŁATA	93-95-97	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
63.	FAŁATA	99-101-103	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
64.	KAJKI	001	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
65.	KAJKI	002	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
66.	KAJKI	003	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
67.	KAJKI	4-5	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
68.	KAJKI	006	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
69.	KAJKI	007	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
70.	KAJKI	008	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
71.	KAJKI	009	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
72.	KAJKI	012	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
73.	KAJKI	013	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
74.	KRZYŻANOWSKIEGO, dawna Żymierskiego	001	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84

75.	KRZYŻANOWSKIEGO	004	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
76.	KRZYŻANOWSKIEGO	005	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
77.	KRZYŻANOWSKIEGO	006	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
78.	KRZYŻANOWSKIEGO	007	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
79.	KRZYŻANOWSKIEGO	008	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
80.	KRZYŻANOWSKIEGO	009	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
81.	KRZYŻANOWSKIEGO	010	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
82.	KRZYŻANOWSKIEGO	011	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
83.	KRZYŻANOWSKIEGO	012	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
84.	KRZYŻANOWSKIEGO	013-015	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
85.	KRZYŻANOWSKIEGO	017	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
86.	LUBARTOWSKA	001	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
87.	LUBARTOWSKA	002	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
88.	LUBARTOWSKA	003	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
89.	LUBARTOWSKA	004	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
90.	LUBARTOWSKA	005	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
91.	LUBARTOWSKA	006	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
92.	LUBARTOWSKA	007	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
93.	LUBARTOWSKA	008	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
94.	LUBARTOWSKA	009	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
95.	LUBARTOWSKA	010	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
96.	LUBARTOWSKA	011	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84

97.	LUBARTOWSKA	012	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
98.	LUBARTOWSKA	013	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
99.	LUBARTOWSKA	014	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
100.	LUBARTOWSKA	015	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
101.	LUBARTOWSKA	016	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
102.	LUBARTOWSKA	017	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
103.	LUBARTOWSKA	018	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
104.	OSIEDLE MARYNARZY	001	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
105.	OSIEDLE MARYNARZY	002	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
106.	OSIEDLE MARYNARZY	003	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
107.	OSIEDLE MARYNARZY	004	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
108.	OSIEDLE MARYNARZY	005	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
109.	OSIEDLE MARYNARZY	006	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
110.	OSIEDLE MARYNARZY	007	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
111.	OSIEDLE MARYNARZY	008	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1989	KL-I/2651/84
112.	OSIEDLE MARYNARZY	009	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
113.	OSIEDLE MARYNARZY	10-11	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
114.	OSIEDLE MARYNARZY	013	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
115.	OSIEDLE MARYNARZY	014	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
116.	OSIEDLE MARYNARZY	015	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
117.	OSIEDLE MARYNARZY	016	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
118.	OSIEDLE MARYNARZY	017	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84

119.	OSIEDLE MARYNARZY	018	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
120.	OSIEDLE MARYNARZY	019	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
121.	OSIEDLE MARYNARZY	020	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
122.	PIONIERSKA	1-3-5	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
123.	PIONIERSKA	4-6	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
124.	PIONIERSKA	008	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
125.	PIONIERSKA	10-12	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
126.	PIONIERSKA	013	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
127.	PIONIERSKA	16-20	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
128.	PIONIERSKA	30-32	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
129.	PIONIERSKA	34-40	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
130.	PIONIERSKA	042	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
131.	ŻEGLARSKA	1-10	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
132.	ŻEGLARSKA	11-14	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
133.	ŻEGLARSKA	20-23	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
134.	ŻEGLARSKA	25-28	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
135.	ŻEGLARSKA	33-36	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
136.	ŻEGLARSKA	37-40	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
137.	ŻEGLARSKA	041	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
138.	ŻEGLARSKA	63-68	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I.2651/84
139.	ŻEGLARSKA	69-72	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84
140.	ŻEGLARSKA	73-78	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-1527	2 grudnia 1984	KL-I/2651/84

			ZESPÓŁ URBANISTYCZNY W REJONIE ULIC: SAPERÓW, ARTYLERYJSKIEJ, CZARNIECKIEGO, UŁAŃSKIEJ, SZWOLEŻERÓW	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
141.	ARTYLERYJSKA	1-3	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
142.	ARTYLERYJSKA	2-4	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
143.	ARTYLERYJSKA	5-7	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
144.	ARTYLERYJSKA	6-8	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
145.	ARTYLERYJSKA	9-11	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
146.	ARTYLERYJSKA	10-12	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
147.	ARTYLERYJSKA	13-15	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
148.	ARTYLERYJSKA	14-16	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
149.	ARTYLERYJSKA	17-19	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
150.	ARTYLERYJSKA	18-20	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
151.	ARTYLERYJSKA	21-23	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
152.	ARTYLERYJSKA	22-24	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
153.	ARTYLERYJSKA	25-27	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
154.	ARTYLERYJSKA	26-28	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
155.	ARTYLERYJSKA	30-32	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
156.	ARTYLERYJSKA	34-36	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
157.	ARTYLERYJSKA	38-40	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
158.	CZARNIECKIEGO	1-3	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
159.	CZARNIECKIEGO	002	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89

160.	CZARNIECKIEGO	004	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
161.	CZARNIECKIEGO	5-7	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
162.	CZARNIECKIEGO	6-8	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
163.	CZARNIECKIEGO	010	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
164.	CZARNIECKIEGO	012	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
165.	CZARNIECKIEGO	014	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
166.	SAPERÓW	013	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
167.	SAPERÓW	015	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
168.	SAPERÓW	017	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
169.	SAPERÓW	019	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
170.	SZWOLEŻERÓW	001	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
171.	SZWOLEŻERÓW	002	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
172.	SZWOLEŻERÓW	003	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
173.	SZWOLEŻERÓW	004	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
174.	SZWOLEŻERÓW	005	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
175.	SZWOLEŻERÓW	006	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
176.	SZWOLEŻERÓW	008	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
177.	SZWOLEŻERÓW	009	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
178.	UŁAŃSKA	001	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
179.	UŁAŃSKA	002	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
180.	UŁAŃSKA	004	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
181.	UŁAŃSKA	005	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89

182.	UŁAŃSKA	006	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
183.	UŁAŃSKA	007	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
184.	UŁAŃSKA	009	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
185.	UŁAŃSKA	010	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
186.	UŁAŃSKA	011	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
187.	UŁAŃSKA	012	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	A-2832	24 czerwca 1989	KL-I-534/32/89
			ZESPÓŁ URBANISTYCZNY W REJONIE ULIC: KOLEJOWA, NATOLIŃSKA, SADOWA	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
188.	KOLEJOWA	2-3	DOM WRAZ Z ZABUDOWĄ GOSPODARCZĄ BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
189.	KOLEJOWA	008	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
190.	KOLEJOWA	9-10	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
191.	KOLEJOWA	11-12	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
192.	KOLEJOWA	13-14	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
193.	KOLEJOWA	15-16	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
194.	KOLEJOWA	17-18	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
195.	KOLEJOWA	19-20	DOM WRAZ Z ZABUDOWĄ GOSPODARCZĄ BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
196.	KOLEJOWA	21-22	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
197.	KOLEJOWA	25-26	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
198.	KOLEJOWA	27-28	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
199.	KOLEJOWA	41	DOM WRAZ Z ZABUDOWĄ GOSPODARCZĄ BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89

200.	KOLEJOWA	42-43	DOM WRAZ Z ZABUDOWĄ GOSPODARCZĄ BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
201.	KOLEJOWA	44	DOM WRAZ Z ZABUDOWĄ GOSPODARCZĄ BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
202.	NATOLIŃSKA	31-32	BUDYNEK MIESZKALNY WRAZ Z BUDYNKAMI GOSPODARCZYMI, L. 30-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
203.	NATOLIŃSKA	33-34	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
204.	NATOLIŃSKA	35-36	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
205.	NATOLIŃSKA	37-38	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
206.	NATOLIŃSKA	39-40	BUDYNEK MIESZKALNY WRAZ Z BUDYNKAMI GOSPODARCZYMI, L. 30-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
207.	NATOLIŃSKA	45-46	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
208.	NATOLIŃSKA	47-48	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
209.	NATOLIŃSKA	49-50	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
210.	NATOLIŃSKA	51-52	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
211.	NATOLIŃSKA	53-54	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
212.	SADOWA	18-20	BUDYNEK MIESZKALNY WRAZ Z ZABUDOWĄ GOSPODARCZĄ, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
213.	SADOWA	22-24	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
214.	SADOWA	26-28	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
215.	SADOWA	30-32	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
216.	SADOWA	34-36	BUDYNEK MIESZKALNY WRAZ Z ZABUDOWĄ GOSPODARCZĄ, L. 20-TE XX W.	A-2833	5 lipca 1989	KL-I-534/40/89
			UKŁAD URBANISTYCZNY Z ZESPOŁEM ZABUDOWY ZAWARTY MIĘDZY ULICAMI:	160/90 A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90

			MONIUSZKI, SZYMANOWSKIEGO, KRÓLEWIECKIEJ I KOPERNIKA			
217.	CHOPINA	001	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
218.	CHOPINA	1A-2A	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
219.	CHOPINA	002	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
220.	CHOPINA	4-6	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
221.	CHOPINA	005	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
222.	CHOPINA	008	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
223.	CHOPINA	9-11	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
224.	CHOPINA	010	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
225.	CHOPINA	12-14	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
226.	CHOPINA	13-15	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
227.	CHOPINA	16	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1933 R.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
228.	CHOPINA	17-19	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
229.	CHOPINA	21-23	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
230.	CHOPINA	22-24	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
231.	CHOPINA	25-27	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
232.	CHOPINA	026	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
233.	CHOPINA	028	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
234.	CHOPINA	29	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
235.	CHOPINA	030	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
236.	CHOPINA	032	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90

237.	CHOPINA	35	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
238.	CHOPINA	39	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
239.	CHOPINA	41	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
240.	CHOPINA	43	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
241.	KOPERNIKA	001	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
242.	KOPERNIKA	002	PRZEDSZKOLE	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
243.	KOPERNIKA	3	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
244.	KOPERNIKA	5	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
245.	KOPERNIKA	7-9	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
246.	KOPERNIKA	15	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
247.	KOPERNIKA	17	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
248.	KOPERNIKA	18-20	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
249.	KOPERNIKA	19-25	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
250.	KOPERNIKA	22-24	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
251.	KOPERNIKA	26-28	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
252.	KOPERNIKA	029	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
253.	KOPERNIKA	31-33	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
254.	KOPERNIKA	035	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
255.	KOPERNIKA	037	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
256.	KOPERNIKA	039	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
257.	KOPERNIKA	041	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90

258.	KRÓLEWIECKA	100	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W. BUDYNEK POLICJI	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
259.	KRÓLEWIECKA	102	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W. BUDYNEK POLICJI	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
260.	KRÓLEWIECKA	104	BUDYNEK POLICJI	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
261.	KRÓLEWIECKA	108	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
262.	KRÓLEWIECKA	110	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
263.	KRÓLEWIECKA	112-114	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
264.	KRÓLEWIECKA	116	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
265.	KRÓLEWIECKA	126	HOTEL ŻUŁAWY	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
266.	KRÓLEWIECKA	128	DAWNA SZKOŁA ZAWODOWA, OBECNIE ZESPÓŁ SZKÓŁ GOSPODARCZYCH WRAZ Z DZIAŁKĄ, 1919 R.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
267.	MONIUSZKI	002	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
268.	MONIUSZKI	4-6	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
269.	MONIUSZKI	8-10	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
270.	MONIUSZKI	12-14	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
271.	MONIUSZKI	16-18	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
272.	MONIUSZKI	20-22	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
273.	MONIUSZKI	24-26	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
274.	MONIUSZKI	28-30	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
275.	MONIUSZKI	32-34	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
276.	MONIUSZKI	36-38	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
277.	MONIUSZKI	40-42	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90

278.	NORWIDA	1-3	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
279.	NORWIDA	2-4	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
280.	NORWIDA	5-7	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
281.	NORWIDA	6-8	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
282.	NORWIDA	10-12	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
283.	SKŁODOWSKIEJ	002	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
284.	SKŁODOWSKIEJ	3-5	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
285.	SKŁODOWSKIEJ	4-6	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
286.	SKŁODOWSKIEJ	7-9	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
287.	SKŁODOWSKIEJ	8-10	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
288.	SKŁODOWSKIEJ	11-13	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
289.	SKŁODOWSKIEJ	12-14-16	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
290.	SZYMANOWSKIEGO	4-5-6	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	A-3067	9 listopada 1990	PSOZ-534-146/90
291.	1 MAJA	013	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1902 R.	282/93 A-3545	28 czerwca 1993	PSOZ/V/1104/93
292.	1 MAJA	016	BUDYNEK BANKU, 1909-1910 R.	203/91 A-3235	9 grudnia 1991	PSOZ-534/87/91
293.	1 MAJA	035	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	397/94 A-3725	26 września 1994	PSOZ/V/1778/94
294.	1 MAJA	048	DOM, OK. 1800 R.	409 A-1273	14 października 1971	KL-……/3705/71
295.	1 MAJA ponowny wpis	048	DOM, OK. 1800 R.	50/79 A-1273	10 stycznia 1979	KL-I-69/79
296.	12 LUTEGO (OB. WARSZAWSKA 51) UWAGA! PRZENIESIONY!!!!	005A	BUDYNEK MIESZKALNY XIX/XX W. OBECNIE BUDYNEK MŁODZIEŻOWEGO DOMU KULTURY	413/95 A-3790	24 stycznia 1995 zmiana decyzji: 16 listopada 2011 r.	PSOZ/V/154/95 zmiana decyzji: IZAR.5140.1.23(1).2011.ms

297.	3 MAJA	004	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	263/93 A-3475	30 kwietnia 1993	PSOZ/V/674/93
298.	3 MAJA	013	BUDYNEK MIESZKALNY, OB. RESTAURACJA, P. XIX/K. XIX W.	341/94 A-3673	14 marca 1994	PSOZ/V/515/94
299.	AGRYKOLA	006	BUDYNEK GIMNAZJUM NR 5 WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM OBEJMUJĄCYM DZIAŁKĘ 74, ORAZ 75/2, 72, 73/2 i 96, l. 1926-29	A-4508	6 maja 2008	IZAR(JD)-4100/5-103/07/08
300.	BEMA	007	BUDYNEK MIESZKALNY WRAZ Z POSESJĄ, ZIELENIĄ I OGRODZENIEM WILLA (SANEPID), K. XIX W.	335/94 A-3672	3 marca 1994	PSOZ/V/457/94
301.	BEMA	009	BUDYNEK MIESZKALNY WRAZ Z POSESJĄ I ZIELENIĄ WILLA (PRZEDSZKOLE), K. XIX W.	340/94 A-3674	14 marca 1994	PSOZ/V/514/94
302.	BEMA	010	KAPLICA P.W. ŚW. JERZEGO, XIV-XV W.	A-565	27 grudnia 1961	KL.IV.KZ/2/70/61
303.	BEMA	037	BUDYNEK MIESZKALNY (MDK), POCZ. XX w.	329/94 A-3667	17 lutego 1994	PSOZ/V/311/94
304.	BEMA	047	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	327/94 A-3659	26 stycznia 1994	PSOZ/V/134/94
305.	BEMA	052	BUDYNEK MIESZKALNY Z OGRÓDKIEM, 1907 r.	328/94 A-3665	15 lutego 1994	PSOZ/V/310/94
306.	BEMA	053	BUDYNEK MIESZKALNY-WILLA, l. 90-te XIX w.	124/89 A-2838	27 lipca 1989	KL-I-534/43/89
307.	BEMA	053	PARK Z POZOSTAŁOŚCIAMI URZĄDZEŃ PARKOWYCH, L. 80-te XIX w.	377/94 A-3715	28 lipca 1994	PSOZ/V/1417/94
308.	BEMA 56/SADOWA	056	CMENTARZ EWANGELICKI Z ZIELENIĄ I NAGROBKAMI, OK. 1910 R.	357/94 A-3693	7 maja 1994	PSOZ/V/836/94
309.	BOŻEGO CIAŁA	010	BUDYNEK D. SZKOŁY KATOLICKIEJ P.W. ŚW. MIKOŁAJA OB. WYŻSZE SEM. DUCHOWNE, 1891 R.	356/94 A-3692	5 maja 1994	PSOZ/V/838/94
310.	BOŻEGO CIAŁA D. BLACHARSKA	011	4 BUDYNKI FABRYCZNE WRAZ Z WILLĄ FABRYKANTA - ZESPÓŁ D. FABRYKI "ZILLGIT UND LEMKE" - OB. SEMINARIUM DUCHOWNE, L. 90-TE XIX W.	243/92 A-3434	28 grudnia 1992	PSOZ-534/96/92
311.	BROWARNA	082	BUDYNEK UŻYTKOWY, 1909 R.	476/95 A-3841	22 września 1995	PSOZ/VIII/1697/95

312.	BROWARNA	112-113	BRYŁA BUDYNKU MIESZKALNEGO Z WYŁĄCZENIEM WNĘTRZ, L. 20-TE XX W.	480/95 A-3846	17 października 1995	PSOZ/VIII/1857/95
313.	BROWARNA	115	BRYŁA BUDYNKU MIESZKALNEGO Z WYŁĄCZENIEM WNĘTRZ, L. 20-TE XX W.	479/95 A-3845	16 października 1995	PSOZ/VIII/1847/95
314.	BULWAR ZYGMUNTA AUGUSTA dawniej: WYBRZEŻNA 11/12	011	GIMNAZJUM I BUDYNEK PODZAMCZA-OB. MUZEUM ELBLĄSKIE, XIII/XIV w., 1598-99, 1809, 1822 r.	187/N A-569	28 grudnia 1961	KL.IV.KZ/2/72/61
315.	BULWAR ZYGMUNTA AUGUSTA	012	BUDYNEK D.AGNES MIEGEL SCHULE - OB. BUDYNEK PRODUKCYJNY, 1914 r.	419/95 A-3787	19 stycznia 1995	PSOZ/VIII/129/95
316.	CHROBREGO	008	BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY, K. XIX W.	319/94 A-3660	27 stycznia 1994	PSOZ/V/151/94
317.	CHROBREGO	008 zm. numeru, obecnie 10	DWÓR Z PARKIEM, 1795 R, 1932 R.	408 A-1182	14 października 1971	
318.	CZERWONEGO KRZYŻA	002	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY, 1911 R.	513/96 A-3899	15 lipca 1996	PSOZ/V/1370/96
319.	CZĘSTOCHOWSKA	005	POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU DWORSKO-PARKOWEGO: DWÓR, PARK, OBSADZENIE UL. CZĘSTOCHOWSKIEJ, OB. PRZEDSZKOLE, P. XVIII W., OK. 1800 R., P. XX W.	469/95 A-3830	19 czerwca 1995	PSOZ/V/1112/95
320.	FAŁATA	29-31/33	BUDYNEK W GRANICACH ZEWNĘTRZNEJ LINII MURÓW BUDYNKU, 1928 R.	A-4532	30 września 2009	IZAR(MP/jd)-4101/5-71/09
321.	GARBARY (D. LINKI 28)	012	KAMIENICA STAROMIEJSKA, XVI W.	A-576	28 grudnia 1961	
322.	GARBARY (D. LINKI)	030	BUDYNEK MIESZKALNY, 4 ĆW. XIX W.	208/91 A-3256	30 grudnia 1991	PSOZ-534/92/91
323.	GIMNAZJALNA		ZESPÓŁ SZPITALNY ŚW. DUCHA-MUR WOKÓŁ ZABUDOWAŃ ZESPOŁU, XIII-XIV W.	406 A-1185	14 października 1971	KL.IV/620/3702//71

324.	GIMNAZJALNA, SŁUŻEBNA I WAPIENNA		DAWNY BROWAR (GOTYCKI BUDYNEK PODZAMCZA) Z FRAGMENTEM MURU OBRONNEGO, XIV W., 2 POŁ. XV W., XVII W.	407 A-1184	14 października 1971	KL.IV/3703/620 /71
325.	GRUNWALDZKA	027	BUDYNEK MIESZKALNY, 1908 r.	248/93 A-3442	15 lutego 1993	PSOZ/V/238/93
326.	GRUNWALDZKA	029	BUDYNEK MIESZKALNY, 1908 r.	247/93 A-3443	15 lutego 1993	PSOZ/V/239/93
327.	GRUNWALDZKA	031	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-te XX W.	236/92 A-3420	23 listopada 1992	PSOZ-534/85/92
328.	GRUNWALDZKA	041	BUDYNEK MIESZKALNY, POŁ. XIX W.	237/92 A-3422	24 listopada 1992	PSOZ-534/86/92
329.	GRUNWALDZKA	043	BUDYNEK MIESZKALNY, 4 ćw. XIX W.	239/92 A-3421	24 listopada 1992	PSOZ-534/88/92
330.	GRUNWALDZKA	045	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	249/93 A-3441	11 lutego 1993	PSOZ/V/240/93
331.	GRUNWALDZKA	047	BUDYNEK MIESZKALNY. POŁ. XIX/K. XIX W.	240/92 A-3428	7 grudnia 1992	PSOZ-534/89/92
332.	GRUNWALDZKA	049	BUDYNEK HOTELU "DWORCOWEGO”, BUDYNEK MIESZKALNY, 2 POŁ. XIX W.	246/93 A-3444	15 lutego 1993	PSOZ/V/237/93
333.	GRUNWALDZKA	051	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 90-TE XIX W.	245/93 A-3446	19 lutego 1993	PSOZ/V/254/93
334.	GRUNWALDZKA	057	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 90-TE XIX W.	250/93 A-3445	19 lutego 1993	PSOZ/V/252/93
335.	GRUNWALDZKA	063	BUDYNEK MIESZKALNY, 1897 R.	241/92 A-3432	24 grudnia 1992	PSOZ-534/93/92
336.	GRUNWALDZKA	067	BUDYNEK MIESZKALNY – OB. PRZEDSZKOLE, OK. 1910 R.	221/92 A-3361	14 maja 1992	PSOZ-534/18/92
337.	GRUNWALDZKA	069, 071	BUDYNKI MIESZKALNE, POCZ. XX W.	238/92 A-3429	7 grudnia 1992	PSOZ-534/87/92
338.	KIELECKA	024	KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. TRÓJCY, 1838, 1989-93	385/94 A-3722	8 września 1994	PSOZ/V/1664/94
339.	KOPERNIKA	026/028	BUDYNEK HOSPICJUM, OB. ŻŁOBEK, 1924-25	A-1699 A-4193	11 października 2000	SOZ.IZN-5340/323/2000
340.	KOŚCIUSZKI	005	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	305/93 A-3557	10 września 1993	PSOZ/VIII/1537 /93
341.	KOŚCIUSZKI	132	ZESPÓŁ MŁYNA WODNEGO (BUD. MŁYNA, BUD. TURBINY, BUD. MIESZKALNY), POCZ. XX W.	187/91 A-3151	12 kwietnia 1991	PSOZ-534/33/91

342.	KRĘGIELNA	001	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	143/90 A-3070	28 grudnia 1990	PSOZ-534-163/90
343.	KRÓLEWIECKA, ODZIEŻOWA		BUDYNKI DAWNEJ FABRYKI CYGAR "LOESER UND WOLFF", OB. ZAKŁADY ODZIEŻOWE, 1883-1911 r.	232/92 A-3393	12 października 1992	PSOZ/534/53/92
344.	KRÓLEWIECKA	14	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	A-4639	13 grudnia 2016	IZAR.5140.1.14.2016.jk
345.	KRÓLEWIECKA	034	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	437/95 A-3801	2 marca 1995	PSOZ/V/435/95
346.	KRÓLEWIECKA	038	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	415/95 A-3791	24 stycznia 1995	PSOZ/V/1521/95
347.	KRÓLEWIECKA	040	BUDYNEK MIESZKALNY, 1907 R.	400/94 A-3726	30 września 1994	PSOZ/V/1838/94
348.	KRÓLEWIECKA	125	WILLA WRAZ Z OTOCZENIEM W POSTACI OGRODU, W GRANICACH OGRODZENIA DZIAŁKI NR 527/1, 1910 R.	A-4625	2 marca 2016	IZAR.5140.1.25.2014.ur
349.	KRÓLEWIECKA	128	DAWNA SZKOŁA ZAWODOWA, OBECNIE ZESPÓŁ SZKÓŁ GOSPODARCZYCH WRAZ Z DZIAŁKĄ, 1919 R.	A-4470	16 lipca 2007	IZAR(jd)-4100/5-48/07
350.	KRÓLEWIECKA	135	BUDYNEK MIESZKALNY, WILLA, L. 20-te XX W.	144/90 A-3073	10 stycznia 1991	PSOZ-534/6/91
351.	KRÓLEWIECKA (DĄBROWA)	285	DOM MIESZKALNY Z BRYŁĄ BUDYNKU GOSPODARCZEGO I DZIAŁKĄ, K. XIX W.	A-1693 A-4187	12 lipca 2000	SOZ.IZN-5340/270/2000
352.	KRÓLEWIECKA (DĄBROWA II)	297	BUDYNEK MIESZKALNY Z 2 BUDYNKAMI GOSPODARCZYMI, K. XIX W.	215/92 A-3348	7 kwietnia 1992	PSOZ-534/11/92
353.	KRÓLEWIECKA		MOST NA KUMIELI, 1809 R.	381/94 A-3717	12 sierpnia 1994	PSOZ/V/1529/94
354.	KRÓTKA	005	BUDYNEK MIESZKALNY-SIEDZIBA PTTK ODDZIAŁ ZIEMI ELBLĄSKIEJ, 1850/90	516/96 A-3916	25 września 1996	PSOZ/V/1901/96
355.	KUŚNIERSKA	006	KOŚCIÓŁ PODOMINIKAŃSKI P.W.NMP - OB. GALERIA EL, XIII-XVI W.	A-566	27 grudnia 1961	KL.IV.KZ/2/71/61
356.	ŁĄCZNOŚCI	001	BUDYNEK SZKOLNY, OB. URZĄD MEJSKI, 1911-12 R.	147/90 A-3046	23 maja 1990	KL-I-534/100/90
357.	ŁĘCZYCKA	017	ZESPÓŁ BUDYNKÓW MŁYNA ZŁOŻONY ZE ZWARTEGO KOMPLEKSU BUDYNKÓW PRODUKCYJNO-MAGAZYNOWYCH	178/90 A-4228	24 maja 2002	SOZ-1733-IZN-5340-62/2002

			I MIESZKANYCH ORAZ HYDROFORNI WRAZ Z DZIAŁKAMI, XIX/ XX W.			
358.	MALBORSKA	047	KAMIENICA MIESZCZAŃSKA - BUDYNEK MIESZKALNY (BRYŁA, ELEWACJE ZEWNĘTRZNE, KLATKI SCHODOWE Z SIENIAMI), XIX/XX W.	A-2183	24 marca 2005	WUOZ(AP)-4100/6-86/05
359.	MARYMONCKA	005	BUDYNEK DWORU WRAZ Z OTACZAJĄCYM GO DAWNYM PARKIEM DWORSKIM I ALEJĄ DOJAZDOWĄ, 1802 r.	485/95 A-3859	14 grudnia 1995	PSOZ/V/2264/95
360.	MAZURSKA	002	BUDYNEK MIESZKALNY "DOMEK BRAMNY", 1903 r.	330/94 A-3661	27 stycznia 1994	PSOZ/V/169/94
361.	MOSTOWA	017	KAMIENICA, XV W., OK. 1590 R.	A-1189	14 października 1971	KL.IV/620/3700/71
362.	MOSTOWA	018	KAMIENICA, XV, XVII-XIX W.	A-1189	14 października 1971	KL.IV/620/3700/71
363.	MOSTOWA 17-18, WIGILIJNA		ZESPÓŁ DOMÓW Z TZW. ŚCIEŻKĄ KOŚCIELNĄ, XIII W.	365 A-1189	14 października 1971	KL.IV/620/3700/71
364.	MOSTOWA	025	KOŚCIÓŁ KATEDRALNY P.W. ŚW. MIKOŁAJA, XIII-XIV W.	A-521	21 listopada 1959	KL.IV.KZ/2/24/59
365.	OBROŃCÓW POKOJU		KAPLICA CMENTARNA I ORGANISTÓWKA WRAZ Z OTOCZENIEM W GRANICACH DZIAŁKI EWIDENCYJNEJ NR 377, OBRĘB 3, K. XIX W. (po 1897r.)	A-4632	12 maja 2016	IZAR.5140.1.4.2016.jk
366.	OBROŃCÓW POKOJU	10	KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. PAWŁA WRAZ Z CMENTARZEM, OK. 1895 R.	307/93 A-3563	17 września 1993	PSOZ/VIII/1586/93
367.	PLAC KONSTYTUCJI D. TRYBUNALSKA 25	1	BUDYNEK SĄDU WOJEWÓDZKIEGO, XIX W., 1912-18	148/90 A-3047	23 maja 1990	KL-I-354/101/90
368.	PLAC SŁOWIAŃSKI		FONTANNA WRAZ Z OTOCZENIEM W GRANICACH DZIAŁKI EWIDENCYJNEJ NR 153/8, OBRĘB 15, 1908 R./1957 R.	A-4633	23 maja 2016	IZAR.5140.1.9.2016.jk

369.	PLAC SŁOWIAŃSKI	001-003	ZESPÓŁ BUDYNKÓW POCZTY (B. GŁÓWNY, WARTOWNI, B.GARAŻY, OGRODZENIE OD ULIC), 1887 r.	324/94 A-3666	15 lutego 1994	PSOZ/V/309/94
370.	POCZTOWA przeniesiony – teren Hotelu MŁYN!!! Kościuszki	002 Nowy numer jeszcze nie nadany	BUDYNEK - SIEDZIBA PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTEKI WOJEWÓDZIEJ; OK. 1900 R.	163/90 A-3055	18 lipca 1990	GP-534/118/90
371.	POCZTOWA	002	KOMPLEKS BUD. NALEŻĄCYCH DO ZESPOŁU SZKÓŁ OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH WRAZ Z DZIAŁKĄ; ZESPÓŁ SZKOLNY, 1873-75, 1911-12	A-4450	23 stycznia 2007	IZAR(JD)-4100/5-153/06/07
372.	POCZTOWA	003	BUDYNEK MIESZKALNY (KAMIENICA), 4 ĆW. XIX W.	209/91 A-3257	30 grudnia 1991	PSOZ-534/93/91
373.	POŚWIATOWSKIEJ	001	BUDYNEK MIESZKALNY (DAWNY DWÓR) WRAZ Z OTACZAJĄCYM PARKIEM, 3 ćw. XIX w. 1920 r.	465/95 A-3829	17 czerwca 1995	PSOZ/V/2104/95
374.	POWSTAŃCÓW WARSZAWSKICH	009	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W. (OK. 1910 R.)	547/97 A-4006	19 września 1997	PSOZ/V/1790/97
375.	PUŁASKIEGO	010	BUDYNEK MIESZKALNY (PAŁACYK), K. XIX W.	123/89 A-2834	19 lipca 1989	KL-I-534/42/89
376.	RAWSKA	016A	KOŚCIÓŁ P.W. BŁ. DOROTY, 1706 r., 1984 r. WRAZ Z BUDYNKIEM DWORU, OB. PLEBANIA, XVIII W., 1984 R.	384/94 A-3723	8 września 1994	PSOZ/V/1663/94
377.	ROBOTNICZA	029	MURY ZNISZCZONEGO BUDYNKU KOŚCIELNEGO P.W. BOŻEGO CIAŁA 1405 R., POŁ. XVI W. 1896 R.	A-131	13 lipca 1954	33/1/54
378.	ROBOTNICZA	069	KOŚCIÓŁ P.W. MATKI BOSKIEJ KRÓLOWEJ POLSKI	61/81 A-1332	21 lipca 1981	KL-I/1769/81
379.	ROBOTNICZA	173	BUDYNEK GIMNAZJUM NR 2 WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM 1925-27 R.	A-4503	6 marca 2008	IZAR(JD)-4100/5-104/07/08
380.	ROBOTNICZA	197	BUDYNEK SZKOŁY PODSTAWOWEJ NR 5, L. 70-TE XIX W., 1899 r.	149/90 A-3045	23 maja 1990	KL-I-534/102/90
381.	SADOWA	058/060	DAWNA KAPLICA CMENTARNA - OB. CERKIEW	A-3668	23 lutego 1994	PSOZ/V/456/94

			PRAWOSŁAWNA P.W. ŚW. MARII MAGDALENY 1925 R./1987 R. Z CMENTARZEM, BRAMĄ WJAZDOWĄ I POZOSTAŁOŚCIAMI NAGROBKÓW 1910 R.			
382.	STARY RYNEK		BRAMA TARGOWA, 1319 r., 1755 r.	197/N A-574	28 grudnia 1961	KL.IV/KZ/2/82/61
383.	STOCZNIOWA	010	BUDYNEK MIESZKALNY WRAZ Z PRZYLEGAJĄCYM BUDYNKIEM MIESZKALNYM – OFICYNĄ, OTACZAJĄCYM OGRODEM I CEGLANYM MUREM OGRODZENIA, OB. BUDYNEK ADMINISTRACYJNY, 1. ĆW. XIX W., K. XIX W.	321/94 A-4259 zmiana decyzji 321/94 z 17.02.1994 r.	22 września 2003	SOZ-3882-IZN-5340-169/2003
384.	STRUGA	052	BUDYNEK MIESZKALNY – PRZEDSZKOLE, L. 20-te XX W.	306/93 A-3558	10 września 1993	PSOZ/VIII/1540/93
385.	STRUMYKOWA (PRÓCHNIK)	038	KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. ANTONIEGO PADEWSKIEGO	66/16/57	30 maja 1957	
386.	STRUMYKOWA (PRÓCHNIK 43)	044	DOM PODCIENIOWY	60/10/57	30 maja 1957	
387.	STRUMYKOWA (PRÓCHNIK)	053	DOM PODCIENIOWY, DREWNIANY	62/12	30 maja 1957	
388.	STRUMYKOWA (PRÓCHNIK 20)	065	DOM PODCIENIOWY, MUROWANY	64/14/57	30 maja 1957	
389.	SZAŃCOWA	2	BUDYNEK SZKOŁY PODSTAWOWEJ NR 8	93/86 A-1693	15 lipca 1986	KL-I/665/86
390.	ŚW. DUCHA D. WIGILIJNA 3	003	ELEWACJA PÓŁNOCNA KAMIENICZKI, XVII W.	A-189/N	28 grudnia 1961	KL.IV.KZ/2/74/61
391.	ŚW. DUCHA D. WIGILIJNA 4	004	FRAGMENTY KAMIENICZKI, XVII W.	A-190/N	28 grudnia 1961	KL.IV.KZ/2/75/61
392.	ŚW. DUCHA D. WIGILIJNA 5	005	FRAGMENTY KAMIENICZKI, XVII W.	A-191/N	28 grudnia 1961	KL.IV.KZ/2/76/61
393.	ŚW. DUCHA D. WIGILIJNA 6-7	006-007	RUINA KOŚCIOŁA P.W. ŚW. DUCHA WRAZ ZE SZPITALEM - OB. BIBLIOTEKA ELBLĄSKA, XIII W., 1620 R.	184/N A-564	27 grudnia 1961	KL.IV.KZ/2/69/61
394.	ŚW. DUCHA D. WIGILIJNA 11	011	KAMIENICZKA, I POŁ. XVI W.; 1954 R.	A-192/N	28 grudnia 1961	KL.IV.KZ/2/77/61
395.	ŚW. DUCHA D. WIGILIJNA 12	012	KAMIENICZKA, XVI W.; 1954 R.	A-193/N	28 grudnia 1961	KL.IV.KZ/2/78/61

396.	ŚW. DUCHA D. WIGILIJNA 13	013	KAMIENICZKA, XVI W.; 1959-1961 R.	A-194/N	28 grudnia 1961	KL.IV.KZ/2/79/61
397.	ŚW. DUCHA D. WIGILIJNA 41	019	KAMIENICZKA, XVII W.	196/N A-573	28 grudnia 1961	KL.IV.KZ/2/81/61
398.	ŚW. DUCHA D. WIGILIJNA 48/49	025	BUDYNEK PRODUKCYJNO – ADMINISTRACYJNY, PO 1910 R.	81/85 A-2424	1 sierpnia 1988	KL.I/534/4/88
399.	TRAUGUTTA	015	KAPLICA CMENTARNA ŚW. ANNY - OBECNIE CERKIEW GREKO-KATOLICKA, 1902 R.	205/91 A-3236	9 grudnia 1991	PSOZ-534/89/91
400.	TRAUGUTTA	048	BUDYNEK MŁYNA WODNEGO WRAZ ZE STREFĄ OCHRONNĄ W GRANICACH DZIAŁKI NR 393/5, K. XIX W. (1893 R.)	A-1648 A-4123	8 listopada 1999	SOZ-IZN-5340/199/99
401.	TRAUGUTTA	084	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W. (1900 R.)	557/97 A-4032	19 grudnia 1997	PSOZ/V/1746/97
402.	TRAUGUTTA	085	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W. (1900 R.)	558/97 A-4031	19 grudnia 1997	PSOZ/V/2347/97
403.	TRAUGUTTA	089	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	342/94 A-3675	18 marca 1994	PSOZ/VII/552/94
404.	TRYBUNALSKA	017	BUDYNEK MIESZKALNY Z OGRODEM, K. LAT 20-TYCH XX W.	186/91 A-3150	12 kwietnia 1991	PSOZ-534-26/91
405.	WARSZAWSKA	009	KOŚCIÓŁ POLSKO-KATOLICKI, XIX/XX W.	73/83 A-1549	8 czerwca 1984	KL-I/1365/84
406.	WARSZAWSKA	B.N. 55	DOM MIESZKALNY, OB. BUDYNEK ADMINISTRACYJNY, XIX/XX W.	497/96 A-3898	11 czerwca 1996	PSOZ/VII/1112/96
407.	WARSZAWSKA	142A	BUDYNEK MIESZKALNY, L.30-TE XX W.	A-4647	11 maja 2017	IZAR.5140.1.7.2017.jk
408.	WARYŃSKIEGO	05K	BUDYNEK DAWNEGO MŁYNA WRAZ Z PRZEPUSTEM BETONOWYM NA RZECE KUMIELI ORAZ CZ. DZIAŁKI, 1886-91 R.	A-4348	13 listopada 2006	IZAR(JD)-4100/5-34/06
409.	WIEJSKA, PODGÓRNA	004	KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. WOJCIECHA WRAZ Z CMENTARZEM, 1902-03	251/93 A-3447	19 lutego 1993	PSOZ/V/260/93
410.	WIGILIJNA D. WIGILIJNA 18	003	FRAGMENT RENESANSOWEJ ŚCIANY WRAZ Z PORTALEM, 1598 R.	195/N A-570	28 grudnia 1961	KL.IV.KZ/2/80/61
411.	WITKIEWICZA		PARK DWORSKI Z KAPLICZKĄ, XIX W., WIEŻĄ CIŚNIEŃ K. XIX	A-3454	31 marca 1993	PSOZ/V/530/93

			W. I 3 BUDYNKAMI GOSPODARCZYMI K. XIX W.			
412.	WITKIEWICZA	007 nr 008	BUDYNEK DWORSKI USYTUOWANY W PARKU DWÓR, XVIII W., POCZ. XIX W.	A-233	30 maja 1957	KL.V/KZ/2/18/57
413.	WITKIEWICZA	031	BUDYNEK DWORU WRAZ Z PARKIEM I OBELISKIEM DWÓR, POCZ. XX W.	352/94 A-9698	28 maja 1994	PSOZ/V/1028/94
414.	WAŁOWA, KUŚNIERSKA I WODNA		ZESPÓŁ KLASZTORNY DOMINIKANÓW – MURY DAWNEGO KLASZTORU, 1. POŁ. XIV DO XV W., XVIII i XIX W.	405 A-1191	14 października 1971	KL.IV/620/3701/71
415.	ZACISZE D. SŁONECZNA 2/3	002	BUDYNEK MIESZKALNY, 3. ĆW. XIX W.	25/78 A-1223	4 stycznia 1978	KL-I-364/78
416.	ZACISZE	010	DOM MIESZKALNY, XIX/XX W.	509/96 A-3901	21 czerwca 1996	PSOZ/VII/1155/96
417.	ZACISZE	014	BUDYNEK MIESZKALNY WILLA, OBECNIE BANK, OK. 1900 R.	262/93 A-3466	16 kwietnia 1993	PSOZ/V/612/93
418.	ZACISZE D. SŁONECZNA 15	018	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 90-TE XIX W.	121/89 A-2835	24 lipca 1989	KL.I-534/41/89
419.	ZAMKOWA	015	BUDYNEK MIESZKALNY – KAMIENICA, POCZ. XX W.	142/90 A-3054	26 czerwca 1990	L.dz. 534/114/90
420.	ZAMKOWA	016	BUDYNEK MIESZKALNY - KAMIENICA, POCZ. XX W.	164/90 A-3053	26 czerwca 1990	L.dz. 534/115/90
421.	ZAMKOWA	017	KAPLICA WCHODZĄCA W SKŁAD ZESPOŁU D. KLASZTORU ZGROMADZENIA SIÓSTR ŚW. KATARZYNY, 1910-1912	A-4349	16 listopada 2006	IZAR(JD)4100/5-107/06
422.	ZWIĄZKU JASZCZURCZEGO	14-14A	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	141/90 A-3072	2 stycznia 1991	PSOZ-534-162/90
423.	ŻEROMSKIEGO zm. adresu	002 002 b	BUDYNEK PRZYCHODNI WRAZ Z OTACZAJĄCYM PARKIEM, DAWNY HOTEL, POCZ. XX W.	242/92 A-3433	24 grudnia 1992	PSOZ/534/95/92
424.	ŻEROMSKIEGO	022	ZESPÓŁ SZPITALA	195/91 A-3177	22 lipca 1991	PSOZ-534-64/91
	ŻEROMSKIEGO	022	BUDYNEK GŁÓWNY W ZESPOLE SZPITALA, 1902-04	A-3177	22 lipca 1991	PSOZ-534-64/91
	ŻEROMSKIEGO	022	BUDYNEK KOTŁOWNI, PRALNI I POMIESZCZEŃ	A-3177	22 lipca 1991	PSOZ-534-64/91

			POMOCNICZYCH W ZESPOLE SZPITALA, 1 ĆW. XX W.			
	ŻEROMSKIEGO	022	BUDYNEK O. ZAKAŹNEGO W ZESPOLE SZPITALA, L. 20-TE XX W.	A-3177	22 lipca 1991	PSOZ-534-64/91
	ŻEROMSKIEGO	022	BUDYNEK HISTOPATOLOGII W ZESPOLE SZPITALA, 2 ĆW. XX W.	A-3177	22 lipca 1991	PSOZ-534-64/91
	ŻEROMSKIEGO	022	OGRODZENIE W ZESPOLE SZPITALA, 1902-04	A-3177	22 lipca 1991	PSOZ-534-64/91
	ŻEROMSKIEGO	022	PARK W ZESPOLE SZPITALA (NA TERENIE OGRODZONYM ORAZ PRZED BRAMĄ GŁÓWNĄ), POCZ. XX W.	A-3177	22 lipca 1991	PSOZ-534-64/91

Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru

Lp.	OBIEKT	NR REJESTRU	DATA WPISU	GMINA	STANOWISKO W MIEJSCOWOŚCI	NR DECYZJI
1.	GRODZISKO WYŻYNNE	C-093	15 GRUDNIA 1971	ELBLĄG	ST. I	KL.IV/6200/4505/71

Inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków

LP.	OBIEKT	ADRES	LOKALIZACJA
1.	PARK/BIELANY MAŁE		
2.	PARK/BIELANY WIELKIE		
3.	PARK/DĘBICA		
4.	PARK/KRASNY LAS-NOWY		
5.	PARK/KRASNY LAS-STARY		
6.	PARK/PODGÓRZE		
7.	WYSPA SPICHRZÓW, XIIIW., XVIIW., (1945R.)		TEREN UJĘTY RZEKĄ ELBLĄG, KANAŁEM MIEJSKIM I ULICAMI GROCHOWSKĄ I STAWIDŁOWĄ
8.	CMENTARZ-OB. PARK MIEJSKI	3 MAJA/BAŁUCKIEGO	U ZBIEGU ULIC
9.	BUDYNEK PARAFIALNY, K. XIX W.	AGRYKOLA 11-13	
10.	OGRODZENIE CMENTARNE WRAZ Z BRAMAMI, K. XIX/POCZ. XX W.	AGRYKOLA 11-13	U ZBIEGU ULIC AGRYKOLA/KOŚCIUSZKI, OD PŁN OGRANICZONY SKARPĄ DOLINY KUMELI, OD ZACH. CM. ŻOŁNIERZY RADZIECKICH
11.	CMENTARZ	AGRYKOLA	POMIĘDZY CM. ŻOŁNIERZY RADZIECKICH/UL.AGRYKOLA/RZ. KUMIELĄ

			I D. CMENTARZEM ST. ANNEN KIRCHHOF (ZACH.)
12.	CMENTARZ	AGRYKOLA	W ZACH. CZ. DZISIEJSZEGO CM. KOMUNALNEGO
13.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1909 R.	BROWARNA 11	
14.	CMENTARZ ŻYDOWSKI	BROWARNA/BRZESKA	U ZBIEGU ULIC, PO PŁDN. STRONIE ULICY BRZESKIEJ
15.	BUDYNEK POMPOWNI WODY CHŁODZĄCEJ - ZESPÓŁ ELEKTROWNI, 1923-28 R.	ELEKTRYCZNA 20A	
16.	BUDYNEK MŁYNOWNI CENTRALNEJ - ZESPÓŁ ELEKTROWNI, 1923-28 R.	ELEKTRYCZNA 20A	
17.	BUDYNEK KOTŁOWNI BORSIGÓW, 1923-28 R.	ELEKTRYCZNA 20A	
18.	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY, 1923-28 R.	ELEKTRYCZNA 20A	
19.	BUDYNEK ROZDZIELNI 60KV, 1923-28 R.	ELEKTRYCZNA 20A	
20.	BUDYNEK ROZDZIELNI 15 KV, 1923-28 R.	ELEKTRYCZNA 20A	
21.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	GROBLA ŚW. JERZEGO 17	
22.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	GRUNWALDZKA 25	
23.	SZKOŁA, 1882 R., PO1945 R.	KRÓLEWIECKA 42	
24.	SZKOŁA/SALA GIMNASTYCZNA, 1882 R.	KRÓLEWIECKA 42	
25.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 50	
26.	CMENTARZ	KRÓLEWIECKA 178	DĄBROWA, 54˚11’22.5”N 19˚28’48.5”E
27.	CMENTARZ	LINKI OBECNIE GARBARY	
28.	BUDYNEK HANGARU LOTNICZEGO W DAWNYM ZESPOLE WOJSKOWYM	LOTNICZA	DZIAŁKI NR 38/8 I 38/34 OBRĘB 23
29.	BUDYNEK W DAWNYM ZESPOLE WOJSKOWYM	LOTNICZA	DZIAŁKA NR 20/62 OBRĘB 23
30.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	MARYMONCKA 2	
31.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1914 R.	MICKIEWICZA 5	
32.	BUDYNEK SZKOLNY, 1912-13	MICKIEWICZA 41	

33.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1896 R.	NISKA 28	
34.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	PANIEŃSKA 16	
35.	DWORZEC KOLEJOWY - ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO BUDYNEK DWORCA PKP, 1850/PO 1930/PO 1945	PLAC DWORCOWY	
36.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1906 R.	PŁYWACKA 1	
37.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1900 R.	PŁYWACKA 1A	
38.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	PŁYWACKA 2	
39.	CMENTARZ	PODGÓRNA	NA TERENIE NALEŻĄCYM DO KOŚCIOŁA ŚW. WOJCIECHA
40.	CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY, XV-XIX W.	ROBOTNICZA	PRZY KOŚCIELE BOŻEGO CIAŁA
41.	CMENTARZ	ROBOTNICZA	PO ZACH.STR.UL.ROBOTNICZEJ, PRZY KOŚCIELE BOŻEGO CIAŁA, W POBLIŻU SKRZYŻOWANIA BROWARNA/ROBOTNICZA
42.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	ROBOTNICZA 10	
43.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	ROBOTNICZA 12	
44.	BUDYNEK SZALETU, 1909-10	RYCERSKA	
45.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SKWER OFIAR SPRAWY ELBLĄSKIEJ 1	
46.	CMENTARZ	SZARYCH SZEREGÓW	W PŁDN-WSCH. CZ. WIERZCHOŁKA WZNIESIENIA, OK. 60M NA ZACH. OD BUDYNKU SZARYCH SZEREGÓW 1-2
47.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TRAUGUTTA 18	
48.	MŁYN 2 (OBOK MŁYNA WPISANEGO DO RZ, POZA STREFĄ)	TRAUGUTTA 48	
49.	CMENTARZ - OB. PARK MIEJSKI	TRAUGUTTA/GROBLA ŚW. JERZEGO	
50.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 70-TE XIX W., L. 20-TE XX W.	WARYŃSKIEGO 5B	
51.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 3-4	
52.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 11-12	
53.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 13-13A	
54.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 14-15	

55.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 27	
56.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1902 R.	WYSPIAŃSKIEGO 28	
57.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 29-30	
58.	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY, PO 1891 R.	ŻEROMSKIEGO 2	

Inne zabytki archeologiczne znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków

LP.	OBIEKT	ADRES	STANOWISKO W MIEJSCOWOŚCI	LOKALIZACJA
1.	MIASTO ŚREDNIOWIECZNE I NOWOŻYTNE ORAZ ELEMENTY FORTYFIKACJI MIASTA ELBLĄGA	WYSPA SPICHRZÓW	STANOWISKO NR 43 W M. ELBLĄG NR OBSZARU AZP 16-51/38	54˚09’28.34”N 19˚23’21.92”E

Inne zabytki nieruchome wyznaczone przez prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

LP.	OBIEKT	ADRES	LOKALIZACJA
1.	BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY, POCZ. XX W.	1 MAJA 1	
2.	BUDYNEK MIESZKALNO-USŁUGOWY, POCZ. XX W.	1 MAJA 2	
3.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	1 MAJA 3	
4.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1950 R.	1 MAJA 4-6	
5.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	1 MAJA 5	
6.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1950 R.	1 MAJA 14	
7.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1950 R.	1 MAJA 15	
8.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	1 MAJA 30	
9.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	1 MAJA 37	
10.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	12 LUTEGO 8	
11.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	12 LUTEGO 12	
12.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	12 LUTEGO 14	
13.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	3 MAJA 2	
14.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	3 MAJA 8	
15.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	AGRYKOLA 2	
16.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	AGRYKOLA 4	

17.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	AGRYKOLA 23	
18.	PARK PLANTY	ARMII KRAJOWEJ	
19.	BUDYNEK ADMINISTRACYJNO-MIESZKALNY, OK. 1910 R.	ASNYKA 2	
20.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	ASNYKA 9	
21.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 30-TYCH XX W.	BARONA 1-3-5	
22.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 30-TYCH XX W.	BARONA 2-4	
23.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 30-TYCH XX W.	BARONA 7-9-11	
24.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 30-TYCH XX W.	BARONA 13-15-17	
25.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 30-TYCH XX W.	BARONA 19-21-23	
26.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 30-TYCH XX W.	BARONA 25-27-29	
27.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 30-TYCH XX W.	BARONA 31-33-35	
28.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	BARTNICZA 9-10	
29.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	BATOREGO 1-11	
30.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	BATOREGO 2-10	
31.	PARK	BEMA	
32.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 1-3-5	
33.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	BEMA 8	
34.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 16	
35.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 18	
36.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1925 R.	BEMA 20-22	
37.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1910 R.	BEMA 23	
38.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 24-26	
39.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1911 R.	BEMA 25	
40.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	BEMA 27	
41.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1925 R.	BEMA 28	
42.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 30-32	
43.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	BEMA 33	
44.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 34	
45.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 36	
46.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	BEMA 39	
47.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 40	
48.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	BEMA 41	

49.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 42	
50.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1910 R.	BEMA 45	
51.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 49	
52.	BUDYNEK SZKOLNY, L. 20-30-TE XX W.	BEMA 50	
53.	INTERNAT ZSE-ZESPÓŁ SZKOŁY, L. 20-30-TE XX W.	BEMA 50	
54.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. LAT. 30-TYCH XX W.	BEMA 59	
55.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 60	
56.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 63	
57.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 65	
58.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 73	
59.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BEMA 78	
60.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	BEMA 82	
61.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	BEMA 84	
62.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	BEMA 88	
63.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	BEMA 90	
64.	BUDYNEK SZKOLNY/GIMNAZJUM NR 9, L. 30-TE XX W./ PO 1945 R.	BROWARNA 1	
65.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 14	
66.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	BROWARNA 22	
67.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	BROWARNA 27-27A/JAŚMINOWA 1	
68.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	BROWARNA 30	
69.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 31-31A	
70.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 31C-31D	
71.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	BROWARNA 32	
72.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 38-38A-38B	
73.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 39-40	
74.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 41-44	
75.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 46	
76.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	BROWARNA 47	
77.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	BROWARNA 60	
78.	BUDYNEK GOSPODARCZY, OK. 1930 R.	BROWARNA 60	
79.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 78	
80.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	BROWARNA 79	
81.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 80-81	
82.	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY (URZĄD GMINY) , L. 30-TE XX W.	BROWARNA 85A	

83.	ZAJEZDNIA TRAMWAJOWA, 1928 R.	BROWARNA 91	
84.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 97-98	
85.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 99	
86.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 100-101	
87.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	BROWARNA 101A	
88.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	BROWARNA 105	
89.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	BROWARNA 106	
90.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	BROWARNA 107	
91.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	BROWARNA 108	
92.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	BRZOZOWA 1	
93.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	BRZOZOWA 2	
94.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	BRZOZOWA 6	
95.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	BRZOZOWA 7	
96.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	BRZOZOWA 8	
97.	BUDYNEK PROKURATURY, OK. 1900 R.	BULWAR ZYGMUNTA AUGUSTA 13	
98.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20TE XX W.	CHOCIMSKA 5-7	
99.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20TE XX W.	CHOCIMSKA 9-11	
100.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHROBREGO 1	
101.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	CHROBREGO 2	
102.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	CICHA 29-30	
103.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	CICHA 31-32	
104.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	CICHA 34-43	
105.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	CICHA 44	
106.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	CICHA 45-46	
107.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1890 R.	CZERNIAKOWSKA 10	
108.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1885 R.	CZERNIAKOWSKA 11	
109.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1890 R.	CZERNIAKOWSKA 14	
110.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1890 R.	CZERNIAKOWSKA 15	
111.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1890 R.	CZERNIAKOWSKA 16	
112.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1890 R.	CZERNIAKOWSKA 17	
113.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1890 R.	CZERNIAKOWSKA 21-23	
114.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1890 R.	CZERNIAKOWSKA 25	
115.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1890 R.	CZERNIAKOWSKA 26-28	
116.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1890 R.	CZERNIAKOWSKA 27	
117.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1890 R.	CZERNIAKOWSKA 29	
118.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1890 R.	CZERNIAKOWSKA 30	
119.	BUDYNEK MIESZKALNY, KONIEC XIX W.	CZERNIAKOWSKA 41	

120.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	DASZYŃSKIEGO 5-10	
121.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	DASZYŃSKIEGO 11-14	
122.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	DĄBROWSKIEGO 1-5	
123.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	DĄBROWSKIEGO 7-11	
124.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	DĄBROWSKIEGO 13-17	
125.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	DĄBROWSKIEGO 19-23	
126.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	DĄBROWSKIEGO 25	
127.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	DĄBROWSKIEGO 27	
128.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	DĄBROWSKIEGO 29-33	
129.	MAGAZYN WOJSKOWY, L. 30-40-TE XX W.	DĄBROWSKIEGO BNR	
130.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W. (PRZED 1925 R.)	DĘBOWA 18A	
131.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W. (PRZED 1925 R.)	DĘBOWA 18B	
132.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W. (PRZED 1925 R.)	DĘBOWA 24-26	
133.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W. (PRZED 1925 R.)	DĘBOWA 32-34	
134.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W. (PRZED 1925 R.)	DĘBOWA 44-46	
135.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W. (PRZED 1925 R.)	DĘBOWA 48-50	
136.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W. (PRZED 1925 R.)	DĘBOWA 59	
137.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W. (PRZED 1925 R.)	DĘBOWA 60	
138.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W. (PRZED 1925 R.)	DĘBOWA 65	
139.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	DOLNA 1	
140.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	DOLNA 3	
141.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910	DOLNA 13-17	
142.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	DZIAŁDOWSKA 1-7	
143.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	DZIAŁDOWSKA 2-12	
144.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	DZIAŁDOWSKA 9-15	
145.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	DZIAŁDOWSKA 17-23	
146.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	FABRYCZNA 16	
147.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	FABRYCZNA 17	
148.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	FABRYCZNA 18	
149.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	FABRYCZNA 21	
150.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	FABRYCZNA 23	

151.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	FABRYCZNA 24	
152.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	FABRYCZNA 25	
153.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	FABRYCZNA 26	
154.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	FABRYCZNA 28	
155.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	FABRYCZNA 30	
156.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	FABRYCZNA 32	
157.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	FABRYCZNA 34	
158.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	FABRYCZNA 36	
159.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	FABRYCZNA 38	
160.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	FAŁATA 11-15	
161.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1905 R.	FRETA 1	
162.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	FRETA 2-8	
163.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1905 R.	FRETA 3	
164.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	FRETA 5-7	
165.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	FRETA 10-14	
166.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	FRETA 13-15	
167.	BUDYNEK MIESZKALNY, 3 ĆW. XIX W.	FRETA 20	
168.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	FRETA 25-27	
169.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	FRETA 31	
170.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	FRETA 33-39	
171.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	FRETA 41	
172.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	FRETA 43-45	
173.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	FRETA 47-49	
174.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GIERMKÓW 3	
175.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	GIERMKÓW 5	
176.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	GIERMKÓW 7	
177.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	GÓRNOŚLĄSKA 1	
178.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	GÓRNOŚLĄSKA 2	
179.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	GÓRNOŚLĄSKA 3-4	
180.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	GÓRNOŚLĄSKA 5-5A	
181.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	GÓRNOŚLĄSKA 6	
182.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	GÓRNOŚLĄSKA 7	
183.	MOST KOLEJOWY OBROTOWY, 1897-99 R.	GRAŻYNY	
184.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	GROBLA ŚW. JERZEGO 15	
185.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GROCHOWSKA 3A	
186.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GROCHOWSKA 3C-3D	
187.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GROCHOWSKA 3E-3F	

188.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GROCHOWSKA 3G-3H	
189.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GROCHOWSKA 3I-3K	
190.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	GROCHOWSKA 3M	
191.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	GROCHOWSKA 4	
192.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GROCHOWSKA 4A-4B	
193.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GROCHOWSKA 4C-4D	
194.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GROCHOWSKA 4E-4F	
195.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GROCHOWSKA 4G-4H	
196.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GROCHOWSKA 12A	
197.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GROCHOWSKA 15	
198.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GROCHOWSKA 18	
199.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	GROCHOWSKA 19	
200.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	GROCHOWSKA 20	
201.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	GROCHOWSKA 21	
202.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	GROCHOWSKA 27-27A	
203.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	GROCHOWSKA 35	
204.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	GROCHOWSKA 35A	
205.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	GROCHOWSKA 37	
206.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	GROCHOWSKA 38	
207.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	GROCHOWSKA 39	
208.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	GROCHOWSKA 44	
209.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1928 R.	GROTTGERA 1-7	
210.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1934 R.	GROTTGERA 2-4	
211.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1934 R.	GROTTGERA 6-14	
212.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1928 R.	GROTTGERA 9-15	
213.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1934 R.	GROTTGERA 17-27	
214.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1934 R.	GROTTGERA 18-32	
215.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1928 R.	GROTTGERA 29-39	
216.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1934 R.	GROTTGERA 34-40	
217.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1928 R.	GROTTGERA 41-51	
218.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1934 R.	GROTTGERA 46-50	
219.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1934 R.	GROTTGERA 52-54-56	
220.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1934 R.	GROTTGERA 58-62	
221.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1934 R.	GROTTGERA 64-68	
222.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1934 R.	GROTTGERA 70-74	
223.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1934 R.	GROTTGERA 76-80	
224.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1934 R.	GROTTGERA 82-86	

225.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	GROTTGERA 88-90	
226.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	GROTTGERA 92-94	
227.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	GROTTGERA 96-100	
228.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	GROTTGERA 102-104	
229.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	GROTTGERA 106-108	
230.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	GROTTGERA 110	
231.	ZESPÓŁ KOSZAR (GOLLROITZ KASERNE), 1934-38	GROTTGERA/ŁĘCZYCKA	
232.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	GRUDZIĄDZKA 1	
233.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	GRUDZIĄDZKA 3	
234.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	GRUDZIĄDZKA 6	
235.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	GRUDZIĄDZKA 11	
236.	BUDYNEK PRZEMYSŁOWY - OB. ADMINISTRACYJNO-BANKOWY, OK. 1910 R.	GRUNWALDZKA 2	
237.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	GRUNWALDZKA 10	
238.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	GRUNWALDZKA 12	
239.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	GRUNWALDZKA 14	
240.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GRUNWALDZKA 30	
241.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	GRUNWALDZKA 33	
242.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GRUNWALDZKA 34-34A	
243.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	GRUNWALDZKA 37	
244.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	GRUNWALDZKA 39	
245.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GRUNWALDZKA 40	
246.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	GRUNWALDZKA 46-52	
247.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	GRUNWALDZKA 53	
248.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	GRUNWALDZKA 54-58	
249.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	GRUNWALDZKA 55	
250.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	GRUNWALDZKA 68-72	
251.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1900 R.	GRUNWALDZKA 79	
252.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1900 R.	GRUNWALDZKA 81	
253.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	GRUNWALDZKA 82-84	
254.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	GRUNWALDZKA 86-90	
255.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1900 R.	GRUNWALDZKA 87	
256.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1900 R.	GRUNWALDZKA 89	
257.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1900 R.	GRUNWALDZKA 91	
258.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	GRUNWALDZKA 92-98	
259.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	GRUNWALDZKA 100-106	
260.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1 ĆW. XX W.	GRUNWALDZKA 101	

261.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1 ĆW. XX W.	GRUNWALDZKA 103-105	
262.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	GRUNWALDZKA 127	
263.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1928 R.	GRUNWALDZKA 173-185	
264.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1928 R.	GRUNWALDZKA 187-197	
265.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1928 R.	GRUNWALDZKA 199-209	
266.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1928 R.	GRUNWALDZKA 211-221	
267.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1934 R.	GRUNWALDZKA 223-237	
268.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1934 R.	GRUNWALDZKA 239-253	
269.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1934 R.	GRUNWALDZKA 255-265	
270.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1934 R.	GRUNWALDZKA 267-277	
271.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1934 R.	GRUNWALDZKA 279-283	
272.	ZESPÓŁ D. FABRYKI LOKOMOTYW SCHICHAU'A, OB. GIEŁDA ELBLĄSKA, BUDYNEK, L. 80-TE XIX W.-POŁ. XX W. – 12 OBIEKTÓW	GRUNWALDZKA/LOTNICZA	
273.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	HELSKA 2-12	
274.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	HELSKA 14-20	
275.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	HETMAŃSKA 31	
276.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1890 R.	HETMAŃSKA 38	
277.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1885 R.	HETMAŃSKA 41	
278.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1885 R.	HETMAŃSKA 43	
279.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1885 R.	HETMAŃSKA 45	
280.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	HUZARSKA 15	
281.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	HUZARSKA 19-19A	
282.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	JAŚMINOWA 4	
283.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	JAŚMINOWA 16-18	
284.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	JAŚMINOWA 17	
285.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	JAŚMINOWA 19-21	
286.	ZESPÓŁ ZABUDOWY (BUDYNEK MIESZKALNY I BUDYNKI GOSPODARCZE), OK. 1920 R.	JODŁOWA 6 (DĄBROWA)	
287.	DOM POMOCY SPOŁECZNEJ, OK. 1910 R.	KASPRZAKA 10	
288.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	KASPRZAKA 15	
289.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KIEDRZYŃSKIEGO 2	
290.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KIEDRZYŃSKIEGO 3	
291.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KIEDRZYŃSKIEGO 4	
292.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KIEDRZYŃSKIEGO 6-8	
293.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KIEDRZYŃSKIEGO 10	
294.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KILIŃSKIEGO 41-43	

295.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KILIŃSKIEGO 45	
296.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KILIŃSKIEGO 49	
297.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KILIŃSKIEGO 51	
298.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOCHANOWSKIEGO 1-5	
299.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOCHANOWSKIEGO 2-8	
300.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOCHANOWSKIEGO 10-16	
301.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOCHANOWSKIEGO 18-26	
302.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KOMEŃSKIEGO 1	
303.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	KOMEŃSKIEGO 4	
304.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20/30-TE XX W.	KOMEŃSKIEGO 6-8	
305.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOMEŃSKIEGO 16	
306.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOMEŃSKIEGO 18-24	
307.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOMEŃSKIEGO 19	
308.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1910-15 R.	KOMEŃSKIEGO 23	
309.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOMEŃSKIEGO 27-29	
310.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOMEŃSKIEGO 31-33	
311.	BUDYNEK SZPITALA WOJSKOWEGO, 1936-37 R.	KOMEŃSKIEGO 35	
312.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOMEŃSKIEGO 36-38	
313.	BUDYNEK INTERNATU I - ZESPÓŁ SZKOŁY, L. 20-TE XX W.	KOMEŃSKIEGO 37	
314.	BUDYNEK INTERNATU II - ZESPÓŁ SZKOŁY, L. 20-TE XX W.	KOMEŃSKIEGO 37	
315.	BUDYNEK INTERNATU III - ZESPÓŁ SZKOŁY, L. 20-TE XX W.	KOMEŃSKIEGO 37	
316.	BUDYNEK SZKOŁY, 1925-33 R.	KOMEŃSKIEGO 39	
317.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1910 R.	KOMEŃSKIEGO 62	
318.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 4	
319.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 7	
320.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 8	
321.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 10	
322.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 11	
323.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 12	
324.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 13	
325.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 13A	
326.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 25	
327.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 28	
328.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 29	
329.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 40	

330.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 40A	
331.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 43	
332.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 44	
333.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 45	
334.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 49	
335.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 49A	
336.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 50	
337.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 54	
338.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 55	
339.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	KOSYNIERÓW GDYŃSKICH 57	
340.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	KOŚCIUSZKI 8	
341.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	KOŚCIUSZKI 10-14	
342.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KOŚCIUSZKI 17-19	
343.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOŚCIUSZKI 18	
344.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOŚCIUSZKI 20	
345.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOŚCIUSZKI 21	
346.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOŚCIUSZKI 22	
347.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	KOŚCIUSZKI 23	
348.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KOŚCIUSZKI 28	
349.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KOŚCIUSZKI 30	
350.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	KOŚCIUSZKI 32	
351.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 42-46	
352.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 50	
353.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 52-56	
354.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 57-63	
355.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 65	
356.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 67-69	
357.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 71	
358.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 73	
359.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 75-77	
360.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 79-81	
361.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KOŚCIUSZKI 82	
362.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 88	
363.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 90	
364.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 92	
365.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 94	
366.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 102	

367.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	KOŚCIUSZKI 106	
368.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	KRAKUSA 3	
369.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	KRAKUSA 6	
370.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	KRAKUSA 8	
371.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRAKUSA 10	
372.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	KRAKUSA 10A-10B	
373.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 25	
374.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 26	
375.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 27	
376.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 28	
377.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 30	
378.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 32	
379.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 36	
380.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 37	
381.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 39	
382.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 41	
383.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 45	
384.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 46	
385.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 47	
386.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 48	
387.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	KRÓLEWIECKA 49	
388.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	KRÓLEWIECKA 91-93	
389.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KRÓLEWIECKA 99	
390.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KRÓLEWIECKA 103	
391.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KRÓLEWIECKA 106	
392.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KRÓLEWIECKA 107-111	
393.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KRÓLEWIECKA 117	
394.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KRÓLEWIECKA 127	
395.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KRÓLEWIECKA 129	
396.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRÓLEWIECKA 132-134	
397.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRÓLEWIECKA 136-140	
398.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	KRÓLEWIECKA 142	
399.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	KRÓLEWIECKA 153	
400.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KRÓLEWIECKA 159-161	
401.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	KRÓLEWIECKA 163	
402.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W	KRÓLEWIECKA 275 (DĄBROWA)	

403.	BUDYNEK MIESZKALNY,1891 R.	KRÓLEWIECKA 279 (DĄBROWA)	
404.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W	KRÓLEWIECKA 287 (DĄBROWA)	
405.	ZESPÓŁ KOSZAR (UNGER KASERNE), OD 1938 R.	KRÓLEWIECKA/MONIUSZKI/SZYMANOWSKIEGO	
406.	ZESPÓŁ KOSZAR (HANSEATEN KASERNE), DO 1935 R.	KRÓLEWIECKA/PIŁSUDSKIEGO	
407.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	KRZYŻANOWSKIEGO 2	
408.	WIEŻA CIŚNIEŃ-KOLEJOWA, K. XIX W	LOTNICZA B.N.	
409.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	LOTNICZA 24	
410.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	LOTNICZA 28	
411.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	LOTNICZA 30	
412.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	LOTNICZA 32-34	
413.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	LOTNICZA 35	
414.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	LOTNICZA 36-38	
415.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	LOTNICZA 37	
416.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	LOTNICZA 39-41	
417.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	LOTNICZA 40-42	
418.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	LOTNICZA 43	
419.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	LOTNICZA 44-46	
420.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	LOTNICZA 47-49	
421.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	LOTNICZA 55-55A	
422.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	LOTNICZA 57-59	
423.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	LUBRANIECKA 13-13A	
424.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	LUBRANIECKA 24	
425.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	LUBRANIECKA 25	
426.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	LUBRANIECKA 26	
427.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1918 R.	LUBRANIECKA 27A	
428.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBRANIECKA 29A-29B	
429.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	LUBRANIECKA 30-31	
430.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	LUBRANIECKA 32-33	
431.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 30-TYCH XX W.	LUBRANIECKA 34-36	
432.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 30-TYCH XX W.	LUBRANIECKA 38-39	
433.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 30-TYCH XX W.	LUBRANIECKA 40-41	
434.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	LUBRANIECKA 42	

435.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ŁĄCZNOŚCI 2	
436.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ŁĄCZNOŚCI 3	
437.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ŁĄCZNOŚCI 5	
438.	PRZEPOMPOWNIA, POCZ. XX W.	MALBORSKA B.NR	
439.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	MALBORSKA 11/HUZARSKA	
440.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	MALBORSKA 13	
441.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	MALBORSKA 15-17	
442.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1909 R.	MALBORSKA 20	
443.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	MALBORSKA 24	
444.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	MALBORSKA 28-30	
445.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	MALBORSKA 38/CZERNIAKOWSKA	
446.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	MALBORSKA 39	
447.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	MALBORSKA 41-45A	
448.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	MALBORSKA 46	
449.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	MALBORSKA 55	
450.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	MALBORSKA 58	
451.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	MALBORSKA 59	
452.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	MALBORSKA 61	
453.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	MALBORSKA 63	
454.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	MALBORSKA 67	
455.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	MALBORSKA 77	
456.	ZESPÓŁ KOSZAR DLA BATALIONU SAPERÓW (MUDRA KASERNE), PRZED 1937 R.	MAZURSKA	
457.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1910-14	MICKIEWICZA 1	
458.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1910-14	MICKIEWICZA 3	
459.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1914 R.	MICKIEWICZA 7	
460.	BUDYNEK WARSZTATOWY, L. 20-TE XX W.	MICKIEWICZA 8	
461.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1910-14	MICKIEWICZA 9	
462.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1910-14	MICKIEWICZA 10	
463.	BUDYNEK MIESZKALNY, PRZED 1914 R.	MICKIEWICZA 11	
464.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1910-14	MICKIEWICZA 12	
465.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1910-14	MICKIEWICZA 13	
466.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1910-14	MICKIEWICZA 14	
467.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1910-14	MICKIEWICZA 16	
468.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1912 R.	MICKIEWICZA 18	
469.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	MICKIEWICZA 19	
470.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1910-14	MICKIEWICZA 20	

471.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1910-14	MICKIEWICZA 21	
472.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1910-20	MICKIEWICZA 22	
473.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1928 R.	MICKIEWICZA 24-32	
474.	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY, 1934 R.	MICKIEWICZA 43	
475.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. LAT 20-TYCH XX W.	MICKIEWICZA 56	
476.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. LAT 20-TYCH XX W.	MICKIEWICZA 58	
477.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	MICKIEWICZA 60	
478.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	MIEROSŁAWSKIEGO 1	
479.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	MIEROSŁAWSKIEGO 3	
480.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	MIEROSŁAWSKIEGO 6	
481.	BUDYNEK KASYNA, L. 20-TE XX W.	MIEROSŁAWSKIEGO B.NR	
482.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	MONIUSZKI 54-58	
483.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. L. 20-TYCH XX W.	MORCINKA 1	
484.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. L. 20-TYCH XX W.	MORCINKA 2-4-6	
485.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. L. 20-TYCH XX W.	MORCINKA 3-5	
486.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. L. 20-TYCH XX W.	MORCINKA 7-9-11	
487.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. L. 20-TYCH XX W.	MORCINKA 13-15-17	
488.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. L. 20-TYCH XX W.	MORCINKA 19-21-23	
489.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NARCIARSKA 9	
490.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NARCIARSKA 10	
491.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NARCIARSKA 11	
492.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NARCIARSKA 12	
493.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NARCIARSKA 13	
494.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NARCIARSKA 14	
495.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NARCIARSKA 15	
496.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NARCIARSKA 16	
497.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NARCIARSKA 17	
498.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NARCIARSKA 18	
499.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NARCIARSKA 19	
500.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	NARCIARSKA 20	
501.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	NISKA 1	
502.	BUDYNEK GOSPODARCZY, OK. 1900 R.	NISKA 28	

503.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	NOWODWORSKA 28	
504.	ZAGRODA, POCZ. XX W.	NOWODWORSKA 39A	
505.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	NOWODWORSKA 42	
506.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	OBROŃCÓW POKOJU 7A	
507.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	OBROŃCÓW POKOJU 7B	
508.	PLEBANIA, POCZ. XX W.	OBROŃCÓW POKOJU 10	
509.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	OBROŃCÓW POKOJU 15	
510.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	OBROŃCÓW POKOJU 16A-16C	
511.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	OBROŃCÓW POKOJU 17-17A	
512.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	OBROŃCÓW POKOJU 18-22	
513.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	OBROŃCÓW POKOJU 23-28	
514.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	OBROŃCÓW POKOJU 29-32	
515.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	OBROŃCÓW POKOJU 32A-B-C	
516.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	OBROŃCÓW POKOJU 34-35	
517.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	OBROŃCÓW POKOJU 42	
518.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	OBROŃCÓW POKOJU 43	
519.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	OBROŃCÓW POKOJU 45	
520.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	ODZIEŻOWA 1	
521.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1900 R.	OGRODOWA 3	
522.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	OGRODOWA 11	
523.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1907 R.	OGRODOWA 13	
524.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1900 R.	OGRODOWA 14	
525.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1900 R.	OGRODOWA 15	
526.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1900 R.	OGRODOWA 16	
527.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1907 R.	OGRODOWA 17-17A	
528.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1907 R.	OGRODOWA 18	
529.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1935 R.	OGRODOWA 21-21A	
530.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1935 R.	OGRODOWA 22-22A	
531.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1935 R.	OGRODOWA 23-23A	
532.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1900 R.	OGRODOWA 32	
533.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	OKRZEI 1-3	
534.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	OKRZEI 2-4-6	
535.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	OKRZEI 5-7	
536.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	OKRZEI 8-10	
537.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	OKRZEI 9-11	
538.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	OKRZEI 13-21	
539.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	OKRZEI 23-25-27	

540.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	OKRZEI 28-30-32	
541.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	OKRZEI 29-31	
542.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30/40-TE XX W.	OKRZEI 34-36-38	
543.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ORZESZKOWEJ 1-3	
544.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ORZESZKOWEJ 5	
545.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ORZESZKOWEJ 7-9	
546.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ORZESZKOWEJ 10	
547.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ORZESZKOWEJ 11	
548.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ORZESZKOWEJ 13	
549.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	OSTROŁĘCKA 4	
550.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	PANIEŃSKA 1A	
551.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	PANIEŃSKA 2	
552.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	PANIEŃSKA 10	
553.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	PANIEŃSKA 19	
554.	BUDYNEK SZKOLNY, 1954 R.	PIŁSUDSKIEGO 4	
555.	PRZYCHODNIA KOLEJOWA - OB. BUD. USŁUGOWY - ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO, 1925 R.	PLAC DWORCOWY	
556.	WIEŻA CIŚNIEŃ II - ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO, 1 ĆW. XIX W.	PLAC DWORCOWY	
557.	BUDYNEK NASTAWNI - ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO, 1935 R.	PLAC DWORCOWY	
558.	BUDYNEK LOKOMOTYWOWNI - ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO, OK. 1930	PLAC DWORCOWY	
559.	PERONY OSOBOWE - ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO, 1850/1901 R.	PLAC DWORCOWY	
560.	PREZYDIUM POLICJI, OBECNIE HOTEL ARBITER, 1930 R. / L.50-TE XXW. / 1991 R.	PLAC SŁOWIAŃSKI 2	
561.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	PŁK. DĄBKA 44	
562.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	PŁK. DĄBKA 46	
563.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1905-10	PŁK. DĄBKA 60A	
564.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1905-10	PŁK. DĄBKA 62	
565.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	PŁOCKA 1-3-5	
566.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	PŁOCKA 2-2A	
567.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	PŁOCKA 4-6-8	
568.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	PŁYWACKA 24	
569.	BUDYNEK KOSZAROWY, POCZ. XX W.	PODCHORĄŻYCH B.NR	
570.	ŚRODOWISKOWY DOM POMOCY, L. 20-TE XX W.	PODGÓRNA 1	

571.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	POLNA 1	
572.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	POLNA 2	
573.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	POLNA 6-6A	
574.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	POLNA 7	
575.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	POLNA 7A	
576.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	POLNA 7B	
577.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1900 R.	POLNA 12	
578.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	POLNA 16B	
579.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	POPRZECZNA 4	
580.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	POPRZECZNA 15-16	
581.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	POPRZECZNA 17	
582.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	POPRZECZNA 18	
583.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	POPRZECZNA 19	
584.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	POPRZECZNA 20	
585.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	POPRZECZNA 22-23	
586.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	POPRZECZNA 24-25	
587.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	POPRZECZNA 26	
588.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	POPRZECZNA 27	
589.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	POPRZECZNA 28	
590.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	POPRZECZNA 29	
591.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	POPRZECZNA 37-38	
592.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	POPRZECZNA 39-40	
593.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	POPRZECZNA 41	
594.	MAGAZYN ZBOŻOWY, L. 20-TE XX W.	PORTOWA 2	
595.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	POWSTAŃCÓW WARSZAWSKICH 6	
596.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	POWSTAŃCÓW WARSZAWSKICH 7	
597.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	POWSTAŃCÓW WARSZAWSKICH 8	
598.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	PRÓCHNIKA 1-3	
599.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	PRÓCHNIKA 2-6	
600.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	PRÓCHNIKA 5-7	
601.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	PRÓCHNIKA 8-10	
602.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	PRÓCHNIKA 9-13	
603.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	PRÓCHNIKA 12-14	
604.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	PRÓCHNIKA 15-17	
605.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	PRÓCHNIKA 16-18	

606.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	PRÓCHNIKA 19-23	
607.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	PRÓCHNIKA 20-22	
608.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	PRÓCHNIKA 24-32	
609.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	PRÓCHNIKA 34-38	
610.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	PRUSA 1	
611.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	PRUSA 5	
612.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	PRUSA 7	
613.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	PRUSA 9	
614.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	PRUSA 11	
615.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	RADOMSKA 51	
616.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	RADOMSKA 52	
617.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	RADOMSKA 54	
618.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	RADOMSKA 56	
619.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 20-TYCH XX W.	RATUSZOWA 3	
620.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	RATUSZOWA 4	
621.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 20-TYCH XX W.	RATUSZOWA 5-7	
622.	BUDYNEK MIESZKALNY, 2 POŁ. XIX W.	RATUSZOWA 6	
623.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 20-TYCH XX W.	RATUSZOWA 9	
624.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	RATUSZOWA 10	
625.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	RECHNIEWSKIEGO 1-7	
626.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	RECHNIEWSKIEGO 2-8	
627.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	RECHNIEWSKIEGO 9-15	
628.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	RECHNIEWSKIEGO 10-14	
629.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	RECHNIEWSKIEGO 17-23	
630.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-40-TE XX W.	RECHNIEWSKIEGO 25-33	
631.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ROBOTNICZA 10A	
632.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	ROBOTNICZA 22	
633.	BUDYNEK MIESZKALNO-BIUROWY, OK. 1920 R.	ROBOTNICZA 26	
634.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	ROBOTNICZA 51A	
635.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ROBOTNICZA 80	
636.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ROBOTNICZA 84	
637.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ROBOTNICZA 91	
638.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ROBOTNICZA 99	
639.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	ROBOTNICZA 101-103-105	
640.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	ROBOTNICZA 111-113	

641.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ROBOTNICZA 112	
642.	ZESPÓŁ BUDYNKÓW MIESZKALNYCH, L. 30-TE XX W.	ROBOTNICZA 119-155A	
643.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ROBOTNICZA 122	
644.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	ROBOTNICZA 160A	
645.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	ROBOTNICZA 169	
646.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	ROBOTNICZA 171	
647.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	ROBOTNICZA 199-205	
648.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	ROBOTNICZA 200	
649.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	ROBOTNICZA 202	
650.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	ROBOTNICZA 204	
651.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	ROBOTNICZA 206-208	
652.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO. 1900 R.	ROBOTNICZA 210	
653.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	ROBOTNICZA 214-216	
654.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	RYBNA 29	
655.	PARK, POCZ. XX W.	RYCERSKA	
656.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 30-TYCH XX W.	RYPIŃSKA 1	
657.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 30-TYCH XX W.	RYPIŃSKA 2	
658.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 30-TYCH XX W.	RYPIŃSKA 3	
659.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 30-TYCH XX W.	RYPIŃSKA 4	
660.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1920 R.	SADOWA 15-17	
661.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1920 R.	SADOWA 19-21	
662.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1920 R.	SADOWA 23-25	
663.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SADOWA 35-37	
664.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SADOWA 39-47	
665.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SADOWA 40-44	
666.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SADOWA 49-57	
667.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SADOWA 59-67	
668.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SADOWA 69-77	
669.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SADOWA 79-87	
670.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SADOWA 89-97	
671.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SADOWA 99-107	
672.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SADOWA 115	
673.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SAPERÓW 2	
674.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1926-27 R.	SAPERÓW 4	

675.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1926-27 R.	SAPERÓW 6	
676.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1926-27 R.	SAPERÓW 8	
677.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SAPERÓW 9-11	
678.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1926-27 R.	SAPERÓW 10	
679.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SAPERÓW 12-14	
680.	ZESPÓŁ DAWNYCH KOSZAR (DANZIGER KASERNE)-OB. ZESPÓŁ SZKOLNO-ADMINISTRACYJNY, 1912-17, PO 1933 R.	SAPERÓW 14A-22	
681.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SIENKIEWICZA 4B	
682.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SIENKIEWICZA 4C	
683.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SIENKIEWICZA 4-5	
684.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SIENKIEWICZA 6	
685.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SIENKIEWICZA 7	
686.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SIENKIEWICZA 8	
687.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SIENKIEWICZA 9	
688.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SIENKIEWICZA 10-11	
689.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SIENKIEWICZA 12	
690.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	SŁONECZNA 1-3	
691.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	SŁONECZNA 2	
692.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	SŁONECZNA 4	
693.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	SŁONECZNA 5	
694.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	SŁONECZNA 6	
695.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	SŁONECZNA 8	
696.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	SŁONECZNA 10	
697.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	SŁONECZNA 23	
698.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	SŁONECZNA 25	
699.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	SŁONECZNA 28	
700.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	SŁONECZNA 30	
701.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	SŁONECZNA 33	
702.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	SŁONECZNA 38	
703.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	SŁONECZNA 40	
704.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SŁOWACKIEGO 2-8	
705.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SŁOWACKIEGO 10-12	
706.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SŁOWACKIEGO 11-21	
707.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SŁOWACKIEGO 14-18	
708.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SŁOWACKIEGO 22-24	
709.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SŁOWACKIEGO 23-25	
710.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SŁOWACKIEGO 26-30	

711.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SŁOWACKIEGO 32-36	
712.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SŁOWACKIEGO 38-42	
713.	BUDYNEK WARSZTATOWY, OK. 1900 R.	STAWIDŁOWA 3	
714.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	STAWIDŁOWA 17-20	
715.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	STAWIDŁOWA 25	
716.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	STAWIDŁOWA 27	
717.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	STEFCZYKA 1	
718.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1900 R.	STEFCZYKA 1A	
719.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	STEFCZYKA 2	
720.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	STEFCZYKA 3	
721.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	STEFCZYKA 4	
722.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W	STEFCZYKA 5	
723.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W	STEFCZYKA 6	
724.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W	STEFCZYKA 9	
725.	ZESPÓŁ ZABUDOWY ZAKŁADÓW METALOWYCH (FABRYKA SCHICHAU'A)	STOCZNIOWA 2	
726.	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY, 1935 R.	STOCZNIOWA 2	
727.	BUDYNEK MAGAZYNOWO-BIUROWY, 1927 R.	STOCZNIOWA 2	
728.	BUDYNEK PRODUKCYJNO-BIUROWY, 1940 R.	STOCZNIOWA 2	
729.	BUDYNEK PRODUKCYJNO-SOCJALNO-BIUROWY, 1930 R.	STOCZNIOWA 2	
730.	HALA OBRÓBKI I MONTAŻU, 1910 R.	STOCZNIOWA 2	
731.	BUDYNEK PRODUKCYJNO-WARSZTATOWY, 1907 R.	STOCZNIOWA 2	
732.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	STRUGA 4	
733.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	STRUGA 6-8	
734.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	STRUGA 10	
735.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	STRUGA 11	
736.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	STRUGA 17-19	
737.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	STRUGA 21-23	
738.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	STRUGA 26-30	
739.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	STRUGA 29-31	
740.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	STRUGA 33	
741.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	STRUGA 48	
742.	DOM PODCIENIOWY	STRUMYKOWA 20	
743.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	STRUMYKOWA 35	

744.	BUDYNEK MIESZKALNY (PLEBANIA) , L. 20-TE XX W.	STRUMYKOWA 36	
745.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	STRUMYKOWA 48	
746.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	STRUMYKOWA 58-60	
747.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	STRUMYKOWA 68	
748.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	STRUMYKOWA 70	
749.	BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY, L. 20-TE XX W.	STRUMYKOWA 76	
750.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	STRUMYKOWA 77	
751.	BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY, L. 20-TE XX W.	STRUMYKOWA 80A	
752.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	STRUMYKOWA 81-83	
753.	DOM PODCIENIOWY, 1938 R.	STRUMYKOWA 82	
754.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	STRUMYKOWA 87	
755.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	STRUMYKOWA 88	
756.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SUWALSKA 10-12	
757.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	SUWALSKA 69-71	
758.	BUDYNEK PRZEMYSŁOWY, PO 1910 R.	SZAŃCOWA 1	
759.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	SZAŃCOWA 3	
760.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SZAŃCOWA 5	
761.	BUDYNEK PRZEDSZKOLA, L. 20-TE XX W.	SZAŃCOWA 9	
762.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	SZPITALNA 4	
763.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	ŚLEPA 1	
764.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	ŚLEPA 2	
765.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	ŚLEPA 3-3A	
766.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	ŚWIERKOWA 1-7	
767.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	ŚWIERKOWA 6-12	
768.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	ŚWIERKOWA 9-15	
769.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	ŚWIERKOWA 14-20	
770.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	ŚWIERKOWA 17-23	
771.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	ŚWIERKOWA 25-31	
772.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TAMKA 3	
773.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TAMKA 7-10	
774.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TARTACZNA 3	
775.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	TOPOLOWA 1	
776.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	TOPOLOWA 2	
777.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	TOPOLOWA 3	
778.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	TOPOLOWA 4	

779.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	TOPOLOWA 6	
780.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	TOPOLOWA 32-46	
781.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	TOPOLOWA 50-70	
782.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	TOPOLOWA 72-82	
783.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	TORUŃSKA 2	
784.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	TORUŃSKA 8	
785.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TRAUGUTTA 19	
786.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TRAUGUTTA 28	
787.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TRAUGUTTA 35	
788.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TRAUGUTTA 37B	
789.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	TRAUGUTTA 38	
790.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	TRAUGUTTA 41	
791.	BUDYNEK MIESZKALNY (W ZESPOLE MŁYNA WODNEGO-W STREFIE WPISU DO RZ)	TRAUGUTTA 48	
792.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	TRAUGUTTA 59	
793.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TRAUGUTTA 65	
794.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TRAUGUTTA 66	
795.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TRAUGUTTA 69	
796.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TRAUGUTTA 74	
797.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TRAUGUTTA 81	
798.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TRAUGUTTA 82	
799.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TRAUGUTTA 83	
800.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	TRAUGUTTA 86	
801.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	TRYBUNALSKA 8	
802.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	TRYBUNALSKA 9-10	
803.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 50-TE XX W.	TRYBUNALSKA 19-22	
804.	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY	TYSIĄCLECIA 11	
805.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO 1937 R.	UŁAŃSKA 3	
806.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	UROCZA 1-3	
807.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	UROCZA 5-9	
808.	BURSA SZKOLNA, 3 ĆW. XIX W.	WAPIENNA 17	
809.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WARSZAWSKA 19	
810.	BRAMA WJAZDOWA, POCZ. XX W.	WARSZAWSKA 19	
811.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1930 R.	WARSZAWSKA 131A-131B	
812.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WARSZAWSKA 146	
813.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WIDOK 8	
814.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WIDOK 9	
815.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WIDOK 12	

816.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WIDOK 14	
817.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 20-TYCH XX W.	WIEJSKA 1-1A	
818.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 20-TYCH XX W.	WIEJSKA 1B-2	
819.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 20-TYCH XX W.	WIEJSKA 2A	
820.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 20-TYCH XX W.	WIEJSKA 2B-2C	
821.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 20-TYCH XX W.	WIEJSKA 2D-2E	
822.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	WIEJSKA 5	
823.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	WIEJSKA 31-31A	
824.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	WIEJSKA 32	
825.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	WIEJSKA 35-36	
826.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	WIEJSKA 37-38	
827.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	WIEJSKA 39-40	
828.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	WIEJSKA 41-42	
829.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	WIEJSKA 43-45	
830.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 20-TYCH XX	WIEJSKA 47-49	
831.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. LAT 20-TYCH XX	WIEJSKA 50-51	
832.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	WIEJSKA 52-53-54-55	
833.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	WINNA 16	
834.	BUDYNEK MIESZKALNY, XIX/XX W.	WINNA 17	
835.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1899 R.	WINNA 18	
836.	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY, 1938 R.	WOJSKA POLSKIEGO 1	
837.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1928 R.	WOJSKA POLSKIEGO 2-4	
838.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1928 R.	WOJSKA POLSKIEGO 6-8	
839.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1928 R.	WOJSKA POLSKIEGO 10-12	
840.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1928 R.	WOJSKA POLSKIEGO 14-16	
841.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1928 R.	WOJSKA POLSKIEGO 18-20	
842.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	WSPÓLNA 2	
843.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	WSPÓLNA 4	
844.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 30-TE XX W.	WSPÓLNA 5	
845.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	WSPÓLNA 14-16	
846.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	WSPÓLNA 18-20	
847.	BUDYNEK MIESZKALNY,1919-1924 R.	WSPÓLNA 22-24	
848.	BUDYNEK MIESZKALNY,1919-1924 R.	WSPÓLNA 26-28	
849.	BUDYNEK MIESZKALNY,1919-1924 R.	WSPÓLNA 30-32	

850.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	WSPÓLNA 34-36	
851.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1928-29 R.	WSPÓLNA 38	
852.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1928-29 R.	WSPÓLNA 40	
853.	BUDYNEK MIESZKALNY, 1928-29 R.	WSPÓLNA 42	
854.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 1-2	
855.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 5	
856.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 9-10	
857.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 26	
858.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 32-33	
859.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 34-35	
860.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 36-37	
861.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 38	
862.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 39	
863.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	WYSPIAŃSKIEGO 40	
864.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	ZACISZE 3	
865.	BUDYNEK PRZEMYSŁOWY, POCZ. XX W.	ZACISZE 4	
866.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	ZACISZE 9	
867.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	ZACISZE 11	
868.	BURSA SZKOLNA, XIX/XX W.	ZACISZE 12	
869.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	ZACISZE 13	
870.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1920 R.	ZACISZE 15	
871.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1910 R.	ZACISZE 19	
872.	BUDYNEK MIESZKALNY	ZACISZE 20	
873.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1850 R.	ZAKĄTEK 3 (PRÓCHNIK)	
874.	BUDYNEK SZKOLNY, POCZ. XX W.	ZAMKOWA 16A	
875.	BUDYNEK SZKOLNY NR 2, POCZ. XX W.	ZAMKOWA 16A	
876.	BUDYNEK SZKOLNY NR 3, L. 20-TE XX W.	ZAMKOWA 16A	
877.	SZKOŁA/SALA GIMNASTYCZNA, 1925-26 R.	ZAMKOWA 16A	
878.	KAMIENICA MIESZKALNA, 1893-1912	ZAMKOWA 17	
879.	SZPITAL/ZESPÓŁ SZPITALA, 1898-1904	ZWIĄZKU JASZCZURCZEGO 22	
880.	KOSTNICA/ZESPÓŁ SZPITALA, 1898-1904	ZWIĄZKU JASZCZURCZEGO 22	
881.	BUDYNEK GOSPODARCZY, 1898-1904	ZWIĄZKU JASZCZURCZEGO 22	
882.	PARK/ZESPÓŁ SZPITALA, 1898-1904	ZWIĄZKU JASZCZURCZEGO 22	
883.	BUDYNEK MIESZKALNY, POCZ. XX W.	ZWIĄZKU JASZCZURCZEGO 25	
884.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-30-TE XX W.	ŻEGLARSKA 24	
885.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	ŻEROMSKIEGO 4	
886.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1906 R.	ŻEROMSKIEGO 5	

887.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	ŻEROMSKIEGO 6	
888.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1906 R.	ŻEROMSKIEGO 7	
889.	BUDYNEK MIESZKALNY, PO. 1900 R.	ŻEROMSKIEGO 9	
890.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1906 R.	ŻEROMSKIEGO 13	
891.	BUDYNEK MIESZKALNY, OK. 1906 R.	ŻEROMSKIEGO 15	
892.	BUDYNEK MIESZKALNY, K. XIX W.	ŻEROMSKIEGO 16	
893.	BUDYNEK URZĘDU MIAR, L. 20-TE XX W.	ŻEROMSKIEGO 24	
894.	BUDYNEK GOSPODARCZY, L. 20-TE XX W.	ŻEROMSKIEGO 24	
895.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	ŻEROMSKIEGO 37	
896.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	ŻEROMSKIEGO 39	
897.	BUDYNEK MIESZKALNY, L. 20-TE XX W.	ŻEROMSKIEGO 41-43	

3. Aneks - Wykaz Zabytków Archeologicznych Gminy Miasta Elbląg nieujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków

LP.	OBIEKT	LOKALIZACJA	NR SEKCJI AZP	NR STANOWISKA (MIEJSCOWOŚĆ)	NR STANOWISKA (AZP)
1	MIASTO ŚREDNIOWIECZNE I NOWOŻYTNE ORAZ ELEMENTY FORTYFIKACJI MIASTA ELBLĄGA	WYSPA SPICHRZÓW	16-51	43	38
2	MIASTO ŚREDNIOWIECZNE - XIII W.	STARE MIASTO ELBLĄG	16-51	32	34
3	LOKALIZACJA ZAMKU KRZYŻACKIEGO – XIII W.	REJON UL. WAPIENNEJ	16-51	31	33
4	OSADA MIEJSKA ŚREDNIOWIECZNA – I POŁ XIII W. DO 1237 R.	REJON UL. PRZYMURZE I UL WIEŻOWEJ	16-51	33	36
5	CMENTARZYSKO PRUSKIE – WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	REJON UL. RYCERSKIEJ I PLACU SŁOWIAŃSKIEGO	16-51	26	27
6	CMENTARZYSKO CIAŁOPALNE-KULTURA PRUSKA- VI-X W. OSADA – KULTURA PRUSKA VII-X W. OSADA – KULTURA WEJHEROWSKO-KROTOSZYŃSKA Z WCZESNEJ EPOKI ŻELAZA	REJON UL. LOTNICZEJ I UL. KILIŃSKIEGO	16-51	37	21
7	OSADA PRUSKA - VI-VII W.	REJON UL. IDZIKOWSKIEGO	16-51	38	22
8	OSADA RZUCEWSKA Z NEOLITU OSADA WEJHEROWSKO-KROTOSZYŃSKA OSADA WIELBARSKA? Z OKRESU RZYMSKIEGO OSADA PRUSKA Z OKRESU RZYMSKIEGO	STANOWISKO POŁOŻONE 220 M NA WSCH. OD ZBIEGU UL. SKRZYDLATEJ I UL. IDZIKOWSKIEGO	16-51	39	23
9	OSADA PRUSKA VII-VIII W.	100 M NA PD. OD UL. MIELCZARSKIEGO I OK. 50 M NA ZACH. OD UL. SKRZYDLATEJ	16-51	40	24
10	CMENTARZYSKO PRUSKIE? - WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	W PARKU TRAUGUTTA W MIEJSCU DAWNEGO KOŚCIOŁA PW. ŚW. ANNY	16-51	27	28
11	ZNALEZISKO LUŹNE - TOPOREK KAMIENNY	PRAWDOPODOBNIE PARK TRAUGUTTA	16-51	35	29
12	ZNALEZISKO LUŹNE KULTURY PRUSKIEJ - 1POŁ. X W.- ŻELAZNY GROT WŁÓCZNI	PRZY PRZEBUDOWIE D. MOSTU WYSOKIEGO NA PRZEDŁUŻENIU UL. MOSTOWEJ W	16-51	28	30

		KIERUNKU WYSPY SPICHRZÓW			
13	ZNALEZISKO LUŹNE KULTURY PRUSKIEJ IX W.- ŻELAZNY GROT WŁÓCZNI	PODCZAS POGŁĘBIANIA RZEKI ELBLĄG PRZY MOŚCIE KOLEJOWYM	16-51	29	31
14	ŚLAD OSADNICZY		16-51	34	35
15	ZNALEZISKO LUŹNE- KULTURA KURHANÓW ZACH. - BAŁTYJSKICH - KUBEK GLINIANY		16-51	30	32
16	CMENTARZYSKO PRUSKIE – VIII-XII W.	DZIELNICA ELBLĄG - WINNICA, PO PN. STR. SZOSY W LESIE, NA TERENIE DAWNEJ STRZELNICY	16-51	25	26
17	DŁUGI WAŁ – KULTURA PRUSKA	REJON UL. ŁĘCZYCKIEJ	16-51	24	19
18	OSADA	ELBLĄG GRONOWO GÓRNE	16-51	9	9
19	OSADA PRUSKA	UL. SPACEROWA, PN. BRZEG KUMIELI	15-51	10	10
20	CMENTARZYSKO PRUSKIE	WSCH. STRONA UL. MONIUSZKI	15-51	9	9
21	CMENTARZYSKO KULTURY WIELBARSKIEJ	KRÓLEWIECKA/MONIUSZKI	15-51	1	1
22	CMENTARZYSKO KULTURY WEJHEROWSKIEJ		15-51	5	18
23	OSADA PRUSKA	UL. MONIUSZKI, NA ZACH. BRZEGU KUMIELI	15-51	8	8
24	OSADA PRUSKA	UL. PIŁSUDSKIEGO, ŚWIERKOWA	15-51	7	7
25	OSADA PRUSKA	UL. OSTRÓDZKA , PIŁSUDSKIEGO	15-51	6	6
26	OSADA PRUSKA	NA PN. OD SKRZYŻOWANIA UL. PIŁSUDSKIEGO I KRÓLEWIECKIEJ	15-51	11	11
27	OSADA PRUSKA	NA PN. OD SKRZYŻOWANIA UL. PIŁSUDSKIEGO I MARYMONCKIEJ	15-51	12	12
28	OSADA, ROSZEWO	REJON UL. WINNICKIEJ, IŁAWSKIEJ I CZĘSTOCHOWSKIEJ	15-51	1	20
29	OSADA	REJON UL. IŁAWSKIEJ	15-51	18	23
30	CMENTARZYSKO PRUSKIE	PN. STRONA UL. KRÓLEWIECKIEJ, ZA SZOSĄ DO ŁĘCZA	15-51	14	14
31	OSADA PRUSKA	WĄWÓZ KUMIELI	15-51	13	13

32	CMENTARZYSKO, STAGNITY	REJON UL. PERYFERYJNEJ	15-52	1	8
33	MIEJSCE PRODUKCJI, STAGNITY	REJON UL. PERYFERYJNEJ	15-52	2	9
34	OSADA ŁUŻYCKA	MODRZEWINA	15-51	2	2
35	OSADA ŁUŻYCKA	MODRZEWINA	15-51	3	3
36	ŚLAD OSADNICZY		15-51	25	32
37	CMENTARZYSKO PRUSKIE		15-51	16	16
38	ŚLAD OSADNICZY		15-51	24	31
39	OSADA WIELBARSKA	MODRZEWINA	15-51	20	26
40	CMENTARZYSKO POMORSKIE	TEREN POLIGONU	15-51	15	15
41	CMENTARZYSKO	NA POŁUDNIE OD STRUGI DUNÓWKI	15-51	26	33
42	ŚLAD OSADNICZY		15-51	27	34
43	OSADA PRUSKA VIII-XII W. N.E.	REJON AL. GRUNWALDZKIEJ	16-51	41	26
44	CMENTARZYSKO CIAŁOPALNE - KULTURA WIELBARSKA - IV W. N.E.	AL. GRUNWALDZKA, OGRÓDKI DZIAŁKOWE	16-51	36	20
45	ŚLAD OSADNICZY	ELBLĄG POGÓRZE	15-51	1	24
46	ŚLAD OSADNICZY		15-51	28	35
47	ŚLAD OSADNICZY	ELBLĄG ZAJAZD	15-51	1	21
48	OSADA PRUSKA	ELBLĄG BIELANY WIELKIE	15-51	2	28
49	ZNALEZISKO LUŹNE	ELBLĄG PRÓCHNIK	14-51	8	12
50	CMENTARZYSKO KURHANOWE	ELBLĄG PRÓCHNIK RAKOWO	14-51	10	20
51	ŚLAD OSADNICZY	ELBLĄG PRÓCHNIK	14-51	3	21
52	ŚLAD OSADNICZY	ELBLĄG PRÓCHNIK	14-51	2	20
53	ZNALEZISKO LUŹNE	ELBLĄG JELENIA DOLINA	14-52	7	1
54	OSADA	ELBLĄG JELENIA DOLINA	14-52	8	2
55	KURHAN	ELBLĄG JELENIA DOLINA	14-52	9	3
56	FORTALICJA	ELBLĄG JELENIA DOLINA	14-52	5	5
57	FORTALICJA	ELBLĄG JELENIA DOLINA	14-52	6	6
58	WAŁY	ELBLĄG JELENIA DOLINA	14-52	4	4
59	CMENTARZYSKO PRUSKIE	ALEJA PIŁSUDSKIEGO	15-51	17	17
60	CMENTARZYSKO KULTURY WEJHEROWSKIEJ	ELBLĄG ZDRÓJ	15-51	21	27
61	CMENTARZYSKO CIAŁOPALNE		15-51	4	5
62	ZNALEZISKO LUŹNE – ŻELAZNY GROT		15-51	23	30
63	ZNALEZISKO LUŹNE		15-51	29	36
64	ZNALEZISKO LUŹNE		15-51	30	37
65	ZNALEZISKO LUŹNE – NEOLITYCZNE NARZĘDZIA	MODRZEWINA	15-51	22	29
66	ZNALEZISKO LUŹNE – MONETY (ZŁOTE SOLIDY)		15-51	19	25

67	CMENTARZYSKO	ELBLĄG GRONOWO GÓRNE	16-51	8	8
68	OSADA	ELBLĄG GRONOWO GÓRNE	16-51	17	6
69	ZNALEZISKO LUŹNE	ELBLĄG RUBNO	15-51	2	19
70	CMENTARZYSKO KULTURY WIELBARSKIEJ	ELBLĄG RUBNO	15-51	1	22

4. Aneks - Wykaz zabytków ruchomych z terenu Gminy Miasto Elbląg wpisanych do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego

MIEJSCOWOŚĆ	MIEJSCE PRZECHOWYWANIA	NR REJESTRU	DATA WPISU	PRZEDMIOT OCHRONY	LICZBA OBIEKTÓW
ELBLĄG	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. MIKOŁAJA	1	1971-07-26	WYPOSAŻENIE ZABYTKOWE KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO P.W. ŚW. MIKOŁAJA W	20
ELBLĄG	KOŚCIÓŁ P.W. NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY - CENTRUM SZTUKI "GALERII EL" W ELBLĄGU		1987-06-30	ZESPÓŁ EPITAFIÓW I PŁYT NAGROBNYCH W KOŚCIELE P.W. NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY - CENTRUM SZTUKI "GALERII EL"	36
ELBLĄG	CMENTARZ EWANGELICKI PRZY ULICY BEMA 56 W ELBLĄGU		1994-05-07	CMENTARZ EWANGELICKI PRZY ULICY BEMA 56 W ELBLĄGU Z UKŁADEM ZIELENI WYSOKIEJ, ZACHOWANYMI	
ELBLĄG	TEREN DAWNEGO CMENTARZA EWANGELICKIEGO PRZY ULICY SADOWEJ 58 W ELBLĄGU		1994-02-23	BUDYNEK DAWNEJ KAPLICY CMENTARNEJ (...) WRAZ Z (...) ORAZ POZOSTAŁOŚCIAMI NAGROBKÓW I OBEJŚĆ NAGROBNYCH PRZY	
ELBLĄG	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. BŁOGOSŁAWIONEJ DOROTY	210	1994.06-14	WYPOSAŻENIE RUCHOME KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO P.W. BŁ. DOROTY W	20
ELBLĄG	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. WOJCIECHA	195	1993-02-19	WYPOSAŻENIE RUCHOME KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO P.W. ŚW. WOJCIECHA W	42
ELBLĄG	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. JERZEGO	103	1981-09-15	WYPOSAŻENIE RUCHOME KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO PW. ŚW. JERZEGO W	10

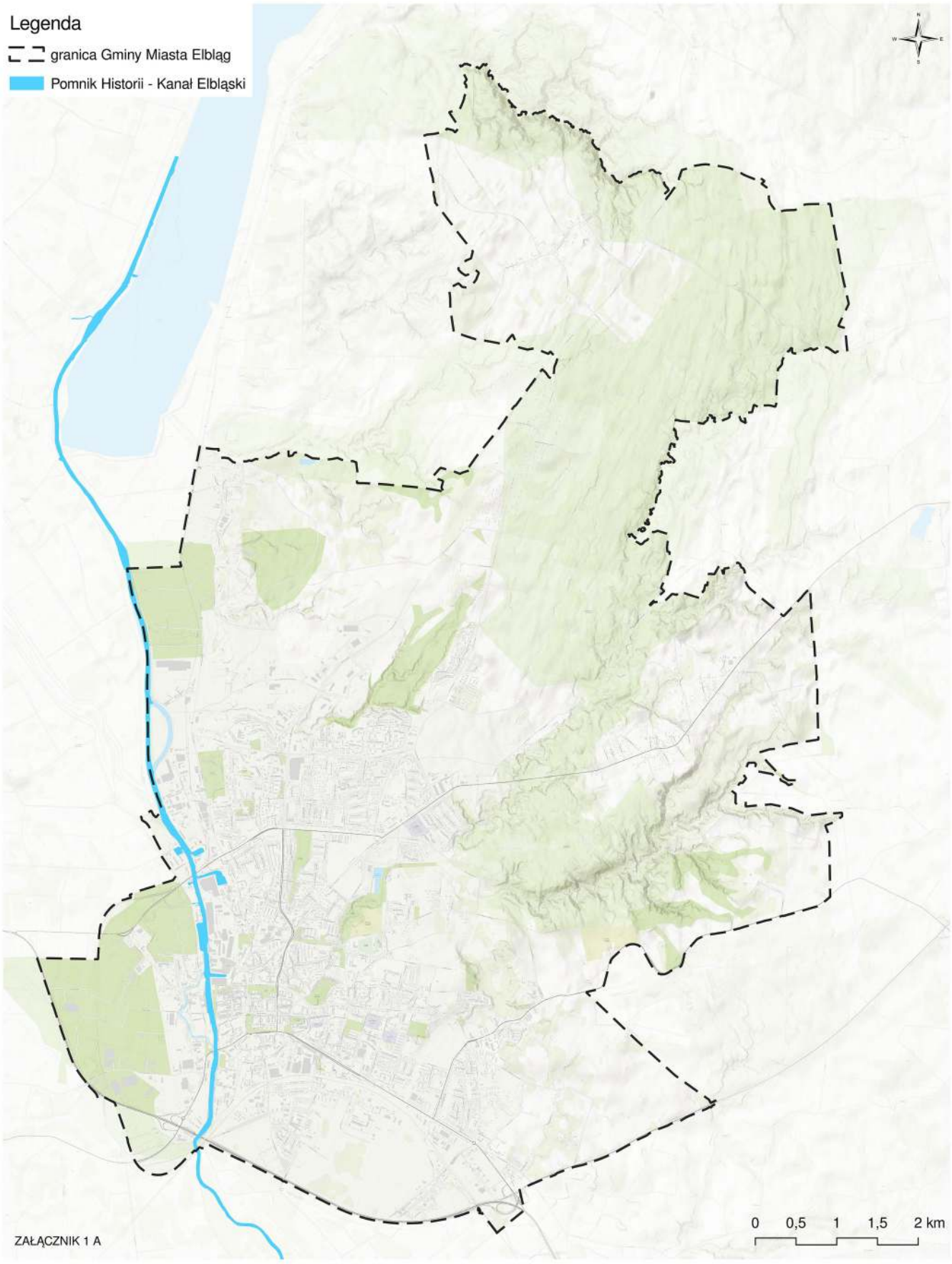
ELBLĄG	PARK OTACZAJĄCY BUDYNEK DWORU PRZY ULICY WITKIEWICZA 31 W ELBLĄGU		1994-05-28	BUDYNEK DWORU PRZY ULICY WITKIEWICZA 31 W ELBLĄGU WRAZ Z OTACZAJĄCYM PARKIEM ORAZ PAMIATKOWYM	
ELBLĄG	KOŚCIÓŁ NPM W ELBLĄGU		1971-07-26	PŁYTY I EPITAFIA Z KOŚCIOŁA PW. N. PANNY MARII W ELBLĄGU	17
ELBLĄG	PARK DWORSKI W ZAJEŹDZIE (MIASTO ELBLĄG)		1993-03-31	PARK DWORSKI WRAZ Z KAPLICZKĄ, WIEŻĄ CIŚNIEŃ I TRZEMA BUDYNKAMI GOSPODARCZYMI	

ZAŁĄCZNIKI GRAFICZNE

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

ZASÓB ZABYTKÓW GMINY MIASTA ELBLĄG

POMNIK HISTORII - KANAŁ ELBLĄSKI

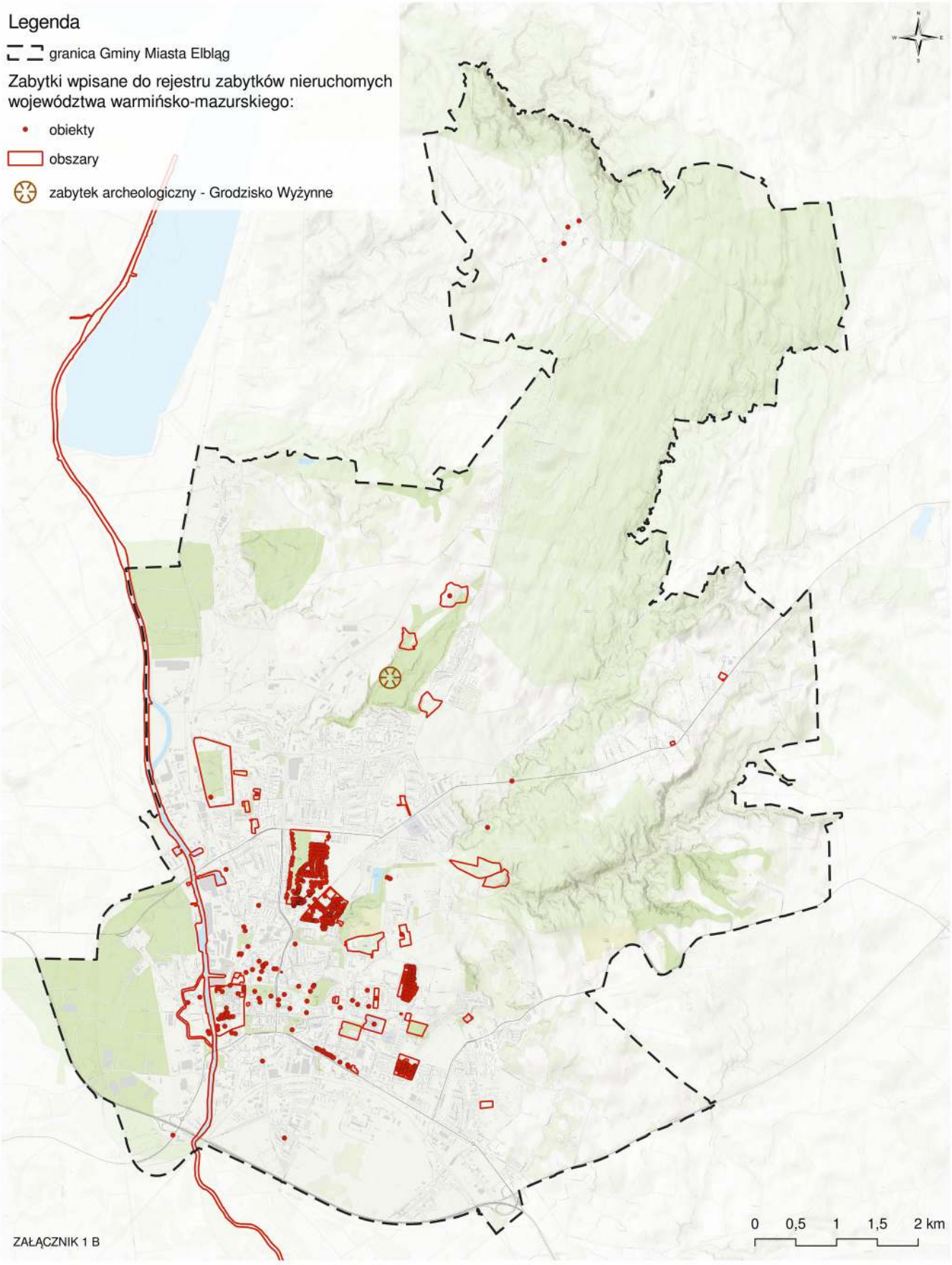

ZAŁĄCZNIK 1 A

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

ZASÓB ZABYTKÓW GMINY MIASTA ELBLĄG

REJESTR ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

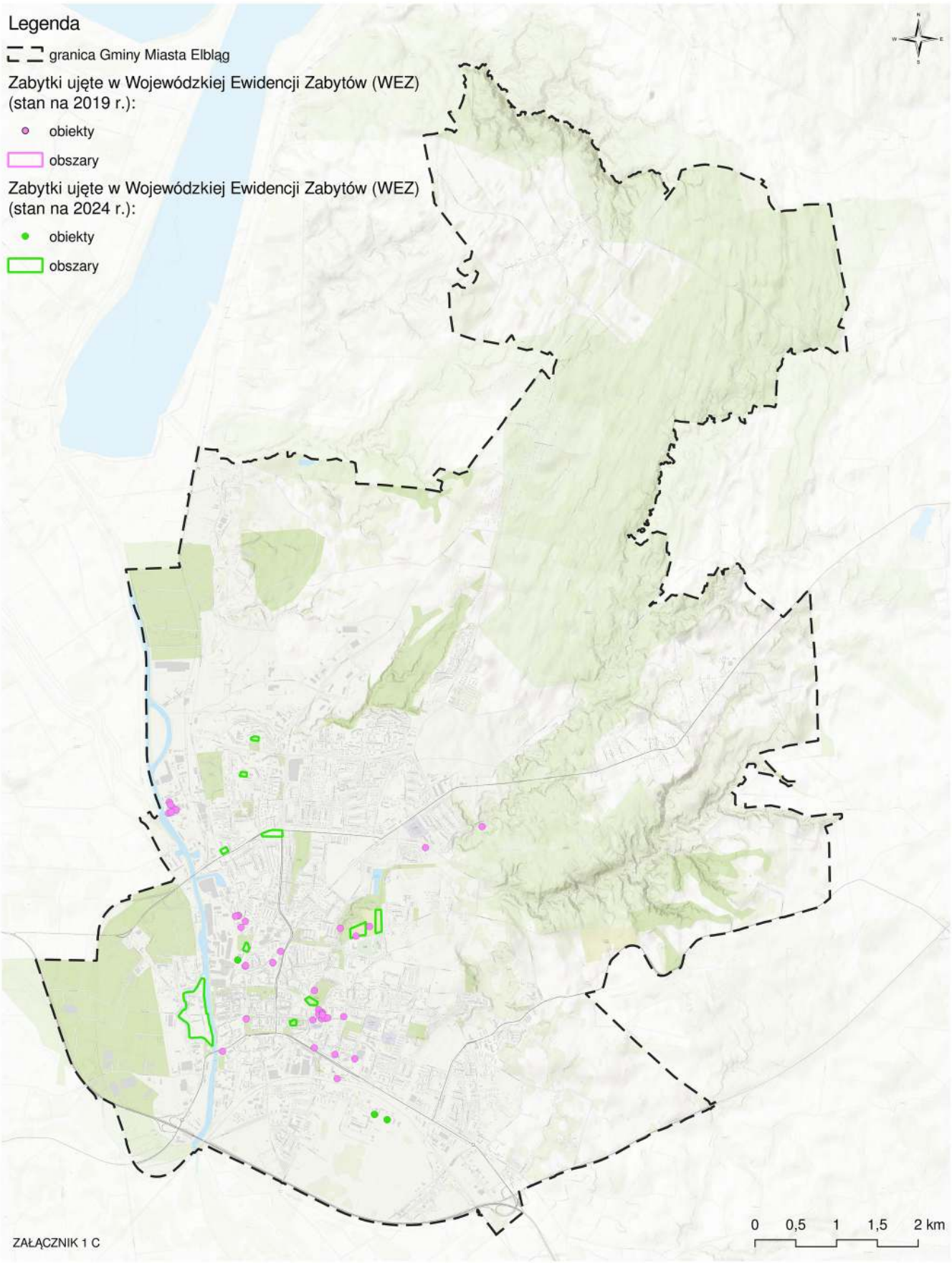

ZAŁĄCZNIK 1 B

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

ZASÓB ZABYTKÓW GMINY MIASTA ELBLĄG

ZABYTKI SPOZA REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

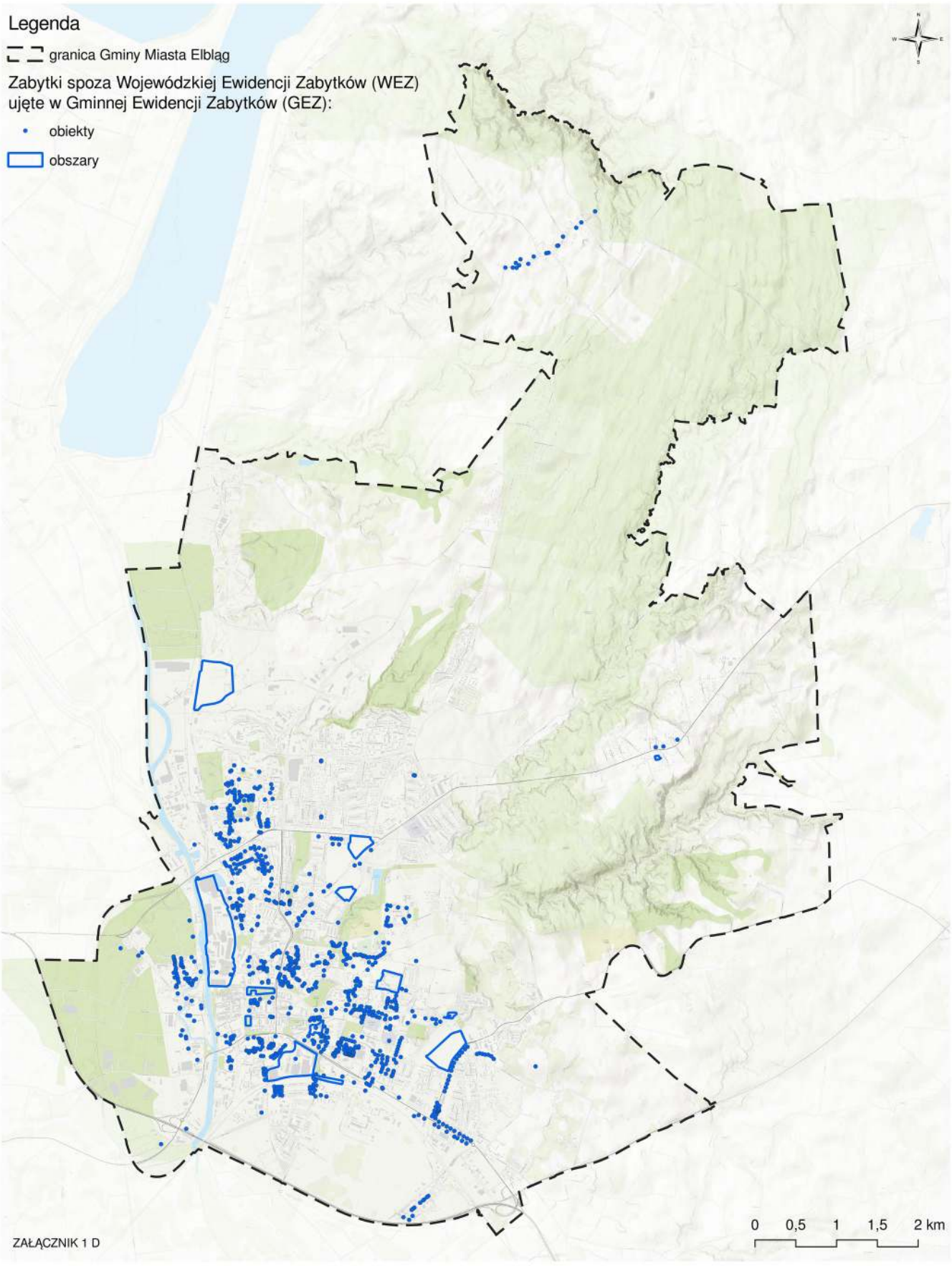

ZAŁĄCZNIK 1 C

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

ZASÓB ZABYTKÓW GMINY MIASTA ELBLĄG

ZABYTKI SPOZA REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

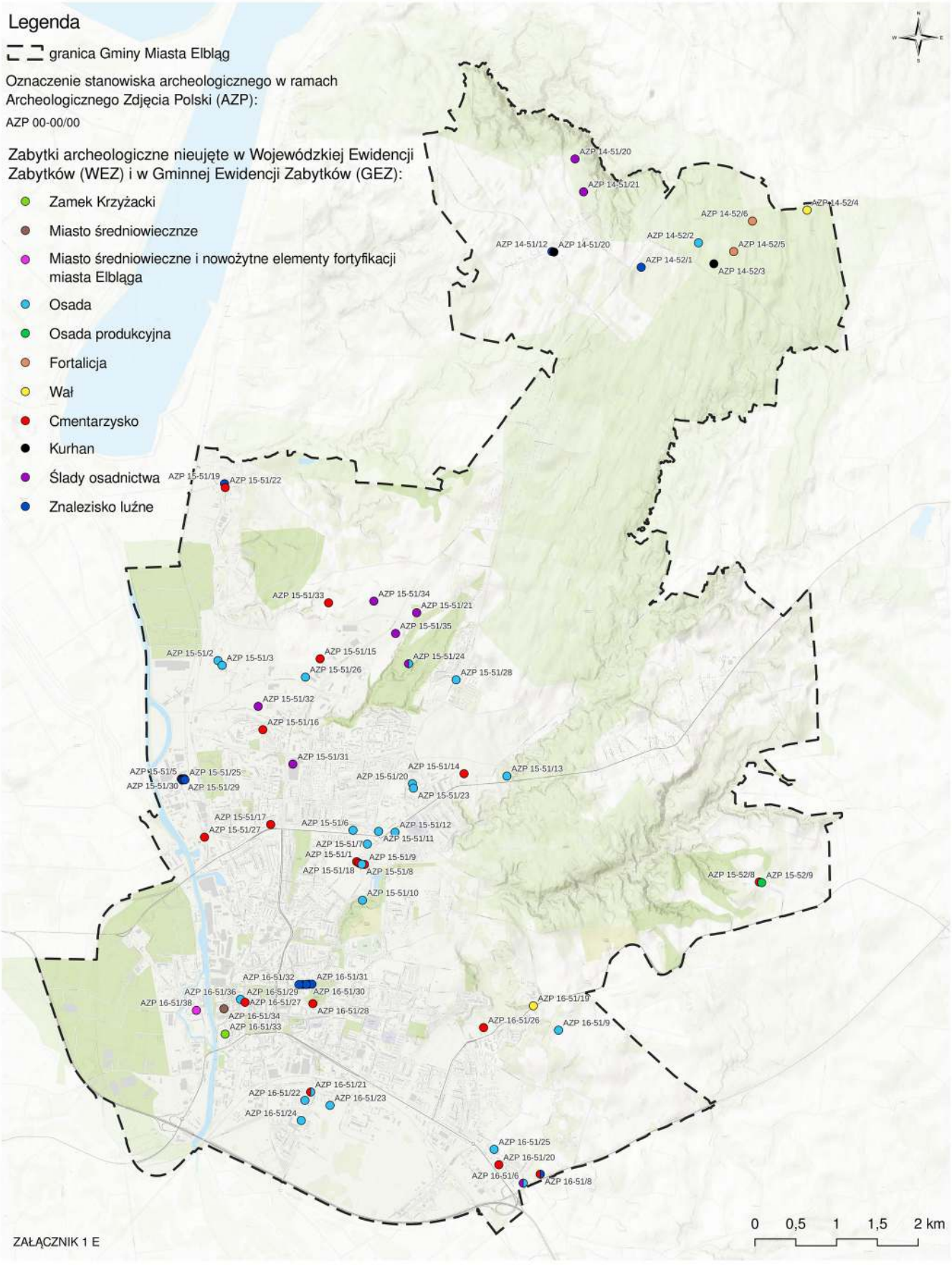

ZAŁĄCZNIK 1 D

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

ZASÓB ZABYTKÓW GMINY MIASTA ELBLĄG

ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE SPOZA WOJEWÓDZKIEJ I GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

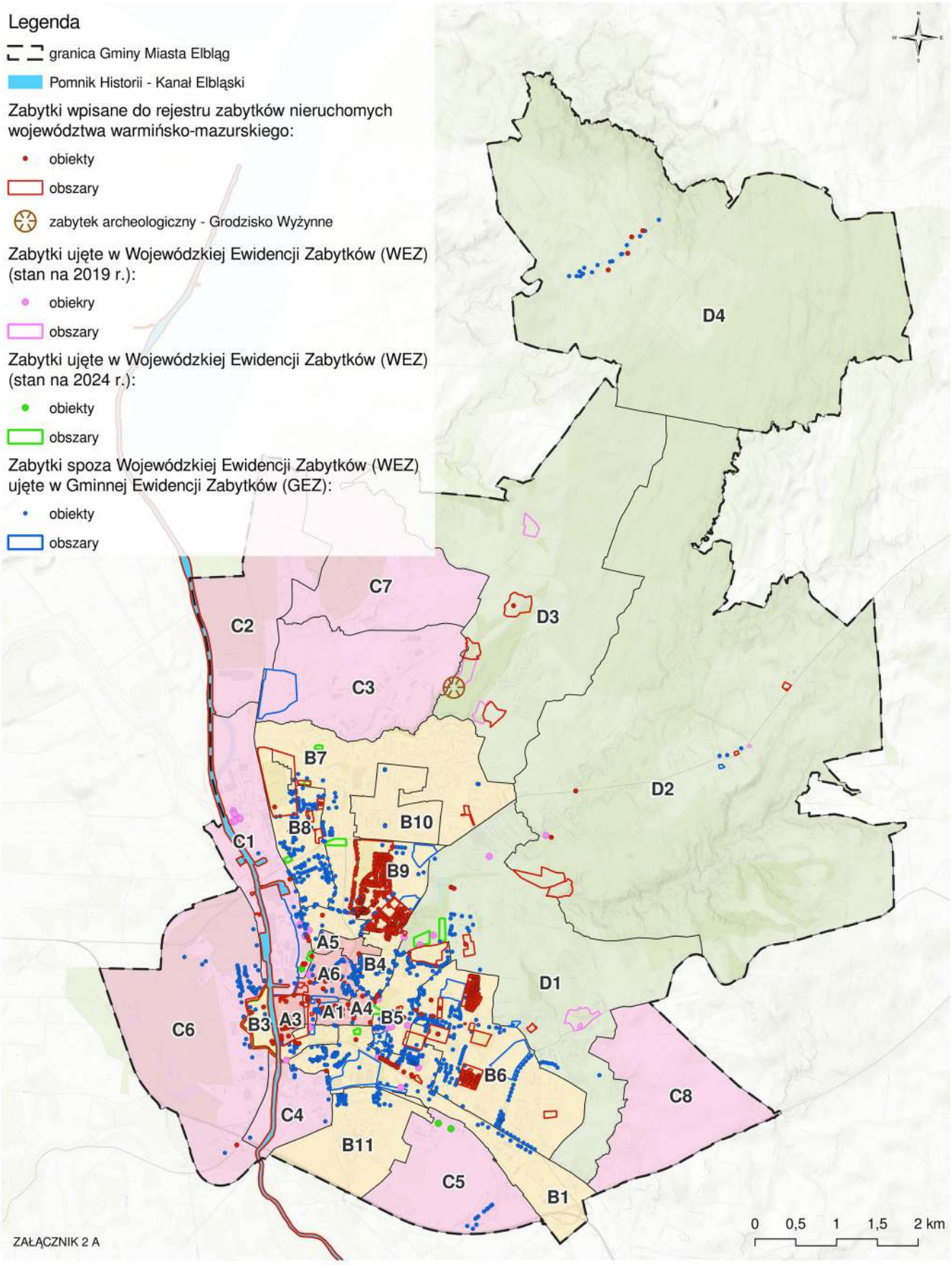

ZAŁĄCZNIK 1 E

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

ZABYTKI NIERUCHOME A SYTUACJA PLANISTYCZNA

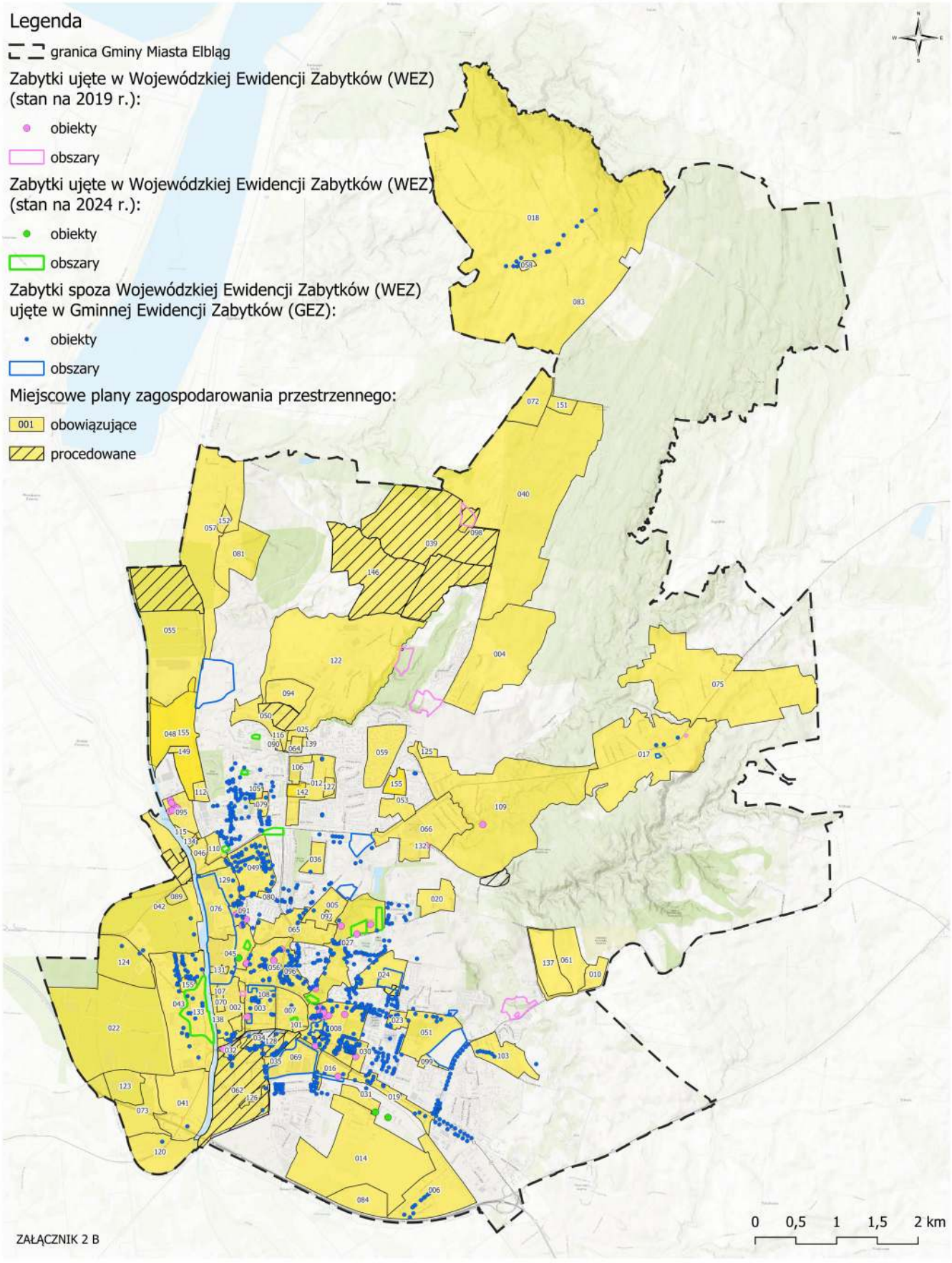
ZABYTKI UJĘTE W WEZ I GEZ NA TLE STREF FUNKCJONALNYCH (SUiKZP GMINY MIASTA ELBLĄG)

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

ZABYTKI NIERUCHOME A SYTUACJA PLANISTYCZNA

ZABYTKI SPOZA REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO NA TLE MIEJSCOWYCH PLANÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

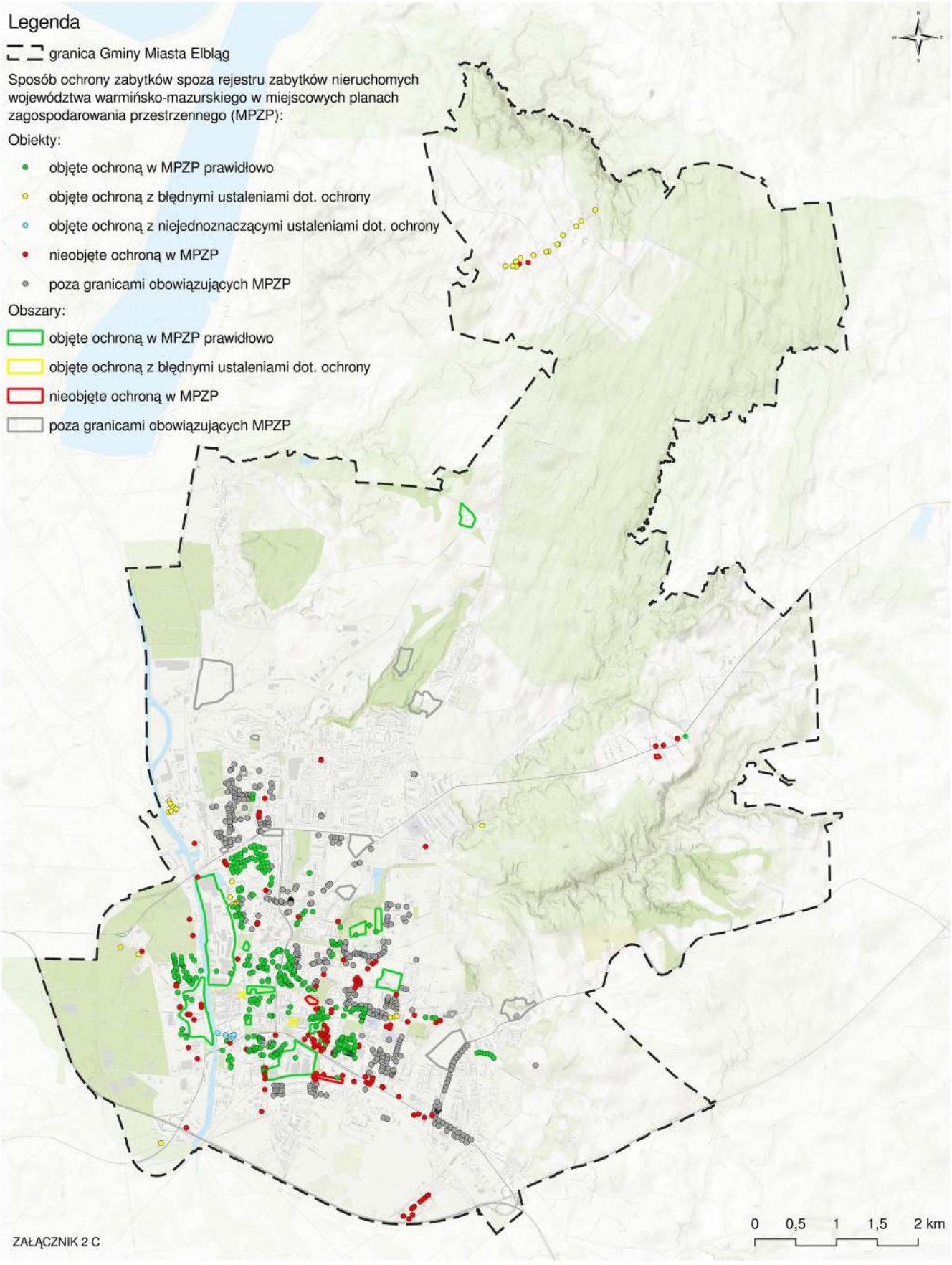

ZAŁĄCZNIK 2 B

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

ZABYTKI NIERUCHOME A SYTUACJA PLANISTYCZNA

OCHRONA ZABYTKÓW SPOZA REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

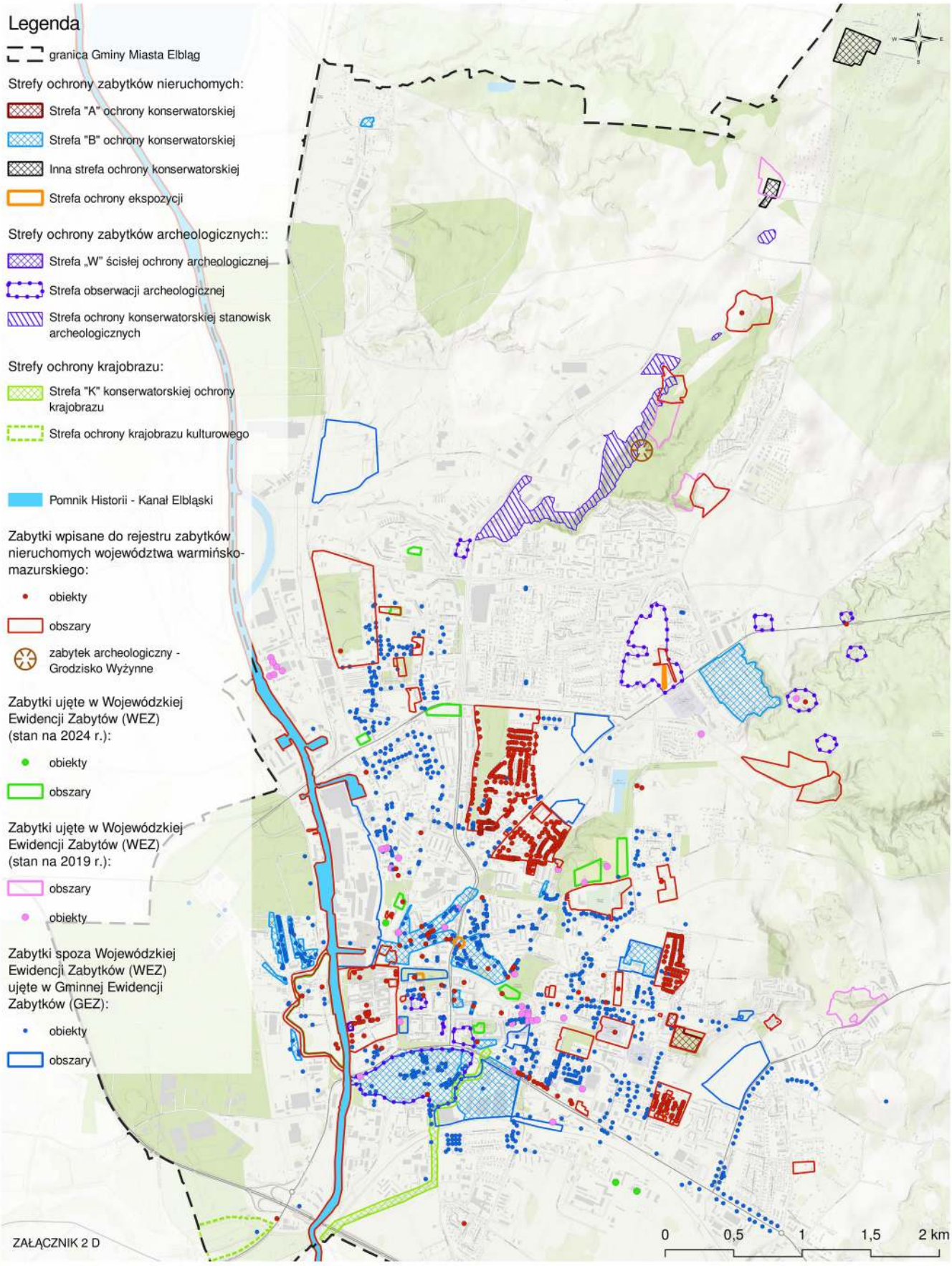

ZAŁĄCZNIK 2 C

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

ZABYTKI NIERUCHOME A SYTUACJA PLANISTYCZNA

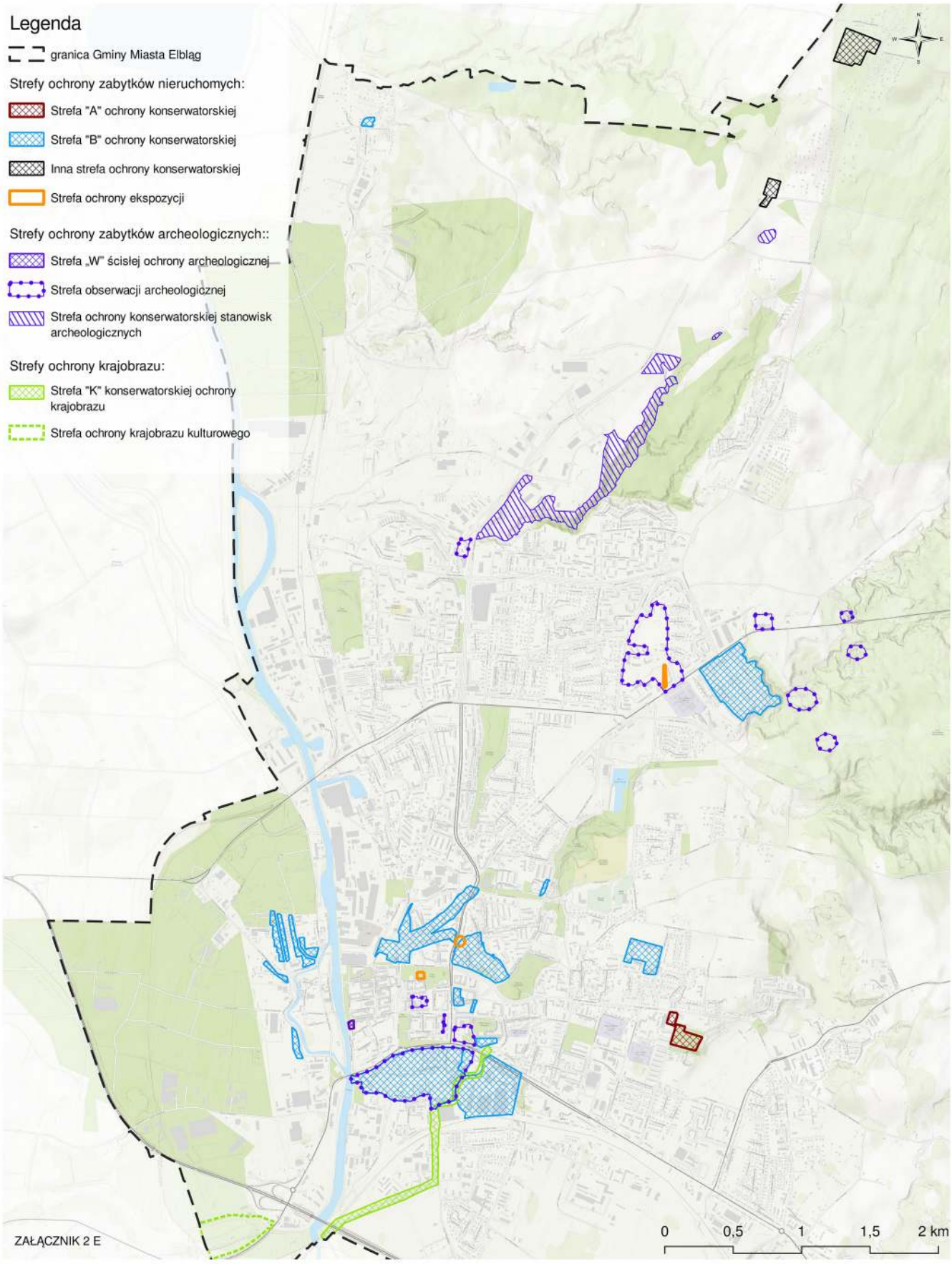
ZABYTKI WRAZ ZE STREFAMI OCHRONY KONSERWATORSKIEJ USTALONYMI W MIEJSCOWYCH PLANACH ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO (MPZP)

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

ZABYTKI NIERUCHOME A SYTUACJA PLANISTYCZNA

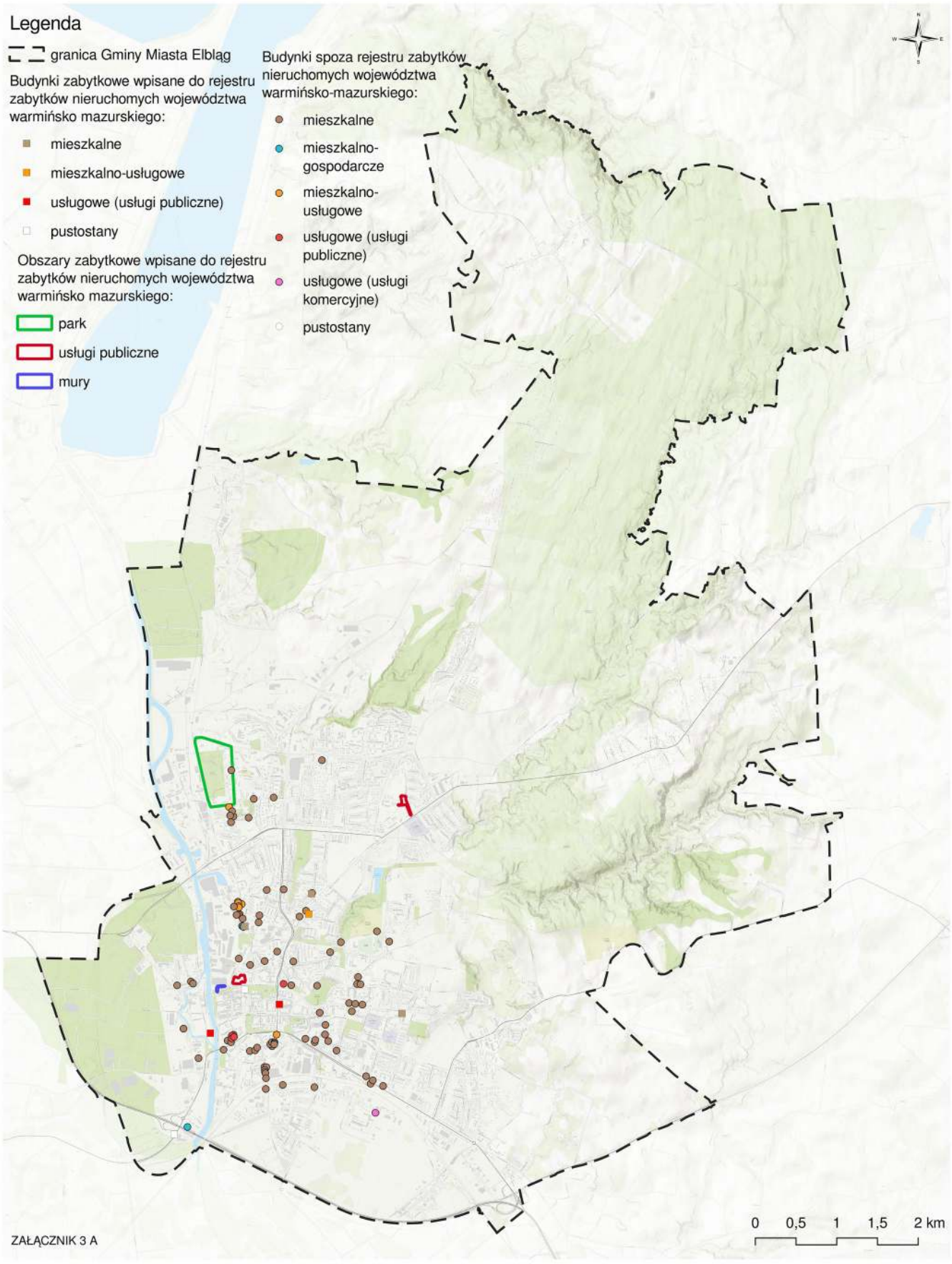
STREFY OCHRONY KONSERWATORSKIEJ W MIEJSCOWYCH PLANACH ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO (MPZP)

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

STRUKTURA WŁASNOŚCIOWA ZABYTKÓW ZASOBU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH GMINY MIASTA ELBLĄG

ZABYTKI NIERUCHOME STANOWIĄCE WŁASNOŚĆ GMINY MIASTA ELBLĄG (100%)

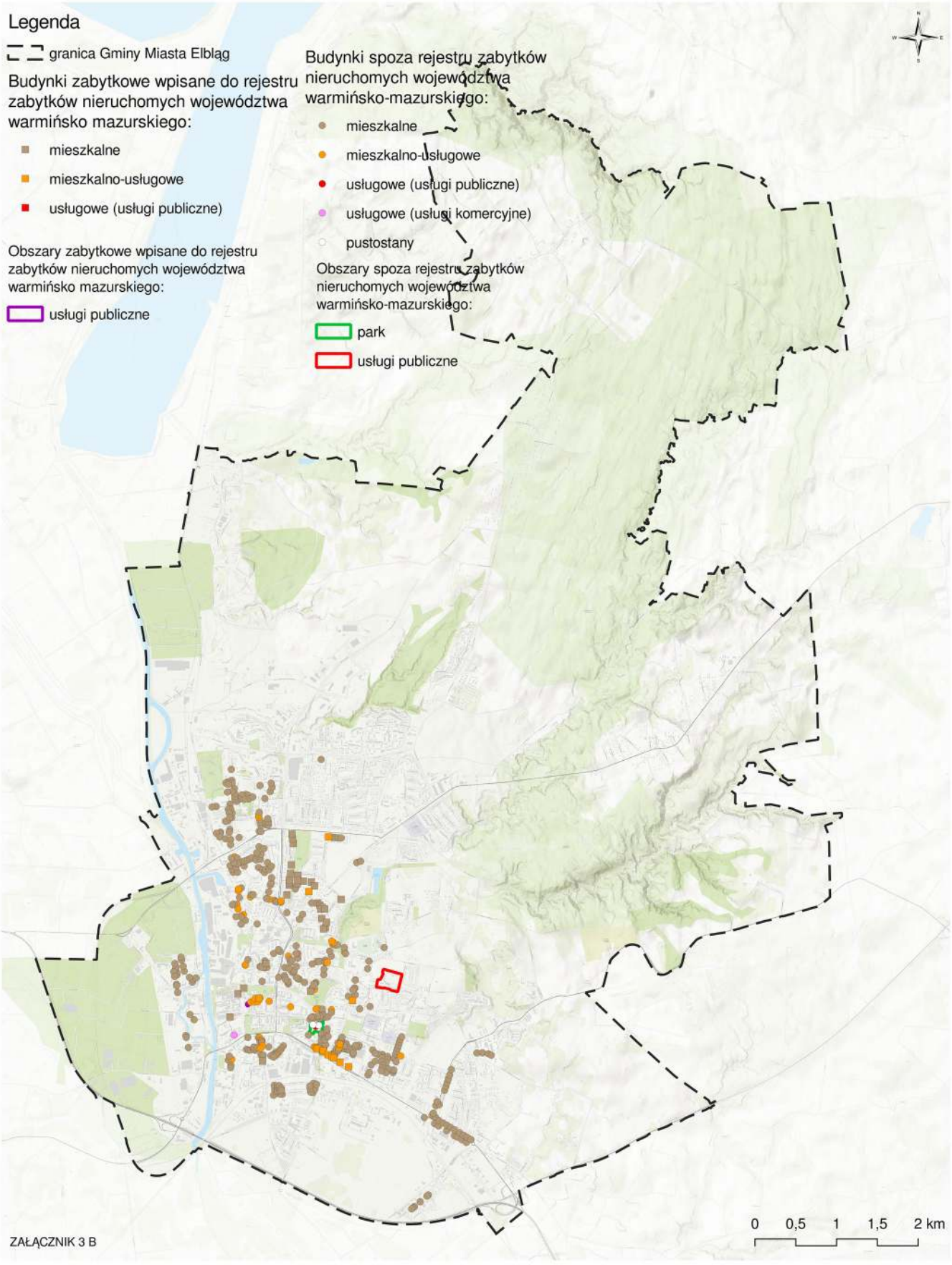

ZAŁĄCZNIK 3 A

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

STRUKTURA WŁASNOŚCIOWA ZABYTKÓW ZASOBU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH GMINY MIASTA ELBLĄG

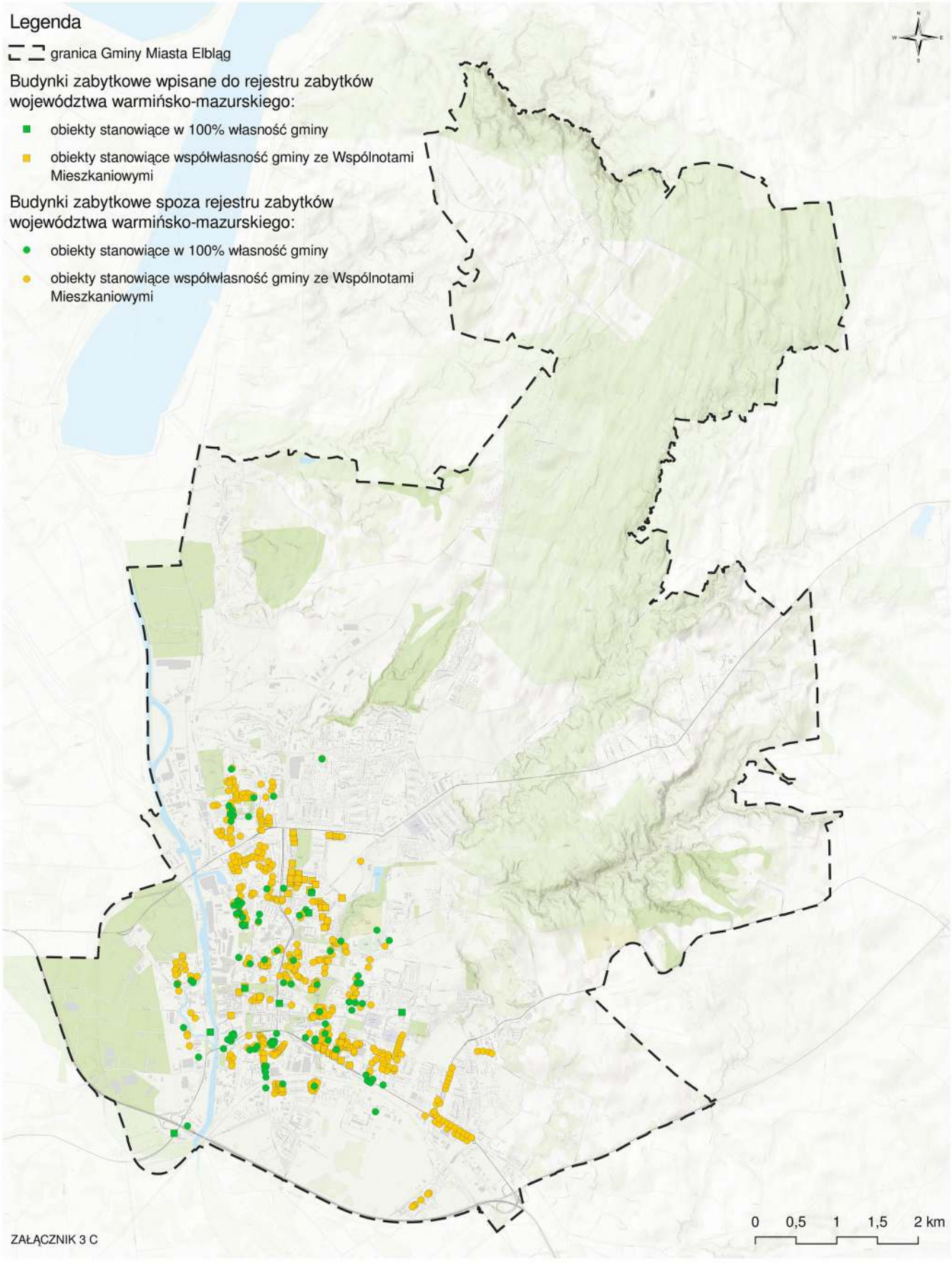
ZABYTKI NIERUCHOME STANOWIĄCE WSPÓŁWŁASNOŚĆ MIASTA ZE WSPÓLNOTAMI MIESZKANIOWYMI

ZAŁĄCZNIK 3 B

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

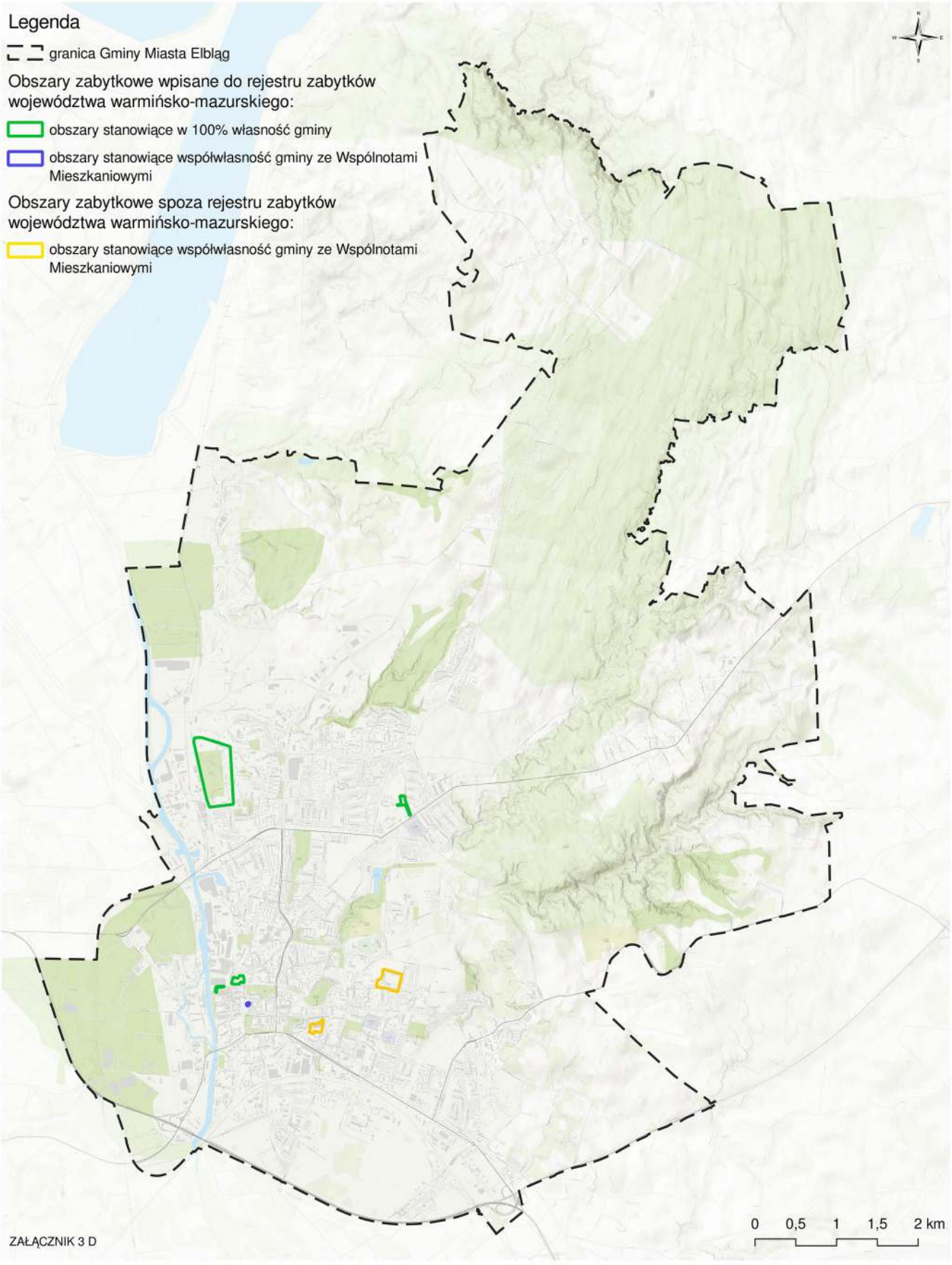
LOKALIZACJA BUDYNKÓW ZABYTKOWYCH STANOWIĄCYCH WŁASNOŚĆ LUB WSPÓŁWŁASNOŚĆ GMINY MIASTA ELBLĄG

ZAŁĄCZNIK 3 C

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

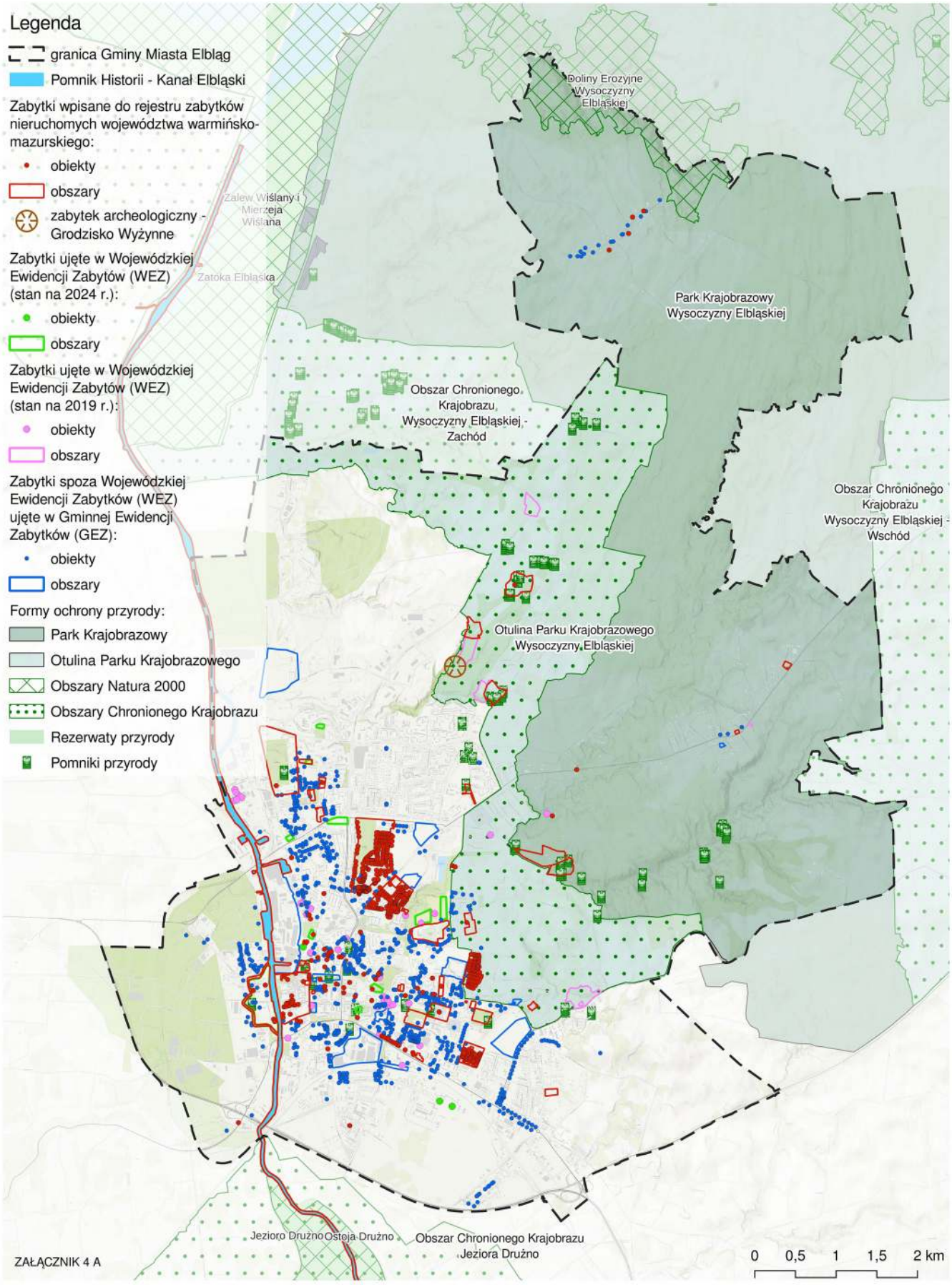
LOKALIZACJA OBSZARÓW ZABYTKOWYCH STANOWIĄCYCH WŁASNOŚĆ LUB WSPÓŁWŁASNOŚĆ GMINY MIASTA ELBLĄG

ZAŁĄCZNIK 3 D

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIASTA ELBLĄG NA LATA 2026-2029 (GPOZ)

ZABYTKI NIERUCHOME NA TLE FORM OCHRONY PRZYRODY

FORMY OCHRONY PRZYRODY

